શ્રી ગુજરાત.

ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ.

 ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૨ મું.] એપ્રીલ-૧૯૨૫. [અંક ૧ લો.

ઢોરોના મુખ્ય ચેપી રોગો.

ચેપી રોગોથી ઘણા ઢોર મરી જાય છે અને તેથી ઘણું નુકશાન થાય છે ખેતી આપણુ જીવન છે, અને ઢોર ખેતીનુ સાધન છે માટે ઢોરાને ચેપી રોગોમાથી બચાવવા ઉપાય લેવા જોઈએ.

ઢોરોના મુખ્ય ચેપી રોગો ત્રણ છે.

(૧) બળીઓ અથવા માતા (Rinderpest or Cattle Plague)

(૨) ગળસુંદો (Haemorrhagic Septicaemia)

(૩) ખરવા અને મોવાસો (Foot & mouth Disease)

બળીઓ અને ગળસુંદો ક્ષયકર રોગો છે બળીઆ કરતા ગળસુંદામાં મરણનુ પ્રમાણ વધારે છે બળીઆમા મરણનુ પ્રમાણ સેકડે ૪૦ થી ૫૦ ટકા હોય છે ગળસુંદામા ૭૫ થી ૯૦ ટકા હોય છે બળીઆ ધીમે ધીમે પ્રસરે છે, અને લાંબો વખત ચાલે છે.

ગળસુંદામા ઢોર એકાએક મરી જાય છે, અને રોગ થોડા વખતમા બધ થઈ જાય છે બળીઓ ગમે તે ઋતુમા થાય છે. ગળસુંદો ઘણુ કરી ચોમાસામા થાય છે. બળીઓ બધી જાતના ઢોરોને થાય છે ગળસુંદો ભેસોને વીશેષ થાય છે, અને તેથી નાના પાડા અને મોટા (Young Buffaloes) વધારે મરી જાય છે

ખરવા અને મોવાસામા મરણનુ પ્રમાણ જુજ હોય છે, પણ ઢોર નબળા પડી જાય છે, અને કામ કરી શકતા નથી, અને ગાયો ભેસોનુ દુધ ઓછુ થઇ જાય છે તેથી હરકત પડે છે

બળીયાનો રોગ ૩ થી ૭ દીવસ સુધી શરીરમા છુપો રહે છે ગળ સુઢાનો રોગ ૧ થી ૩ દીવસ સુધી છુપો રહે છે ખરવા અને મોવાસાનો રોગ ૨૦ કલાકથી ૭ દીવસ સુધી છુપો રહે છે

રોગ છુપો રહે છે એટલે (Period of incubati n) જ્યારથી રોગ ના જતુઓ શરીરમા પ્રવેશ કરે ત્યારથી તે રોગના ચીન્હ પ્રત્યક્ષ દેખાય તેની વચ્ચેનો વખત

ચેપી રોગો પ્રસરવાના મુખ્ય કારણો—ચેપી રોગો હવાપાણી અને ખો રાક મારફત ફેલાય છે, હવા મારફતે ઘણાજ જલદીથી ફેલાય છે

રબારીઓ, ભરવાડો અને ઢોરના વેપારીઓ જેવા કે સીધી, વાઘરી, વણજારા, ઘેગ, બકરા અને ઉંટ ચરાવનારા લોકો મોટા રસ્તાઓ ઉપર થઇ પોતાના જનાવરો સાથે ગામેગામ આવ જા કરે છે આ લોકના જનાવરોના ટોળાઓમા કોઇ કોઇ વખત ચેપી રોગ હોય છે ઘણા ખરા ગામોમા ઢોરોને પાણી પીવાને માટે એકજ તલાવ અથવા હવાડો હોય છે ત્યાં આ લોકો રોગથી પીડાતા જનાવરોને પાણી પાય છે ચેપી રોગવાળા જનાવરોને ખેત રોમા અને ચરાઓમા ચરાવે છે, અને રાજય માર્ગ ઉપરથી હાકી જાય છે રસ્તાઓ, ચરા ખેતરો વીગેરેમા ચેપી રોગવાળાં ઢોરની લાળ, છાણ, મુતર વીગેરે પડે છે, આ જગ્યાએ થઇ સાજા ઢોર આવ જા કરે છે, અને ચેપી રોગવાળા જનાવરોએ પાણી પીધુ હોય ત્યા સાજા ઢોર પાણી પીએ છે એવી રીતે એક ઢોરના ટોળામાથી બીજા ઢોરના ટોળામા અને એક ગામથી બીજે ગામ ચેપી રોગો પ્રસરે છે

બળીઓ અથવા માતા.

ચીન્હ—તાવ આવે છે, આખોમા પોચા વળે છે, નાકમાં લીટ આવે છે, મોઢામાથી લાળ ગળે છે, ઢોર ખાતુ અને વાગોળતુ નથી, શીથોલ થઇ જાય છે પડી રહે છે, ને છેરે છે છાણ ગધાતા છે અને ઝાડા સાથે લોહી પડે છે આ રોગ ની ગરમગી કોઇ કોઇ ઢોર આધળા થઇ જાય છે

ગળસુઢો

ચીન્હ—તાવ આવે છે આખો લાલ થાય છે, લાળ પડે છે, ગળે અ ગર બીજા કોઇ ભાગમા સોજો આવે છે ગળુ બોલે છે શ્વાસો શ્વાસ મુશ્કે-લીથી લેઇ શકાય છે મોઢુ પહોળુ રહે છે અને જીભ બહાર દેખાય છે અને થોડા કલાકમા મોત નીપજે છે

ખરવા અને મોવાસો.

ચિન્હ—તાવ આવે છે, મોઢામાથી લાળ પડે છે, મોઢામા ચાદીઓ પડે છે, પગમા ખરીઓ વચ્ચે ચાદીઓ પડે છે. માખો બેસે છે, ઢોર પગ ખખેરે છે, લગડાય છે અને પગમા કીડા પડે છે ઢોર પગ ચાટે છે, મોમા ચાંદીઓ પડે છે એટલે ખવાતુ નથી, પગે લગડાં થાય છે એટલે કામ થતુ નથી, અને ઢોર દુબળા પડી જાય છે દુઝણા ઢોરનુ દુધ ઓછુ થઈ જાય છે

ચેપી રોગો અટકાવવાના ઉપાયો

ઇગ્રેજીમા કહેવત છે કે " Prevention is better then cure " રોગ મટાડવા કરતા અટકાવવો વધારે સારો છે

ઢોરની બરાબર સભાળ લેવામા આવે, પોષણકર્તા અને પુરતો ખોરાક આપવામા આવે, અને હવા અજવાળાવાળા સ્વચ્છ તબેલામા રાખવામા આવે અને ઢોર સારી રીતે સશક્ત હોય તો ચેપી રોગ થવાનો સભવ ઓછો રહે છે કારણ કે તદુરસ્ત શરીરવાળા ઢોર ચેપી રોગના જતુઓ ટક્કર ઝીલી શકે છે જેમકે દુકાળમા ભુખમરો હોય છે, ત્યારે બળીઆના રોગનો મોટો ઉપદ્રવ થાય છે કારણ કે ભુખમરાને લીધે ઢોરનુ શરીર નબળુ હોય છે અને તેથી તેમને રોગ જલદીથી અસર કરી શકે છે એટલા માટે ઘાસચારો ભરી રાખવો જોઇએ એક વરસ ચાલે એટલુ ઘાસ અગાઉથી ભરી રાખવુ જોઇએ

રબારીઓ, ભરવાડો, અને ઢોરના વેપારીઓના જનાવરો ઉપર બારીક દેખરેખ રાખવી અને તેમના ઢોરામા ચેપી રોગ જોવામા આવે તો ગામના ઢોરા તેમના ઢોરા ભેગા થવા દેવા નહિ ગામના ઢોર પાણી પીતા હોય ત્યા ચેપી રોગવાળા જનાવરોને પાણી પીવા દેવુ નહિ પણ બીજી અલાયદી જગ્યાએ પાણી પીવા દેવુ

ઢોરમા ચેપી રોગ ચાલતો હોય ત્યારે તેમની રોજ ગરમી લેવી ગરમી થરમામીટર નામના યત્રથી લેવાય છે માણસને તાવ માપવાનુ થરમોમીટર ઢોરનો તાવ તપાસવાને માટે કામ લાગે છે ઢોરની ગરમી ગુદામા થરમોમીટર મુકી લેવી

સાજા ઢોરની કુદરતી ગરમીનુ સાસરી પ્રમાણ ૧૦૧–૭ ડીગ્રી, ઓછામા ઓછી ૧૦૦–૪ ડીગ્રી, વધારેમા વધારે ૧૦૨–૬ ડીગ્રી હોય છે

બળીઆનો રોગ થયો હોય તો તમામ સાજા ઢોરાને એકદમ રસી મુકાવવી રસી મુકાવવાથી ઢોરોને કઇપણ હરકત થતી નથી દુઝણા ઢોરનુ દુધ

ઓછુ થતુ નથી બળદ કામ કરી શકે છે રસી મુકાવ્યા પછી સાજા અને માંદા ઢોરને ભેગા રાખી શકાય છે રસી મુકવામા ના આવે ત્યા સુધી માંદા ઢોરને સાજા ઢોરથી જુદા રાખવા અને તેમની જુદી સારવાર કરવી માંદા ઢોરને સાજા ઢોરથી એવી રીતે જુદા પાડવા કે માંદા ઢોરનો પવન સાજા ઢોર ઉપર આવે નહિ

માંદા ઢોરનો ઓગાટ, છાણ, મુતર, વિગેરે તમામ કચરો ભેગો કરી બાળી દેવો, ઉકરડામા નખવો નહિ છાપરાના નળીયા ઉકેલવા અને ઢોરની કોઢોમા તડકો પડવા દેવો. સુર્યના તાપથી રોગના જંતુઓ મરી જાય છે

ઢોરની કોઢોના અને ગામમા લીમડાના પાદડા છુટી અને તેમા સાકર નાખીને પાણીમા મેળવી માંદા ઢોરને સાજા થાય ત્યા સુધી પાવા લીમડો કડો અને જંતુનાશક છે ગામમા માતાજીનો હવન કરવો

મોઢામા ચાદીઓ પડી હોય તો મોઢામા ફટકડીનુ પાણી વારે ઘડીએ છાટવુ એક શેર પાણીમાં એક તોલો ફટકડી નાખવી માંદા ઢોરને ચોખાના લોટની રાબ પાવી મરી ગયેલા ઢોરનુ ચામડુ ઉતારવુ નહી, પણ તેને ગામથી દુર અવાવરી જગ્યાએ જયા સાજા ઢોર ના જતાં હોય ત્યા ઉંડા ખાડાઓ ખોદી દાટવા, દાટતી વખતે મુડદા ઉપર મીઠુ નાંખી દાટવા મુડદા ઉપર ચાર ફુટ માટી પુરાય એવો ખાડો ખોદવો ઢોરાં દાટવાની જગ્યાની આજુ બાજુ વાડ કરવી ચેપી રોગથી મરી ગયેલા ઢોરોના મુડદા દાટવાની જગા સરકારે નીમવી; ઢોરોને પાણી પીવાની જગ્યાથી અને ઢોરાને ચરવાની જગ્યાથી દુર જુદી રાખવી કુતરા, શીયાળવા, ગીધ, સમળીઓ, કાગડા વીગેરે ચેપી રોગવાળા ઢોરાના મુડદા ચુથી નાખે છે, અને દુર લઇ જાય છે, અને રોગ ફેલાવે છે, માટે ચેપી રોગથી મરી ગયેલા ઢોરનાં મુડદા ગમે ત્યા રખડતા નાખવા નહી, પણ તુરત દાટી દેવા, અગર બાળી દેવા લાકડાની મોંઘવારીને લીધે વખતે બળાય નહી તો જરૂર ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે દાટી દેવાં જોઇએ

ગળસુઢાનો રોગ થયો હોય ત્યારે બધા માંદા ઢોરને તુરતજ રસી મુકાવવી, એટલે રોગ અટકી જાય છે સાજા ઢોરથી માંદા ઢોરને જુદા રાખવા રોગ ચાલતો હોય ત્યારે ઢોરની ગરમી રોજ લેવી અને જે ઢોરને તાવ માલમ પડે તેને તુરત જુદા બાંધવું માંદા ઢોરને ચરવા છોડવા નહી, કારણ કે તેમની લાળ જે જગ્યોએ પડે તે જગ્યોયે સાજા ઢોર ચરે તો તેમને રોગ થાય છે માંદા ઢોરને પાણી જુદી જગ્યાએ લાવી પાવુ એટલે સાજા ઢોરને

પીવાના પાણીમા ચેપ નાખવા થાય નહી માદા ઢોરનો ઓગાર, છાણ, મુતર, લાળ પડયા હોય ને જગ્યાનો બધો કચરો ઉમરડી બાળી દેનો ઉકરડામા નાખવો નહી માદા ઢોરનુ ગળુ સુજી જાય ત્યારે ખોરાક, પાણી અને દવા ગળે ઉતરતા નથી ગળે સોજો આવે તે પહેલા નીચેની દવા પાવી

વિલાયતી મીઠુ	શેર ૧
સુરો ખાર	૧ અધોળ
સુઠ	૧ અધોળ
ગોળ	૧ શેર

મેળવી ૨ શેર ગરમ પાણીમા ઓગળી પાઇ દેવુ

વિલાયતી મીઠુ ના મળે તો ખાવાનુ મીઠુ શેર ০॥ તેને બદલે વાપરવુ

ગુડદાની વ્યવસ્થા બળીઆના રોગમા બતાવ્યા પ્રમાણે કરવી જે ગામમા વરસો વરસ ગળસુઢાનો રોગ થતો હોય તે ગામના તમામ ઢોરોને જે માસમાં રોગ થતો હોય તે માસમા દર વરસે વેકશીનેશન કરાવવુ

૧ ખરવા અને મોવાસાનો રોગ થયો હોય ત્યારે માદા ઢોર સાજા ઢોરથી જુદા રાખવા ઢોરની જગ્યાઓ ડીસઇનફેક્ટ કરવી મોઢામા ચાદીઓ હોય તો ફટકડીનુ પાણી મોઢામા છાટવુ શેર પાણીમા એક તોલો ફટકડી નાખવી તુવેરની દાળ ગળી ચાટવા દેવી રોગવાળા ઢોરનુ દુધ બરોબર ઉકાળ્યા વગર ઉપયોગમા લેવુ નહી

પગ રોજ ગરમ પાણીથી ધોવા, કીડા પડયા હોય તો કીડા કહાડી નાખવા અને પગ બરોબર સાફ ધોઇ નાખવા અને પીછીથી ફીનાઇલ ચોપડવુ ફીનાઇલથી કીડા મરી જાય છે અને માખો બેસતી નથી અને ચાદા જલદીથી સુકાઇ જાય છે ડામર અને તેલ સરખા ભાગે મેળવી ચોપડવાથી પણ ચાદીઓ રૂઝે છે ફીનાઇલ ઘણા ખરા ગામોમા વોરા લોકો વેચે છે ફીનાઇલ રંગે કાળુ અને પ્રવાહી હોય છે ખરા ચોખ્ખા ફીનાઇલની પરીક્ષા પાણીમા નાખી કરવી, ચોખ્ખા પાણીમા જરા ફીનાઇલ નાખવાથી પાણી ધોળુ દુધ જેવુ થઇ જાય છે. ખરાબ ફીનાઇલ પાણીમા નાખવાથી તેલની માફક તરે છે ફીનાઇલનુ પાણી ચેપી રોગવાળી જગ્યાઓ ડીસઇનફેક્ટ કરવામા ઉપયોગી છે

મદ્રાસ ઇલાકામા અને બ્રહ્મ દેશમા ઢોરોના ચેપી રોગો અટકાવવાનો કાયદો છે ગુજરાતમા નથી પણ ઢોરના આવા ભયકર ચેપી રોગો અટકાવી ઢોરોનુ રક્ષણ કરવુ એ આપણી પોતાનીજ ફાયદાની વાત છે માટે સરકાર કાયદાથી રોગ અટકાવે તે કરતા આપણે પોતેજ આ કામમા તન, મન અને ધનથી મદદ કરવી જોઇએ

ઢોરના રોગ.

—*:*:*—

ડચુરો. (ચોકીંગ, Choking)

ગળામા અથવા ખોરાકની નળીમા કઇ પદાર્થ ખુચાઇ રહેવાથી ડચુરો થાય છે, જે પદાર્થો સખત ખોરાક જેવા કે શેરડી અથવા કડબ અગર બીજી પદાર્થ જેવા કે ચામડુ, લાકડાના કકડા, ખીલા અથવા કાટા પણ હોય છે

લક્ષણ—જો મોઢાના અથવા ગળાના પાછલા ભાગમાં ડચુરો હોય છે તો ઢોર ખાસે છે અને મોઢે ફીણ આવે છે અને પાણી પીએ છે ત્યારે નસકોરામ થી પાછુ આવે છે, જો ખોરાકની નળીમાં ડચુરો હોય છે તો ઢોર બે ત્રણ ઘુટડા પાણી પી શકે છે પણ પછી તે પાણી નાક વાટે બહાર આવે છે, ઢોર બેચહેન થાય છે, પુછડુ આમ તેમ હલાવે છે અને પગ ઠોકે છે જો ડચુરો જલદી કાઢવામાં આવે નહી તો ઢોરનુ પેટ ડાબી બાજુએ આફરાથી ફુલી જાય છે કેટલાક ઢોરના મોઢાના પાછલા ભાગમાં હાથ નાખી અથવા બહારથી ખોરાકની નળી ઉપર હાથ ફેરવીને જોવાથી ડચુરો માલમ પડે છે

ઇલાજ—જો ડચુરાને અડકી શકાતુ હોય તો બહાર કાઢવાનો યત્ન કરવો જો ગળામા અથવા મોઢાના પાછલા ભાગમા અટકેલો પદાર્થ હોય તો ઘણું કરી કાઢી નાખી શકાય છે પણ ખોરાકની નળીમા હોય તો બહુ મુશ્કેલ પડે છે ખોરાકની નળીમા અટકેલો પદાર્થ હોય તો ધીરેથી અને સંભાળથી આસરે અર્ધો શેર અથવા તેથી ઓછુ મીઠુ તેલ પાવુ પછીથી તેને મોઢમા લાવવાનો યત્ન કરવો ઢોરની ગરદન ઉપર હાથ નાખવો અને ખોરાકની નળીની દરેક બાજુએ અટકેલાની નીચે જોર અને મજબુતાઇથી તેને ઉપર (એટલે ગળા) તરફ ઘસવા આ કામ આસ્તેથી કરવુ, અને થોડા થોડા વખત જવા દેઇ ફરીથી કોશીશ કરવા માટે મોઢામા થોડુ મીઠુ તેલ રેડવુ ધીરજ અને સભાળથી અટકેલો પદાર્થ આ પ્રમાણે કાઢી શકાશે જો ખોરાકની નળીના નીચલા ભાગમા અટકેલ હોય અને હાથ પહોચી શકે નહી તો નજીકના જનાવરોના દવાખાનામાં ઉપચાર માટે લેઇ જવુ એ એકજ ઉપાય છે જ્યારે હવાથી પેટ બહુ ફુલાઇ જાય અને જનાવર બહુ મુશ્કેલીથી શ્વાસ લે છે ત્યારે ગુગળાઇ શ્વાસ બધ થઇ જવાની ઘણી ધાસ્તી રહે છે, આવે વખતે હવા કાઢી નાંખવાને પેટમા કાણુ પાડવાની જરૂર છે ડાબે પાખે જ્યા પેટ એકદમ વધારે ફુલેલુ માલમ પડે ત્યા ચપુ વડે કાણુ પાડવુ ચપુ સીધો ખોસવો અને પછી ધાર આડી કરવી કે તુરતજ હવા બહાર નીકળશે અને હવા બહાર નીકળી રહે એટલે ઘા ઉપર ગોળી મૂકી અને કામળ મુકી દેવો. આવા અકસ્માતવાળા, દરેક કેસમા ખોરાકની નળી થોડા દિવસ સુધી નબળી રહે છે માટે તે દરમ્યાન નરમ ખોરાક જેવો કે ઘાસ, આટેનો દાણો અથવા લીલુ ઘાસ આપવુ જોઇએ

ગુજરાતી ખેતીવાડી સ્કુલ.

—*********—

ખેડુતના છોકરાઓને માટે અને ૧૯૨૦ થી સ્થાપન કરેલી ગોધરા ખેતીવાડી સ્કુલનુ નવુ વર્ષ ૮ વર્ષે તા ૧લી જુનથી શરૂ થાય છે, તેના ધારા અને માહિતી નીચે પ્રમાણે છે —

૧ આ નિશાળમા દાખલ થવા ઇચ્છતા ઉમેદવારોની પ્રવેશિક પરિક્ષા નથી પરતુ ઓછામા ઓછુ ગુજરાતી ચોથુ ધોરણ (અથવા વધારે અભ્યાસ હોય તો સારૂ) તેણે પાસ કરેલુ હોવુ જોઇએ, અને તે બદલ જે ગુજરાતી સ્કુલમા તેણે અભ્યાસ કર્યો હોય તે સ્કુલનુ લીવીંગ સર્ટીફીકેટ (નિશાળ છોડયા બદલનો ગીતસરનો દાખલો) અરજી સાથે કરેલુ હોવુ જોઇએ આ સ્કુલનો અભ્યાસક્રમ બે વર્ષનો છે

૨ ઉમેદવારના વાલીનો ધંધો ખેતીનોજ હોવો જોઇએ, અને તે જાતેજ ખેતી કરતા હોવા જોઇએ કારણ કે આ નિશાળમા ખેતીને લગતુ તમામ કામ છોકરાઓના હાથેજ કરવુ પડે છે

૩ આ શાળાનો ભણ્યા પછી જે ઉમેદવારનો ખેતી કરવાનોજ નિશ્ચય હોય તેણેજ આવવુ જેનો નોકરીનોજ નિશ્ચય હોય તેને માટે આ સ્કુલ નથી

૪ ઉમેદવારની ઉમર ૧૫ થી ૨૦ વર્ષની હોવી જોઇએ

૫ આ નિશાળમા દાખલ થવા ઇચ્છતા ઉમેદવારના નામ ઉપર જમીન નહિ હોય તો તેના બાપ, કાકા વગેરે કોઇપણ નજીકના સગાના નામ ઉપર પણ હોવી જોઇએ અને તે જમીન કેટલી છે, સરકારમાં મહેસુલ કેટલુ ભરે છે વગેરે બાબતનો દાખલો પટેલ તલાટી તરફથી અરજી સાથેજ મોકલવો જોઇએ

૬ દરેક વિદ્યાર્થીને ભણવાનુ, ખાવાનુ અને રહેવાનુ જેટલુ ખર્ચ થાય તેટલી સ્કોલરશિપ સરકાર તરફથી આપવામા આવે છે એટલે વિદ્યાર્થીને ખાવાપીવા વગેરેનો ખર્ચ બીલકુલ કરવો પડતો નથી, પરતુ અભ્યાસક્રમ પુરો થતાં પહેલાં (અધવચ) કોઇપણ વિદ્યાર્થી નિશાળ છોડે અથવા ગેરવર્તણુંક ચલાવવા બદલ તેને કાઢી મુકવામાં આવ્યો હોય તો જેટલો વખત તે નિશાળમા રહ્યો હોય તેટલા વખતને માટે દરમાસના રૂ ૧૦ પ્રમાણે તેની પાસેથી દંડ તરીકે વસુલ કરવામા આવે છે

પુસ્તક, લાલટેની વગેરે પરચુરણ ખર્ચ વિદ્યાર્થીના પદરનો હોય છે તે ખર્ચ (લગભગ વર્ષના રૂ ૧૦) બદલ વિદ્યાર્થીના વાલીએ દાખલ થતી વેળા રૂ ૧૦ અનામત તરીકે આપવા પડશે

૭ આ નિશાળમા બીજી નિશાળો પ્રમાણે વારતહેવારની રજાઓ મળશે સિવાય દિવાળી ઉપર એક મહિનો, અને ઉનાળામાં દોઢ મહિનો રજા પડશે અને તે ટેક વેળા વિદ્યાર્થીને ઘેર જવા દેવામા આવશે આ નિશાળ કાઢવાનો સરકારનો હેતુ એકે કે જે વર્ગ

શિક્ષણ લીધા પછી વિદ્યાર્થી પોતાના માબાપને ખેતીના કામમા વધારે મદદગાર થાય અને ખેતી પણ વધારે ફાયદાકારક રીતે કરે દરવર્ષે ૫૨ કરતા વધારે છોકરા દાખલ કરવામા આવતા નથી

આ શાળામા નીચે પ્રમાણે વિષયો શીખાવવામા આવે છે —

(૧) કૃષિવિદ્યા (૨) સૃષ્ટિજ્ઞાન, (આ વિદ્યામાં વનસ્પતી અને જતુ સબધી પ્રારંભીક જ્ઞાન આપવામા આવે છે) (૩) ખેતીવાડી ને લગતી ભુગોળ (૪) ખેતીવાડીને લગતુ અકગણિત અને જમીનની માપણી (૫) આરોગ્યવિદ્યા (૬) પશુરક્ષા (૭) ગ્રામ્ય અને શહેરી જીવન (ખેડુતને ઉપયોગી કાયદા વગેરેનુ ઉપયોગી શિક્ષણ જેમકે જમીન મહેસુલનો એક્ટ તગાવી એક્ટ કુવા એક્ટ લોકલ બોર્ડ એક્ટ) (૮) વાચન અને લખાણ. (૯) ખેતી અને બગીચાનુ કામ (૧૦) ઓઈલ એન્જીન કેવી રીતે ચલાવવુ, તેના દરરોજના ઉપયોગી ભાગ દરરોજ સાફ કરી કેવી રીતે બેસાડવા વગેરે (૧૧) ખેતીના ઉપયોગી ઓજારના ભાગ ભાગેતુટે ત્યારે કેવી રીતે દુરસ્ત કરવા એને લગતુજ સુથારી લુહારી કામ. (૧૨) વણાટ કામ

૮ આ સ્કુલમા દાખલ થવા ઇચ્છના ઉમેદવારે ગોધરા (જિલ્લે પચમહાલ) ખેતીવાડી સ્કુલના હેડ માસ્તરને જેમ બને તેમ જલદી પોતાની અરજી મોકલવી તેમાં નામ, જાત ધધો ઉમર, તાલુકો જિલ્લા પોષ્ટ ઓફીસ વગેરે સ્પષ્ટ જણાવી ગુજરાતીમા અરજી કરવી અરજી ઉમેદવારના હાથનીજ હોવી જોઇએ ઉમેદવારને દાખલ કરવાની, અભ્યાસક્રમ પુરો થતા સુધી રહેવા દેવાની અને સ્કૂલ છોડયા પછી તેને ખેતીના કામે લગાડવાની ઇચ્છા છે એ બાબતની કબુલાત લખી તેની નીચે વાલીની સહી હોવી જોઇએ

૯ જે ઉમેદવારને દાખલ કરવાનુ નક્કી થશે તેને તે પ્રમાણે કાગળથી ખબર આપવામા આવશે જે તારીખે હાજર થવા લખ્યુ હોય તે તારીખે તેણે નિશાળમા આવી હાજર થવુ જોઇએ

૧૦ વધુ વીગત માટે નીચેના સરનામે પત્ર વ્યવહાર કરવો.

૧૧ શાળાનો અભ્યાસ પુરો કર્યા પછી જેનો ખેતીવાડીનો વીચાર હશે અને જમીનની જરૂર હશે તો નીતાજગી નક્કી ધણી સારી શરતે માત્ર નામના ગણોતે જમીન અપાવવા તજવીજ કરવામા આવશે

હેડ માસ્તર ખેતીવાડી નિશાળ
ગોધરા.

ઢોરોના ચેપી રોગો.

—**********—

ગાંઠીઓ તાવ (બ્લેક ક્વાર્ટર, Black Quarter)

આ રોગ ઘણુ કરીને ત્રણ માસથી ચાર વરસ સુધીના ઢોરોને લાગુ પડે છે જમીનમા નાના સુક્ષ્મ જંતુઓ રહેછે તેનાથી આ રોગ લાગુ પડે છે ઢોરોના પગ અગર મોઢામા જખમ થયા હોય તે જખમમા આ જંતુ દાખલ થવાથી આ રોગ ઢોરને લાગુ પડે છે, ઢોરોને ખાસ ચરવાની જગામાથી આ રોગ લાગુ પડે છે અને દરેક વરસે એકજ જગ્યાએ અને એકજ મોસમમા એક સરખી રીતે આ રોગ ફાટી નીકળે છે આ રોગ ઘણુ કરીને વરસાદની મોસમ પુરી થતા ચાલુ થાયછે, મુખ્યત્વે કરીને જે જમીન નીચાણમા આવેલી હોય ત્યા અગર ભીનાશવાલી હોય ત્યા આ રોગ ફાટી નીકળે છે જે ઢોરને એક વખત આ રોગ લાગુ પડે છે અને તેમાથી બચી સાજુ થાય છે તેને ફરીથી આ રોગ લાગુ પડતો નથી

આ રોગ ઘણો નાશકારક છે અને જે ઢોરને એ રોગ લાગુ પડે છે તે ઢોર ઘણુકરીને ફક્ત એક અગર બે દીવસથી વધારે જીવી શકતુ નથી ઢોરને પહેલા તાવ આવે છે પણ પહેલાથી લોકોને તાવની ખબર પડતી નથી પ્રથમમા ઢોરને લંગડાતુ ચાલતુ જોવામા આવેછે અને સોજો જોવામા આવે છે સોજો ઘણુ કરી પાછલા પગના થાપાના ઉપરના ભાગમા અગર ગરદન ઉપર આગલા પગના હડા આગળ અને કોઇ વખતે ઢોરની પીઠ, કમ્મર છાતીની બાજુમા સોજો જોવામા આવે છે કેટલીક વખતે મોઢે અગર ગળે સોજો જોવામા આવે છે અને એક કરતા વધારે જગ્યાએ સોજો હોય છે પ્રથમમા સોજો થોડા હોય છે અને તેનાથી ઢોરને દુખ થાય છે પછી સોજો એકદમ વધી જાય છે. પગમા સોજો કઠણ અને દુખદાયક હોય છે અને પાછળથી સોજો ઠંડો વેદના રહીત અને આંગળીથી દબાવતા તડતડે છે કારણ કે સોજામા હવા ભરાયલી હોય છે સોજાનો રંગ કાલો હોય છે જો સોજાને કાપવામા આવે છે તો તેમાથી હવા નીકળે છે અને તેમાંથી ખાટી વાસ મારતુ કાલુ ની કળે છે જેમ જેમ સોજો વધે છે તેમ તેમ ઢોરની તંદુરસ્તી ખરાબ થતી જાય છે અને તેથી ઢોર ઘણુ માદુ થયેલુ જણાય છે ઢોર સુસ્ત થઇ જાય છે કુ જેછે કણજે છે અને એના શ્વાસોશ્વાસ ઘણા ઝડપથી ચપે છે ત્યાર પછી ઢો

ર દુખણુ પડી જઈ મરી જાય છે આ રોગમાથી વણુજ થોડા ઢોર મરતા બચે છે એટલે આસરે સેકડે દસ ઢોર બચે છે

આ રોગમા દવા કરવાથી બહુ ગુણ થતો નથી સારામા સારો ઉપાય કરવો એ છે કે સોજા ઉપર કાપ મુકી ઉઘાડવો અને પછી તેના ઉપર ટરપેનટાઈન લગાડવુ રોગ લાગુ પડવાનો સભવ હોય એવા જાનવરોને રસી મુકાવવી

આ રોગ દાખલ થતો અટકાવવાની રીત ઢોરોના ધણીઓએ પોતાના ઢોરોને જે ગોચણો ઉપર આગલે વરસે એ રોગ દેખાયો હોય ત્યા ચરવા મોકલવા નહી અને મુખ્યત્વે કરીને જે મોસમમા એ રોગ ફાટી નીકળો હોય તે મોસમમા ઢોરને ચરવા મોકલવા નહી જ્યારે આ રોગ ફાટી નીકળે ત્યારે માદા ઢોરોને સાજા ઢોરો આગળથી એકદમ દુર કરવા માદા ઢોરોને ગામથી અને નદી તલાવ-કે પીવાના પાણીના ઝરણાંથી ૪૦૦ અગર ૫૦૦ વાર દુર વાડો કરી રાખવા માદા ઢોરની માવજત કરવા સારૂ જુદા માણસો રાખવા અને તે માણસોને સાજા ઢોર આગળ આવવા દેવા નહી માદા ઢોર આગળ ચારો અને પાણી લઈ જઈ આપવા જ્યારે ઢોર મરી જાય ત્યારે તેમને બાળી નાખવા અગર ઉડા ખાડો ખોદી દાટી દેવા તેના ચામડા વાપરવા નહી જ્યારે ઢોરને દાટવામાં આવ્યુ હોય ત્યારે ચામડુ વપરાય નહી તેવી રીતે તેને ખરાબ કરી ચામડા ઉપર ચપ્પુથી કાપા કરવા

સાજા ઢોરને સારૂં ચરવાની જગ્યા બદલવી સાજા જનાવરોને દરરોજ સભાળપુર્વક તપાસવા અને તેમનામા કોઇ માદા માલમ પડે તો તેમને જુદા કરવા

કાળીઓ તાવ (એન્થ્રેક્સ Anthrax)

આ રોગ પ્રાણઘાતક છે અને એ રોગવાળા ભાગ્યેજ સારા થાય છે એ રોગ ઘણુ કરીને ઢોર, ભેંસો, ઘોડા ઘેટા, બકરાને લાગુ પડે છે અને ઉટ, હરણ, અને માણસોને પણ કેટલીક વખતે લાગુ પડે છે આ રોગ ઉત્પન્ન કરનાર ઝીણા જતુઓ છે આ જતુઓ જનાવરના લોહીમા દાખલ થાય છે ત્યા તેમની પુષ્કલ વ્રુદ્ધિ થાય છે અને આ રોગ ઉત્પન્ન કરે છે આ જતુઓ ખોરાક અગર પાણી સાથે જનાવરમા દાખલ થાય છે અગર જનાવરની ચામડીમા નાનો જખમ થયેલો હોય છે તો તેમાથી પણ દાખલ થાય છે

જે જગ્યાએ આ રોગવાળા જનાવરો ચરતા હોય છે તે જગ્યાએથીજ આ રોગ બીજા જનાવરોને લાગુ પડે છે આ રોગથી પીડાતા જનાવરોનુ છાણ, મુતર, અને તે જનાવરમાથી વહેતા બીજા પ્રવાહીઓ કે જે ખોરાક, વાસણ, સામાન વીગેરે ચીજોને લાગવાથી આ રોગનો ફેલાવો કરે છે આ રોગથી પીડાતા જનાવરનુ લોહી ઘણુજ ઝેરી હોય છે

૪ આ રોગના ચિન્હો જુદા જુદા માલમ પડે છે આ રોગવાળુ જનાવર ઘણુકરીને એકાએક મરણ પામે છે જે જનાવર થોડી મીનીટ પહેલા સારૂ દેખાય છે તે શોય ઉપર પડે છે; તરફડીઆ મારે છે, અને મરણ પામે છે તેના મુડદામા દોહવાસ ઝડપથી શરૂ થાય છે અને થોડા વખત પછી તેનુ પેટ ફુલી ગયેલુ માલમ પડે છે અને તેની ગુદા બાહાર નીકળી આવે છ મો, નાક અને ગુદામાંથી લોહી વહેતુ જોવામા આવે છે કેટલીક વખતે આ રોગ એકાએક જોવામા આવતો નથી પણ જનાવર માદુ થયેલુ માલમ પડે છે અને તને તાવ આવેલો હોય છે તેના પેટમા ચુક થયેલી માલમ પડે છે અને જનાવર બહુ કરાજે છે અને કરાજતા તેના છાણ સાથે લોહી મિશ્રીત થયેલુ જોવામા આવે છે કેટલીકવાર તેના મગજમા પીડા થાય છે અને જનાવર ઘણુ તોફાની થયેલુ અને ગાડા જેવુ માલમ પડે છે કેટલીક વખતે તેના શરીરે ગાઠ થયેલી માલમ પડે છે આ ગાઠ તેની ડોક ગળા અગર પેટ ઉપર માલમ પડે છે પણ શરીરના ગમે તે ભાગ ઉપર ગાઠ થાય છે આ ગાઠ ગરમ હોય છે અને તેથી જનાવરને દુખ થાય છે અને આગળી વતી ગાઠને દબાવતા ગાઠ તડતડતી નથી

જોઈએ જો તેના મુડદાને એધે લઈ જવુ પડે તે તેનુ મોઢુ, નાક અને ગુ દા બધ કરવા કે જેથી તેમાથી લોહી વીગેરે જમીન ઉપર પડી ચેપ ફેલાવતા અટકે જે તબેલામા રોગવાલા જનાવરો રહ્યા હોય તે જગ્યા બરાબર સાફ કરી નાખવી અને જતુનાશક દવાથી ધોઇ કાઢવી જેવી કે ફીનાઇલનુ પાણી,

આ રોગથી મરી ગયેના જનાવરનું લોહી જમીન ઉપર અને ખાસકરી ને ચરવાની જગ્યા ઉપર લોહી ના પડે એવી કાલજીપુર્વક સભાળ રાખવી જો ઈએ કારણ કે એ લોહીમા આ રોગના પુષ્કળ જતુઓ રહે છે અને આ જ તુઓ જો જમીન ઉપર લોહી સાથે પડે તે તે જતુઓ તે જગ્યા ઉપર ઘણા વરસસુધી જીવી શકે છે અને ફરીથી આ રોગનો ફેલાવો કરે છે આ રોગથી મરી ગયેલુ જનાવર તલાવ અગર નદી આગળ દાટવુ નહી એ ખાસ અગ ત્યનુ છે કારણ કે તેથી પીવાના પાણીમા આ રોગનો ચેપ દાખલ થાય છે,

એ જાણવુ ઘણુ અગત્યનુ છે કે માણસોના શરીર ઉપર જખમ અથવા ચાઠુ હોય તેમા આ રોગવાળા જનાવરનુ ચેપી લોહી દાખલ થાય તે માણ સોને પણ આ રોગ લાગુ થાય છે સસર્ગમા આવેલા જનાવરોને રખી મુકાવવી

શીતળા (વેરીઓલા–Variola)

ગાય, ભેસ, ઘેટા, બકરા, ડુક્કર, ઉટ, ઘોડા, કુતરા તેમજ માણસોને શીતળા આવે છે

તદુરસ્ત જનાવરો, રોગીષ્ટ જનાવરોના સસર્ગમા આવવાથી અથવા તેઓની સાથે રહેઠાણમા આવતા નોકરોથી અથવા બીજી ચીજોથી સાધારણ રીતે એ રોગ ફેલાય છે ગાયોમા આ રોગ ઘણુ ખરૂ ગાયો દોહનાર માર ફતે ફેલાય છે

એ રોગના ઝેરી જતુના પોષણની મુદત ૩ થી ૫ દીવસની છે

લક્ષણો—ઢોરોને શીતળા ઘણા જોરમા આવતા નથી દુધવાળી ગાયના થાન તથા આચળ ઉપર શીતળા આવે છે થોડો તાવ આવે છે અને શરીર અસ્વસ્થ રહે છે થાન તથા આચળ ઉપર વટાણા જેવડા નાના રાતા ચાઠા માલમ પડે છે એક બે દીવસમા ફોલ્લીઓ થઇ આવે છે, અને તેમાં સ્વચ્છ

પ્રવાહી પદાર્થ હોય છે, તે ફોલ્લીઓ વચ્ચેથી બેસી ગએલી હોય છે તથા ત્રણ દિવસ સુધી કદમા વધે છે તેને ઝરેનો કહે છે અને તેમા ગરૂ હોય છે ફોલ્લીઓ સુકાય ત્યારે ભીંગડા બાઝે છે ભીંગડા નીમ દીવસમા છુટા પડી ખરી પડે છે એ જગાએ રાતા ચાઠા પડે છે

ઉપચાર—બધે પ્રમગે ઔષધોપચારની જરૂર નથી નીચેની દવાઓનો જુલાબ આપવો

નિર્જલિત મીઠુ (એપસમ સોલ્ટ) ૧ શેર
ગોળ ૧ શેર
સુઠની ભુકી ૧ અધોળ

બશેર ફેના પાણીમા મેળવી ટાઢુ પડે ત્યારે પાવુ હલકો ખોરાક આપવો સભાળથી દુધ દોવુ વાછરડા ગાયને ધાવવામા આવે ત્યારે જે ભાગ ઉપર ગાયને રોગ થયો હોય તે ભાગ ઉપર ઇજા કરતા અને ત્યા સુધી તેમને અટકાવવા ફાટ પડેલી હોય તે ફોલ્લા અને જખમોને બોરીક એસીડના પાણીથી ધોઇ નાખવા (એક શેર ગરમ પાણીમા એક તોલો બોરીક એસીડ નાખવો) અને પછી બોરીક એસીડની ભુકીને ઉપર ભભરાવી લોકોએ તે દુધ પીવામા લેવુ નહી

રોગ થયો હોય તે જનાવરને તથા વાછરડાને જુદાદેરા રાખવા દુધ દેવી ગાયના પછી દુધ દોહનારના હાથપરના રોગના જંતુઓનો તદ્દન નાશ કરવો દુધ દોહવાના વાસણોને ઉકળતા પાણીથી સાફ કરવા

ક્ષય (ટ્યુબર ક્યુલોસિસ, Tuber Culocis)

પ્રકાર—ક્ષય એક ચેપી રોગ છે તે બધી જાતના જનાવરો તેમજ માણસ તથા પક્ષીને પણ લાગુ પડે છે ઘેટા તથા બકરાં તે કવચીતજ લાગુ પડે છે અત્યાર સુધી જાણવામા આવ્યુ છે તે પ્રમાણે આ રોગ સાધારણ નથી, પણ ગાંધી ગએલા ઢોરોના ટોળા મા અને ખાસ કરીને દુધાળા ઢોરોના ટોળામાના કેટલાકને આ રોગ થયાનુ જાણવામા આવ્યુ છે મોટાં શહેરોમાં કે જ્યાં જનાવરને બીન આરોગ્યકારક જગામા ગખવામા આવે છે અને તેમ થતુ હોવાથી ચેપ રહેનારથી ફેલાય છે ત્યા એ રોગ જનાવરને લાગુ પડવાની આપણે આશા રાખીએ દુધ મારફતે માણસને એ રોગ લાગુ પડે છે તેટલા માટે એ ઘણો અગત્યનો છે એ એક વિશિષ્ટ જંતુને લીધે લાગુ પડે છે આ જંતુ રોગ લાગુ પડેલા જનાવરના ગળગળ તથા મળમુત્રમાં રહે છે તે શરીરની બહાર પણ રહી શકે છે અને તેથી તે ચેપવાળા તબેલામા ધાસ દાણામા, પાણી તથા બગડેલી હવામાં ત્વરામાં આવે છે આ રોગ સ્વાભાવીક, ખોરાક નીરોગી ટાઢ અથવા તો ચામડીમાં જંતુઓના ડખથી ફેલાય છે કેટલીક સઓગથી પણ તે ફેલાય છે જનાવરને બીન આરોગ્યકારક જગ્યામાં રાખવાથી પણ રોગ ફેલાવો સહેલો થઇ પડે છે શરદ અને ટાઢી રૂતુ આ

રોગને ફેલાવવામાં અનુકૂળ થઇ પડે છે રોગના જંતુના પોષણની મુદત દશ દિવસથી ડેઢ લાક આવાડીઆં મુદતની હોય છે

ઢોરમાં માલમ પડતા લક્ષણો—રોગવાળાને જનાવરોના ફેફસાંમાં પહેલાં પ્રથમ બગાડો થાય છે ઘણી વખતે રોગનું જોવામાં આવતું પહેલું ચિન્હ ધીમી અને થોડી ઉધરસ આવતી એ છે અને કામ કર્યા પછી તથા પાણી પીધા પછી તે ઘણું જોરમાં આવે છે શ્વાસ લેવો મુશ્કેલ થઇ પડે છે માંદુ જનાવર લેવાતું જાય છે અને તેને વાયુ થાય છે ધીરે ધીરે તે ક્ષીણ થતું માલમ પડે છે અને આંખો બેસી જાય છે ઉધરસ વારંવાર આવે છે અને શ્વાસ લેવાની મુશ્કેલી વધે છે ન્યુમોનીયા (મુઝારો થાય છે) મરણ નીપજે છે આંતરડા બગડેલાં હોય ત્યારે પેટમાં દુખાવાના ચિન્હો માલમ પડે છે પેટ છુટ વાથી શરૂઆત થાય છે તે લાંબો વખત જારી રહે છે અને જનાવર ક્ષીણ થઇ જાય છે થાનમાં પણ બગાડો થાય છે ત્યારે એટલે આંચળ અથવા તો આખા થાનપર સોજા આવે છે તે સોજો સખત હોય છે અને દુખતો નથી પહેલાં દુધ પાતળું અને પાણી જેવું હોય છે પછી તે પીળા રંગનું થાય છે અને થોડું થાય છે જો મગજમાં બગાડો થયો હોય તો તો તપી જાય છે, તેની આંખે દેખાતું બંધ થાય છે અને તેને તાણ આવે છે હાડકા અને સાંધામાં બગાડો થાય છે

સાધારણ રીતે જોતા આ રોગને ખાતરીથી પારખી કાઢવા મુશ્કેલ છે " ટયુબર ક્યુલિન " નામના પદાર્થની પીચકારી મારીને ડાક્ટરો ખાતરી પુર્વક આ રોગ પારખી શકે છે આનાથી તંદુરસ્ત જનાવરને કાંઇ નુકશાન થતું નથી, પણ રોગવાળાં જનાવરમાં ચોક્કસ ચિન્હો માલમ પડે છે

ઉપચાર—ઉપચાર કરવા પ્રયત્નો કરવા નહિ ખરૂં જોતાં એ અસાધ્ય રોગ છે અને રોગ લાગુ પડેલાં જનાવરો, બીજા જનાવર તેમજ માણસને ઘણું નુકશાન કરે છે

અટકાવ—બધાં રોગી જનાવરને જુદા રાખવા તથા ટોળામાંના જનાવરો તેમાંના કોઇને રોગ લાગુ પડયો છે એવું ખુલ્લી રીતે જણાતા ત્યારે રોગ પારખવાને " ટયુબર ક્યુલિન " થી તપાસવા ડાક્ટરની સલાહ પ્રમાણે ચાપતા ઉપાયો લેવાથી રોગને લાગુ પડતો અટકાવી શકાય છે કાંઇ પણ ઢીલ કર્યા વગર જરૂરી પગલાં ભરવાં પુષ્કળ હવા વાળા તબેલા તથા જોઇતી આરોગ્ય રાખવા જગ્યાઓ એ રોગ અટકાવવાનો સૌથી સરસ ઉપાય છે, આ ઉપરાંત રોગી જનાવરના ટોળામાં લાવવામાં આવે નહી તે બાબત ખાસ મહાભ રાખવી

ભાગ બટાઈ વીરૂદ્ધ વીઘોટી.

—*********—

લેખક.—ડી સી. અજારીઆ, વ્યવસ્થાપક—"ખેતીવાડી વિજ્ઞાન"
લીંબડી—કાઠીઆવાડ

(૧) જમીનના માલેક મહારાજા ગરાસીઆ જમીનદાર—ખેડુત વર્ગ વગેરે ઘણી જાતના હોય છે આ જમીન તેઓ પાસે કેવા હકથી આવતી છે તે સવાલ બાજુપર રાખી અત્યારે માત્ર એટલુજ જણાવવાનુ કે—બ્રાટીશ રાજ્યની, જમીન આપણા દેશમા સર્વથા મોટા વિસ્તારની છે ને તેનાથી ઉતરતી અન્ય રાજસ્થાનો અને ગીરાસ ધરાવનારની છે

અકબર પાદશાહના સમય અને તે પહેલાથી જમીન ધરાવનાર પોતાના મોટા વિસ્તારની જમીન પોતે ખેડી શકતાં નહિ અને જે કોમ આવી જમીન હળથી ઉખેડી સરખી કરી ખાતર પુરી તેમાં અનાજ જોર, બાજરી બગી ચીના ઘઉ ચણા આદી ઉત્પન્ન કરતાં અને જમીનના ધણીને એ જમીનનાં ભાડા પેટે ખેડનાર પોતે જે અનાજ ઉત્પન્ન કરે તેનો ઠરાવ પ્રમાણે હીસ્સો દેતા

આગી જમીન જેમ જેમ વધારે ખેડાતી ચાલી અને જેમ જેમ તેમાં અનાજની ઉપજ વધવા લાગી તેમ તેમ રાજાઓ કે જમીનના માલેકોને રેવન્યુ ઉપજ કેવળ જમીનના ઉત્પન્નની વધવા લાગી જેમ આપણે રાજકર્તા અગ્રેજ વેપારીઓ તથા ઓફીસરોના સમાગમમા આવતા ગયા તેમ તેમ જમીનમાથી વધારે રૂપિઆ આપનાર અનાજ ઉત્પન્ન કરવા ધગશ થતી ગઇ પહેલા બધી જુવાર, બાજરી, અડદ, મઠ મગ વગેરે કરતા પછી ખેડુતોનુ કપાસની ખેતી ઉપર લક્ષ દોડ્યુ ને કાલા-કપાસના વાવેતર વધારે કરવા લાગ્યા જેનુ ઉત્પન્ન ઘણું સારૂ આવતુ થયુ કારણ વિલાયતમા મીલો થઇ ત્યા આંહીનુ રૂ જાય તેમાથી સુતર બનાવી કાપડ કરવાનો ઉદ્યોગ તે દેશમા વધતો ગયો ત્યા મીલો વધવા લાગી તેમ રૂની ખપત પણ વધી અને કાલાં, કપાસ રૂના ભાવ ચડતા ગયા તે જોઇને આપણા દેશમાં કપાસ લોઢવાના ચરખા હતા ને જે વડે આડ કરી કપાસીયા ને રૂ જુદુ કરતા હતા તે આડ કરવાનુ કામ પણ બધ થયુ અને તેને બદલે વીલાયતી ચરખા કે જીન વરાળથી ચાલતા થયા શરૂઆતમા આવા જીન ફક્ત મોટા શહેરમા હતા પણ જેમ વખત જવા સાથે લોકો કેળવણી લઇ પરદેશ દેશાટણ કરતા થયા અને દેશાવરમા કેવી રીતે ઉદ્યોગ વેપાર હુન્નર કરી લોકો પઇસા કમાય છે તે જોયુ ને તેનો અભ્યાસ કર્યો અને આપણા દેશમાં જીન મીલો કરવા લાગ્યા એટલે તો પછી કપાસના વાવેતરની મોટા વિસ્તારપર ખેતી કરવા જરૂર પડી કારણ દરેક મીલને રૂ જોઇએ વાવેતર કપાસનુ થોડુ હોય તો યુરોપ, જાપાન, ચીન અને હીંદુસ્થાનની મીલોને સુતર કરવા તથા કપડ વણવા, રૂ પુરતુ મળે નહિ એટલે તેના કારણે ઘણી વધઘટ થવા લાગી તેથી રૂના દલાલો

ને વેપારીઓ થયા તેમજ હિંદુસ્થાનમા ચારે તરફ જ્યાં જીનો હોય ત્યા જવા લાગ્યુ અને અનાજની ખેતી ઓછી થતી ગઈ જેને પરિણામે અનાજ ઘાસની મોંઘવારી થઈ જમીનના માલેકોને અનાજના ઉત્પન્નમા બહુ કમાણી નહોતી પણ કપાસનુ વાવેતર થતાં તેની ઉપજ વધી વળી ભાવ પણ સારા મળ્યા એટલે જમીનના ધણી ખેડુતોને લાભ થવા લાગ્યો આગલી વખતમા મજીઠ, કસુંબો ગળી, તમાકુ અને અનાજની ખેતી આપણા રાજમા બહુ થતી તે કમી થતી ગઈ ને તેને બદલે કપાસનુ વાવેતર વધી ગયુ

રાજાઓ કે જે જમીનના માલેક કે તેનાથી નોકરો રાખી જમીન ખેડાવાય કે ઉપજ લેવાય નહિ કારણ તે મોટા વિસ્તારવાળી હોવાથી તેમ કરવા વારવાર ખર્ચ થાય તેથી તો આગમા જમીન ઘણી પડતર રહેતી ને તેમા ઘાસ ઉગતુ ને ગાયો ભેંસો ચરી ખાતી તે વખતે ચરવાની જગોનો બહોળો વિસ્તાર હોવાથી સંખ્યાબંધ ગાયો બળદો ભેંસો રાખતા લોકો ઘણા ને એમને ચરવાની છૂટ હતી ને કોઈપણ જાતનો કર કે ભરામણી લેવામા આવતી નહિ જેમ જેમ ખેડુતો વધવા લાગ્યા જમીન ખેડના ગયા તેમ તેમ ચરવાની જમીનની ખોટ પડતી ગઈ અને ખેતીની જમીનનો વિસ્તાર વધી ગયો તે એટલે સુધી કે હવે તો દરેક ગામે ઢોરા ચારવા માટે રાજસ્થાનોએ ઘણી જુજ જમીન રાખી છે અને તે પણ ખરાબાની છે જેમા તાપડુ હલકુ ઘાસ થાય છે અગર પથ્થરવાળી ખારવાળી ભેજવાળી કે કંઈ પણ દોષવાળી જમીન હોય તેજ પડતર જોવામા આવે છે.

જેમ જેમ જમીન ખેડાતી ગઈ ને તેમા અનાજ કપાસ ઘઉં, ચણા, ચોખા તુવર ને કઠોળ આદી વાવવાના ગયા તેમ તેમ તે ઉપજ વધતી ખેડુતોને થતી ગઈ ને રાજાઓને પણ પોતાના હિસ્સાની ઉપજ વધતી આવી

સંખ્યાબંધ ગામો ને તેની ઉપજ લેવા માટે વહીવટ કરવા રેવન્યુ ખાતુ-કાઢવુ પડ્યુ તેથી રેવન્યુ કમીશનરો કલેક્ટરો મામલતદારો, તલાટીઓ હવાલદાર પાળા પસાયતા પગી વિગેરે બંદોબસ્ત રાખવા ખળામા અનાજ તઈયાર કરવાને ચોરી ન થાય ને માટે બંદોબસ્ત રાખવા રેવન્યુ ખાતાનુ ખર્ચ રાજસ્થાનોને રાખવુ પડ્યુ હન્નરો આપસમા ખટીશ જ્યતી જમીન દબાવેલી કે તેમને ગામેગામ ખળામાથી પોતાનો હિસ્સો લેવા જવો તેની વ્યવસ્થા કરવી વિગેરે ઘણી તડખડ ને ખરચવાળુ મુશ્કેલ કામ જણાયુ એટલે અમુક વર્ષો સુધી ભાગ લેવાનો રૂઢીવટ જારી રાખી જમીનની માપણી કે સરવે કરાવી અને ખેતરોની ઉપજની સરાસરી કાઢી એક વીઘા કે એક એકરમા કુલ ઉપજ અનાજ કપાસ ઘઉંની અમુક થાય છે તથા તે ઉપરાંત ખેડુતો પાસેથી આતીવેરા વેઠ ઝૂંપડાસુખડી ગામાત ગ્રાસીયા-દેવસ્થાન વિગેરે વિગેરેમા માગુ માપી નીકળતા તે બધાંની સરાસરી કરી પછી ઉધડ રકમ લેવાનુ ઠરાવ્યુ જેને વિઘોટી નામ આપ્યુ કેટલાક દેશી રાજસ્થાનોમા વીઘોટીને જમાબંધી કે ઉધડનુ નામ પણ આપે છે વીઘોટીની રોકડ રકમ ખેડુને લેવામાં આવે છે જુવાર બાજરી ખળામા તઈયાર થાય ત્યારે ડીસેમ્બરમા પહેલો હફતો એકંદરે ૪૦ ટકા લેવામા આવે છે બાકીના ૬૦ ટકા રાખ્યા તે

જમીનના વેચાણ હક આપવામાં આવેલા છે તે તે જગ્યાની જમીનનું વચાણ કરતા દર સેકડે ઓછામાં ઓછા રૂપીઆ બે ત્રણ હજાર ઉપજે છે એ ઉપરથી વાચનાર જાણી શકશે કે જમીનના માલેકી હક વાપરવાની રજા આપવાથી આબાદી થાય છે જમીન વખત વખત ખેડુતની સ્થિતી સારી સારી થવાથી વેચાણો થયા કરે છે તેથી સ્ટેટને રજીસ્ટ્રેશન ફી ઘણી ઉપજવા કર છે તે સ્ટેટને ફાયદો થાય છે અને આંબા-કલમ-નાળીએરી, લીંબુ-નારંગી કેળ પપઈઆ જામફળ વિગેરે ફળાઉ ઝાડ પણ લોકો ઘણા વાવે છે અને પોતાની તમામ કમાણી જમીન સુધારી ઉપજ વધારવામાં ખરચે છે, વલસાડ જીલ્લાના ધમડાચા ને સુરત પાસે પુના ગામમાં અને બીજા ભરૂચ ખેડા જીલ્લાના ગામોમાં અત્યારે સંખ્યાબંધ કલમી આંબા અને ચીકીપીચ, અનેનાસ, પપઈઆ કેળ લીંબુ મગ્ઝ, અજમેગીરોગ વગેરેના વાવેતર કરે છે ને મુંબઈ માલ વેચવા મોકલે છે તેથી રકમ બુધ રૂપિઆ ઉત્પન્ન કરે છે ને ખેડુતો આબાદ થયા છે ખેડુતોને આબાદી થાય છે એટલે તેઓ ગામમાં જમીન રાખી સારી ઇમારત બાંધે છે તેથી ગામની શોભા વધે છે. કેટલાક દેવમંદીર, ધરમશાળા છાત્રાલયો નિશાળો દવાખાના બંધાવે છે કુવા ખોદાવી પાકા બંધાવી નળ નાખી લોકોને સગવડતા કરી આપે છે એવા બ્રીટીશ ને ગાયકવાડ મહારાજના ગામોમાં ફરતા આબાદી નજરે જોઈ શકાય છે કેટલાક તો કપાસ લોઢવાના જીન કે ચરખા કરે છે. કેટલાક ડમોર કે ડાંગરનો ફોતરા કાઢવાના મંચા ચલાવે છે કેટલાક પપ ઠંડુ ગોઠવી લોકોનાં ધુનવાઈ કે કેટલાક શેરડી પીલવાના કોલુ ઉભા કરી શેરડીનો રસ કાઢી આપે છે આમ ગામડામાં પણ જાહોજલાલી જોવામાં આવે છે તેનું કારણ જમીનના ચાલક ને વેચાણ હક અપેલા છે તે છે આવાં ગામોમાં વપાર સારો ચાલે છે ને ધનાઢ્ય વેપારીઓ પણ વસે છે

(ર) બીજો પ્રકાર વીઘોટીની રકમ ઉઘરાવી લેવાનો કેટલાક રાજ્યોમાં છે પણ જમીન વેચવાના અધાટ હક આપેલા નહિ હોવાથી ત્યાં લોકોની આબાદી થતી નથી આ જમીનની ફેરબદલી કે વેચાણ કરવા હક નહિ હોવાથી જમીનની ખેડ સારી થતી નથી. ખાતર કરતું નથી નવાણ પણ થતા નથી લોકો કુવાના પાણી પાઈ કિંમતી વસ્તુ ઉત્પન્ન કરતા નથી ને ફળ ઝાડ પણ વાવતા નથી કારણ તેનું કરવામાં પોતાની મુડી વાપરતાં કાલ સવારે એ જમીનનો તે માલેક રહેશે કે નહિ તેની ખબર પડતી નથી અને ગામમાં રહે છે તેથી એવા ગામડામાં કોઈ સારી ઇમારત પણ બાંધતું નથી અને માટીના ઘરમાં રહે છે ને ઘર પડી જાય પોતાની સ્થિતી નરસી થાય ત્યારે ગામ છોડી બીજે જઈ રહે છે. આવી બરબાદી થવાની સ્થિતી હાલ ઘણા દેશી રજવાડાના ગામડામાં થઈ છે ને થાય છે ને ખેડુતોનો વિશ્વાસ રાજ્યના ઘણા તેમજ અમલદારો ઉપર રહેતો નથી એટલે કંગાળ સ્થિતીમાં નહિ પડવા ખાતર જેમ હોય તેમ ચલાવવા દેઇને ગુજરાન કરી લે છે ને સંતોષ માને છે ગામડામાં અપગ ઘરડા રાંડી રાંડે ગરીબ લોકોજ રહે છે તેના પુત્રો તો બીજા શહેરોમાં કમાવા જતા રહે છે અને ત્યાં આનંદ કરે છે જ્યાં જમીનના ને ઘરના માલેકી હક નથી ત્યાં આવી સ્થિતી જોવામાં આવે છે

(૩) ભાગ બટાઈ—કેટલાક રાજ્યોમાં અને જાગીરદારોનાં ગામડાના વચ્ચે ભાગ બટાઈ લે ગામસમ પેદાશનું હજુ ભેગી છે જે અનાજ કે ધાન્યનું વસ્તિ વાવે તેનો ઓછો પ ચોથો

ને ઘણામાં ઘણો અરધો ભાગ રાજભાગ તરીકે ખેડુત એ નીપજાવેલી વસ્તુમાંથી લેવામા આવે છે તે ઉપરાંત ૬૦ વીઘા ને ૧૦૦ વીઘાનું માતી ગણી માની વેરા ગ્રામ રીતે ચાર આનાથી આઠ આના સુધી લેઠે, તે જુદી કેટલાક રાજસ્થાનોમા ચોખ્ખા ભાગ હોય છે એટલે જે ભાગ ઠર્યો હોય તેજ રાજ્યની રેવન્યુ ભેગી કરનાર મેહેતાજી મ મવન ાગ ન વહીવટદાર લઇ લેઠે અને જ્યા ત્રીજો ચોથો કે પાંચમો રાજભાગ લેવાય છે તે ઉપરાંત માપા લેવાય છે જેવા કે ઝાપા સુખડી હવાલદારનુ માપુ કુવરપછેડો, કુંવરીગડો રમેચાનુ માપુ, શ્રીજીનુ માપુ, ટેયાનુ માપુ ગામાતો વગડ ઓ ગામ ઠીમે જે વસ્થાનો હોય તેનુ માપુ વિગેરે વિગેરે દરેક રાજ્યોમાં અસલથી ચાલતી આવતી જુદી જુદી બાબતો લેવાય છે-આ બધી બાબતો લેવામા ગોટાળો ન થાય એટલા માટે બધાની સગવડ રી કરી કાંઇ અરધો ભાગ લેવાનું ઠરાવેલ છે તેને ચોખ્ખા રજે ભાગ કહેવાય છે એ ઉપરાંત વેઠનું ગાડુ દેવું પડે અમલદારનુ મુકામ થાય ત્યારે સાથે ગાડી કે ઘોડા હોય તો ઘાસ પુળા વારાફરતી ખેડુતોને દેવા પડે છે તેમ બળતણ પણ વારાફરતી દેવુ પડે છે વિગેરે વિગેરે રીવાજ ભાગ બટાઇ ચાલે છે ત્યા રાજનો હિસ્સો લેવાય છે જ્યાં જમીન વેચવાના કે ખોરડા વેચવાના હક નથી ફળઝાડ વાવેલા તેમાથી પણ ફળઝાડ ફળના ભાગે ભાગ ઝાડ ઓછામા ઓછા ચાર આનાથી ઘણામા ઘણા આઠ આના સુધી લેવાય છે જો કોઇ ખેડુતોને કુવા હોય અગર નદી કાંઠે જમીન હોય ને પાણી પાઇ શાકભાજી કરે તો તેની જમીનનુ માપ કરી તેની વીઘોટી કે ઉચડ લેવાય છે તેનો પણ એક નીયમ નથી કેમ શાકભાજીના વીઘોટી વધે । બે ને કોઇ પાય બેજ વગર પાઇ ઉગાડવાથી કે કોળી નદીના તળમા ચીભડા તરબુચ ગટેટા કે એવુ કર ના તેનો પણ ભાગ લેવાય છે

તે ઉપરાંત ખેડુતોને બહારગામથી અનાજ કપડ લોખડ કે કરીયાણુ આદી વગેરા વપરાશનુ ગોળ ખાંડ લાવે તો તેની જકાત કે લાગુ પણ લેવાય છે આવી હાડમારીમાથી બચવાને કેટલાક ખેડુતો ગામ આખુ ભેળુ મળી જુની રસમ રાજ્યને દરવર્ષે ઉપજતી હોય તે દેવાનુ કબુલ કરે છે ને પછી વગડ કરી ઉઘરાવી રાજને ભરી આપે છે અગે કેટલીક જગોએ માંડવીનો ઇજારો દેવાય છે તથી ઇજારદાર નફો દીઠી ચાલુ રાખી આવે જાય તો તેના જુમલા ઘણા તપાસી દાબ વધ મુ છે ને કેટલાક જુલમમાંથી તો જુલમ કરવામા બાકી રાખતા નથી ભાગ બટાઇના ગામોમા કોઇ પણ જગાએ ફળાઉ ઝાડ જોવામા આવતુ નથી અને ઝાડની સંખ્યા ઓછી તેનુ મુખ્ય કારણ માલકી હક નથી તે છે

ના રાજની માગણી પણ કરવા આવતા નથી એટલે ગામડામા જે હોય તેજ ઓછા ભાવ આપી રાખે છે અગર વેપારીઓ ભાગીઆ થઇ જાય છે એટલે ચડસાચડસી કરી વધારે ભાવ આપતા નથી એટલે પડી માલ પડ્યો રહે છે ને વખારમા ભરેલો પડે છે ને સડી જાય છે તોલમા ઘટે છે અને ઉંદર નુકશાન રાજ્યને થાય છે તેથી ભાગ બટાઇમા તો લાભ કરતા હાની થાય છે-વળી માણસ કે ખળામા માલ ભેળો થાય ત્યાર પછી તઇયાર થાય-પવન નહોય તો ઉપણી માફ કરતા ઘણો વખત જાય અને ખેડુતોને કુવા હોય છતાં ખળાં ગહાવાથી વાડીના પીનથી તુન કરવામા વાગ્ગ પડે છે જેને ઘરમાં માણસો ઘણા હોય તેજ વાડી કરે છે હવાલદાર થોડા પગારના તેમ વિશ્વાસુ હોતા નથી તેથી ખેડુતો સમજાવી તકરાર કરે છે તે ચોરી પણ જાય છે બધા ખેડુતો ચાગટા હોતા નથી પણ બનતા સુધી પોતે વાવતા બાજરી કે ઘઉ જારનો પોક કે ચણાનો ઓળો પોતાના છોકરાંને ખાવા પાડી શકતો નથી ઘરનો ધણી એવુ કરે તો ચોર બને છે ને શીપાઇવાલા હલકા હોય છે તે સારા ખેડુતની ઇજત લેવાનુ કરે છે અને ફડ લે છે કેટલાકનુ માનવુ છે કે વીઘોટીમા ઉપજ વધતી નથી એટલે રાજને પણ ઉપજ વધારવા સાધન રહેતુ નથી તેમ ભાગ હોય તો તેમા લાભ વધારે આવે એ વાત ખરી છે પણ જ્યાં જમીનના ધણી જમીન સુધારવા રાતી પાઇ લોકોને ધીરતા નથી કુવા કરાવતા નથી, પાળા બંધાવી દેતા નથી, નવાણ ગળાવી નેહેરથી પાણી પાવાનુ સાધન કરી દેતા નથી, સારા મજુર લેવા પઇસા ધીરતા નથી સારા બી અપાવતા નથી કીમતી વાવેતરો કરવા ઉતેજન આપતા નથી ખાતર નખાવતા નથી અને જમીન ઉંડી ખેડાવતા નથી અને તેવુ કરે તેને ભાગમા રહેમીયત લાવી ઇનામ આપી ઉતેજન આપતા નથી અને ખેડુતના બે ભાગ છે તો એક ભાગ રાજ્યનો છે ખેડુતને વધારે ઉપજ આવશે તો રાજ્યની પણ વધારે ઉપજ આવશે એવુ મન મોટુ રાખી ખેડુતોને ધીરધાર કરતા નથી ત્યા કદી પણ ભાગ બટાઇથી ફાયદો નથી કદી એકાદ બે વરસ વરસાદની અનુકુળતા હોય તો ઉપજ સારી આવે પણ પછી તે લોકો પણ કપાસ કાલા ને ગળી ધણી જમીનમા જાર બાજરી વાવે કે ખાતર નાખતા નથી તે ખેડ કરવામા બે દરકાર રહે છે અને ઉજડ બગાડે છે માટે ભાગ બટાઇ કરતા વીઘોટીમાં તે ખેતીની અને ગામની જમીનમા વેચાણ હક આપવાથી ગામડા આબાદ થાય છે ગામડામાં પણ સારા મકાન થાય છે તમામ ખેતરોમાં કુવા થઇ જાય છે ને ઠામઠામ લોકો ફળ ઝાડ ઉછેરવા લાગે છે શાકભાજી થોક બંધ થાય છે અને વપાર ઉદ્યોગ વધે છે અને તેથી દાણની ઉપજ રાજ્યને વધે છે, ઉપરાંત જમીન વેચાણ થાય તેની રજીસ્ટ્રેશન ફી ઘણી વધતી જાય છે કારણ આજે એક ખેડુત ધીંગત હોય તે કાલે ગરીબ થાય એટલે ઘર કે જમીન ગીરો મુકે કે વેચાણ કરી કરજ ચુકવે તેથી રજીસ્ટ્રેશન દસ્તાવેજનુ થતા ફી વખતો વખત જેટલીવાર આવા ઘરબારો જમીન ખેતર પાદર વેચાણ થાય તેની ઉપજ આદસ્લાજ કરે છે ને દાણ વધતુ જાય છે તેથી ગામડા ને શહેર બધાની આબાદી થાય છે ભાગ બટાઇ જયાં રાખતા હોય તેમણે તો પોતે પણ ભાગીદાર છે એવુ માની ખેડુતોને બધી મગતડ ધીરધાર કરવાની કરે તોજ ઉપજ વધી

જવા આશા નાખી નહિતર ઉજડ જમીન ઉજડ બને છે જો ખેડુનો બે ફીકર થઇ ગરીબીમા આવતા મોટા શહેરોમા ખેતી ભાગી કમાવા જતા રહે છે હાલ કેટલાક રાજ્ય સ્થાનોના ગામડાં જ્હોજલાલી ભોગવતાં તે ભાગ્ગો થયા છે ને કેટલાક થતા જાય છે તેનુ કારણ ભાગ બટાઇ વેરાનીકથવણને લોકોને પઇસા ધીરી ઉદ્યોગ રસ્તે ચલવવાનો અભાવજ છે શિવાય નથી બાદશાહી વખતમાં ગામડાઓ આબાદ હતા રાજ્યો પણ આબાદને તરતા હતાં જમીનમાં રમકમ હતો નવાણમાં પુરના પાણી હતા જમીન રસાળ હતી તેથી ઉપજ બહોળાને મોટા કણની થતી ને ઢોરઢાખર સખ્યાબંધ હતા તે બડ જ્યારથી જમીનના માલેકી હક લઇ લીધા ને લોકોપર જુ । જુ । કરવેરા વધાર્યા ત્યારથી નીર્ધનતા અને પાયમાની ગિરિમિરિનો નાશ થયો છે

લોકો પણ મોટા રાજાઓની દષ્ટી ફરી એટલે લુચ્ચાઇ શીખ્યા ને ચોરી ઠગાઇ છેતરપીડી અને અનિતિ અધર્મ અને જુઠુ બોલવા લાગ્યા ને ન કરવાના કામ કરવા લાગ્યા દીકરીઓ અને ગામ વેચવા લાગ્યા ભાઇને મીત્રની સ્ત્રીઓમા છુટ લીધી અને બધી રીતે પરદેશનો સુધારો દાખલ થયો ને ઉજડ બેઠા બેઠાં પઇસાવાળા થવાનુ શીખ્યા એટલે સટ્ટા ખેલવા લાગ્યા તેથી તો લોકોનુ સત્યાનાસ થયુ અને હતુ તે ગુમાવી કપાળે હાથ દઇ રડતા બેઠા છે જે કુટુબોની જાહોજલાલી હતી તે કુટુબના છઇયા ચકરે ચકરે ભીખ માગે છે અને રાજ્યભકિત વીસારી તેથી રાજાઓએ પણ પ્રજાપરની ભકિત કે પ્રેમ ઓછો કર્યો એટલે પરસ્પર પડતી થવા લાગી છે

તેથી હવે જાગ્યા ત્યાંથી સવાર સમજી ઇશ્વરથી ડરીને નીતીધર્મના રસ્તે ખેડુનો ને વેપારીઓ ચાલે અને રાજાઓ જમીનના માલેકી હક આપે તો ખેતીવાડીનો દીવસ વળે નહિતર તો વીશેરી હશે કે ભાંગ હશે બધુ સરખુ છે લોકોમા વિશ્વાસ પડે નહિ ત્યાં સુધી કોઇ પણ કામમા સિદ્ધિ થતી નથી માટે પ્રજા રાજાએ વિશ્વાસ બેસે એવુ આચરણ આચરવાથીજ ખેડુત વેપારી ને રાજાની આબાદી થાય છે બાકી તો આકાસમાંથી પુષ્પ લેવા જેવુ છે પરમકૃપાળુ પરમાત્મા સહુનુ ભલુ કરો એજ પ્રાર્થના છે

વાવતાં પહેલાં બીની ઉગવાની શકતીની કરવી જોઇતી પરીક્ષા.

—*** ********—

આપણા ખેડુતો સાધારણ રીતે વીઘે જોઇએ તેનાથી વધારે બી વાવવામા વાપરે છે કારણ કે તેઓ સમજે છે કે જેટલુ વાવ્યુ તે બધુ ઉગી નીકળતુ નથી તેથી તેઓ હમેશા જોઇએ તેથી વધારે વાવે છે એક રીતે જોતાં આ ટેવ સારી છે કારણ કે તેથી વાવણી નકામી—અફળ જતી નથી પણ આ રીતે વાવેતર કરવાથી બીનો ખર્ચ વધારે થાય છે માટે વાવતાં પહેલા ખેડુત પોતાના સંગ્રહી રાખેલા બી, અથવા કોઇ પાસેથી આણેલા બીની ઉગવાની શકતીની પરીક્ષા કરી વાવે તો તેને ફાયદો થાય બીની ઉગવાની શકતીની પરીક્ષા કરવાની રીત કાંઇ ગુંચવાડા ભરી કે અઘરી નથી હા જરા ખતરા ખી તસ્દી લઇ એ કામગીરી કરવી પડે ખરી, એ પરીક્ષા કરવાની સાધારણ રીત નીચે પ્રમાણે

એક છાલકી રકાબી કે ચપણા (માટીના) મા માટી ભરી તેમાં જે બી નાણી જોવા હોય તેના ગણતરી બધ ૫૦ કે ૧૦૦ દાણા નાખવાં અને તે વાસણની માટીમા એ દાણા મેળવી દીધા પછી તેનાપર પાણી છાટી રહેવા દેવુ આ પ્રમાણે સવાર સાંજ પાણી જોઇતા પ્રમાણમાં છાટવુ એ પ્રમાણે બે ત્રણ દીવસ સુધી નીયમીત પાણી છાટીશુ એટલે દાણા ઉગવા માંડશે આ પ્રમાણે પાંચ સાત અને દસ દીવસ સુધી પાણી છાટતો રહી જેટલા દાણા ઉગે તેની ગણતરી કરવી પડે જુદી જુદી જાતના અનાજ અને કઠોળના બીને ઉગવામા વધતા ઓછા દીવસ લાગે છે એટલા માટેજ પાંચ સાત કે દસ દીવસ સુધી પરીક્ષામા મુકેલા બીની અજમાયશ જારૂ રાખવા કહેવામા આવ્યુ છે.

જુદા જુદા દાણાની ઉગી નીકળવાની શકતી માટે ઘણી અજમાયશો પછી એવુ ઠરાવવામા આવ્યુ છે કે તે દરેક સૈકડે નીચે મુજબ ઉગી નીકળે તો સારા છે વળી સાધારણ રીતે બીયાને ઉગી નીકળવાને માટે પણ કોષ્ટકમાં બતાવ્યા પ્રમાણે દીવસો લાગે છે અને તે મુદત દરમ્યાન ન ઉગી નીકળે તો તે બીયા સારા નથી એમ કહેવાય પરંતુ જુદા જુદાં બીયાની ઉગવાની મુદત જે કોષ્ટકમાં આપી છે તેમાં પણ ઘણી વખત ફેર પડે છે અને તે આસપાસની હવા, ભેજ, ગરમી અને જમીનની સ્થીતી વગેરેને લઇને થાય છે માટે દરેક બીયા તે મુદતેજ ઉગી નીકળવા જોઇએ એમ ચોકકસ માની લેવાનું નથી

નંબર	દાણાનું નામ	સેંકડે કેટલા ઉગવા જોઇએ	સાધારણ ટનાદીવસ માં ઉગવા જોઇએ તે મુદત
૧	ઘઉં બાજરી, જુવાર, બાવટો, બરી જવ વગેરે	૯૫ દાણા	૨ દીવસ
૨	વાલ, મગ, અડદ, મઠ તુવર, મકાઈ	૯૫ ,,	૨ થી ૩ દીવસ
૩	વટાણા ચોળા	૯૮ ,,	૩ દીવસ
૪	કપાસ	૮૮ થી ૯૦	૬ દીવસ
૫	તબાકુ ટામેટા	૮૮ થી ૯૦	તબાકુનું બી સાધારણ ૧૪ દીવસે ઉગી નીકળે છે
૬	કુંગળી, રીંગણી	૮૫ થી ૮૮	૩ થી ૪ દીવસ
૭	કોળી મુળા	૯૫	,,
૮	કાકડી ગલકા કોળા	૯૨	,,

સુચના—ઘણી જગાએ બીયા સારા નરસા જોવા માટે બીને પાણીમા નાખવામા આવે છે આમા જેટલા બી પાણીમા નીચે બેસી જાય છે તેને સાધારણ રીતે સાચા અને સારા (નીવડ) માને છે અને ઉપર તરી રહે તેટલા ખરાબ (હલકાં) ગણવામાં આવે છે આ માન્યતા કેટલેક અંશે ખોટી છે કારણ કે ઘણી વખત ખરાબ તથા સડેલા દાણા પાણીમાં નીચે બેસી જાય છે તેમજ સારા દાણા ઉપર તરી રહે છે

વળી દરેક ખેડુતે માત્ર એટલુજ યાદ રાખવાનુ છે કે દરેક બીયાને વાવતા પહેલા કેટલા દાણા સેંકડે ઉગી નીકળશે તથા કેટલા દીવસે ઉગી નીકળશે તેની તપાસ કરવી ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે બી બહુજ થોડા ઉગી નીકળે તથા ઉગી નીકળવાને બહુજ વધારે મુદત બગાણી લાગે તો બીયા હલકા ને ખરાબ સમજવા અને તેવા બી વાપરવા લાભકારક નથી

ગુલાબભાઇ એન. દેશાઈ,

ડીવીઝનલ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ ઓફ એગ્રીકલચર—ઉત્તર વીભાગ

માવઠું અને ખેડુતો

ઘણે ભાગે શિયાળામાં એકાદ વરસાદનું ઝાપટું પડે છે, તેને દર વર્ષે માવઠુ કહેવામા આવે છે, માવઠુ કાર્તક-માગસર માસમા થાય તો તેથી શિયાળુ પાકને લાભદાયી નીવડે છે, પરંતુ તે પછીના માસમા થાય તો નુકશાન કર્તા નીવડે છે, અને છેક મહા માસમા થએલ માવઠુ તો શિયાળુ પાક પઇકી ઘઉ, ચણા, સરસવ, રાઇ વગેરેને માટે ના તદન નુકશાન કર્તાજ ગણાય છે. તેથીજ કહ્યુ છે કે —

મહા મહીનાનુ માવઠું, જંગલ મગળ ગીત,
સમય વિનાનુ બોલવુ, એ ત્રણ એકજ રીત

મતલબ કે મહા મહીનામા થએલ માવઠુ તદન ખરાબ ગણાય છે ઘઉ, ચણા આસો-કાર્તક માસમાં ઓરાય છે તે ઉગી નીકળતા પહેલા માવઠુ થાય તો પણ માવઠાથી જમીન કઠણ થઇ જવાથી કેટલુક બીયારૂ તો ઉગતુ પણ નથી, અને કદાચ ઉગે છે તે પુરેપેરૂ ઉગતુ નથી, અને કાર્તક વદી પછીથી પોષ માસ સુધીના અરસામા થએલ માવઠુ તે પાકને અગત્ય સમાન ગુણ દે છે પરંતુ તુવર- તમાકુના પાકને ઘણુજ નુકસાન કરે છે

માવઠુ થવાનો મેઘાડંબર થાય તો શિયાળુ પાકની મરચી, રીંગણીમા એરંડીનો ખોળ Castor Cake વેરવો અને તરતજ ગોડ કરી દેવો, તેમ ઘઉની ખતીવાળાએ જો ચાસ વચ્ચેનો પડતર ચાસ હળી દેવો એટલે માવઠાનો ઘણો સારો લાભ મળશે.

માવઠાથી ખુરયા વિનાની બાજરી, જુવાર, કડબ વગેરેને તેમ ઘાસના બીડને નુકશાન થાય છે તેમ આગોતર તમાકુનો કસ પણ ધોવાઇ જવા સભવ રહે છે માવઠાનો દેખાવ નજરે ચઢે તો ખુરયા વિનાની બાજરી, જુવાર તથા કડબ વગેરેનો પલલે નહી તેવો બંદોબસ્ત કરવો

માવઠુ થઇ ગયા પછી ચોમાસું પાક લીધા પછીની નવરી પડેલી જમીનમા ખેડ કરી. કરવ દઇ રાખવા કે જે જમીન ઉનાળે તપી રવાદાર, બની ખાતરનો ગુણ દેશે

જે બાગમા વગર પાણીએ (શિયાળુ) મરચી પાકે છે તે બાગના ખેડુતોએ મરચીને ખોળ દઇ ગોડ કરવો, અને માવઠુ થઇ ગયા પછી મરચી-

ઉપર રાખોડી છાંટવી. આથી મોલ સુધી અને વધારે માલ ઉતરશે

વળી જે ક્યારીના પાળા નાના થઈ ગયા હોય તે જમીનના માલીકે માવઠા પછી પલળેલી, અને પોચી બનેલી તેજ ક્યારીમાથી પાલની અંદરના ભાગમાંથી માટી ખોદી કાઢી પાલા ઉપર નાખવી આથી ક્યારી ઉંડી થઇ ચોમાસે વધારે પાણીનો જમાવ થશે

માવઠા પછી પીવાયની સાકભાજી જેવા કે કોબી, કુંવર, નોલકોલ, કોબીજ વગેરેને રાખોડીનો છટકાવ કરવો આથી તેને લાભ થશે

માવઠાથી તલ, તમાકુ, તુ વગેરે કેટલાક પાકોને નુકસાન છે, પરંતુ ઉપર લખેલા લાભ લેવા એ એક ફાયદાકારક બાબત ગણતા પ્રભુ લાભ લેવાની ખેડુત બંધુઓને સદબુદ્ધિ આપો

લેખક
મધુસિંહ નથ્થુસિંહજી સોલંકી,
આસિ૦ માસ્તર,
મેઇન સ્કુલ, ગોધરા

સોપારી.

સોપારીના ઝાડ ૩૦ થી ૪૦ વર્ષ લગી ફળે છે સાધારણ રીતે દરેક ઝાડને બે ફળના ઝુમખા આવે છે દરેક ઝુમખામાં ૨૦૦ થી ૩૦૦ સોપારી હોય છે સારા ઝુમખામાંથી કોઈ વખત ૪૦૦ સોપારી પણ નીકળે છે જો એપ્રીલ અથવા મે મહીનામાં વરસાદ વાદળ હોયતો નાની સોપારી પડી જાય છે, અને આવક ઓછી આવે છે ઝાડને માર્ચ અને એપ્રીલ મહીનામાં ફુલ આવે છે અને નવેમ્બર અથવા ડીસેમ્બર મહીનામાં સોપારી થયેલી પાકે છે કેટલાક વખત ઝાડને ઋતુ બહાર ફળ આવે છે દરેક ઝુમખાની નીચે એક પાંદડું હોય છે આ પાનુ ફુલ થયા પછી બે મહીના સુધી રહે છે, ત્યાર પછી પાના પડવા માંડે છે અને મોટા ચોમાસામાં પડે છે આ ઝાડને ઝુલતી વાલા ગાળા હોય છે આ ઝુમખાઓને ભુંગળીવાલા પાનાથી ઢાંકી મુકવામાં આવે છે, કે જેથી નાની સોપારી વરસાદમા કોહી જવા ન પામે

ઝુમખાઓમાના સોપારી સાથે પડતા નથી તેમજ ઝુમખાએ સાથે પાકતા નથી નીચેનો ઝુમખો પહેલો પાકે છે અને છેવટે ઉપલો ઝુમખો

એકજ કુંડામાં થોડી સોપારી પીળી અને પાકી હોય છે અને થોડી એવી ડાઘી અને લામી હોય ... ગામમાં વેચવા માટે સોપારીના ઉપરના છોડાને કાઢી નાખવામાં આવે છે સોપારીને તાંબાના વાસણમાં બે કલાક સુધી ઉકાળવામાં આવે છે એક મુઠી ચુનો પાણીમાં નાખવામાં આવે , ચુનાને લીધે પાણી લાલ બને છે પાણી જેમ સોપારીમાંથી તત્વો લેવા માંડે છે તેમ તેમ ઘટ્ટ બનતુ જાય છે,

પછી સોપારીને કાઢી લેવામાં આવે છે પછી રતાશ પડતાં તત્વને એક પહોળા મોઢાના વાસણમાં કે જેનો અંદર સુર્યનું કિરણ પડતુ હોય તેમા રેડવામાં આવે છે ત્યારપછી સોપારીને સુકવવામાં આવે છે

સોપારીના ઝાડને ભીનાશવાળી જમીન ઘણીજ માફક આવે છે માટી એવી હોવી જોઈએ કે પુર આવે તોપણ ગભેડી ધોવાઇ જવી ન જોઈએ માટીને વારવાર ભીની રાખવામાં આવે છે એના ઝાડને ખાસ છાયાની જરૂર હોય છે

પહેલા સોપારીને ક્યારામાં ઉછેરવામાં આવે છે અને ત્યારપછી બીજી જગ્યાએ રોપવામાં આવે છે ત્યારપછી એને કાયમની જગ્યાપર રોપવામા આવે છે પહેલી વખત ક્યારામાં માટીને ખોદીને ઝીણી બનાવવામાં આવે છે અને આ માટી સાથે પાદડાનુ ખાતર મેળવવામાં આવે છે જુના ઝાડપરનો પાકી સોપારી રોપવાને માટે લાયક હોય છે પાકી સોપારી છોડા સાથે નવ ઈંચના અંતરે એપ્રીલ માસમા રોપવામા આવે છે ક્યારીઓ ભીની રાખવી જોઈએ જુન માસમા આ રોપેલા સોપારીના ફણગા દેખાય છે અકોલ્ગર ગામમા એને ભીનાસવાળી જમીનમાં બે ફીટને અંતરે રોપવામાં આવે છે આ છોડવાઓને કાર્તિક કાયમની જગ્યાપર રોપવામાં આવે છે અથવા થોડો વખત પછી જ્યારે વર્ષા ૠતુ પુરી થવા આવે છે, ત્યારે કાયમની જગ્યાપર રોપવામા આવે છે કેટલાક જગ્યાએ કાયમની જગ્યાપર રોપતી વખતે ખાડાઓમા પાદડાનુ ખાતર અને કેળના થડ નાખવામા આવે છે અને એના ઉપર માટી પુરવામા આવે છે કાયમની જગ્યાપર રોપતી વખતે છોડવા ૬ થી ૮ ફુટ છેટે હોવા જોઈએ

માર્ચ માસમા સોપારીના ઝાડને પાંદડાનુ ખાતર પુરવામા આવે છે અને એ ખાતરને અડધી કરમાયલી ઝાડની ડાળીઓથી ઢાકવામા આવે છે ડાળીઓ મુકવાનો ઈરાદો એ છે કે સખત વરસાદના ઝપાટાથી ઝાડને નુકશાન થઇ શકે નહી ઝાડને દરેક બે વર્ષે પાદડાનુ ખાતર આપવામા આવે છે છાણનુ સડેલુ ખાતર, છાણુ તો રેડ અને રાખનુ ખાતર પણ આ ઝાડને માફક

આવે છે એના ઝાડ જલદી વધનારા હોય છે, સાધારણ રીતે દશ વર્ષમા ફળ આવે છે એના ઝાડને ભીનાશવાળી તથા છાંયડાળી જમીન માફક આવે છે

સોપારી ત્રણ પ્રકારની હોય છે (૧) ચીકણી (૨) બીટા (૩) ગોટું

ચીકણી:—કાચી સોપારી ઝાડના ઉપલા કાચા ઝુમખામાંથી કહાડવામા આવે છે જ્યારે આ સોપારીને ઉકાળવામા આવે છે ત્યારે સપાટ બને છે આ સોપારીને સુકવ્યા પછી પાછા રાતા તત્વોમા બોળવામા આવે અને સુર્યના તાપે સુકવવામા આવે છે અને રાત્રે લઇ લેવામાં આવે છે

બીટા;—આ પાકી સોપારી છે પહેલા વખત ઉકાળયા પછી સુકવવામા આવે છે

ગોટું;—આ પુરેપુરી અથવા હદ ઉપરાત પાકી સોપારી છે પહેલી વખત ઉકાળ્યા પછી સુકવવામા આવે છે એને રંગ સાધારણ રીતે ધનો હોય

લેખક,
પ્રેમાભાઇ નારણજી પટેલ
ઉડાચ લુહાર ફળીયે
વાયા બીલીમોરા

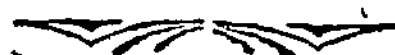
વાછરડા ખસી કરવાની નવી રીત.

પુના ખેતીવાડી કોલેજના વેટરીનરી સર્જન ડો૦ બી૦ બી૦ જોશી એ હુન્નર અને ખેતી સબધી અક્ટોબર ૧૯૨૪ ના માસીક અક ૫ મા નીચે મુજબ લખે છે

પ્રથમ શરૂ કરી અને તેનો પ્રયોગ અમે ગયા ચાર વર્ષમા ઘણે સ્થળે કરી બતાવેલો છે ખેડુતોને આ રીત એટલી તો પસંદ પડી છે કે ઘણા ગામના લોકોએ આ સાલે પોતાના વાછરડા અમારા દવાખાનામા લાવી ખશી કરાવી લીધા અને ઘણા લોકોએ અમને તેમના ગામે લઇ જઇને ત્યા સર્વ ગામ લોકો સમક્ષ વાછરડા ખશી કરાવ્યા છે, બિજાપુર જીલ્લામા તો સીવીલ વેટરીનરી ખાતા મારફત સેંકડો વાછરડા ગામે ગામ ખશી કરવામા આવ્યા આ નવી પધ્ધતીથી વાછરડાને કેવી રીતે ખશી કરવામા આવે છે અને આ રીત આપણી જુની પદ્ધતી કરતા કેટલી ફાયદાકારક અને જનાવરોને સુખકારક છે વગેરે માહીતી આ લેખમા આપવાનુ યોજ્યુ છે

વૃષણની નસો છુંદવાની કીવા તોડવાની આપણા દેશની જુની પધ્ધતી અને નસો દાબવાની આ નવી પધ્ધતી વસ્તુત એકજ છે અને તેનુ મહત્વ પણ સરખુ છે પરતુ ક્રીયા માત્ર તદન ભીન્ન, સહેલી તથા જનાવરોને સુખકારક છે, નસો છુંદવાથી જનાવરોને કેટલો ત્રાસ અને આપદા ભોગવવી પડે છે તેની કલ્પના આપણા ખેડુત ભાઇઓને છેજ. આ નવી રીતથી ફકત ૫ મીનીટમાંજ નસો દબાય છે જનાવરોને જરાએ દુખ ન થતા વૃષણનુ જીવિત્વ નષ્ટ કરી શકાય છે જનાવર એક દીવસ પણ માદુ રહેતુ નથી હમેશ માફક ઘાસ ચારો તથા પાણી લે છે અને સોજો બીલકુલ ચઢતો નથી

આ હથીઆરના જુદા જુદા ભાગો એવા બનાવેલા છે કે તેના હાથ ત્રણ સાધાથી મજબુત જોડવામા આવે છે એટલુજ નહી પણ તેમા ત્રણ પેચની યોજના કરેલી છે તેથી નસો ઉપર સરાસરી ૮૦૦ પાઉડ-(૨૦ મણ) નો દાબ બેસે છે નસોનુ પાણી થઇ જાય છે અને તેથી વરસ્પને લોહી નહી મળવાથી તેની વધ્ધી ન થતાં ક્ષીણ નીર્જીવ થાય છે ઘોડાઓને બકરાઓને પણ આજ રીતથી ખશી કરવામા આવે છે કોઇ પણ ઋતુમા વાછરડા ખશી કરવામા હરકત આવતી નથી નાહના જનાવરોને પણ આ રીતે ખશી કરવાનુ ઘણુ સહેલુ અને જોખમ વગરનુ હોય છે જખમ કર્યા વીના તથા વૃષણ કાઢયા વગર આ રીતે ખશી કરવાથી કીડા પડવાની ઘાસ્ની બીલકુલ રહેતી નથી, આશા છે કે અમારા ખેડુત ભાઇઓ આ સહેલી રીતનો ફાયદો લઇ ચાલુ મોસમમા પોતાના વાછરડા ખશી કરાવી લેશે

"હીમની વનસ્પતિ ઉપર અસર"

—**********—

પ્રજાબન્ધુના તા૦ ૨૨-૩-૨૫ ના અંકમા ચર્ચા પત્રના મથાળા નીચે "હીમની વનસ્પતિ ઉપર અસર"ના પ્રશ્નના જવાબમા રા રા હર્ષદરાય ગણુપતરામ મહેતાએ કરેલું વીવેચન વીદ્વતા ભર્યું છે એ વીવેચન ખેડુત ભાઇઓને અવશ્ય ઉપયોગી છે તેથી તેનો ઉતારો આ ખેડુત ત્રીમાસીકમા લીધો છે કે જેથી ખેડુતભાઇઓમા એનુ વાચન ફેલાય અને પ્રસરવા પામે

"દરેક જીવને અમુક ઉષ્ણતા શરીરમા રહે છે માણુસને ૯૮ા ડીગ્રી તાપ શરીરમા રહે છે, એથી વધારે ઓછો થાય છે તો તેની અસર સરીરમા થાય છે અને કાઇ પણ વિકાર થએલો છે એમ સિધ્ધ થાય છે વનસ્પતિમા પણ એમજ અમુક પ્રમાણુમા તાપ એના પોષણુ માટે જોઇએ છીએ તેમ હોય છે, એમા જે ફેરફાર થાય છે તેટલો વિકાર એમા થાયજ છે અતીસય ટાઢ પડે છે ત્યારે માણુસો પણ ઠીગરાઇ જાય છે, પક્ષીઓ પણ ઠીગરાઇ ઝાડ પરથી નીચે પડે છે અને મરણુ પામે છે આ જે કારણોથી બને છે તેમજ વનસ્પતિમા ટાઢને લઇને ઠીગરાઇ ગયેલ ભાગ કે આખુ ઝાડ બળી જાય છે

વનસ્પતિ પોતાનુ પોષણુ મુલીયાના, નાના નાના રૂવાટી જેવા રેશા મુલીયાથી કરે છે એ બહુજ નાજુક હોય છે ને જમીનમા ઠડાઇ વધે તો તરતજ તેમા વિકાર ઉત્પન્ન થાય આ રૂવાટી જેવા મુળીયા જમીનમાથી પૌષ્ટિક દ્રવ્યો લઇ કુદરતના દ્રવ્ય પુરા પાડે છે, કે જે એમનો ખોરાક છે આ દ્રવ્યો મુળીયાથી ઝાડની અંદરની નળીઓમા થઇ ઉપર ચડે છે ને પાણી વધારાનુ હોય છે તો પાદડામાથી ઉડી જવા મથે છે આ કામમા વિઘ્ન રૂપ અતિશય ટાઢ પડે તો થાયજ કેમકે જે નસોમાથી ઉભુ નળીઓમાથી દ્રવ્ય જવુ જોઇએ તે જોઇએ તે પ્રમાણુમા જઇ શકતુ નથી તેમજ પાનદ્વારા પાણી તાપ ઓછો હોવાથી બહાર પણ બરોબર નીકળી શકતુ નથી આ અડચણુને લઇને વનસ્પતિને પોષણુમા નુકશાન પડવાથી અડચણુ થાય છે અને તે (માંદગી) હેરાન થાય છે, કે જેને આપણે બળી ગયેલુ કહીએ છીએ વધારે ઓછુ નુકશાન મુળીયા, નળીઓ ને પાનમાં જે નુકશાન થયુ હોય એના ઉપર આધાર રાખે છે

છે, જેમકે શેક, તપ વિ એનુ કાન્ણ એજ કે શરીરના દરેક અવયવોને જોઇતી ઉષ્ણતા મલવાથી એનુ કાર્ય કર્યા જાયને દરદીને જેમ બને તેમ નુકશાન ન પહોંચે. આ કાર્યમા અડચણ થાય તે દરદીને અડચણ થાયજ ને એ દરદીને સહન કરવુ પડે જડ પાનને પણ એવીજ રીતે શહન કરવુ પડે છે વનસ્પતિને કૃત્રિમ ગરમાઇ આપવાના સાધના આપણી પાસે ખાસ નથી તેમ જ એમા મનુષ્યની શોધક વૃતિનુ પરીણામ જોઇએ તેવુ આગળ ગયુ નથી

ખાતર જમીનમા હોહાય એટલે કાઇક ગરમાઇ લાવે છે, કેમકે સડો થતા ગરમાવાની હાજરી હોય છે તેમજ પાણીમા પણ એક ગુણ છે કે એ ગરમાઈ જલદી લેતુ નથી તેમજ જલદી છોડી દેતુ પણ નથી આ ગુણ જમીનમાં કે હવામા નથી આથી ટાઢ પડતાજ હીમને ઉપદ્રવ અટકાવવા ખાતરને પાણીનો ઉપયોગ કઇક પ્રમાણમા થઇ શકે એમ છે ખરો આનુ પ્રમાણ બહુજ થોડુ

હીમના ગુણ એજ કે જે ગરમાઇ કુદરતની મદદથી પોષણ વિ૦ કામ ચાલે છે તેની વિરૂધ્ધ કામ કરે છે અને વનસ્પતિના ભાગો (અવયવો) ને અતીશય ટાઢ પડવાથી જેમ આગળ અટકાઇ જાય તેમ અટકાવે છે કે નિરૂપાય કરે છે કે જેને લઇને પાકને નુકશાન થાયજ એ સ્વાભાવિક છે

કણભા ખેતીવાડી સ્કુલનું આજસુધીનું કામ

—****************—

નામદાર મુબઇ સરકારે પ્રાથમીક શાળામાં ખેતી નો વિષય દાખલ કર્યો તેની પ્રમથ શરૂઆત દક્ષીણમા સને ૧૯૨૨-૨૩ માં કરી તેનુ સારૂ કામ જોઇ ગુજરાતમાથી પાચ જીલ્લાના પાચ શિક્ષકોને શીક્ષણ લેવા ગોધરા ખેતીવાડી સ્કુલમા મોકલી તેઓએ ૧૯૨૪ના એપ્રીલમાં અભ્યાસ પુરો કર્યો એટલે તેમને દરેક જીલ્લામા એકેકી સ્કુલ આપી તેમા ખેતીનો વીષય શીખવવાનો હુકમ કર્યો

આ પ્રમાણે અમદાવાદ જીલ્લાના કણભામા સ્કુલ તથા ફારમ મી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર સાહેબ, ડે. એ. ઇ સા કનુભાઇ તથા આસી ડે એ ઇ. સા ખાન સાહેબ ત્રવેિના મુબારક હસ્તે ખુલ્લુ મુકવામા આવ્યુ હતુ.

સ્કુલની શરૂઆતમા લોકમત સજ્જડ વીધ્ધ હતો આ વીષયથી છોકરાઓ બગડશે, રખડેલ થશે ને કોઇપણ ધધે વળગશે નહી, વળી ખેતીનો અમારો બાપીકો ધધો છે. તેમા શુ જાણવાનુ હતુ, ને સરકાર શું શીખાવવાની હતી એમ લોકો ફાવે તેમ કહેવા લાગ્યા આવી લોકોકીતથી કર્તાઓનુ મન ઠગુ મગુ થયું જે કેવી રીતે કામ કરવુ તે વિચારવા લાગ્યા. આવી પરિસ્થિતિ અત્રે નહી પરતુ બધે છે એમ માલુમ પડે છે

શિક્ષણમા પ્રથમ ઉદેશય લોકોમા શી રીતે ફારમ નમુનાદાર થાય, તેઓ શિક્ષણને ચહાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી તેજ રાખ્યો. ઇશ્વર કૃપાથી ખાતા તરફથી મે૦ હરધાય સાહેબ તથા ખાનસાહેબ બન્નેને તપાસણી માટે મુકયા તેમની કિમતી સલાહથી નીચે પ્રમાણે કામ કરવામા આવ્યુ છે

આ સ્કુલમા કણુભા, ભુવાણી, કુમડથલ વગેરે સ્કુલોના છોકરા ભણતા આવે છે, કલાસ શરૂ કરતી વખતે હાજરીપર ૬૩ નબર હતા. તે હાલ પર છે પરીક્ષા પછી લગભગ ૫૦ નબર થશે. સ્કુલમા જુન સને ૧૯૨૪ ના શાળાપત્રમાં છપાયા કોડસ ચલાવવામા આવે છે તે ઉપરાત અવલોકન કરાવ વામા આવે છે શિક્ષણમા મુખ્ય સુત્ર એ છે કે જાણીતા પરથી અજાણ્યા પર જવુ ને વસ્તુનુ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન આપવુ આ સુત્ર પ્રમાણે છોકરાઓ પાસે શિક્ષકની દેખરેખ નીચે ફારમમાં કામ કરાવવામાં આવે તેમજ જાત મહેનતની ટેવ પડે ને સંપબળ વધે તે માટે તેઓની ટુકડીઓ પાડી હળ, શપડી કોસ હાકવાનુ તથા નિંદવાનુ વાવવાનુ વગેરે કરાવવામા આવે છે આ કામ કરતા પ્રથમ છોકરાઓને શરમ આવતી ને કંટાળો આવતો તે હવે નાબુદ થયો છે. હવે છોકરાઓ પોતાના ખેતરમા તે કામ નવરાશના વખતમા કરે છે

ફારમમા નીચે પ્રમાણે વાવવામા આવ્યુ છે

શાકભાજી—મરચી, મુળા શકરીઆ, ધીકા, કાકડી, ટામેટા મેથી, કોબી, નોરકોલા, કોલીફલાવર, અલની

કપાસ—ગીવેલીન વન, ૧૦૨૭ નબર

ઘઉ—પુસાચાર, પુસાબાર, ચદુસી

જુવાર—માલવણ

બાજરી—દેશી

મગફલી—સ્મોલ જાપાન

ફલાઉ ઝાડ—દાડમ, કેળ

માલીકની જમીનમા—રજકો

તે ઉપરાંત મકાઇ, રામતલી ડુંગરી વીગેરે વાવવામા આવ્યા છે ઉપર નુ વાવેતર છોકરાઓના હાથે કરવામા આવ્યુ છે ને તેનુ તેઓ અવલોકન કરે છે

ઉપરના વાવેતરમાં કોલી, નેરકોલ, કોલીફ્લાવર કપાસ, ઘઉં મગફલી, મકઇ, રામતલી વીગેરે કેટલાક તુલોનુ વાવેતર આ ગામમા પ્રથમ છે એટલે તે તરફ લોકોનુ લક્ષ દોરાય તે સ્વાભાવિક છે, કારણ કે લોકોને નવીનતા જોઇએ છીએ

ઉપરનુ વાવેતર ગામમા ફ્નેહમદ થશે એમ લોકોને આશા પડી છે કારમનુ જોઇ પુમા ઘઉંનુ વાવેતર ગામમા ત્રણ વિઘા થયુ છે આવતી સાલ કપાસ તથા મગફલીનુ વાવેતર વધુ પ્રમાણમા થશે એમ લોકોની માગણી પરથી જણાય છે ખાતરમા ગદકીનુ ખાતર (ચરકી) છાણને એરંડીનો ખોલનો ઉપયોગ કરવામા આવ્યો છે તેમા ચરકીનુ ખાતરનો પ્રયોગ ગામમા નવીન છે જેથી લોકો તેના ગુણ દોષ-જાણના ન હોવાથી મજુર, ગાડુ વગેરે ની ઘણી અડચણ પડતી હતી છતાં તેનો ઉપયોગ કરવામા આવ્યો છે ને તે, ચાલુ સાલમા ભીડામા એક વીઘામા ફકત બે ગાડા નાખવામા આવ્યું હતુ તેનો પ્રત્યક્ષ લાભ લોકોને બતાવવામા આવતો હતો, જે વિઘામા ૬૦ રૂપીઆના ભીડા થવા સુરેલ હતા, તેમા ખાતરના પ્રતાપથી ૧૦૦ રૂપીઆનુ વચાણ થયુ હતુ ને બીન ખાતરવાળી જમીન હોવા છતા છેવટ સુધી લીલાશ રહીને ફુટ પણ સારી થઇ હતી આ જોઇ લોકો ખુશ થયા ને ગામમા તે ખાતરનો વપરાશ વધવા માડયો કિ હવે લોકો આ ખાતરથી અભડાતાને શોધ કરતા ઓછા થયા છે

આ ખાતરનો બીજો ઉપયોગ ડુગલી ઉપર કરવામા આવે છે આસીકે લગભગ બે ગુઠા જમીનમા રજકાનુ વાવેતર કર્યું છે તે રજકો બે માસે વાઢવા લાયક થાય છે ત્યાર પછી દરરોજ જેટલા જોઇએ તેટલા કયારી વાઢે છે, ને બળદને ખવરાવાવામા આવે છે આ તુલ આખુ વર્ષ ચાલતુ હોવાથી બળદને રોજ લીલુ ઘાસ ખાવાનુ મળે છે ને તે તાજા થાય છે તેમજ સુકાપણુ એ છા જોઇએ છીએ આ બાબત લોકોને પ્રત્યક્ષ સમજાવવામા આવી હતી જેથી તેનો લાભ લોકોએ લેવા માંડયો છે તેનુ વાવેતર ગામમા વધવા માડયુ છે જેથી લોકો કેટલેક અંશે ગોધવારીમાથી બચશે એવી આશા છે બીજા ડુંગળી તથા મુળાનું બી કેવી રીતે તઇયાર કરવુ તથા કયુ ખાતર નાખવુ ને પ્રત્યક્ષ બતાવવામા આવે છે

સદરહુ ફારમમા જરાયત તથા બાગાયત તુલ કરવામા આવ્યાં છે વળી સાદો પાક, મિશ્રપાક, પાકની ફેર બદલી વગેરે કરવામા આવે છે વળી કેટ

લાક કારણોથી તુવ આછુ થયું હોય તો તે જમીન બરબાદ ન જવા દેતા શુ ચવવુ તે સમજાવવામા આવે છે ને તે પ્રમાણે મત્ચીના મેથીનુ વાવેતર કરવામા આવ્યુ છે આ ગોરને ગામમા મુરઆર્થી ઓછા થયેલા કપાસમા લોકોએ મેથીનુ વાવેતર કર્યું છે

ઉપર પ્રમાણે સ્કુલનુ તથા ફારમનુ કામ ચાલે છે ને પરગામથી જતા આવતા લોકો જુવે છે ને છોકરાઓની રમત જોઇ ખુશ થાય છે જો પરગામના માણસો તેની મુલાકાત લેશે તો ફારમ તે કથી તેનો બંદોબસ્ત કરવામા આવશે તા० ૧-૧-૨૫

ભલાભાઈ ગનાભાઈ પટેલ
ખેતી શિક્ષક-કાણુસા

ખેતીવાડી શીક્ષણ અને તેની જરૂરીયાત.

—********* ****—

લેખક —મી० એન० એલ० દેસાઇ, બી એજી
હેડ માસ્તર, વી એ સ્કુલ—સુરત

ખેતી એ આપણા ગુજરાત પ્રાતનો તેમજ મુબઇ ઇલાકાનોજ નહી પણ અખિલ ભારતવર્ષનો મુખ્ય વ્યવસાય છે, એ ધધા પર આપણા દેશની લગભગ ૮૦ ટકા જેટલી વસ્તી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવી રહી છે, જેમ જેમ દેશની વસ્તીમા વૃધ્ધિ થતી જાય છે, તેમ તેમ જમીનનો કસ અને કિમત વધતા જાય છે, તેથી ખેતીકારને જોઇતા પ્રમાણમા જમીન મળી શકતી નથી ઉદાહરણ તરીકે ખેડ છુટવાની વસ્તીનુ પ્રમાણ બીજા જીલ્લાઓને મુકાબલે વિશેષ છે, તેથી દરેક ખેડુતને ભાગે જોઇતા પ્રમાણમા જમીન ન આવતા, સરેરાશ ૪-૫ એકરજ આવે છે, અને તેમાથી ખેડુતોને આખા કુટુબનો નિર્વાહ કરવો પડે છે. આવા સજોગમા ખેડુને પોતાનું લક્ષ ઓછી જમીનમાથી વધારે પેદાશ કેમ કરવી, ને પરજ દોરવુ જોઇએ પોતાની સ્થિતિ સુધારવા, અને ખેતીની પેદાશ વધારવા ખેડુત ખેતીવાડીની કળાથી સપુર્ણ માહિતગાર હોવો જોઇએ

અર્વાચીન કાળમા અમેરીકાના લોકોને ખેતી પ્રત્યે એ ટલો બધો પ્રેમ ઉભો થયો છે કે તે પ્રેમને લીધે ત્યાની સરકારે દરેક ઠેકાણે ખેતીવાડીની શાળાઓ સ્થાપી, લોકોને એવુ સપુર્ણ શિક્ષણ આપવા માડ્યુ કે એ શિક્ષણ

લેવામા ત્યા ની પ્રજા એટલી બધી ખત, ઉત્સાહ અને ખગશ રાખે છે, કે કોઈ પણ દેશ એની હરિફાઈમા ઉતરી શકતા નથી આજે આખી પ્રથ્વીપર એ શિક્ષણના પ્રભાવે અગ્રેસર ખેતીકાર તરીકે પ્રખ્યાત થઈ લોગવી રહયુ છે એ લોકો નવા નવા સશોધનો કરે જાય છે અને તેમ આગળ ધપવાને તનતોડ મહેનત કરી રહયા છે ત્યાના શાસ્રકારો પણ કૃષિ સશોધનમા પોતાના અમુલ્ય વખતનો અને લાખો રૂપીયાનો ભોગ આપી રહયા છે

એક તાજેજ દાખલો એની સાબીતિમા લઈશું. થોડા વખતપર વર્તમાન પત્રદ્વારા એવી હકીકત જાણવામા આવી છે, કે અમેરીકાના ડૉ૦ પોલ નામના એક વિજ્ઞાનશાસ્રીએ (સાયટીસ્ટે) ચોગ સારા ઉગની કુતરાની ટોપીઓ લાવી રસી બનાવી, ને માછલીના ઇંડામા મુકતા, તેમાથી તરતજ બચ્યુ જન્મ્યુ તેમ રસી જમીન પર ચોપડી બીજ વાવ્યા, તેમાથી બીજે દિવસે કુણગા ફુટયા, અને ત્રીજે દિવસે પાક ઉતર્યો ભવિષ્યમા આ રસી જોઇતા પ્રમાણમા મળે, તો ખેતીવાડી, પ્રજોત્પતિ વગેરે તાત્કાળિક નીપજાવવામાં કેટલી ઉપયોગી થઇ પડે, તેનો સુજ્ઞ વાચકોએ વિચાર કરી લેવો

આપણા દેશની ખેતી બીજા દેશોની પેઠે પાકમા ચઢીયાતી કરવા સારૂ ખેતીવાડીના પુરતા જ્ઞાન અને તાલિમની જરૂર છે જેમ જેમ જમાનો બદલાતો જાય, મોંઘવારી વધતી જાય અને વાહનવ્યવહારની તગી પડતી જાય, તેમ તેમ ખેડુતે જુની પધ્ધતિ ત્યજી, ખેતીવાડીની ચાલુ જમાનાની નવી પધ્ધતિ હાથ કરી હું કામમા ઉતારવુ જોઇએ, વળી ખેડુતોએ ઉપજ ખર્ચનો હીસાબ રાખતા શીખવુ જોઇએ એ શીખવાથી તે પોતાના પઈસાનો દુર્વ્યય કયા થાય છે, તે ઉત્તમ રીતે જાણી શકે અને આવક કરતા જાવક વધી ન જાય, તેની સાવચેતી રાખે, તે ઉપરાંત પોતાની ખેતીમા તોટો આવવાના શા કારણો છે, તે અને પેદાશ વધારવાને કયા કયા ઉપાયો યોજવા જોઇએ, તે સહેલાઈથી સમજી શકે આપણામા કહેવત છે, કે,—

" ખેડ ખાતર ને પાણી, કરમને લાવે તાણી;
પણ યુક્તિ જો ના જાણી, તો થાય બધુ ધુળધાણી "

આ કહેવત પ્રમાણે ખેડુત " ખેડ, ખાતરને પાણી " ઉપરજ આધાર રાખી બેસી રહે છે, એમ ન કરતા એ ત્રણે સાધનોનો યોગ્ય સજોગોમા યોગ્ય પ્રકારે ઉપયોગ કરવો, કે જેથી એ ત્રણેનુ કર્તવ્ય નિષ્ફળ ન થાય ઘણા ખેડુતોની માન્યતા એવી છે, કે " ખેડ ખાતર ને પાણી, કરમને લાવે તાણી, " પણ બીજી પંક્તિમાં જણાવ્યા પ્રમાણે જો યુક્તિ ન વાપરવામા

આવે, તો ખેતીમા કાંઇ પણ ફાયદો થતો નથી, માટે એ યુક્તિ જાણવાની ખાસ જરૂર છે, આવા ઉંચા પ્રકારની યુક્તિઓ જાણવી, એ એક મોટી કળા છે, જેમ બીજી કળાઓ જાણવા માટે શાસ્ત્રીય જ્ઞાન લેવાની જરૂર પડે છે, તેમ ખેતીની કળા શીખવા માટે પણ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન લેવાની જરૂર છે

આવુ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન આપવા માટે નામ૦ સરકારે આપણા ઇલાકામા પુનામા ખેતીવાડી કોલેજ કાઢેલી છે, એ મહા વિદ્યાલયનો લાભ ફક્ત અંગ્રેજી ભણેલા તેમજ સાધન સપન્ન માણસોજ લઇ, સાધારણ ખેડુતોને એ વિદ્યાલયનો લાભ મળી શકતો ન હોવાથી નામદાર સરકારે આપણા ગુજરાત પ્રાંતમા ગુજરાતી ભાષાદ્વારા કેળવણી આપવા સારૂ પચમહાલ જીલ્લામા પાંચેક વર્ષ ઉપર ગોધરામા એક શાળા સ્થાપેલી છે આ શાળાનુ પરીણામ સતોષકારક નીવડયુ છે, અને તેવી શાળાની દરેક જીલ્લામા જરૂર જણાવાથી ખાસ સુરત અને ભરૂચ જીલ્લા માટે સને ૧૯૨૩ થી સુરત અઠવા ફાર્મપર ખેતીવાડીનુ સપુર્ણ અને પ્રેકટીકલ જ્ઞાન આપનારી ખેતીવાડીની એક શાળા સ્થાપેલી છે આ શાળામા ખેડુતના જેની ૧૫ થી ૨૦ વર્ષની ઉમ્મર હોય, ઓછામા ઓછો ગુજરાતી ચોથા ધોરણનો અભ્યાસ પુરો કરેલો હોય, નોકરી મેળવવાની ઇચ્છા ન હોય, અને સ્વતંત્રપણે જીંદગી ગુજારવા માગતા હોય, એવા છોકરાઓને દાખલ કરી બીજા ખરચે બે વરસ સુધી કેળવણી આપવામાં આવે છે

નીશાળને અંગે ખેડુતોપયોગી સુથારી અને લુહારી કામ શીખવવાને એક વર્કશોપ પણ કાઢેલી છે વણાટ કામ શીખવવા માટે સવડ મુજબ બનતી ત્વરાએ શાળ દાખલ કરવા વીચાર ચાલે છે

નીશાળનુ નવુ વર્ષ આવતા જુન માસની પહેલી તારીખથી શરૂ થાય છે; અને આ વરસે ફકત વીશ છોકરાઓનેજ દાખલ કરવાની સગવડ છે જે ખેડુતની ઇચ્છા પોતાના બાળકને સસ્કારી અને ઉત્તમ ખેતીકાર બનાવવાની હોય, તેમણે આવા શીક્ષણનો અલભ્ય લાભ આપવા તરતજ સુરત ખેતીવાડી નીશાળના હેડ માસ્તરને નીચેના સીરનામે વરતજ ટપાલ મારફત અરજી કરવી, અગર જાતે આવી મળી જવી

ખેતીવાડી ખાતાએ પ્રયોગ કરીને ફાયદાકારક ઠરાવેલા સુધારા બીયાંઓને બરાબર રીતે સમજાવવાથી તેમને પ્રત્યક્ષ વ્યવહારીક માહીતી મળે છે, અને તેમનો ઉપયોગ પ્રત્યક્ષ ખેતીના કામે તેમને કરતા આવડે છે, જેથી તેઓ પોતાની ખેતીમાં ફાયદો કરી શકે

૨ ખેતીના ધંધાના મુખ્યમુખ્ય શાસ્ત્રીય તત્વો જાણીને વિદ્યાર્થીઓ પોતાના ખેતીના ધંધામાં ઉપયોગ કરવાથી તેનો ફાયદો થાય છે, અને તેમાં અડચણ આવે એટલે તે સંબંધી નીવારણ કેમ કરવું તેનું જ્ઞાન મળે છે

૩ ખેતીને લગતા નાના મોટા ઓજારો તથા સાધનો વગેરે જાતે તઈયાર કરવાની તેમજ દુરસ્ત કરવાની લાયકી મળે છે

૪ પાણી કાઢવા માટે એનજીન, પમ્પ તેમજ એનજીનથી ચાલનારા ખેતી ઉપયોગી બીજા યંત્રો જાતે ચલાવવાની તથા તેની રચના સંબંધી માહીતી મળે છે

૫ નવા નવા ફાયદાકારક બગાયત પાકો કરવાની તથા ફુળ ઝાડના વાવેતરની માહીતિ મળે છે

૬ કલમો કરવી, આંખો ચઢાવવી વગેરેની માહીતિ મળી એ કામો જાતે કરી શકે એવી લાયકી આવે છે

૭ ખેતીનું કામ જાતે કરવાથી શું ફાયદો છે, તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ જાતે કામ કરવા બદલ રહેલો અણગમો દુર થઇ, કામો માટે હોંશ પેદા થાય છે

૮ જુદે જુદે ઠેકાણે ખેતીની પદ્ધતિઓ તથા સારામા સારા ખેડુતોના કામો અને જોવાની તક મળે, એવી ખેતીના પ્રવાસની વ્યવસ્થા કરવામા આવી છે

૯ સારી રીતે ખેતીનો ધંધો ચલાવવા જોઈતા હીસાબ, જમીનની માપણી, લેખન, વાચન અને સારા ખેડુત થવા માટે જરૂર જેવા ગામ કામો વગેરેની માહીતી મળે છે

૧૦ ખેતીનો ધંધો વ્યવસ્થિત રીતે તથા સહકારથી કરવાની ટેવ પડે છે.

૧૧ ઉપરના બધા ફાયદાઓ હાલ વગર ખર્ચે મળે છે, વિદ્યાર્થીઓને રહેવાની તેમજ ખાવા પીવાની અને હવા પાણીની સગવડ બરના કરતા પણ સરકાર તરફથી સારી રીતે રખાય છે ઘણા છોકરા એકઠા થવાથી તેમનો વખત આનંદમા જઈ હીમત અને સામાજીકપણું પ્રાપ્ત થાય છે

હાલમા મોટા મોટા જમીનદાર તથા બગીચાવાળા ખેતીમા વધુ ધ્યાન આપવા લાગ્યા છે, એટલે આવી રીતે શિક્ષણ પામેલા માણસોની ઘણી માગણી આવવા લાગી છે, જેથી જેમને નોકરી કરવાની વધારે જરૂર જણાતી હોય તેમને આવા લોકો ખુશીથી નોકરીમા રાખે

સરકારી ખેતીવાડી નિશાળ
સુરત, અઠવા ફાર્મ

અરજીનો નમુનો.

મહેરબાન હેડ માસ્તર સાહેબ, સુરત ખેતીવાડી નિશાળ,
મુ૦ અઠવા ફાર્મ સુરત

અરજદાર , મુકામ
પોસ્ટ , તાલુકા , જી-લા
ની અરજ એવી છે જે —

નીચે લખેલા છોકરાને આવતા જુનની પહેલી તારીખથી આપની સ્કુલમા મુકવાનો મારો ઇરાદો છે, તો તેને દાખલ કરી લેવા મારી વીનતી છે

છોકરા સબધી માહીતી નીચે પ્રમાણે છે —

૧ નશાળમા દાખલ થનાર છોકરાનુ નામ
૨ સદર છોકરાનુ તથા નીચે સહી કરનાર વાલીનુ સગપણ
૩ જાત
૪ રહેવાનુ ઠેકાણુ ગામ તાલુકો જી-લો
૫ કયુ ધોરણ પાસ છે નીશાળનો દાખલો આ
ઉમર વર્ષ સાથે શામેલ છે
૬ માલીકીની અગર બીજી કોઇ રીતે ખેડાતી જમીન એકર
ગુઠા (તલાટીનો દાખલો સામેલ છે)
૭ ખાતાદારનુ નામ
૮ નીશાળમા દાખલ થનાર છોકરાની સહી

આ સાથે સામેલ રાખેલા નીશાળના તમામ નીયમો મે વાચેલા છે અને તે મને કબુલ મજુર છે

તા૦ માહે સને ૧૯૨

વાલીની સહી

આ ત્રીમાસીકના પાના ૭ ઉપર "ગુજરાતી ખેતીવાડી સ્કુલ" એ મથાળા નીચે છાપેલા ગોધરાની ગુજરાતી ખેતીવાડી નીશાળના નીયમો પૈકી કલમ ૭ ના છેલ્લા ભાગ ઉપર બતાવેલા "વગાર કામ" અને કલમ ૧૦–૧૧ શીવાયના તમામ નીયમો સુરત ગુજરાતી ખેતીવાડી સ્કુલને લાગુ પડે છે માટે સુરત અરજી કરનારે ઉપર પ્રમાણેના નમુના મુજબ અરજી કરવી.

નવરાસનો વખત શી રીતે ગાળશો

—*************—

દુનીઆમા લોકો હજારો ધધા ચલાવી પોતાનો ઉદર નિર્વાહ ચલાવે છે આ ધધામા ઉતમ ધધો ખેતી છે તેને અગે કેટલાક માણસો જોડા યેલા હોય છે, તે પેટા ધધા ચલાવી પોતાનુ ગુજરાત ચલાવે છે, તથા ખેતીના કામમા મદદગાર બને છે સુથાર, લુહાર, કુભાર, મોચી, ઢેડ, વાગ્રી, મજુર વગેરે લોકો ખેતીના કામમા મદદ કરી ગુજરાન ચલાવે છે જેથી કહેવત છે કે "ખેડુત જગતનો તાત છે" તેમજ "જગતનો પાલનહાર છે"

આ ધધો એવો છે કે તેમાં જેમ વધુ માણસો જોડાય તેમ તે સારો દીપી નીકળે છે એકલ દોકલથી ખેતીનો ધધો થઈ શકતો નથી આ ધધામા બાળક, વૃધ્ધ, સ્ત્રી ને પુરૂષ સર્વે જોડાઇ પોત પોતાની શકતી પ્રમાણે કામ કરે છે

આ સર્વ ઉપરથી સમજાશે કે ખેતીના ધધામા વધુ માણસો જોડાય તેથી કામ જલદી પતે એટલે નવરાશ પણ મળી શકે વળી માણસોની જરૂર ઘણુ ખરૂ મોસમ તકે-વાવણી, કાપણી, વીણતા લેતી, નીંદનારજોઇએ છીએ એટલે બાકીના વખતમા નવરાશ મળી શકે તે સ્વભાવીક છે આ નવરાશનો વખત એશ આરામ ને આળસુપણામા ન ગાળતા કોઇ પણ ધધામા ગાળવો તે આર્થીક દૃષ્ટીએ તેમ શારીરિક દૃષ્ટીએ ઉતમ છે

સુથાર, લુહાર, મોચી વગેરે લોકો નવરાશનો વખત ગાડા ઘડવામા, મકાન બાધવામા, ઓજારો ઘડવામા ને જોડા વીગેરે શીવવામા ગાળે છે પરતુ મજુર તથા ખેડુ લોકોને બીજો ધધો મળતો ન હોવાથી આળસુપણામા ગાળે છે આથી ડાહ્યા ને સુલક્ષણા લોકોએ પોતાનો વખત સ્થળને કાળ જોઇ યોગ્ય ધધામા ગાળવો સારો છે. તેનાથી પોતાને લાભ થશે ને દેશમા હુન્નર વધશે

આજ કાલ લોકો--નવરાશનો વખત ગજીફો, બીઝીક, શેતરંજ તથા બાજી રમવામાં અગર ચોરે ચકટે ભેગા થઇ અફીણ, ચા પીવામા ને ગામ ગપાટા મારવામા ગાળે છે જ્યારે સ્ત્રીઓ એક બીજા ફળીઆમા આવી વાતો ને નીંદા કરવામા ગાળે છે આવી સ્થીતી હોવાથી દેશમા ગરીબાઈ ને ઝેર-વેર વધ્યા છે ને સપનુ ફકત નામ રહ્યુ છે આવી સ્થીતીમાથી દેશને ઉગારી યોગ્ય ધધા તરફ વાળવાને તેને અગે કોઈ પણ ઉદ્યોગ ખોળી કાઢવા તે શીક્ષીત જનોની ફરજ છે.

જ્યારે જ્યારે ખેતીનુ કામ ધમધોકાર ચાલતુ હોય તે વખતે સાંજરે નવરાશ મળે ત્યારે પુરૂષોએ એક જગ્યાએ એકઠા થઇ જેવી મોસમ ચાલતી હોય તે સબંધી વાતો કરવી ને તર્ક વિતર્ક કરી યોગ્ય નિયમો શોધી તેનો અમલ કરવો તેમા પડતી મુશ્કેલીઓનો બીજે વખતે ભેગા થઈ વિચાર કરવો એટલે થોડા વખતમા વધુ કામ કરી શકાશે ને સારો લાભ મેલવી શકશે

સ્ત્રીઓએ ચોમાસાના દિવસમા સાંજરે બી, બીઆરુ શાફ કરવુ ને મંદિર મહાદેવ વગેરે દેવાલયમા ભેગા થઈ કથા વાર્તા સાંભળવી ને ગરબા ગાવા કોઢીઆ ઘર સાફ કરવા ને છાણુ માટી ભેગા કરી ઉકરડામાં નાંખવા તેમજ નવી માટી તથા લીલુ ઘાસ અગર સુકુ ઘાસ પાથરી ઢોરને માટે પથારી તઈયાર કરવી ઘરમા મચ્છર ભરાઇ રહે નહી ને ગોદડામા માકડ પડે નહી માટે ગંધકની ધુણી કરવી ને ગોદડા વગેરે તડકે સુકવવા ફળીઆમા બધા ભેગા થઇ નકામુ ઘાસ કચરુ બારણામાં તથા વાડામા ઉગ્યુ હોય તે કાઢી નાખવુ કે જેથી ઝેરી જનાવર ભરાઇ રહે નહિ

ભાદરવામા પુરૂષોએ વાડો દુરસ્ત કરવી ખેતરના છોડ ઉપરથી ઘાસ કાપી ઢોરને ખવરાવવુ સ્ત્રીઓએ ગયા વરસનો ભરી રાખેલો દાણો તડકે સુકવી ચોખ્ખો કરી ભરવો

આસોમા પાક તઇયાર થયેલો હોય છે તે લઇને બાકીના વખતમા શિયાળુ પાક માટે ખાતર ભરવુ પાક લીધેલી જમીન તપે માટે હળ કે સંપડીથી ખેડવી જે જગ્યાએ ફકત શિયાળુ પાક જરાયત થાય છે ત્યાના ખેડુતોએ જમીન ખેડીને વાવવું પરંતુ જે જગ્યાએ કુવાનુ સાધન નથી ત્યાના ખેડુતોને હવે નવરાશનો વખત મળે છે તેમણે દિવાળી ઉત્સવ ઉજવી ધંધા માટે મોટા શહેરોમા જવુ અગર પોતાના ગામમા રહી વાસ, નેતર, વીરણ વગેરે મંગાવી તેની ગુંસીઓ ભરવી તથા ટોપલી, તોરણ, કડીઆ પંખા વગેરે જાત જાતની વસ્તુઓ બનાવવી વીરણના મુળીઆ લાવી તેનાથી લોટવા, ટટ્ટીઓ, પાથરણા વગેરે ગુંથવા, સ્ત્રીઓએ ઉપલા ઉદ્યોગ સાથે ઘર લીપવા ને ધોલવાં

કાર્તિક માસમા તમામ વનસ્પતિમા રસ ભરપુર હોય છે તેથી તેના મુળ, થડ, છાલ, પાદડા, ફુલ, ફળ વગેરે ભેગા કરી શહેરમા વેચવા મોકલવા હાલના વખતમા પરદેશ સાથે વેપાર વધવાથી આવી ચીજોના સારા પઇસા મેલવી શકીએ છીએ જો આવડે તો તેના અર્ક કરી મોકલીએ તો ઘણુ

સારૂ આવે માટે જંગલમાથી કડુયા, એળીઓ, ગળો, બાવચી, ગોખરૂ, ચણોઠી, વગેરે વસ્તુઓ ભેગી કરી શહેરોમા ગાંધીને ત્યાં મોકલવા,

પોષ માસમા કપાસ ફાટે છે તો તે થોડો થોડો લઈ હાથે ચરખાથી પીલવો તેને પીંજી નળીઆ ઉપર પુણીઓ બનાવવી ને રેંટીઆથી સુતર કાંતવુ બકરા ઘેટા ઉપરથી ઉન આ મહીને ઉતારેલુ હોય છે તેમજ ભીંડી શણ વગેરે પાકેલા હોવાથી તે કહોવડાવીને રેસા કાઢવા આ રેસા તથા ઉનના દા ડા બાંગના અગર પાતળી પાતળી દોરીઓ કરી ચટાઈ બનાવવી તેમજ રંગીને ગાલીચાના છાબળા બનાવવા જે જે ખેડુતોની પાસે સાધન હોય તેમણે હુન્નરવાળુ કરવાના વીચાર રાખવો

મહા માસમા સુતર કાતવુ ,ને ખાદી વણાટ સ્ત્રીઓએ કઠોળ ભરડી તેની દાળ બનાવવી, ને ડાંગર ખાંડવી. કઠોળ તથા ચોખાની પાપડ, સેવો, તથા જાત જાતની ચાનીઓ બનાવી બજારમા વેચવા મોકલવા હાથ વીણાની ને ગોપી, બસલા, સાફલા વગેરે ભરવા તથા ઉન સુતરથી મોજા, ગંજીફા, ટેબલ કલોથ વગેરે ભરવા

ફાગણ માસમા તાપ પડવો શરૂ થાય છે ને ઝાડના પાંદડા પાકીને ખરી પડે છે તેમજ વનસ્પતિને સુંદર ફળ આપે છે માટે પાંદડા પડીકા વગેરે ભેગા કરવા ને વનસ્પતિનો સુંદર વીણવો સુતર કાતી ખાદી, પાગી, દોરડા શેતરંજી વણવી હોશીયાર ખેડુતોએ લાકડાના કકડા લાવી, તેના ઘર ઉપયોગી રમકડા બનાવવા તથા ઓજારોના ઉપયોગી ભાગો બનાવવા ખેરના લાકડા લાવી તેને ઉકાળી તેનો કાથો બનાવવો

ચઈત્ર માસમા લોકો નવરા થાય છે ને પોતાનો વખત મેમાનગીરી કરવામા ને લગ્ન સગામા ગાળે છે તેમણે ઝાડોને ફુલ આવે છે ને માખો મધ બનાવે છે ચઈત્ર માસનુ મધ સારૂ ગણાય છે માટે મધપુડામા મધ કાઢી લઈ મધપુડા ફરીથી ચોંટાડવા એટલે માખો ફરીથી મધ બનાવશે કૃત્રિમ મધપુડા બનાવી મધ વેચવાનો ધધો કરવો રેશમ લાવી કાતવુ ને જંગલમાથી લાખ ભેગી કરી વેચવી, અઠવાડ્યા ટાણા વીણવા ઈટો ચુનો પકાવી કુવા, મકાન વગેરે દુરસ્ત કરાવવા

વઇશાખ જેઠમા ખેડુતને ભાવીષ્યની તઈયારી કરવાનો વખત છે, માટે ખેતરની વાડો દુરસ્ત કરવી તલાવ, ખાડા વગેરેમાથી માટી લાવી ખેતરમા નાખવી ખાતર પુરવુ, જુના ઓજાર દુરસ્ત કરવા વાડોમાથી ઘાસ પાંદડા વગેરે ઉઝરડી ખેતરમા નાખવુ ચોમાસામા આમા વાવવા માટે ખાડા કરવા

ને કલમો તઈયાર કરવી બળદને સારા ખોરાક ખવરાવી ચોમાસા માટે તાજા કરવા, બી બીઆરૂ મગાવી તઈયાર કરવુ ઘાસ ચારો ઘરમા ભરવો, કાસ કાઢવા વગેરૂ કામ કરવા

ઉપર પ્રમાણે ખેડુતોએ કાતવુ, વણવુ, ભ વુ ને કેટલાક ગૃહ ઉદ્યોગી ધધા કરવા ને શીવાય ઢોર ઉછેરવા ને તેનું ઘી દુધ, મલાઈ વગેરે પરદેશ વેચવા મોકલવુ વધારાના ઝાડ પાડી તેના લાકડા ને કોલસા વેચવા નવા ઝાડ ઉછેરવા ફુલ ઝાડ ઉછેરી તેના ફુલ બજારમા વેચવા મોકલવાં, કલમો કરવી ખેતરના વાડીમા સરગવો, મેદી, વગેરે વાવી તેના પાન્કા કળ વગેરે વચવા નદીઓમાથી ઉસ ઉઝ ડી લાવી તેના સબુ બનાવવા પીતલ તથા તાબાના વાસણપર કલઇ કરવો જયારે જયારે નવરાશ મળે ત્યારે ખેતરમા ખેડ કરવી તા૦ ૩૦-૩-૨૫

બલાભાઈ શનાભાઈ પટેલ
ખેતી શિક્ષક-કણભા
(અમદાવાદ)

કે ળ.

(૧૯૨૫ ની ફેબ્રુઆરીના પુના ખેતીવાડી કોલેજ મેગેઝીન માંના ત્વા મે૦ મીલીપાલ ડો૦ બર્નના લેખ ઉપરથી)

અનુવાદક—રણછોડજી જીવણજી નાયક, બી એજી.
ખાસ જન્તુ શાસ્ત્રી—સુરત

" કાલ કાલ ભાખતાં દિન એકપર એક જાય છે,
અંતે નિધન સમય તણી છેલ્લી ઘડી નમનાય છે
પાછલા દિનો બધા પ્રગટ એવા દાતનાં
મુર્ખાંમા મુર્ખ જે સ્મશાન માર્ગ દિખાવતા "

(શેક્સ્પીઅર)

હાલતા અને ચાલતા દરેકને કાલનો વીચાર એકદમ આવે છે માણસ જેમ જેમ મોટુ થાય છે અને સમયથી ઝીન્દગીમા તમીયુ દેખાવાના બાબુક

ર પડે છે, તેમ તેમ કદાચ વખત વિષે તે વારવાર ચિંતન કરે છે, ને ચિંતન ખાલી નહી પણ ખરેખર ચેતવણી હોય છે, જે ઘણી વખત તને એમ જરૂરી ર હોય મદદગાર નિવડે

હું જાણું છું કે જયારે કોઇ પણ વ્યકિત સમય પર ચર્ચા શરૂ કરે છે ત્યારે તે એક વિકટ અને વધુ પછી વિષયમાં પ્રવેશે છે, સમયની હમેશા આપણે વ્યાખ્યા આપી ન શકીએ અગર તો તેના ઘણા જુના અર્થ કરીએ છતા વ્યવહારૂ કામ માટે આપણને તેનું સારૂં ચાલુ જ્ઞાન હોવુ જોઇએ એક સર્વોપયોગી વ્યાખ્યા એ હોઇ શકે કે "સમય એજ જીંદગી ની ચીજ છે" આમ હોય, તેનો સૌથી વધુ સદુપયોગ કરવો એ આપણો ધંધો હોવો જોઈએ પ્રજા માત્રના તાત્વીક અને કાવ્યમય લખાણોમા અને કહેવતોમા સમયના ઉપયોગ પર ઘણું ડહાપણ ડહોળાયુ છે. છતા જયાસુધી આપણા પોતામા વખતનો સૌથી સારો ઉપયોગ કરવાની જરૂરીઆતની ખરી ખાત્રી પેદા ન થાય ત્યાસુધી એવી હજારો કહેવતો મ્હોએ તડતડાટ બોલતા છતા દુનીઆમા જયા જોઇએ ત્યા સૌથી વધુ મળી શકે એવી છતા આ અમુલ્ય અને દુર્લભ વસ્તુનો સદુપયોગ કદી કરીશુ નહી

મજાકી નવલકાર આરનોલ્ડ બેનેટે એકવાર દિવસના ચોવીસે ચોવીસ કલાકનુ જીવન ' એ નામનુ ગંભીર પુસ્તક લખ્યુ 'મને વખત નથી' એમ હમેશ કહેનાર જાતના માણસને ખરેખર એ એક જવાબ હતો. એરાને માટે પણ બધો વખત ત્યાજ હોય છે અલબત વધુ ની તેની આશા ફોગટ છે બેનેટ બતાવે છે તેમ અને દરેકની સાધારણ બુધ્ધિ બતાવે તેમ પોતાના કાર્યોની ગોઠવણીમાજ ખુબી રહી છે.

જયારે આપણે અમુક બાબત પસંદ તો કરી હોય છે ત્યારે તે વિષય યા કયી ચીજ કયારે કરવી તે એ નકકી કરવાની અને તે મુજબના કાર્યક્રમને વળગી રહેવાની ખાસ જરૂર છે

દરેક જાગીર અને પેઢીની વ્યવસ્થા કરતી વખતે, કોઇ પણ ખર્ચ કરવામા આવે તે પહેલા અંદાજ પત્ર બનાવવામાં આવે છે અને જુદી જુદી બાબતો માટે યોગ્ય ફાળો નિર્ધારવામા આવે છે આપણા વખત જેવી અમુલ્ય જણસનો એવો નિર્ધાર કાં ન કરીએ ? આનો દેખીતી રીતે અર્થ એજ કે જે જે બાબતોમા તેનો ઉપયોગ કરવો હોય તે તે બાબતનો બારીક અભ્યાસ આ ઘણી બાબતોની કીમત આંકવાનો પ્રયત્ન હું કરતો નથી ભિન્ન ભિન્ન લોકોના ભિન્ન ભિન્ન આદર્શો હોય છે પણ જે આદર્શ હોય તેની રૂપરેખા બાંધી તે પર આપણે મંડવુ જોઇએ

નજર સામે કાર્યની રૂપરેખા ન હોવાથી વખત એળે જાય છે, રૂપ રેખા હરઘડીએ બદલ્યા કરવાથી પણ વખત એળે જાય છે કારણ કે તેથી કાર્ય હતુ ન હતુ થઇ જાય છે અને તેથી તેટલો સમય તે કાર્ય પાછળ વાપર્યો એ ન વાપર્યા બરાબરજ થાય છે, જાત અનુભવ પર પાછળ નજર ફેંકતા આપણામાના ઘણાએ તે નીચુ જોવડાવનારી વાત કબુલ કરવી જોઇએ કે કોઇપણ ચીજ કરવા ધારો કે એક ભાષા શીખવા, એક વિજ્ઞાન શાખામા પ્રવીણ થવા, એક પુસ્તક લખવા, અરે! કદાચ ફકત એક રોજ નિશીજ રાખવા આપણે તૈયાર થઇએ અને પરિણામે આપણે તેમ ન કરી શકયા હોઇએ, એટલુજ નહિ પણ એવીજ રીતે પડતા મુકેલા આપણે તે તરફના પ્રયાણ અર્થે કેટલાએ પ્રયત્નો પણ કર્યા હોય છે આ તે કેવી વાત? આપણે ત્યારે એકપણ પ્રયત્ન ન શરૂ કર્યો હોય તે શુ ખોટુ?

પહેલી બાબત ત્યારે કાર્યની ગોઠવણી, બીજી તે ચાલુ રાખવી અને છેલ્લી સમયને બીજી કોઇ વધુ બાબત પર ન રોકતા જે થોડી ચીજો પસંદ કરી હોય તેને વળગી રહેવુ તે

વલી ખાસ કરીને માણસ જેમ વયમા વધતો જાય છે તેમ તેના સમય પર બીજા ઘણા વધારે ભીમ નણુ મલે છે સામાજીક ફરજો વધે છે પણ ત્યારે શુ ટકે શેર ભાજી ટકે શેર ખાજા હોય? કયે વખતે કોને પ્રાધાન્ય આપવુ તે શુ ન કરી શકાય! શુ એક ચીજને પુરેપુરી પાર પાડયા સીવા અસખ્યાબધ ચીજો કરવા પાછલ રણે મહવુ કે વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓ તરફથી વારવાર ફરીયાદ સભલાય છે કે બીજી બાબતો પર તેઓનો વખત જતો હોવાથી તેઓ શોધખોલ કરી શકતા નથી બ્હાનાના એવા રૂપ માટે નીચેનો ફકરો પુરતો છે—

"અકૂલ વિજ્ઞાન શાસ્ત્રીઓ એક સાધારણ બ્હાનુ આગલ ધરે છે કે તેઓને વખત મલતો નથી એ બ્હાનુ હવામા ઉડી જાય એવુ છે પોતાની શકિત પ્રમાણે પુરેપુરો ઉપયોગ કરવા માણસોને પુરતો વખત મળે છે એક માણસ કેટલુ કામ કરી શકે એનો આધાર તેના પોતાના નિશ્ચય સાથે એક એક પલની ગોઠવણીના જ્ઞાન પર રહે છે અને ખાત્રી થઇ છે કે એક પણ કોલેજીયન યા પદવીધર પોતાના સમયનો ચોકકસ ભાગ અમુક કામ માટે ઇલાયદો ન કાઢે ત્યાસુધી તે કામ અગેની શોધખોલમા તે ઉડો ઉતરી શકે એમ નથી એટલુજ નહિ પણ જયારે પોતે તેના રોકાયેલ હોય ત્યારે તેટલા વખતમા બીજુ કશા પણ રોકાણુ ન થાય એ અર્થે જરૂર જણાયે બારણે તાલુ લગાવવા ની હદ સુધી પણ પહોચીને તેણે તેને ચોટી રહેવુ જોઇએ"

(પાનુ ૪૫, સાયન્સ, તા ૧૮-૭-૧૯૨૦)

ઉપરના મનનીય લેખ પર મનન કરનાર હરકોઈ વ્યક્તિ એવો ખ્યાલ ન બને . . . . મ અમુક ભાગનેજ લાગુ પડે હરકોઈ પડી શકે તે દુનીયા . . . ની ઉચ્ચમા ઉચ્ચ યા નીચમા નીચ પંક્તી અગર પાયરીએ હોય છે. એના અમલ કરી શકે શોધ ખોળ કરતો હોય, રચનાત્મક કાર્ય કરતો હોય, ખેતીની દેખરેખ રાખતો હોય કે શ્રમજીવી હોય, દરેકને માટે સમયના દ્વાર ખુલ્લા છે

એટલે ખેડુત ભાઈઓ પણ એમાથી નવી સ્ફુરણા મેળવે એમ વિનવુ છે સંજોગાનુસાર, કામચલાઉ પણ વખત પત્રક બનાવી વર્તનાર કોઈ એક પણ હીંદી કૃષીકાર હોય એમ મારી જાણમા નથી તેમ સાંભળવામાં પણ નથી હાલ તુરત તો ખેડુત ભાઈઓ આખા વર્ષનો વીચાર કરી કયી કયી જગ્યાએ કયા કયા સમયે વખત એળે જાય છે તે ગંભીરતાથી વીચારી જે જે પ્રસંગોમા સમયનો દુરૂપયોગ થતો હોય તે તે પ્રસંગોજ ટાળી વખતના કામ અને ઋતુ પ્રમાણે મુખ્ય ભાગોમા વહેંચણી કરે તો એ સારૂં કર્યું કહેવાય એ અર્થે આકાદ બે સુચના અસ્થાને ન ગણાય

ખાસ કરીને ચોમાસામા ઓરવાનુ યા પેરવાનુ વીગેરે કામ આટોપ્યા બાદ સારો સમય મળે છે, જે ઘણગણુ ધધામાં (કયો ધધો એમ પુછવાની હવે કોઈ હીમત ન કરે) અને ધર્મ પુસ્તકો વાચવામા યા સાંભળવામા ગાળી શકાય

શીયાળામા તેમજ ઉન્હાળામા પણ વચ્ચે વચ્ચે લાંબો સમય મળે છે કે જે પોતના ઉત્તમ ધધાની (ખેતીની) ખીલવણી અર્થે પર્યટન કરવામા તેમજ ઘરગથુ ધધા અને સામાજીક કાર્યો અર્થે ગાળી શકાય એમાના એકનેજ મ્હોટી બેસવામા પણ કાઈ બુધ્ધીની ખીલવણી ન હોય એ સમયોમા સગે વહાલે મળવા જવાની પ્રથામા ખેતીની ખીલવણીનુજ રહસ્ય રહેલુ છે, બદકે ધતુ એ રહસ્ય તરફ ખેડુતો વીમુખ બનતા જાય છે એ દીલગીરીની વાત છે સગે વ્હાલે ગયા અને સવડ હોય તો દરેક ખેડુતની મ્હોટી ફરજ એ છે કે સવારના નીરાતના સમયમાં આજુબાજુની ખેતીવાડી જોવી કાંઈ નવીનતા લગે તેની ચિકિત્સા કરવી અને નોધવી કામ યોગ્ય સુચના કરી શકાય એમ હોય તો કરવી દુખની વાત છે કે આપણો ભાઈઓ કેટલીક જગ્યાએ ઘરે ઘરની ચ્હા પીવામા એ અમુલ્ય સમય વેડફી નાખીએ છીએ, ગહા દુખ તો એ હોઈ શકે કે એમાજ મોટાઈ આવી રહી

હોય એમ મનાય છે સઉથી વધુ દુઃખ કરતો એ છે કે અકકલ યા બુ'ધી ના ચાલુ પડકાર છતા તેમા વધુ અને વધુ રસ લઈ આપણી જાન તેમજ આત્માને દિન પરદિન હીણુ બનાવી રહ્યા છીએ આમ છતા પણ મોળા વિવેકને લીધે તેમજ મનની મોળાશને અભાવે એવા સાપ પાઠશાના હીસોટા સુ'ધા ભુસાઈ જવા માડયા છે

આ ઉપરાત પણ ખેતી ની ખીલવણી સબ'ધી વધુ જાણવાનુ મળે એવા ઘણા સાધનો હોય તેનો પણ ઉપયોગ કરીએ, એ આપણામા રહેલ ધધા ખીલવણીની ધગશ ઉપર અવલબે છે કોઈ કોળીઓ મ્હોમા મુકી જાય એ આશા હમેશને માટે ફોગટ છે,

છેવટે દરરોજના સમયના સદુપયોગાર્થે નીચેના સવાલો દરેક ખેડુત ભાઈ પોતાની જાતને દીવસને અને પુછે અને તેમાથી પ્રોત્સાહન મેળવી પ્રમાણે વર્તવા પ્રયત્ન કરે તો તેનુ દરરોજનુ વળેત પાક આપો આપજ બની રહે

(૧) ખેતીને લગતા તથા તેની ઉન્નતી અર્થે આજે કેટલો સમય ગાળ્યો ?

(૨) સરજનહારના સ્મરણમા કેટલો સમય ગાળ્યો ?

(૩) બાળકોને ગૃહ તેમજ શાળાકી કેળવણી સારી મળે એ અર્થે કેટલો સમય ગાળ્યો ?

(૪) ઘરગથુ ધધા માટે કેટલો સમય ગાળ્યો ?

(૫) સામાજીક સડાઓ નાબુદ થાય એ અર્થે કેટલો સમય ગાળ્યો ?

(૬) પોતાની તેમજ કુટુબની શારીરિક ખીલવણી તથા તદુરસ્તી અર્થે કેટલો સમય ગાળ્યો ? -

* અને ત્યારેજ 'હે ખેડુત ! તુ ખરે જગનો તાત ગણાયે'

ર૦ છ૦ નાયક,

૧૯૨૩–૨૪ સાલનો વારસીક રીપોર્ટ.

—**** *********—

મહેરબાન સુરત કોટન કમીટીના મેમ્બર સાહેબો —

૧૯૨૩–૨૪ ના વર્ષમા થયેલા કામકાજનો અહેવાલ આપની સમક્ષ રજુ કરવામા આવે છે તે ઉપરે વીચાર કરી યોગ્ય અભિપ્રાય દર્શાવવા વિનતી કરવાની રજા લઉ છુ

કાર્ય કરતાઓ

ગયા વર્ષમા કોટન સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ અને તેના સહાયકોમા જાણવા યોગ્ય ફેરબદલીઓ થઇ છે રા. છોટાભાઇ આશાભાઇ પટેલ ખાનદેશ અને નાસીક જીલ્લાના ડેપ્યુટી ડાયરેકટરની ઉચી જગ્યા મેળવવાને ભાગ્યશાળી થયા છે અને આ ખાલી પડતી જગ્યા ઉપર આપનો જુનો સેવક મી૦ કલ્યાણજી દેવાભાઇ નયક હાલમા કામ કરે છે એ સીવાય કેટલાક નાના ફેરફારો સર ળતાના હેતુથી કરવામા આવેલા છે તેની ફકત અહી નોધજ લેવામા આવે છે.

મોસમ.

સને ૧૯૨૩ નુ ચોમાસુ ઘણુ મોડુ શરૂ થયેલુ ગણાય કારણ કે જુલાઇની તા ૧૫ મી સુધી વરસાદ નહીજ જેવો પડેલો પરતુ સુરત જીલ્લાના દક્ષીણ ભાગમા પાછળા ભાગે વરસાદ સારો પડયો હતો એકદર રીતે સુરત જીલ્લામા ચોમાસુ કપાસના તુલને માટે સારૂ નીવડેલુ કહેવાય કારણ કે પાક બહુ સારો ઉતર્યો હતો અકલેશ્વર અને હાસોટ ભાગમા વરસાદ કમી થયેલો અને નાદોદ રાજયમા પાણી માફકસર પડયુ હતુ પાછલો વરસાદ જે ખેતીના કામ માટે ઘણો ઉપયોગી ગણાય છે તેની ગેરહાજરી પડી હતી અને તેથી ઘણુ નુકશાન ખેડુત લોકોને થયેલુ પરતુ કપાસના સારા ભાવોને લીધે ખેડુત વર્ગ ઘણો સતોષી માલમ પડયો હતો કદાચ સરાસરી રૂ૦ ૩૦૦ નો ભાવ રેકર્ડ તરીકે લેખાશે ભવિષ્યમાં એટલુ ઉચુ બજાર રહેશે કે કેમ તેની શકા છે પાછલા કોઇ પણ વર્ષમા એટલા સરાસરી ઉચા ભાવ રહયા નથી ખેડુત વર્ગને પાકમા તથા ભાવમા ઘણી ફતેહ મલી હતી અને થી કપાસના વાવેતરમા પણ ઘણો મોટો વધારો થવાની વકી રખાય છે

સુધરેલુ બી ખેડુત વર્ગને દર વરસે તાજુ મલતુ રહે એ હેતુથી આશરે ૬૦૦૦, એકરનુ ઓરાણુ હમારી દેખરેખ હેઠળ કરવામા આવેલુ

આ જમીનમા દર વરસે સુરત સરકારી ફાર્મમા સશોધન થયેલા બીજ નો ઉપયોગ કરવામા આવે છે કારણ કે દર પેઢીએ તેના તાર અને ઉતારના સુધારાનુ તત્વ દાખલ કરવામા આવેછે અમેરીકામા આવી રીતે ઉત્પન્ન કરેલા બીજને પેઢીગ્રી શીડ કહે છે અને ખેડુત તરફથી તની માગણી બહુ મોટી રહે છે દલગીરીની વાત છે કે આપણા વેપારીઓ અને ખેડુતો આમ નુ મહાઈ હજી સમજયા નથી અમેરીકામા આવી રીતે બીજ ઉત્પન્ન કરનારી અસખ્ય પેઢીઓ હસ્તી ધરાવે છે અને ત્યાના ખેડુતો સામાન્ય જીનોમા વેચાતુ બી અહીની માફક ઓરવામા વાપરતા નથી આવી સ્થીતી ઉત્પન્ન કરવી એ અહીના વેપારીઓ ઉપર મુખ્ય કરીને આધાર રાખે છે વેપારીઓ જો સારા માલની કદર કરેતો ખેડુતો આપો આપ સરકારી બી વાપરવાને લલચાશે, વેપારીઓ ગમે તેમ કરે પરતુ અમારી ફરજ અમો દર વર્ષે બજાવતા રહયા છીએ અને રીપોર્ટવાલા વર્ષમા ઉપર જણાવ્યા મુજબ આશરે ૯૦૦૦) એકર ઉપર પેઢીગ્રી શીડનો ઉપયોગ કરવામા આવ્યો હતો અને તેની વીગત નીચે મુજબ છે —

ક્ષેત્રફળ	એ૦	ગુ૦
૧ બારડોલી ગ્રૂપ		
(૧) નીઝર	७૯૬	૨૯
(૨) વાલનેર	૧૯૦૮	૬
(૩) સીકેર	૧૧૧૬	૦
(૪) કરચાલી	૩૧૪	૦
(૫) આફવા	૫૧૩	૩
	૪૬७૭	૩૫
૨ અઠવા ગ્રૂપ	એ૦	ગુ૦
(૧) નવા ગામ ડીંડોલી	૧૦૮૮	૨૪
(૨) અનથાણ ઉમરા	૧૨૪૮	૧
(૩) મોહગી	૬૫७	૨૫
(૪) મણીઆ	૨૮૮	૩૩
	૩૨૫૯	૩
૩ જલાલપુર ગ્રૂપ	એ૦	ગુ૦
(૧) શીમોલ	૯૯૧	૪
(૨) અગેલી રીજતપોર	૪૩૮	૨૨
	૧૩૨૯	૨૬
કુલે	૯૨૬૬	૨૪

આ ત્રણે ગૃપમાના કપાસ ઉપર એક એક અનુભવી ગ્રેજ્યુએટની દેખરેખ રહે છે અને ખેડુતોના અન્ય અવશ્યકતા ઉપર યોગ્ય ધ્યાન તે આપે છે કપાશની વાવણીથી શરૂ કરી કપાસીયા અને રૂના વેચાણ સુધીના દરેક કૃષિ કાર્યમા આ અધીકારીઓને ધ્યાન આપવાનુ હોય છે એટલે મારી સમજ પ્રમાણે સરેરાસ ૩૦૦૦, એકરનુ કામ એક માણસ માટે જરા વધારે પડતુ કહેવાય પરતુ આટલી અગવડતા નાણાની સકોચને લીધે નિભાવી લેવી પડે છે. કોટન કમીટીના મેમ્બરોની કૃપા દૃષ્ટિ રહેશે તો હમો કોઈ પણ કામ સહેલાઇથી પાર ઉતારી દેવા આશા રાખીએ છીએ

ઉપર જણાવેલા તમામ ખેતરોમા ૧૯૨૭ એન એલ એફ નુ ઉતમ બીજ વાવવામા આવેલુ અને તેની સરાસરી ઉત્પન્ન દર એકરે નીચે પ્રમાણે આવી હતી —

૧	બારડોલી ગૃપ	દર એકરે	૪૦૦ રતલ
૨	અઠવા	” ”	૩૭૧ ”
૩	વીજલપુર	” ”	૪૫૦ ”

આ વિભાગોની સરેરાસ કપાસની ઉત્પન્ન ૩૦૦, રતલની ગણાય છે અને તે જોતા પણ હમારૂ પેઢી થી સીક ચઢતા પ્રકારનુ ગણાવુ જોઇએ

ખેડુતોનો કપાસ પીલવા બાબત વિચાર કરવાને ફકત એકજ વખત કમીટીની મીટીગ બોલાવવામા આવી હતી આ બેઠકમા નીચે જણાવ્યા મુજબ ઠરાવો થયા હતા,—

૧ પીલાણનો દર, ભારે રૂ૦ ૮ આઠનો નકકી રાખવો

૨. ખેડુતોને ધીરવાના નણા ઉપર વ્યાજનો દર સેકડે છ ટકાનો કાયમ રાખવો

૩ ખેતીવાડી ખાતાના વડા અધીકારી મે૦ ડાયરેકટર ઓફ એગ્રીકલચર, પુનાની મજુરી લઇ ખેડુતોએ પસદ કરેલાં જીનોની ખબર તેના માલીકોને એક અઠવાડીઆમા આપી દેવી અને સણીયા જીનમાથી ઠાચી રૂની ગાસડી સુરત લાવી આપવાનુ કામ તેના સચાલકોને શીર રાખવુ

૪ કોટન ટ્રન્સપોર્ટ એકટ સબધી થતી ગેર સમજુતી દુર કરવાના હેતુ સર, કારખાનાવાળાઓને જુદા પડેલા ભાગોમા આવેલા ગામોની યાદી તથા નકસા મેળવી આપવા (અપુર્ણ)

શ્રી ગુજરાત

ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ

 ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૨ મુ] ઓક્ટોબર-૧૯૨૫ [અંક ૩ જો

સુરત જીલ્લામાં કપાસની જાતમાં સુધારો.

— ************* —

મનુષ્ય સ્વભાવ અને કોઈ પણ સુધારો કેવા સંજોગોમા સ્હેલાઈથી દાખલ થઈ શકે

કોઇ પણ વસ્તુ અગર રીવાજમા સુધારો કરવો અગર જુની પધ્ધતીને બદલે નવી દાખલ કરતા પહેલા તેમ કરવાની જરૂરીઆત છે કે નહી તે તપાસવુ જોઈએ તેમ કરતા પહેલા અસલ પધ્ધતી અગર વસ્તુના ગુણદોષનો બારીકાઈથી અભ્યાસ કરી તેની ખામીઓ બરાબર જાણી જે નવો સુધારો સુચવવામા આવે તે તે ખામીઓ દુર કરી કેટલે અંશે લાભકારક થશે અને લાભ સામે કાઇ ગેરફાયદા હોય તો તે સઘળાનો વીચાર પુર્ણપણે કરવો ઘટે

વળી મનુષ્ય સ્વભાવ એવો છે કે અમુક વસ્તુથી ટેવાઈ ગયા બાદ કોઈ નવીન વાત એકદમ તેમના મનપર અસર કરી ન શકે કેટલેક કાળે તેઓ તેનો વીચાર કરતા થાય પછી તેના ગુણદોશની તુલના કરે અને બધી બાજુનો પણ ગુણદોષની ખાતરી થયા છતા નવીન વસ્તુ ગ્રહણ કરવા એકદમ તૈયાર થશે નહી વળી કેટલોક વખત વીત્યા પછી તેના તે વીચારો રજુ કરવામા આવે તો ઘણાજ થોડા માણસો તે સ્વીકારી અમલમા મુકવા બીડું ઝડપે કેમકે તેમ કરવાના ઘણીજ જાહેર હીમતની જરૂર હોય છે તેમ કરવાથી અભણ અગર એક જુનવાન પ્રજામતની ઇતરાજી સહન કરવી પડે છે તો । કરનારા બીજા ઘેટા વગી તે નાવમા બેસવા તૈયાર થાય છે અને જેમ જેમ તેમની સંખ્યા વધતા મોટા સમુહમા દાખલ થાય તેમ તેમ એ

સમજને આ ટાગને તે ઓધધાનનો વીચાર પણ કર્યા શીવાય તેઓની પાછળ દોરાય છે દરેક નવીન વસ્તુઓ માટે સાધારણ રીતે આમજ બને છે એટલે કોઈપણ નવીનતા પછી ભલે તે લાભકારક હોય તોપણ પ્રજા તેને તરત ઉપાડી લેવા તૈયાર હોતી નથી અને તેને તૈયાર કરી તે દાખલ કરવી એ કાઈ ઉપલા કારણથી સહેલી વાત નથી

પરતુ જો તે ચીજ સાથે કોઈ જબરી લાલચ, મોહ, અગર ફરજીઆત પણ-દબાણ હોય તો જરૂર તેની અસર ટુક સમયમા ભારી થાય, તે વસ્તુ દાખલ થઇ જાય અને બે ત્રણ વરસના અનુભવ પછી લોકો જાતેજ તે વસ્તુના ફાયદા સ્વીકારે અને તેજ વસ્તુને જુનાની માફક વળગી રહે લાલચથી સુધારો યા કુધારો કેટલી ઝડપથી દાખલ થાય છે તેના દાખલા —

હવે લાલચથી નવીન વસ્તુ કેમ દાખલ થાય છે તેના કેટલાએ દ્રષ્ટાતો અત્રે જોઈશુ ચા પીવાનો રીવાજ હીન્દુસ્તાનમા પુર્વે નહતો પણ તે પીવાની પ્રથમ શરૂઆત એકાદ મહા ભાગ્યશાળી માણસે ખાસ જરૂરીઆત કે શોખને લઈને કરી હશે પણ તે વખતે એઓશ્રીને ખ્યાલ પણ નહી હશે કે તેના ગુણદોશની તપાસ કર્યા શીવાય એ ગ્રહણ કેમ થાય અને તેનું આગલુ બધુ અનિષ્ટ પરીણામ આવશે. બધા લોકોને ચાના ગુલામ બનાવશે અને ઘી કરતા પણ મોઘી વેચાશે ગ્રહવાગ્ના સાત્વીક પૌષ્ટીક ખોરાકના નાસ્તાને તીલાજલી આપી લોકોના શરીરને નીરબળ બનાવશે શ્રીમત તેમજ ગરીબોને એક સરખી રીતે હાનીકારક હોવા છતા અફીણની માફક પોતાનો મહીમા લગભગ દરેક માણસ ઉપર વધારશે

ત્યારે આવી ચા હીદુસ્તાનમા દાખલ કરવામા કારણભુત કોણ? એ મહાશય નહી, પરતુ તેમનુ જોઈ બીજા કેટલાકોએ પીધી તેમને મીઠી લાગી, એક વારથી અનેકવાર પીવા લાગ્યા અને પોતાનુ સરકલ વધારતા ગયા. એ મોહથી સામાન્ય લોકો પણ મ્હોટા લોકનુ અનુકરણ કરતા થયા અને ખેડુતને માટે લોટીઓ બનાઈ જાય છે એટલુજ નહી પણ ઢેડ, દુબળા, વીગેરે ગરિબ લોકોને પણ તે શીવાય ચાલતુ નથી હવે ચા દેવીની પ્રતીમા ગૃહે ગૃહે તો શુ પણ શરીરે શરીરે વ્યાપી ગઇ છે

પ્રથમ આપણા દેશમા વણકરો, સુથારો, લુહારો, વીગેરે કારીગરો પોતાનો સ્વતત્ર રોજગાર ઘણી સારી રીતે ગુજારતા હતા પણ હવેતો કેટલાએક સમજુ શીક્ષીત આગેવાનો સમાજ નેતાઓ દેશી કાપડને બદલે મઝાદાર માન્ચેસ્ટરનો માલ, છરીને બદલે રોજર્સનો ચપ્પુ દેશી અગર હુન્નર લોકોજ

વાપરતા તેને બદલે ફક્ત ગૃહસ્થ વીલાયતી અત્તર, સાબુ પાઉડર, વીગેરે વી-
વીગેરે હમેશની સાધારણ વપરાશની ચીજ પરદેશની બનાવટની વાપરતા થયા
એટલે એ રૂપાળા દેખાવના મોહથી અગર લાલચથી સામાન્ય માણસોએ આ-
ગેવાનોનુ અનુકરણ કર્યું, જેથી અતરના કારીગરોને હમેશને માટે સાધન વ-
ગરના થઈ જવુ પડયુ, હવે તેને બીજો કોઈ ઉદ્યમ મહેનત મજુરી કે નોક
રી જેવુ કાઇ ફાકા મારી ગુજારવાનુ રહયુ, કારીગરોની આ સ્થીતી લાવનાર
એ આગેવાનોજ કે લાલચની મોહજાળ

એક ગુજરાતી ચોપડીમા એક વિદ્વાન માણસની વારતા છે કે એક ગા
મમા કોઇ પટેલનો છોકરો મામલતદાર અગર કલેકટર થવાની આશાએ હાલનુ
શીક્ષણ કે જે ફરજીઆત લીધા સીવાય સાહેબ થઈ ન શકાય એટલે તે લેવા
માડયુ મેટ્રીક સુધીનો ભણ્યો ગામના લોકો પણ એમની હોશીઆરી જોઈ
ઘણા ખુશ થયા અને પછી તેમણે મુબાઈ કોલેજમા અભ્યાસ કરવા માડયો
એમના સોબતી દોરીવાળા બુટ પહેરીને આવતા તે જોઈ તેમણે પણ મન ઉપર
ઘણો કાબુ હોવા છતા છેવટે એક વીલાયતી બુટની જોડી ખરીદી વેકેશનમા
ભાઇ પોતાને ગામ આવ્યા, બુટની ચમક જોઈ ગામના એમના સોબતીઓને
લાલચ લાગી, પોતાનેજ માટે પાછા મુબઈથી આવે ત્યારે એવા બુટ લઇ આ
વવા કહયુ અને તે ઓરડર મુજબ એકે ફેરે ગામમા પાચ સાત જોડ બુટની
દાખલ થઈ ગઇ અને એક વરસમાતો ગામના બધા યુવકો દોરીવાળા બુટ
પહેરતા થઇ ગયા પણ આથી બીચારા મોચી લોકો જે આ ગામમા ઘણી
પેઢીથી રહેતા અને લોકોના જોડા સીવી જીવન ગુજારતા તેમનો રોજગાર તુટયો
અને ભુખે મરવાનો વખત આવ્યો. તો શુ તે કોલેજમા ભણનાર ગામના એકના
એક આગેવાને આ પરીણામનો વીચાર નહી કર્યો હશે પણ તે યુવક મોહના
ફસાઇ એ નવીન વસ્તુ દાખલ થઈ ગઇ અને મોચીઓનો ભુખ મરો કાયમ
રહયો, આવી રીતે અનેક નવીન રીવાજો તથા ચીજો દાખલ થઇ ગઈ છે કે જેની
આવશ્યકતા છે કે નહી અને તેનાથી દેશ અને સમાજ ઉપર શી અસર
થસે તેના વિચાર સરખાને સ્થાન મળેલુ જણાતુ નથી

ફરજીઆત દબાણથી સુધારો યા કુધારો કેમ દાખલ થાય છે તેના
દાખલા :—

હવે કોઈ નવીન વસ્તુ અગર રીવાજ ફરજીઆત કેમ દાખલ થાય તે
ટુકમા જોઇએ એક તો જુની વસ્તુનો નાશ જેમકે પ્રથમ ખાદી પહેરવાનો
પ્રચાર હતો પણ હવે વેપારીઓ બહારગામથી કાપડ મગાવતા થઈ ગયા તેમ
તેમ ખાદી બનાવવાનો ઉદ્યમ પડી ભાગ્યો—ખાદી બનાવવા તેયાની બમ

થયુ એટલે ફરજીઆત ચીતાયતી કાપડ ખરીદવુજ પડે અગુવા, બીજે સ્નો એ કે જોર જુલમથી અગર કાયદાના અકુશથી કોઈ નવીનતા દાખલ થઈ શકે મુસલમાની રૈયતનના વખતમા મુસલમાનો હીંદુઓને જોર જુલમથી વટાળી પોતાનો ધર્મ મનાવતા હતા અને હાલ એવા વટલાયલા લોકોની મોટી સંખ્યા છે એ વટલાવાનુ દુઃખ તેમને શરૂમા લાગ્યુ હશે પણ વખત જુ ણ ધાર ભુટી ફરી દેઠે એ પ્રમાણે તેમના છોકરાઓએ એ દુખનો સ્વાદ ચાખ્યો નહી હોવાથી તેમને એ નવો ધર્મ સામાન્ય થઇ પડયો અને પેઢી દર પેઢી એજ ધર્મ ચાલુ થઇ ગયો અને પોતાનુ અસલ ગોત્ર ભુલી જવાયુ

અથવા કાયદો અમુક નવો રીવાજ દાખલ કરવા ફરમાવે તેમ ન કરનારને ગુનેહગાર ગણી સજા કરે એટલે બીગારી પ્રજાએ તો તે મુજબ વરતવુ જ જોઇએ.

કપાસની આરંભ સ્થીતી

હવે આપણે મુદ્દા પર આવીશુ કપાસનુ વાવેતર સુરત જીલ્લામા અગર જેજે સ્થળે પ્રથમ દાખલ થયુ ત્યારે તે તે જગ્યાનુ બી, ત્યાંની આબો હવા, જમીન તથા એવા કુદરતી સંજોગોમા ત્યા નીપજવા લાગ્યુ કપાસ એ એવી નાજુક વસ્તુ છે કે એક જગ્યાનુ વાતાવરણ તેજ બીજે બીજી જગ્યાના વાતાવરણ જેટલો ફાયદો ન કરી શકે સુરતનુ બી અમદાવાદ અગર ખાનદેશમા સુરત જેટલો સારી જાતનો પાક નથી ઉપજાવી શકતુ. હવે પ્રથમ જે જાત સુરત જીલ્લામા પેદા થતી આવેલી તેની જાત ટકી રહેલી હોવાથી તેની ખ્યાતી આખા હિંદુસ્થાનમા સારી હતી આનુ કારણ માત્ર એટલુજ કે પ્રથમ મોટા પ્રમાણમાં કપાસનુ વાવેતર થતુ નહી ત્યારે ખેડુતો પોતાના ગામનો કપાસ પોતાને ઘેરજ અરખે ચીલતા અને ઓતરવા સારૂ બી પણ સારા સારા કુંડા માથી જુદુ રાખતા પરન્તુ જયારથી ભાવો વધવા લાગ્યા ત્યારથી ખેડુતો બીજા ખાસ જીલ્લોને જરૂરીઆતી પાકો તરફ દુર્લક્ષ બતાની પૈસા પાછળ મોટા પ્રમાણમા કપાસનુ વાવેતર કરવા લાગ્યા, અને તેના પરીણામે જીનની સ્થાપના થઈ હવે કપાસ જીનોમા ચેનવા શીવાય બીજો રસ્તો રહયો નહી પોતાને ઘેર પોતાનુ બી સાચવી રાખવાની જુની પધ્ધતીને વળગી રહ્યા હોત પણ જયા લાલચ અગર ફરજીઆતપણુ હોય ત્યા નવીન પધ્ધતી ઘણી અનન્દ્રાન્દ રીતે એકદમ દાખલ થઈ જાય છે એ સીધ્ધાંત અનુસાર કપાસનો ભાવ જીનો વાળાએ વધારે આપવા માંડયો દેશાવર રૂની માગણીને લીધે રૂના ભાવ પણ મનગમત રહેતા ગયા અને ઘેર ચરખા ચલાવવાની ઉપાધી મટી ગઈ તેમ

જીનો શિવાય બીજી વ્યવસ્થા કરવાનું સાધન રહયું નહિ એટલે, લાલચ અને ફરજીઆત પણું બન્ને ભેગા મળવાથી જીનમા કપાસ નાખી ઓરવા માટે, પછી પણ ત્યાંથીજ લાવવાની પધ્ધતિ દાખલ થઇ

જીનો દાખલ થવાથી ખેડુતોની પરાધીનતા

ખેડુતો પોતાનો કપાસ વેપારીઓને વેચતા તે જીનમા પોચાડવો પડતો જ્યા જીનના વીશાઈતી કાંટા ઉપર જે તોલ વેપારી કહે તે કબુલ રાખવુ પડે કેમકે કાટાનુ જ્ઞાન તેમને હોય નહી અને ઓછો કેમ થયો એમ દલીલ કરે તો શેઠના મોઢાની બેચાર સાભળી તે પોતેજ પછી અગર તોલ ગણતા ભુલી ગયો હશે એમ ફેસલો આપવામા આવે. અને ચોર સાહુકારને દંડે તેવો ઘાટ થવા લાગ્યો અત્યાર સુધીમા પણ ઘણા જીનોમા તેમજ ચાલે છે એતો ઠીક આપણે તો કપાસની જાત સાથે વધારે સબંધ છે તેથી તેજ વાત કરીએ

વેપારીઓ કપાસ ખરીદી ઢગલો વાળી તે પીલાવી રૂની ગાસડીઓ બાધી વેચે એટલે તેમનુ ધ્યાન કયે પ્રકારે રૂ વધારે નીકળે તે તરફજ રહે. એ ધ્યાનમા રાખવુ જોઇએ કે કપાસની એક ખાસીઅત એ છે કે જેમાથી રૂ લાબા તારનો, સફાઇદાર નરમ નીકળે તેમા રૂ વજનમા કમી હોય છે, જેમ તાર ટુકો તથા બરછટ તેમ રૂ પ્રમાણમા વધારે જો કે રૂ વધારે કરવા સારૂ તો કોઇ કોઈ વાર કેટલેક ઠેકાણે પાણી પણ છાટવામા આવે છે અને એવી બીજી કારીગીરી થાય છે પણ તે સાથે આપણને સબધ નથી-હવે જે જાતના કપાસમાથી રૂ વધારે નીકળે તે કપાસ વેપારીની પરીક્ષામા સારો ગણાવા લાગ્યો અને તારની લબાઈ નરમાશ વીગેરે ગુણો તરફ ધ્યાન રાખુ પોશાયુ નહી વેપારી જે કપાસ સારો કહે તે કપાસ ખેડુતને મનથી પણ સારો કેમકે અસલ બી તો ગુમાવી બેઠા એટલે જીનમાથી જે બી વેપારી ઉત્તમ ગણે તેની લાવી ઓરવાનુ રહયુ એટલે આ પરાધીન દેશમા ખેડુતોએ પણ કપાસની જાત જોવાની તસ્દી લીધી નહી પરીણામ એ આવ્યુ કે સુરત જીલ્લાનો રૂ જે બાગમા સારો ગણાતો તેમા ટુકા તારનો પણ વધારે રૂ નીકળે તેવા કપાસની ભેળસેળ થવા લાગી સાધારણ નજરથી અને પરીક્ષાથી રૂમા કઈ હલકી જાતની ભેળસેળ થઇ છે તે જાણવુ સહેલુ નથી બલ્કે અશકય છે એટલે વેપારીઓ ને સારી જાતના કપાસ સાથે હલકી જાતનો પણ વધારે રૂ આપવાવાળો ઘોઘારી જાતનો કપાસ ભેળવાનુ વધારે ફાયદાકારક જણાયુ તે એટલે સુધી કે ખેડુતોને આ હલકી જાતનો ઘોઘારી કપાસનો ભાવ સારી જાતના દેશી કરતા પાચ દશ રૂ ભારે વધુ આપવા લાગ્યા અને આમ લાલચથી ખેડુતો પણ કપાસની જાત સમજવા તસ્દી ન લેતા જેની કીમત વધારે ઉપજે તે કપાસ સારો એમ ગણી ઘોઘારી

વાંસદા સ્ટેટ	૧ ૫૯-૯
સચીન સ્ટેટ	૫૩૫૦-૩૫
રાજપીપળા સ્ટેટ—	
નાંદોદ	૨૨૪૧૫-૦
ભાલોદ	૧૯૪૨૩-૦
જર્ગડીઆ	૨૫૩૫૨-૦
વાવીઆ	૨૫૩૮૫-૦
ગરુડેશ્વર	૭૧૮૬-૦
ડેડીઆ પાડા	૩૮-૦
	૯૯૭૫૬-૦
	૨,૫૧,૭૨૫-૧૨ કુલ સ્ટેટ
કુલ એકર	૪,૮૫,૨૨૪-૧૨

તે પૈકી કેટલાક એકરમા સુધારેલુ બી કયે સાલ ઓરાયુ તેના આકડા નીચે મુજબ છે —

—સાલ—	કેટલા એકરમા સુધારેલા બીનુ વાવેતર
સને —	
૧૯૧૮—૧૯	૬૦૦૮
૧૯૧૯—૨૦	૬૦૦૦૦
૧૯૨૦—૨૧	૧૧૦૫૦૦
૧૯૨૧—૨૨	૨૯૮૦૦૦
૧૯૨૨—૨૩	૩૯૦૫૦૦
૧૯૨૩—૨૪	૩૯૮૦૦૦

હવે એ પ્રદેશમા પ્રથમ ઘોઘારીની ભેળસેળ એકડે કેટલા ટકા હતા અને હવે એ કપાસમા કેટલી છે તેના આકડા તપાસીએ

—સાલ—	એકડે કેટલા ટકા ઘોઘારીનો કપાસ	ચોકખા ઘોઘારીનુ ઓગળુ એન્ટર
૧૯૧૯—૨૦	૧૪-૪ થી ૩૮	૬૦૯ ૦
૧૯૨૦—૨૧	૭ થી ૧૮ ૮	૧૫૫
૧૯૨૧—૨૨	૪૧ થી ૭૬	૮૨૫
૧૯૨૨—૨૩	૧૩ થી ૩૨	
૧૯૨૩—૨૪		
૧૯૨૪—૨૫		

આ નવુ સુધારેલુ બી દાખલ કરવામા ઘણીજ મુશ્કેલીઓ નડી હતી કે મટે લાલચ અગર ફરજીઆત પણ હોતતો ખરેખર એકદમ વગર મુશ્કેલીએ આખુ જુનુ બી દાખલ થઈ જાત પણ ઘોઘારી ટપાસનો ભાવ વધારે આવતો હોવાથી ખેડુતો એકદમ તે ચુકે તેમ નહોતા પણ સદભાગ્યે ઘણા વેપારીઓને આ રૂ વેચવામા હરકત પડવા લાગી ખેતીવાડી ખાતાએ તેમની સાથે મદદાર કરવા ઈચ્છા દરશાવી એક મુખ્તના વેપારીઓની સુક્ત કોટન કમીટીની સ્થાપના કરી અને ઓના ટપાસની જાત સુધારવા મદદ માગી. અને તેઓ પણ સમજી ગયા કે હવે ભેળસેળ લાબો વખત ચાલશે નહી એટલે અમવી બી દાખલ કરવાના કાર્યમા તેઓની ઘણી સારી મદદ મળી તેમણે શરૂઆતમા ઘોઘારી અગર મીશ્રીત દેશી કપાસ અમલ બી જે "મીલેકશન-વન-એ" નામથી ઓળખાતુ હતુ તેના કપાસનો ભાવ ભાર એકે રૂપીઆ પાચથી દશ વધુ આપવા માડયો એટલે લાલચથી ખેડુતો જે "મીલેકશન-વન-એ" નુ બી દાખલ કરવા તૈયારી કરી

ખેતીવાડી ખાતા તરફથી એક કોટન બ્રીડરની નીમણુક દક્ષીણ ગુજરાત માટે થઇ અને તેમનુ કામ ફકત કપાસના બીની જાત સુધારવી અને તે ખેડુત તથા વેપારીને ફાયદાકારક છે એમ ખાતરી થયા પછી તે ખેડુતોમા આપવા દાખલ કરવુ એ છે, એટલે બીમા દર વરસે સુધારો ચાલુ રહેવાથી એમણે મીલેકશનને બદલે તેથી સારૂ બી ૧૦૨૭-એ-એલ-એફ નામનુ ઓગવાની ભલામણ કરી

સહકારી તત્વને અનુસરી રૂ વેચવાથી થતા ફાયદા

એટલુ સુધારેલુ બી આપવાથીજ ખેડુતોને ફાયદો કરવા ઉપરાંત પ્રથમ ખેતીવાડી ખાતા તરફથી સરકારી સુક્ત ફાર્મની જમીન પર પાકેલુ બી આજુ બાજુ ગામડાઓમા આપી તેમાથી નીકળતુ બી બીજા ભાગોમા આગળ ચોર્યાસી બારડોલી તથા જલાલપોર તાલુકાઓમા મળી કુલ ૯૦૦૦, એકરના ખાસ ખાતાના ઓફીસરોની દેખરેખ નીચે બીજી જાતના કોઈ છોડ ન આવે તેની ખાતરી કરવા તથા કદાચ કોઇ મનેજોમા થોડા ઘણા નજરે પડે તે કઢાવી નખાવી તેમા પાકેલો કપાસ ખેડુતોએ પસદ કરેલા જીનમા નખાવી તેમાની નીકળતો રૂ ખેડુતોને વેચી આપવાનુ કામ પણ આ ખાતાના અમલદારોએ કરવા માડયુ કેમકે પીલાની વખતે બીમા કોઈપણ જાતની ભેળસેળ ન થાય તે જોવાનુ ખાસ કામ દેખરેખ નીચે કરવાનુ હતુ આથી એ ગૃપોના ગામોના ખેડુતોનુ "રૂ" સહકારી ધોરણે એકત્ર થઇ વેચાવા લાગ્યુ અને તેમાથી નીકળતા કપાસીઆ સરકારે આખા જીલ્લાના વહેચવા સારૂ ખરીદ કર્યા દરેક

મા સુરતથી ફાર્મનુ સુધારેલુ બી નવસારીનુ બી મગાવી ઓરાવી અખતરા ઓ કર્યા અને પાકમા એક સરખો તેમજ જાતમા એ કપાસ ઘણો ચઢીયાતો માલુમ પડવાથી સને ૧૯૨૨ મા ત્યાની સરકારે એવો કાયદો ઘડયો કે સુરત નવસારીથી મગાવેલા ૧૦૨૭ નબરના બી શીવાય બીજી કોઈ જાતના હલકા તારના કપાસનુ બી જે ખેડુત ઓરશે તેમને દડ થશે તે ગબ્બરની હ દમા લેવામા આવશે નહી ગયે સાલના અખતરાથી સતોષ પામી ત્યા નદી થએલા કાયદાના અમલથી આખા સ્ટેટમા ૧૦૨૭ નુ બી ઓરાયુ અને તેજ વરસે રાજ્યમા મુબઇ મોટા મોટા રૂના વેપારીઓની પેઢીઓએ ત્યાનો માલ રાખવા પોતાના માણસોને મોકલ્યા અને લગભગ સુરતના ભાવથી ત્યાનો માલ ખરીદ કરવા લાગ્યા મીલોવાળાઓએ માલની સારી કદર કરી. હવે જો રાજના અમુક ભાગમા બીજી જાતનો કપાસ ઉગતો કાયમ રહયો હોત તો તેની ભેળ સેળને લીધે ત્યા આવો અસરકારક સુધારો દાખલ થઈ શકયો નહોત અને તેથી આખા રાજ્યને અમુક ભાગને લીધે સહન કરવુ પડત તેજ રીતે નર્મદાની દક્ષીણે લગભગ પાચલાખ એકરમા થતા કપાસ પકી આ નોગાઇ રીઓના ૧૫૦૦૦ એકર તથા તેમના બીજા ઓરાના બી ૧૫૦૦૦ ને આસરે, થતા ઓરાણથી જો તે સીલેકશનને બદલે ૧૦૨૭ નુ બી દાખલ ન કરે તો તે પોતાનો હલકી જાતનો માલ કાયમ રાખી એક રીતે આ આખા પ્રદેશની પ્રગતીમા વાધો નાખે છે એ સ્પષ્ટ છે વળી તેમનો માલ સુરત આવી વીકાય છે અને તેનુ બી તેઓ બીજા ગામોમા ઓરાવવા પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે

(સપુર્ણ)

J G Jani,

Cotton Assistant, Surat

ખજુરી

—*********—

(ગયા અંકના પૃષ્ટ ૪૮ થી ચાલુ)

(૭)

ખજુરીના રોપાઓની કાયમની વાવણી.

ખારેકના બીથી કરેલા રોપાઓ જે વારે ત્રણ વર્ષના થાય તે વારે પછી તેને તેની કાયમની જગોએ વાવવા, અને કાયમને માટે વાવેતરના ઝાડો ઓછામા ઓછા ૨૦ કે ૨૫ થી ૩૦ ફીટના અંતરે દરેક ઝાડ વાવવુ જોઈએ કે ઝાડવા જોરમા આવે તે વારે તેના પાન એક બીજાને અડકે નહી, અને વાવવા માટે જે ખાડાઓ કરવા તે પણ જરા ઉંડા કરવા ને તેમા ઝાડ વાવવા કેમકે ખજુરી (ખારેક) ના ઝાડના મુળને ખીલ થતો નથી પણ છાણુ થાય છે તેમજ ઝાડ મોટુ થયે તેના મુળીયા જમીન ઉપર તરી આવે છે અને ઝાડનુ થડ કમજોર થવાથી વરસાદ અને તોફાનના વખતમા કેટલાક ઝાડવા જમીનપર ઢળી પડે છે તેટલા કારણે જો ઉંડા વાવવામા આવ્યા હોય તો વખતપર એવો ભય તેમને ઓછો રહે છે વાડી પડામા પ્લેન્ટેશન તરીકે વાવણી કરવી હોય તો તેને ચોકડીએ વાવી ઉછેરવા જોઈએ, કે જેથી તેની વચ્ચે અનુકુળ પડતા બીજા ઝાડવાઓ પણ જેવા કે—નારંગી, પપેનસ, પપઈયા, કેળા. લીંબુ વીગેરે વીગેરે વાવી ખાલી જગાના લાભ લઈ શકાય અને બીજી જગોએ જો પ્લેન્ટેશન જંગલ તરીકે કરવુ હોય તો ત્યા જમીનની અનુકુળતા અને આપણી જરુરીયાતને અનુસરીને વાવણી કરવી જોઈએ વાડી પડામા જો જમીન ખારી હોય તો લોકો દાડમના ઝાડનુ વાવેતર કરે છે ખજુરી જેમ ખારી જમીનમા ઉછરે છે તેમ દાડેમ પણ ખારી જમીનમા બહુ સારા ઉછરે છે ખારી જમીનમા દાડેમો માટે પણ વધારે કાળજી રાખવી પડતી નથી ખજુરીના ઝાડો જો વાડનના વાવવા હોય તો ત્યા પણ અનુકુળતા પ્રમાણે છેટાઈથી વાવવા એક એકર જમીનમા આસરે ૭૦૦ ઝાડ વાવી શકાય, અને તેની પેદાશ આસરે રૂપીયા ૭૦૦) લગભગ થાય

ખજુરીના ઝાડોની કાયમની વાવણી અને જમીન

ખજુરીના વાવેતરને હમેશા વરસાદ અને પાણીના [illegible] વાળી જમીન વધારે માફક આવે છે જો જમીન [illegible] હોય તો તેને નીમક ઈત્યાદિ ક્ષારવાળા ખાતરની અવશ્ય રહે છે દરિયા કિનારાની નજીક

ખજુરી પુષ્કળ ઉછરે છે પાણીના ઝરણ જ્યાથી પાણી હમેશ વહેતુ હોય અને જમીન ઉપરજ જ્યા પાણી હોય અને તેને લીધે જમીનમા ભેજ રહેતો હોય તેવી જમીનમા તે ઉછરે છે, તેમજ કદાચ પાણી સાધારણ રીતે આશરે ફીટની નીચાઇએ હોય ત્યા પણ ઉછરી શકે છે જ્યા પાણીના ભેજ મન વીગેરે હોય તેવા સ્થળે તો તેને પાણી પાવાની કશી કાળજીની જરૂર રહેતી નથી પરંતુ વાડી પડામા કે જ્યા પાણી કિંચિત નીચે હોય ત્યા તેને કોશથી પાણી પાવાની જરૂર રહે છે કચ્છમા આવી (ઉપર વર્ણવેલી) રેતાળ જમીન ઘણે સ્થળે છે અને ત્યા ખજુરીના પ્લેન્ટેશન ઘણીજ સારી રીતે ઉછરે છે

વાડીપડા અગર કઠણ જમીનમા અથવા તો જે જમીન નીચે પથ્થર ઠેઠ નજીક હોય ત્યા ખજુરીના ઝાડવા વાવવા માટે (તેની કાયમની વાવણી માટે) ખાડાઓ ઓછામા ઓછા ચારથી પાચ ફીટની ઉંડાઇના અને ત્રણ ત્રણ ફીટના વ્યાસના કરવા અને તેની અંદર સારી વાડી પડાની રસાળ માટી નાખી તે ભરવા, અને તેમા એવી રીતે ઝાડ વાવવા કે પછી જ્યારે ઝાડ મોટુ થઇને તેના મુળ ઉચા તરી આવે છે તે પ્રમાણે થવા ન પામે તેટલા ઉંડા ઝાડ વાવવા અને તેમા વળી વરસાદનુ પાણી ભરાઇને તેના મોગરને (કુપળને) ઇજા ના કરે તેની સભાળ રાખવી વળી હવાનુ ચલણ તેમાથી બરાબર આવજા કરે તેની પણ તજવીજ રાખવી, પછી જેવારે રોપા જેમ જેમ ઉંચા વધતા જાય તેમ તેમ તેના મુળને માટી ચડાવતે જવી વાડી પડામા કે રખાલની વીડીમા તેની કાયમની જગોએ બીજથી ઉછરેલા ઝાડો પછી મોટા થએ ઉંચા તરી આવીને વરસાદ અને પવનના અવસરે પડી જઈ નુકશાન થાય છે તેનુ કારણ માત્ર ઉપર કહી ગયા પ્રમાણે તેના છાબા તરીકેના મુળીયા છે તેથીજ છે ખીલવાળા ઝાડોને આવો ભય ઓછો રહે છે

હવે બીજથી ઉપજાવેલા રોપાની બાબતમા બીજી પણ એક જરૂરની વાત પ્રસિધીમા લાવવાની અગત્ય છે તે એ છે કે આ બાબતમા ઉપર વર્ણવ્યા પ્રમાણે બીજથી ઉત્પન્ન કરેલા રોપા તેની ત્રીજા વરસની અદલાવણીમા તેની કાયમની જગોએ વાવ્યા પછી જેમ મુળીયામાથી બચા વીખેરીને વાવવાથી પ્લેન્ટેશન સારૂ થાય છે તેવી રીતે આ રોપા વાવવાથી પણ તેનુ પ્લેન્ટેશન ઘણી સારી રીતે ઉછરે છે, પણ તેમા એક અપવાદ એ આવે છે કે તે રોપાઓમાથી કયો રોપો નર થશે અને કયો રોપો માદા થશે તે પહેલાથી કહી શકાતુ નથી, અને નાહાના બચાઓમા તો અમુક માદાના મુળમાથી લીધેલા બચાઓ માદાઓજ થાય છે અને નરના બચાઓમાથી નર થાય છે કારણ કે ખજુરીના ઝાડમા નર અને માદાના ઝાડો પપઇયાના ઝાડવાની પેઠે જુદા હોય છે, અને બીજ

મેવાના ઝાડોની અંદર ફૂલો લાગવાના સમયપર તેના પ્રથમ જે ફુલો લાગે તે ફુલોમાં સ્ત્રી અવયવ અને પુરૂષ અવયવ એકજ ફુલમાં હોય છે તેવી રીતે આમાં નહી હોતા તેની માદાઓ જે વારે ફુલે છે તે વારે તેનાપર નરના ફુલનો પરાગ છાંટવામાં આવે તોજ માદાઓ ફળે છે, અને નરના ઝાડનો વિશેષ ઉપયોગ માત્ર તેમાંથી તાડી કાઢવા તરીકેજ છે, તેથી ખેતરોમાં જરૂર જેટલા નર રાખી વધારાના નર કાઢી નાખવા પડે છે ત્યારે ત્યાં જગા ખાલી પડે

ફળ નાહાના કદરૂપા અપુર્ણ આકૃતિના અપુર્ણ પરિપકવ અને મીટલેસ થઇ જાય છે તથા ટેસ્ટલેસ થાય છે તેથી હમેશા જે એ કામ કરતો હોય તેના હાથે અમુક મુદત લગી એ કામ ગ્રહાથી તે માણસ ઝાડવાઓની ખાસીયત જાણીને વાકેફ થઇ રહે છે અને પછી જેને જેટલુ જોઇએ તેને તેટલુ આપવા થી ફાલ સુધરે છે માટે ઉપર લખ્યા કારણસર જે ફાલ સુધરતો નથી તે મા ટે જયા જયા ઝાડોનુ વાવેતર ઉછરે છે અને માત્ર ફળ લેવાનીજ અજ્ઞાનતા છે, તેમણે એ વીશેની કોશેશ કરવી, અને અમુક પ્રેકટીકલ મેનની હસ્તક્રીયા નજરે જોઇને તે અમલમા લેવાની આવશ્ય છે આવા માણસો અહીથી વખત પર સારા પગાર સહીત મોકલી પણ શકાય છે, અને તેમ થવાથી પ્લેન્ટેશન નકામુ નહી થાય, અને પ્લેન્ટેશનના ઝાડવાનો જન્મારો પણ વૃથા નહી થાય. કદાપી કોઈ સાહેબોને આ કામ પોતાના ને ત્યાના માણસને શીખવવાની મરજી હોતા તેને અહી મોકલી આપવામા આવશે તો તેને મનચપન ધ્યાન પુર્વક શીખવવામા પણ આવશે અને તેથી અમે અમારા આ લખાણનો શ્રમ સફળ થયો સમજીશુ

વહેલામા વહેલો નર કોઇ કોઈ વાર આસો કારતકમા પણ પણ નીકળે છે તેમ માદાઓ પણ નીકળે છે આવે વખતે જો વહેલી નીકળેલી ખારેકોને જો નરનો પરાગ છાટવામા આવે અને ગોગ્ય સંભાળથી ફાલ ઉછરી આવે તો વરસાદ પહેલા તેનો ફાલ પાકી તઇયાર થવા વખતપર ૧ જુગ બનાવવાનો અખતરો અજમાવી શકાય. આને માટે કોશેશ જારી છે

છેવટમા છેવટ નર અને માદાઓના છોગા હોળી સુધી નીકળે છે, હોળીની ઝાળ થઈ તો પછી તેના ફૂલ નાહાના હોય તેજ ફાટી પડી નકામા થઈ જાય છે પોસ માસમા માઠ (ઝાકળ) પડવી વહેલી શરૂ થાય તો તેની ઝીણી વહેલી નીકળે, છે અને જયા લગણ ટાઢ પડે ત્યા લગણ તે મોહોડા નીકળે છે

ખજુરીના નર ઝાડનો પરાગ લેવો તથા સાચવવો તે વીગે.

આ પરાગ (નરના ઝાડના છોગામાંથી નીકળેલો આટો અથવા પુકેશર) ચાલુ રૂતુમા કામમા લેવા ઉપરાંત જો તેને સ્વચ્છ વાસણમાં છાયામાં સુકાવી, (ઘરની અંદર હવામા એક વાસણમા નાખી રાખી સુકવીને) સાચવી રાખ વામા આવ્યો હોય તો અને તેને સંભાળપુર્વક સ્ટોપર બોટલની અંદર રાખ વામા આવ્યો હોય તો તે આવતા બીજા વર્ષ લગણ રહી શકે છે અને દેશ વિદેશમા જયા જયા કામ માટે મોકલવો હોય ત્યા મોકલી શકાય છે વળી

આમ કરવાથી બીજી વધુ સગવડ એ છે કે રૂતુમા જ્યારે માદાઓ ફૂલેલી હોય અને કોઈ નર ફુટ્યો ન હોય તે સાચવી રાખેલો આ નરનો પરાગ વખતપર બહુ કામ આવે છે અને સ્ટોપર બોટલ (કાચના બુચવાળી બાટલી) મા રાખવાથી તથા જરૂરી ન હોય તે વખતમા તેના મોઢાને મીણ લગાડી રાખવાથી તેમા હવા દાખલ ન થવાથી તે બગડતુ નથી

સારો નરસો નર અને તેનો પરાગ

આ બાબતમા એ જાણવાનુ છે કે જે નર સારો હોય તેમાનો પરાગ (બુર) બહુજ સુદર પાતળો લીસો હોય છે, અને જે નર સારો નથી હોતો તેનો બુર જાડો અને શરીયાળો હોય છે, તેથી એવો જાડો બુર માદાઓના ઉપર છાટવાને તદન નાલાયક છે, માટે હમેશા કામમા સારો નર વાપરવો

ફાલ બાંધવો (રક્ષણ)

ખજુરીઓમા ફળ બધાઇને જેમ જેમ મોટા થાય તેમ તેમ પછી તેને જાનવરો નુકશાન કરે છે ફળો જેવારે હજુ કાચા હોય તે વારે ખીશકોલા ઉંદર તેને બગાડે છે અને પાકે છે તેવારે પછી તે સાથે પક્ષીઓ તેને નુકશાન કરવા લાગે છે, તેથી તેને વાડ્યપ રાખવી પડે છે આ કારણથી તેના ફાલ ઉપર પક્ષીઓ ન લાગે તેટલા માટે સાદરઓ બાધવા કે ગુણીના કોથળા પહેરાવવા, અગર તે ન બને તો તેનાજ (ઝાડના બહારના ઘેરાવાના) પાદડા વીટાળીને બાધી મુકવામા આવે છે તેથી પક્ષીઓના ઉપદ્રવનુ રક્ષણ થાય છે પરતુ જમીન ઉપરથી ઉંદર ખીશકોલી જઇ શકે નહી તેટલા માટે અથવા નો ફાલ પાકે તેવારે કોઈ ચોરીથી ફાલ ઉતારે નહી તેટલા માટે ઝાખર (કાટા) બાધી મુકવામા આવે છે અને બીજા કોઈ ઝાડના ડાળા પાદડા તે ઝાડને અડકતા હોય અને તેના ઉપરથી ઉંદર કે ખીશકોલા આવી નુકશાન કરતા હોય તો બીજા ઝાડોના પણ ઉપર ઉપરના પાન કાપી નાખવા કે તે ઉપરથી પેલા ફાલવાળા ઝાડપર જવાનો આશરો તેને મળે નહી આમ કરવાથી વાડ્યપનો ખરચ બચે છે કોથળા કે સાદરા બાધવાની માવજત ખાશ ઝાડવાઓને માટે કરવામા આવે છે કેમકે મોટા પ્લેન્ટેશનને માટે એટલુ બધુ બની શકે નહી વધુ પડતુ જ્યા કરવુ પડે ત્યા તેના પાનડાજ ચોતરફથી બાધી દેવા તે ઉતમ છે આ કામ કરી ફાલ જે વારે પાકવા ઉપર આવે છે તે વારે વગશાખ કે જેઠમા કરવાની અવશ્ય પડે છે કેમકે ફળો પાકવાને હવા અજવાળુ અને તડકાની પણ જરૂર છે, અને પક્ષીઓ ઘણુ કરી ત્યારેજ તેમા બગાડ કરવા લાગે છે

ફલ પાકવે પકાવવે

દેશ વિદેશે મોકલવો, ગાળવો તથા ફળની ખાગીચેત તથા બીની પસ દગી ઉપર વર્ણવ્યા પ્રમાણે અહી કચ્છ, કાઠીઆવાડ, રજપુતાના, સિંધ વગેરે જગોએ જેઠ આશાડમા ફલ પાકે છે તેવારે તેને હમેશા તપાસતા રહેવુ જોઇએ આમાની કેટલીક ખજુરીની જાતોના ફળો બહુ મીઠાશવાળા રેશા વગર ના ખાવામા રુચો વળે નહી તેવા સારા કદના, સારા રંગના અને બહુ મોટા તેમા કેટલીક જાતના ફળો પાકે તેવારે એમજ ખાવાગા લેજતદાર અને કેટલીક જાતના ફળો જોકે પાકે તેવારે ખાવાના કામમા બહુ ઉત્તમ નહી પણ તે ફળોને ગાળવામા આવે તેવારે તેની ગળી ગએલી ખારેકો સ્વાદે બહુ સારી હોય છે વળી કેટલીક જાતના ફળો અમુક વખત (અમુક દિવસ) રહે છે, અને કેટલાકના ફળો તુરત જોકે વરસાદ ન હોય તો પણ ગળી પડે છે આવી મોહોડી ગળનારી અને સારી જાતો વિદેશ મોકલવાને ઉપયોગી થાય છે જે માટે આ વખતે બધી બાબતની તજવીજ રાખવી જોઈએ. સારી ખારેકો સુગાત તરીકે લોકો પોતાના હેતુ સતોષવા કે સગા વહાલાને દેશ પરદેસ પાર સલથી મોકલે છે, અને તેને સભાળ પુર્વક પેટીની અદર પેક કરવામા આવી હોય અને હવા તેમા આવજાવ કરી શકે તેવા છિદ્રો તેમાં રાખવામા આવ્યા હોય તો લગભગ એક અઠવાડીયા સુધી (વરસાદ જારી ન હોય તો) વિદેશ સહી સલામત તે પહોચે છે આવી રીતે અહી કચ્છથી મુબઇ વગેરે જગોએ લોકો બહુ મોકલે છે

ખારેકને ગાળવા માટે માળી લોકો તેના જુડાને નાદ (કોઠી) મા નાખે છે, અને તેનાપર ધાબળો વીટે છે, તેથી તે તુરત ગરમીથી ગળી જાય છે આ પ્રમાણે જરૂરી અનુસાર તે કરે છે

આ વખતે સારી ખારેકો મેળવી તેનો ઉપ કરવો કે પરદેશ બી મોકલવું (ખારેક મોકલવી) તેને માટે ઉતમ તક છે, કમકે વિદેશ ઝાડના મોકલવા કરતા બી મોકલવા નવર ભરેલા છે - સારી લીજતદાર તથા સારા જોર દાર ઝાડના ઉતમ ફળો આ વખતે પસદગી પ્રમાણે મેળવી શકાશે

લીલી ખારેકોના જુદા જુદા (પીળો, ગુલાબી, રાતો વગેરે) રગો પણ બહુ સારા થાય છે, અને જેમ સ્વાદે સરસ તેમ દેખાવમા પણ સારા હોયછે

ઝાડ પાખો કરવો

આગળ કહી ગયા પ્રમાણે ખજુરીના ઝાડના થડમાથી ઉપજેલા બચાઓ વાવેતરને માટે કાઢી લેવાથી જેમ મુખ્ય ઝાડ જોરમા આવી મજબુત થાય છે,

તેવીજ રીતે નાગ ઉત્તમ પ્રકારના લીજતદાર ફળો આપનાર ઝાડવામા જ્યારે ફાલ લાગે તેવારે તેના ફળો મોટા રસ ભર્યા અને વધારે લીજતદાર થવા માટે તેનો ફાલ પણ પાખો કરવાથી થોડા રહેલા ફળોમા રસ પુષ્કળ ભરાયાથી સારા ગર્ભદાર ફળો અને રસભર્યા અને મોટા થશે માટે ખાસ ઝાડવાઓને આ પ્રમાણે કરવુ જોઈએ. આ કામને કઈક મોટા થાય તેમાના જે ઝીણા નબળા વીગેરે હોય ને તપાસીને કાઢી નાખવા તેમજ બીજા પણ જરૂર જોગા રાખી બાકીના કાઢી નાખવા.

ખજુરીનાં ઝાડને ખાતર તથા તે આપવાનો વખત તથા પ્રમાણ

ખજુરીના ઝાડને મીઠી જમીન હોય તો ત્યા તેને ખાતરમા નીમક આપવુ જોઈએ, પરતુ દરીયા કીનારાની ખારી જમીનમા નીમકની જરૂર રહેતી નથી આ ઝાડને ખારી જમીન ઘણુ માફક આવે છે નીમક તથા સુરોખાર તેને ખાતરમા આપવુ જોઈએ વળી દરીયાની સડેલી માછલી પણ આ ઝાડને અનુકુળ છે ના ખાતર તેને સપ્ટેમ્બર માસના વરસાદ બધ થયા પછી આપવુ જોઈએ કેમકે ખજુરીના ઝાડમાં ફાલ લાગવાની શરૂઆત સપ્ટેમ્બર મહીનાથી થઈ જાય છે એટલે કે તેના મોવરની અદર આ વખતથી નાહાની નાહાની છડીઓ પેદા થએલી હોય છે, જે પછી વસતરૂતુમા બહાર આવી તેના કોતા ફુટીને અદરથી ફળસહેરીમા દેખાય છે અને આ વખતથી તેને (વરસાદ બધ થયો તે પછીથી) ખાતર પાણી (ખાસ બગીચા માટે) ની જે ઝાડવાઓને યોગ્ય બરદાસ થઇ હોય અને તે તેનો ફાલ પાકવા લગણ ક્રમ બરાબર ચાલુ રહયો હોય તો ઝાડમા સારો ફાલ થાય છે અને ઝાડવા પણ બરોબર જોગમા અને સારી સ્થિતિમા રહે છે, એક વખત સપ્ટેમ્બરમા ખાતર આપ્યા પછી તેને જરૂર જણાય તો વસતરૂતુમા પણ અપાય તો સારૂ છે

ખજુરીના દર મોટા ઝાડ દીઠ-ખાતર તરીક

૧ સારૂ ગળીયુ સડેલુ છાણનુ ખાતર સુડલી ૨ થી ૪

૧ શહેરનો કચરો બરાબર સડેલો સુડલી ૧॥ થી ૩ અથવા ગામના કચરા બદલ થોડો સુરોખાર તથા

૧ ખરેલી માછલી કચ્છી શેર ૪ ચારથી ૧૦ શેર (૨૨ રૂા ભારના શેરના હીસાબે આપવામા આવે તો ઠીક છે પણ તે બરાબર સડેલી જોઇએ)

જો વરસાદ પાણી સારા હોય અને ભાદરવા પછી ઝાડને પાણી વીગેરેની માવજત સારી હોય તો આવતો ફાલ ખજુરીનો હમેના સારો થાય છે એ સ્વાભાવિક છે. આ બધો બદોબસ્ત ભાદરવાથીજ જોઇએ

ખજુરીના મોટા ઉછરેલા ઝાડવાંઓમા ફાલ આવ્યા અગાઉ નર માદાની પીછાન

ખજુરીના ઝાડવા જેનરે કંઇક મોટા થાય છે, તેવારે ઘણા ખરા કશ નીક દેખાવથી જો તેને ખરુસ કરી તપાસવામા આવે તો ઓળખી શકાય છે તે એ કે—નરના પાન ટુકા આકડા તથા દેખાવમા, બરસક જેવા લાગે છે. અને તેનો રૂડો પણ ટુકો હોય છે, માટે ઝાડવાઓમાથી તેના બચાઓ કાઢી, ને વાવવાનુ કામ ચાલતુ હોય તે વારે નરના બચા લેવા નહી નરના બચા જરૂરી પ્રમાણે જે વારે તેમા ફાલ લાગે તે વારે સારા નરમાની તપાસ કરી નેજ લાઇ જોતી જગોએ વાવવા

ખજુરીના મોટા ઝાડને માટી ચઢાવવા વીશે

ઝાડ મોટા થઇ ઉચા તરી આવે અને ઉપરથી મુળીયા મુકે ત્યારે તેના મુળને પણ માટી ચડાવવી જોઇએ, જેથી તેને પુરતુ પોષણ મળે અને ઝાડ મ જબુત થાય છે આવીરીતે કયારે કરવુ પડે છે કે જો બચાના કે રોપાના છોડ બદલતી વખતે એ ઝાડ તેની કાયમની જગોએ વાવવા વખતે તેને ઉંડુ વાવવા ની કાળજી રાખવામા ન આવી હોય અથવા, તો જેઓ નાહાના રોપાઓ પ્રથ મ જુદે ઠેકાણે વાવીને ઉછેરી પછી ત્રીજા ઉથલમા અહી વાવવા બદલ પર ખાન તેની કાયમની જગોએ બીયા વાવીને ઝાડોનું વાવેતર ઉછરે છે તેમ કર્યુ હોય તો આવી રીતનુ બહુ બને છે અને તેમા, પછી આવા ઉપર તરતા મુળીયાવાળા અને કમજોર ઝાડો પ્રથમ વર્ણવ્યા મુજબ અતી વરસાદ અને તોફાન વગેરેથી આડા સુઇ જાય છે કેટલાક વખત મુળીયામાથી ઉખડી પડે છે તેને પછી ટેકા દેવા પડે છે રાઢવા નાખી ઉચા કરવા પડે છે અને વળી થડને માટી ચડાવીને ચોતરફ ઓટલીઓ જેવુ કરવુ પડે છે તેને માટે બહેતર છે કે તેને માટી ચડાવવી જોઇએ.

ખજુરીનો ઉપયોગ,

ખજુરીના ફળની હિંદુસ્તાનમા ઉપર કહી ગયા પ્રમાણે તેના પકના વ ખતે વરસાદ હોવાથી તેની ખજુર થઇ શકતી નહી હોવાથી માત્ર તેના લીલા ફળજ ખવાય છે જેને ખારેકડી કહે છે તેની વીગત પણ ઉપર આવી ગઇ છે અરબસ્તાનમા તેની ખજુર તથા સુકી ખારેક જે લગ્ન વગેરે માંગળીક પ્રસંગે આપણે ઉપયોગમા લઇએ છીએ તે અને છોવારી ખારેક જે બજારમા ગાંધી લોકો વેચે છે અને આપણે અઉષધિમા ને વાપરીએ છીએ સુકી ખારેક અઉ ષધિમા કવચિતજ વપરાય છે પરન્તુ છોવારી ખારેકનો લોકો શીયાળામા પાક

કરીને નાડાના છોકરાઓ જે ગણુ કરતા નથી તેને ખવરાવવાથી તે પુષ્ટ થાય છે અને વધ કરી આવે છે લીલી ખારેકો જેમ એમજ ખવાય છે તેમ એનું શાક પણ બહુ સારૂ થાય છે ખજુરીના પાનની આગળ લોકો સાદરી ચોલકી છાબડી, છત્રી, વીજણા, ચીટરી ચમરી પખા સફરી વીગેરે બનાવે છે તેના પાનના દાડાના કડકાના છેડાને જરા કુટીને તેના ગુચ્છા કરે છે તે વાસણોને ઉટકવા (સાફ કરવા) માં વાપરે છે તેના ફળ પાકી ગયા પછી તેના છોગાને લોકો બુવારા (સાવરણા) તરીકે વાપરે છે, તથા તેનાજ દાડાને દીવાલોને પીછો દેવાના બ્રશ તેમાથી બનાવી વાપરે છે પાનના દાડાને કરી તેમાથી ખેડુત લોકો આતરણીઓ બનાવે છે, તથા તેના દાડા અને થડ કુટીને તથા કાપી છુદીને ઢોરને દુકાળમા ખવરાવવાથી તે ખુશીથી ખાઇ જાય છે કારણ કે તેમા બહુ મીઠાશ રહેલી છે અરબસ્તાનમા ખારેક અને છે અને ખજુર બને છે તેના પાનમાથી ગોળની ભીલીઓને વીટાળવાના કોટા તગા ખારેકો ભરવાના કોટા બનાવે છે ખજુરીના હલકી જાતના ઝાડવા જે નીરૂપયોગી હોય કે જેની લીલી ખારેકો પણ ખાધે બહુ વખાણવા જેવી ન હોય તેની અગરથી તથા જરૂરી ઉપરાંત વધારાના નરના ઝાડવામાથી લોકો તાડી કાઢે છે વહેલી સવારની તાડી જેમજેમ દીવસ ચઢે તેમતેમ ખાટી થઇ જાય છે ને તેનુ ખમીર થાય છે તે પછી પીવાના કામમા ન આવતા ભઠીઆર લોકો તે તાડીનુ ખમીર ડબલ રોટી બીસ્કીટ વગેરે બનાવવાના કામમા વાપરે છે અને સાજરે ઠડા પહોરમા ખેચેલી તાડીને નીરો કહે છે, તેમા ખમીર આવતુ નથી અને ખટાશ પણ થતી નથી અને તે ઘણી સ્વાદીષ્ટ હોય છે તે અને વહેલી પ્રભાતની તાડી લોકો પીયે છે નીરો (સાજનીમા) લોકો જ્યાથી તાડી (નીરો) વહે છે અને પારામા પડે છે ત્યા એલચીની મુઠીઓ કરી બાંધે છે નેથી તે સ્વાદીષ્ટ અને ખુશનુમા હોતા સરદાગેનુ વાપરવા લાયક થાય છે તેમા કોઈ જાતનો નશો હોતો નથી 'સવારની ખાટી થએલી તાડીથી નશો આવે છે' ખજુરમાથી લોકો દારૂ બનાવે છે તાડી કાઢી લીધા પછી તેના ઝાડ કમ તાકાત થઇ મરી જાય છે આ રસમાથી ગોળ ખાંડ પણ બને છે, અને તે બગાળમા બને છે એક ખજુરીના ઝાડનો રસ આસરે ૨૪૦ બગાળી શેર નીકળે છે ને તેનો ચોવીસ શેર ગોળ બને છે અને સાડાત્રણ મણ ગોળમાથી સવા મણ ખાડ બને છે, જ્યા ખારેકોને નર આપવાની રીત આવડતી નથી ત્યા લોકો ખજુરીના ઝાડમાથી માત્ર તાડી કાઢવાનોજ ઉપયોગ કરે છે અને તેથી પણ તેઓને સારી પેદાશ થાય છે ઢોરને ખવરાવવા સારુ ઝાડ જે નરી

ઢાંક્યા વગરનુ હોય તો તે વધારે પુષ્ટ ગણાય છે, અને તેના મુળના ગરનો સ્વાદ શેરડી જેવો મીઠો હોય છે ઝાડમાથી તાડી કેમ કાઢવી તેમા પણ પ્રેકટીસની જરૂર છે, અને જો તે વીશેની માહીતી હોય તો ઝાડ ઘણા દીવસ સુધી સારા પ્રમાણમા વધ્યા કરે છે, અને સારો ફાયદો આપે છે ગુસી ખા રેકનુ લોકો અથાણુ કરે છે ખજુર ચાલુ ખોરાકમા તથા ફળાહારમા વપરાયછે

ખજુરીના રોપાઓ (બચાઓ) બહાર મોકલવા તથા વિદેશથી અહી મોકલવાની મવર

ખજુરીના રોપાઓ બહાર મોકલવા હોયતો તેના થડના મુળના નાહાના નાહાના બચાઓને મુળ સહીત આપણે જેમ વાવવા માટે કાઢીએ છીએ તેવી રીતે કાઢીને તેને ખારેકમા કોટાંઓ (સાદરાઓ) મા વીટવા તથા તેના મોગ ર સુકાય નહી તેવી રીતે તેનાજ પાનથી તેને વીટાળી બાધી મુકવા અને તે રોપાઓ મુળ સહીત અને મોગર બધ કરેલા સહીત સાદરાઓમાજ રહે એ વી રીતે પેક કરી (વીટાળી) ને હુશીયાર માણસ જોડે મોકલવા આ માણસ દરવખત તેને પાણીથી ભીજેલા રાખે કે જેથી તેને ગરમી કે ભેજ ખીલકુલ લાગે નહી મુળીયાઓની સાથે મટ્ટીની જરૂર નથી પણ તેને સાદરા તથા મુળીયા ઉપર થોડાક ગુણીયાના ફાટેલા રાભા જે તેના મુળીયાને ભીના રાખે તેવા થોડાક વીટાળવા જોઈએ કે જેથી તેના વડે મુળોને હમેશા ભીનાશ અને તેની તરાવટ મળ્યા કરે આવી રીતે જેટલે દુર મોકલવા હોય તેટલે મોકલી શકાય છે, તથા બહા થી મગાવી પણ શકાય છે આવી રીતે રોપાઓ જ્યારે પોતાના મકાનસર પહોચે તે વારે પ્રથમ તેને અમુક જગામા રોપવા, અને ત્યા પણ રોપ્યા પછી પણ તેના મોગરને તે નવા પાન કાઢે ત્યા લગણ બાધે લાજ રાખવા તથા તેના ઉપર છાયડો રાખવો અગર હવા આવજાવ કરે અને છાયડો મળી શકે તેવી ઝાડના ઓથવાળી જગોએ વાવવા આ રોપા મોકલવા કે મગાવવા તે પોતાના મકાનસર બનતા સુધી વરસાદ વખત આવી પહોચે એમ થાય તો ઘણે ભાગે બધા આબાદ ઉતરી આવે છે આ પ્રમાણે નામદાર કચ્છના મહારાજા રાવસાહેબના શરદ બાગમા વાવવા માટે ખાસ અરબસ્તાન મસ્કતથી (અહીથી સાઅદ નામનો ન્યાનોજ વત્ની અરબ મોકલીને) મગાવ વામા આવ્યા હતા તે બહુ સભાળ પુર્વક સહી સલામત રીતે આવી પહોચ્યા હતા, અને વાવવાથી ૮૦ ટકા આબાદ ઉછરી આવ્યા, જેથી તેની અત્યારે સા રી ખારેકો પાકે છે અરબસ્તાનથી જે રોપાઓ અહી આવ્યા તે ત્યાની સારી ચીજતદાર ખજુરના રોપાઓ તેણે લીધા હતા પ્રથમ જે વારે રોપા આવે તેને

અમુક જગા પસંદ કરી તેને આરામ મળવા તથા યોગ્ય રીતે ઉછરી આવવા અમુક સ્થળે વાવતા, અને પછી આવતે વરસે ચાલુ વરસાદમા વરસતે વરસાદે તેને તેની કાયમની જગોએ વાવવાથી અનુકુળતા થાય છે રોપા બહાર મોકલવા વખતે તે રોપાઓ ઉપરથી થોડા પાદડાનો અમુક બોજો કાઢી નાખવો જોઇએ, અને પછી મોગરને બાધી દેવાથી રોપા હલકા થાય છે વળી તે મોગરને નાળીયરની જાળી ભીની કરીને તે પણ વીટાળવી જોઇએ, તેથી સારો બચાવ થાય છે

ખારેકની પીંઢ ઉતારવી.

ખારેક (ખજુરી) નુ કોઇ ઝાડ ઉમદુ છે અને તે બહુ મોટું વધીને ઉચુ થઇ જઇને વચેથી નબળુ પડી પાતળુ થઇ જાય છે, અને પછી તેને કોઇ વખત તોફાનને લીધે વચેથી ભાગી પડવાનો સંભવ રહે છે, તેથી તેને બહુ જરૂર હોયતો પીંઢ બાધી ઉપરના ભાગને મુળીયા કઢાવીને પછી વરસાદમા નીચેથી કાપીને (પીંઢ તઇયાર થઇ રહેથી) વાવવાથી વખત પર તે છાડ કાયમ થઇ આવે છે

ઔષધી તરીકે ખજુરનો ઉપયોગ

ઉનાળામા ખજુરને પાણીમા પલાળી પીવાથી સમશીતોષ્ણ થાય છે, તેમા લોકો થોડો અંશે આમલી મીલાવી આમલી ઘણું કરી વાપરે છે તે ઠંડક આપે છે ખારેકના બી બાળકોને પાણીમા ઘસી બાળા ગોળીમા પાય છે ખજુર બળકર અને ધાતુ પુષ્ટિક ગણાય છે મોટી ઉમરે) ખજુર અને કાળા તળને એકત્ર કરી તેના મુઠીયા વાળી ઘીમા તળી સવારમા નરણે તથા રાત્રે સુતી વેળા ખાવાથી ધાતુમા વૃધ્ધી થાય છે, તથા શરીરમા કઉવત આવે છે રેચ લેવા માટે ખજુર રાત્રે પાણીમા પલાળી રાખી સવારે તે પાણી ચોળીને પીવાથી રેચ લાગે છે અર્શના વ્યાધી ઉપર ખારેકના બી બારીક વાટી તેને ધુણી આપવાથી ફાયદો થાય છે માથાની ઉંદરી ઉપર ખારેકના બીયાને બાળી તેની રાખ કપુર અને ઘીએ ખલીને તેનો લેપ કરવાથી તે મટે છે કપાળ દુખતુ હોય તો ખારેકના બી પાણીમા વાટી ચોપડવાથી દુખાવો મટે છે ઘોડાને શરદી થઇ હોયતો ખારેકના બીનુ ચુરણ લોટમા અપાય છે ધાતુ પુષ્ટિ માટે ખારેકના બીયા કાઢી ખારેકને સાધારણ ખાડવા, તેમા બદામ, પિસ્તા ચારોળી સાકર વીગેરે મશાલો નાખી તે સર્વ મિશ્ર કરી પલળે એટલુ ઘી નાંખી સાત આઠ દીવસ પલાળી રાખી પછી, નિત્ય સવારે બે તોલા ખાવાથી પુષ્ટિ થાય છે ટાઢીયા તાવ ઉપર ખજુર અને કોઠીયા લોબાનની ગોળી કરી તાવ આવવા

ત્યા ચાલાકીથી હાથ ફેરવવાથી તેમા બગાડો થયો છે કે નહિ તે માલમ પડશે જ્યારે જનાવરને ખામી અથવા "ન્યુમોનિયા" નો રોગ લાગુ પડયો હોય ત્યારે શ્વાસ જોરમા ચાલે છે અને સોજાનો પ્રમાણમા થોડો ઘણો તાવ હોય છે પહેલા સુકી હેરાન કરતી ઉધરસ આવે છે અને વખત જતા તેનુ જોર નરમ પડતુ જાય છે નાકમાથી લીટ અને મ્હોમાથી લાળ બહાર નીકળે છે દાકતરો છાતીની અદરના અવાજ સાભળીને અને છાતી ઉપર ઠોકી જોઇને ફેફસાને કયો રોગ થયો છે તે અને તે કેટલો વધ્યો છે તે પારખી શકે છે

ઉપાય—લીમડાનો નાસ દિવસમા બે વખત આપવો, નાસ આપવાની રીત—લીમડાના પાદડા પાણીમા નાખી પાણી ખુબ ઉકળવા દેવુ અને ઢાકણુ સાથે લાવી જનાવરના નાક આગળ મુકવુ પછી જનાવરના માથા ઉપર ચાદર ઓઢાડવી અને ઢાકણુ ખેચી લેવુ, એટલે વરાળ જનાવરના નાકમા જશે જનાવર ના ઉભુ રહે તો જનાવરને ઝાલી રાખવુ વરાળ બધ થઇ જાય ત્યારે લીમડાના પાદડા લાકડા વતે હલાવવા એટલે વરાળ નીકળશે આમ દરરોજ એક કલાક સવારે અને એક કલાક સાજે, જ્યા સુધી મટે ત્યા સુધી નાસ આપવો

જેઠી મધમા મુલીઆની ભુકી ૧) રૂપીઆભાર નવસાર ૧) રૂપીઆભાર, ટકણખાર ૧) રૂપીઆભાર મધમા મેળવી દરદ મટતા સુધી દરરોજ ચટાડવા

છાતી અને ગળાના દર્દવાળા બધા જનાવરોના સબધમા તેમને ગરમીવાળા, પુષ્કળ હવાની આવજા વાળા અને સ્વચ્છ તબેલામા રાખવા એ અગત્યનુ છે પુષ્કળ હવા આવવા દેવી પણ પવનનો ઝપાટો લાગવા દેવો નહી, શરીરને ગરમ રાખવુ જરૂર પડેતો તેમ કરવા સારૂ જનાવરને જુલ ઓઢાડવી.

સ્હેલાઇથી પચે એવો અને નરમ ન્યાડો કરેલો ખોરાક આપવો ભારે અને નહી પચે એવો ખોરાક જેવો કે હલકી જાતનુ સુકુ ઘાસ વીગેરે અવળી અવળી અસર કરે છે વારવાર પાણી પાવુ અને જનાવર ગાજી પીએતો તે છુટથી પાવી

'વરમિનસ બ્રોન્કાઇટિસ' નો રોગ લાગુ પડયો હોય ત્યારે ખોરાક છુટથી આપવો ખોરાકની સાથે મીઠુ અવડાવવુ આ પ્રકારના "બ્રોન્કાઇટિસ" મા જનાવરને છાપરીમા બાધીને તેના બારી બારણા બધ કરીને ગધક બાળવાથી સારૂ પરિણામ આવે છે આમ કરવાથી જનાવરના પેટમા ધુમાડો જાય છે, અને બલગમની સાથે કીડા બહાર નીકળી આવે છે તેમજ ધુણી ખમી

શકે ત્યાંસુધી તેણે જનાવરની સાથે રહી ધુણી જારી રાખવી દસ દિવસ સુધી દર ત્રીજે દિવસે ધુણી કરવી આ રોગના ઉપર ડાકતરો કીડા મારી નાખવાને શ્વાસની નળીમા પીચકારીથી દવા નાખે છે

અટકાવ—ચેપવાળી ચરવાની જગ્યા જ્યા કીડાના ઇંડા ખોરાકની સાથે શરીરમા દાખલ થાય છે ત્યા ચરવાથી કીડાથી થતી ખામી થાય છે. આવી જગ્યાનો ત્યાગ કરવો અથવા તે હળવતી ખેડી કહાડવી તથા તેમાનુ પાણી વહી જાય એમ કરવુ રોગી જનાવરો બળગમમા કીડા બહાર કહાડે છે અને ચરવાની જગ્યોને ચેપવાળી કરે છે મરી ગયેલા જનાવરના ફેફસાનો લાવીને નાશ કરવો જો એકજ ટોળામાના ઘણા જનાવર ઠાસો ખાતા માલમ પડે તથા છાતીના રોગના ચિન્હ દર્શાવે તો તેઓને ઇલાહેદા રાખવા અને તે રોગને ચેપી ગણવો ઉચીત છે જે ઢોરને ચેપી "પ્લુરો ન્યુમોનીયા" થયો હોય અને દેખીતાજ સારા થયા હોય તેઓ ઘણા લાબા વખત સુધી ચેપ ફેલાવે છે જે તબેલામા તેઓને રાખવામા આવ્યા હોય તે તબેલાને ઘણી સભાળ પુર્વક જતુરહિત કરવો તે તબેલાઓને તદન ખાલી કરવા અથવા ઢોરોને ત્યા ન રાખતા બીજા કામમા વાપરવા એ ઘણો બહેતર રસ્તો છે

થાનનો મોરો

પ્રકાર-ઢોરોમા થાન સુજી આવવાનો રોગ કેટલીક વખતે ચેપી રોગ હોય છે આવે પ્રસગે એકજ તબેલામા રહેતી થોડી અથવા ઘણી ગાયોને એકી વખતે તે લાગુ પડતો જણાય છે હિંદુસ્તાનમા આવુ ક્વચિતજ માલમ પડે છે; પણ કોઇ કોઇ વખત થઈ આવતુ થાન ફુલવાનુ દર્દ ઘણુ સાધારણ હોય છે અને તે ઘણુ ભયાનક પરિણામ લાવે છે

ટુકમા એટલુજ કહેવુ બસ છે કે, થાનની શીરઓમા ચોક્કસ જાતના જતુઓ દાખલ થવાથી અને ત્યા તેનો આવવાથી આ રોગ ચેપી રૂપ ધારણ કરે છે અને તેથી કરીને સમગમા રહેતી ગાયોને તે તેવીજ રીતે લાગુ પડે છે થાનના ફુલવાનુ દર્દ બીજા છવાયા ઢોરને ઘણા કારણોને લીધે લાગુ પડે છે તરતની વીઆયલી ગાયોને મ્હોટે ભાગે તે લાગુ પડે છે અને તે લાગુ પડયા હોય ત્યારે તેના થાનો સાધારણ રીતે મોટા અને સખ્ત થએલા હોય છે આ વળ વધારે કોમળ થએલા હોય છે અને તેને ફૂલ તથા દોરા થવાનો સભવ હોય છે, અને તેમ થાય ત્યારે મેલ અદર દાખલ થાય છે કડીમા આચળ ખુલ્લા રાખવાથી ખાસ કરીને દુધ દોહી રહ્યા પછી આચળ પર દુધના ટીપા રહેવા દીધાથી, થાનમા પુષ્કળ દુધ હોવાથી આચળ પર મેલ લાગવાથી

તથા આરોગ્યતા સચવાય નહી એવી સ્થિતીઓને લીધે થાનના કુલવાનુ દર્દ લાગુ પડે છે એ દર્દ લાગુ પડ્યુ હોય તો બીલકુલ બેદરકાર રહેવુ નહી, કારણ તેના પરિણામ ઘણીવાર ખરાબ આવે છે ગોઠ થઇ આવે છે તથા બાંઠો પરથી ચામડી વારવાર ઉતર્યા કરે છે થાન નાનુ થઈ જાય છે તથા છેક નહી તો ઘણે દરજ્જે નકામુ થઈ પડે છે એક અથવા વધારે આંચળ હમેશા દુધ આપતા બંધ થઇ જાય છે

લક્ષણો—આ રોગને ઓળખવો સહેલો થઇ પડે તેટલા સારૂ તેના તીવ્ર અર્ધ તીવ્ર, અને જુનો એવા ત્રણ ભાગ પાડવામા આવ્યા છે જ્યારે તીવ્ર રૂપમા રોગ લાગુ પડયો હોય ત્યારે થાન પર અથવા તેના મોટા ભાગ પર ઘણો સોજો આવેલો જણાય છે તથા શારીરિક સ્થિતી ઘણી અવ્યવસ્થ હોય છે તાવ જોરમા આવે છે તથા ઘણો દુખાવો હોય છે જનાવર ખાતુ નથી અને વાગોળતુ નથી તેના થાનને અડકીએ ત્યારે બહુ દુ:ખ થાય છે એક અથવા વધારે આચળ સખ્ત થઈ જાય છે, તથા દુધ દોહવુ કઠીન થઈ પડે છે પહેલા દુધ થોડુ આપે છે તથા તે પીળા રગનુ હોય છે, પણ ધીમે ધીમે તે લોહીવાળુ થાય છે તથા દુર્ગંધ મારે છે ત્યારપછી તે ગુમડામાથી નીકળતા લોહી પરૂજેવુ જાડુ થાયછે કેટલીક વખત જનાવર દુધ આપતુ બધ થાયછે થાન ઠડુ અને કાળાશ પડતા લીલા રગનુ થાયછે ત્યારે કોહવાટ શરૂ થાયછે. સાધારણ લક્ષણો ભયકર રૂપ ધારણ કરે છે, અને જનાવરનુ મરણ નીપજે છે

જ્યારે અર્ધ તીવ્ર રૂપમાં રોગ લાગુ પડયો હોય ત્યારે શારીરિક સ્થિતી અવ્યવસ્થ હોય એમ માલમ પડતુ નથી અને દુધમા કાઇ ઘટાડો થતો નથી બરાબર ઉપચાર લેવામા આવે તો સાધારણ રીતે રોગ ઘણો જલદી મટે છે છતા બીજી વખતે વિઆય ત્યાસુધી દુધ ઘટી જાય છે

જુના થાન કુલવાના દર્દમા રોગના ચિન્હો ધીરે ધીરે વધે છે તથા કેટલાક વખત સુધી તે માલમ પડતા નથી. શરૂઆતમા એકજ આચળને દર્દ લાગુ પડે છે આંચળની બરોબર ઉપર એક અથવા વધારે નાની ગાઠો જણાય છે તથા ધીમે ધીમે તે મોટી થાય છે દુધ થોડુ થઈ જાય છે તે નકારૂ, ગઠ્ઠાવાળુ અને પીળા રગનુ હોય છે ધીમે ધીમે તે ભાગ સખ્ત થઇ જાય છે અને ત્યા ગોઠ થઇ આવે છે. તેમ થાય છે ત્યારે શારીરિક અવ્યવસ્થા થાય છે અને આચળમાથી ચીકણો ચીકણો પ્રવાહી પદાર્થ નીકળે છે થાનની શીરાઓ નકામી જેવી થાય છે અથવા સખ્ત થાય છે અને દુધ ઓછુ થતુ બધ થાય

છે છેવટે તે આંચળમાથી દુધ આવતુ અટકે છે, જો કે ફરીથી વિઆય છે ત્યારે સ્હેજ દુધ નીકળે છે ક્ષય તથા એકિટનોમીકોમિસ જેવા બીજા રોગ થી પણ એમનો ફુલવાનો રોગ લાગુ પડે છે

ઉપાય —માદા જનાવરને પુષ્કળ હવાવાળા તબેલામા રાખવુ, અને તેનુ ટહાડથી રક્ષણ કરવુ તબેલા અને તેની આસપાસની જગ્યા સ્વચ્છ રાખવી. તીવ્ર અને અર્ધ તીવ્ર રૂપમા રોગ લાગુ પડયો હોય ત્યારે નીચે લખેલી દવા નો જુલાબ આપવો

વિલાયતી મીઠુ ૧ શેર
સુઠ ૧ અધોળ
ગોળ ૧ શેર
ગરમ પાણી શેર ૩

મેળવી સ્હેજ સહાજ ગરમ હોય ત્યારે પાઇ દેવુ

થાન ઉપર નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે શેક કરવો

પાણીમા લીમડાના પાદડા નાખી ઉકાળવુ અને તેમા થોડુ ખાવાનુ મીઠુ નાખવુ એક ખાદીના કકડાની ગડી કરી આ ગરમ પાણીમા બોળી સુજેલા થાન ઉપર મુકવુ અને ગડી ઠડી પડે એટલે પાણીમા બોળી ફરીથી થાન ઉપર મુકવી. આમ એક કલાક સવારે અને એક કલાક સાજે શેક કરવો શેક કરી રહયા પાછી થાન કોરૂ કરી તેના ઉપર દીવેલ ચોળવુ અને જેટલુ દુધ થાનમા હોય તેટલુ બધુ દુધ કહાડી લેવુ

જુલાબ ફકત એકજ દીવસ આપવો અને બહાર શેકવા વીગેરેનુ કામ મટી જાય ત્યાસુધી દરરોજ કરવુ

આચળમાથી દુધ ના નીકળતુ હોય તો ઢોરના દવાખાનામા જનાવરને લઇ જવુ એટલે દુધ કહાડવાની નલીથી દુધ કહાડી નાખવામા આવશે રોગવાળુ દુધ ખોરાકના ઉપયોગમા લેવુ નહી પણ ફેકી દેવુ

જુના રોગમા ઉપાયની કાઇ પણ અસર થતી નથી અને નધારણ રીતે જનાવર દુધ દેતુ બધ થાય છે કેટલેક પ્રસગે આયોડાઇન લગાડવાથી સારી અસર થાય છે

અટકાવ —ગાયોને સારી આરોગ્ય કારક સ્થિતીમા રાખવી અને થાનને ઇજાથી બચાવવા. થાનના દર્દથી પીડાતી ગાયોને ઈલાહેદી રાખવી અને બની શકે તો તેને સારૂ જુદા દોહનાર રાખવા

શીગડાનુ ભાગવુ

એક બીજા સાથે લડવાથી તથા દોરડા વિગેરેમા ભરાવાથી શીગડું ભાગી જાય છે

કોઇ વખત ખોલુ એકલુ ઉતરી જાય છે અને કોઇ વખત શીગડાના કકડા થઇ જાય છે

ઉપાય—પ્રથમ લોહી બંધ થઇ જવા સારૂ ઠડા પાણીનો પાટો બાધવો અને લોહી બંધ થયા પછી જો ખોળુ એકલુ નીકલી ગયુ હોયતો ડામર ચોડી તેના ઉપર પાટો બાધવો, અને પાટા ઉપર ડામર ચોપડવો એટલે માખો બેસસે નહિ, અને પાટો સુકાઈ જઇ તેની નીચે રૂજ આવશે રૂજ આવ્યા પછી પાટો ઉખડી જશે ડામર ચોપડતી વખતે આખમા જાય નહી તેની સભાળ રાખવી. શીગડાના કકડા ગઇ ગયા હોય અને ધારવાળી ચીપો રહી હોયતો શીગડાને વહેરી સરખુ કરવુ, અને પછીથી ઠારમોડીનુ શીગડુ કાપ્યા પછી જે પ્રમાણે ઉપાય બતાવ્યો છે તે પ્રમાણે કરવો.

આખ દુખવા આવવી.

ચિન્હ—આખે સોજો આવે છે પાણી ગળે છે બરોબર જોવાતુ નથી વધારે વખત દરદ ચાલુ રહે તો ફુલ પડે છે

ઉપાય—ખસખસના ડોડવાથી શેક કરવો એક તપેલીમા પાણી ગરમ મુકી તેમા ખસખસના છોડ નાખવા અને ઉકલવા ૧ તપેલી ઉપર પીતળની ચારણી ઢાકવી અને એક સ્વચ્છ કપડાની ગડી કરી તેને ચારણીમા મુકવી વરાળથી કપડુ ગરમ થાય એટલે આખ ઉપર મુકવું. આમ રોજ એક કલાક સવારે અને એક કલાક સાજે શેક કરવો ગરમ પાણીથી આખ ધોવી અને ફુલાવેલી ફટકડીની વસગાળ ભુકી ૧૫ તોલો પાણીમા નાખી તે સવાર સાજે પીછાવડે આખમા આજવી.

આખમા ફુલ-પડી ગયુ હોયતો નીચેની દવાના આખમા ટીપા પાડવા—

નાઈટ્રટ ઓફ સીલવર—બે ચનોઠી ભાર
પાણી એક અધોળ

કાન પાકવો

ચિન્હ—કાન પાકતો હોય ત્યારે કાનમાથી પરૂ વહે છે પગ વતે કાન ખજોવે છે

ઉપાય—ફટકડીના પાણીથી કાન ધોવો (એક શેર ગરમ પાણીમા એક તોલો ફટકડી નાખવી) પછીથી કાન લુછી નાખી કપુરનું તેલ કાનમા નાખવુ, કાન સારી રીતે હલાવવો અને કપુરનો તબેમા બોળેલુ રૂનુ પુમડુ કાનમા મુકવુ

કપુરનુ તેલ બનાવવાની રીત —

કપુર -૧ ભાગ

કલુંજીયુ અથવા નળીઉં તેલ અથવા ઝીઓળીનુ તેલ ૪ ભાગ.

ઉપર પ્રમાણે મટી જાય ત્યા સુધી કરવુ

મચકોડ સ્પ્રેન,

પગ આડોઅવળો ઉંચોનીચી જમીનમા કે ખાડામા પડે ત્યારે મચકોડ થાય છે જે જગ્યોએ મચકોડ થયો હોય તે જગ્યાએ સોજો ચઢે છે, તે ભાગ ગરમ હોય છે, અને દબાવીએ તો દુખે છે, પગ લંગડાય છે

ઉપાય —આવળના પાંદડાં અને મીઠુ પાણીમા નાખી ગરમ કરવુ અને એક ખાદીનો કકડો લઈ તેની ગડી કરી આવળ વાળા ગરમ પાણીમા બોળી શેક કરવો આમ સવાર અને સાંજે એક એક કલાક શેક કરવો અને નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે લેપ કરવો

મેદા લકડી

સાજી ખાર

આંબા હલદર

એ ત્રણે સરખે ભાગે લઈ તેનુ ઝીણુ ચુર્ણ કરવુ અને વાટકીમા ચુર્ણ અને થોડુ પાણી નાખી તે ગરમ કરી લેપ કરવો

આમ મટે ત્યા સુધી કરવુ સુઠામા અગર પગની નસો વીગેરેમા મચકોડ થયો હોય અને પાટો બંધાય એમ હોયતો આવળના પાદડા ઝીણા કરી તેને ગરમ કરી તેનો પાટો બાધવો

ઓળી ગાઠ, પાકુ

ઓળી, ગાઠ અથવા પાકુ થયુ હોય ત્યારે નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે શેક કરવો પાણીમા લીમડાના પાદડા નાખી પાણી ઉકાળવુ અને તેમા લુગડાની ગડી બોળી તે ગડી વતે શેક કરવો સવાર સાંજ એક એક કલાક શેક કરવો અને ભમરડાના બીયા ઝીણા વાટી ચોપડવા કાઉ ફાટી જાય ત્યારે દબાવી પરુ કહાડી નાખવુ અને કલુંજીયુ અગર ઝીઓળીનુ તેલ ચોપડવુ

કઠમડી, એન્ટ્રીનો આર્ઇક્રોસીસ

કેડ ઉપર ઘણીજ વખત ગાઠ થાય છે ઉપર ગાઠના બતાવ્યા પ્રમાણે દવા કરવી.

ગડ ગુમડુ એબસેસ

ગુમડાને મોટુ થયુ હોય તો તેની ઉંડે નીચે પરુ બીલકુલ વધી જાય

તેવી રીતે શેક કરવો અને અંદરથી જખમને સારૂ ધોઇ નાખી કણજીઆ અગર લીબોળીના તેલમા રૂનુ પુમડુ બોળી મુકવુ આમ જખમ રૂઝાઇ જાય ત્યા સુધી દિવસમા બે વખત સવાર સાજ કરવુ

સધીવા

નીચાણવાળી, પાણીના ભાણવાળી, અને ભેજવાળી જમીનમા ઢોરને સધીવા થાય છે,

ચીન્હ —પગના સાધા ફુલે છે અને ઢોર લગડાય છે

ઉપાય —

શગ્ગીયુ તેલ શેર ૦।

તલીયુ તેલ શેર ૦।

બે મેલવી રોજ આઠ દિવસ સુધી સવારમા પાવુ સાધા ઉપર લીમડાનાં પાદડા અને ગરમ પાણીનો શેક કરવો અને ટરપેનટાઇન તેલ ઘણા જોરથી ઘસવુ

હાડકુ ભાગવુ

ચિન્હ —હાડકુ ભાગી ગયુ હોય ત્યારે ઢોર ઘણુજ લગડાય છે જે જગ્યોએ હાડકુ ભાગી ગયુ હોય ત્યા હાથ મુકી પગ સહેજસાજ હલાવવો એટલે ભાગેલા હાડકાના કકડા માલમ પડશે

ઉપાય —હાડકુ બરોબર બેસાડી નીચે પ્રમાણે પાટો બાધવો —

(૧) ભાગેલા હાડકા ઉપર તલીઆ તેલમા રૂ બોળી બાધવું, અને તે ઉપર ગુદીના લીલા છોડા મજબુત સુતળીની દોરીથી બાધવા અને પછી રોજ ૩ બાધ્યુ હોયતે જગ્યોએ તેલ ઉતારવુ ગદીના છોડા સુકાયા પછી સખત થઈ જાય છે

(૨) ભાગેલા હાડકા ઉપર કાથો છીણો ઝાડી તે પાટીમા કાલવી ચોપડવો અને તેના ઉપર કપડાનો પાટો બાધવો, પાટો બાધતી વખતે પાટાને પલાળેલો કાથો ચોપડતા જવુ અને પાટા ઉપર વાસના ખાપીયા બાધવા આઠ આઠ દિવસે પાટો છોડી તપાસ કરવી અને ફરીથી બાધવો

ભાગેલુ હાડકુ ૧॥ માસે સધાઇ જાય છે.

મોઢુ આવવુ.

મોઢુ આવે ત્યારે મોઢામા ચાદીઓ પડી જાય અને બરાબર ખવાતો નથી મોઢામાથી લાળ પડે છે મોઢુ ઉઘાડી તપાસવાથી દરદ માલમ પડે છે

ઉપાય —

ફટકડી ૧ તોલો
ટંકણખાર ૧ તોલો
મધ તોલા

મેળવી ચાદીઓ ઉપર લગાડવુ, અથવા ફટકડી ૧ તોલો ૧ શેર પાણીમા મેળવી તે પાણી મોઢામા વારવાર છાટવુ અને તુવેરની દાળ બાફી ખાવા આપવી

વાઘછાપામાં ખેતી શિક્ષણ.

—*********—

લેખક ગ ખ ડુભાઇ રઘુનાથજી દેસાઇ (વાઘછાપ-તા૦ પારડી

તન મનની શકિતઓ ખીલવવી અને જીવનનિર્વાહ માટે યોગ્ય તાલીમ આપવી એ કેળવણીનો પ્રાધાન્ય હેતુ છે

હાલની કેળવણી પામેલો મનુષ્ય શારીરિક મહેનતના કાર્ય કરવામા બહુધા નામોશી સમજે છે સાધારણ પરીક્ષા પસાર કરનાર પણ આ માન્યતા ધરાવે છે થોડા પગારની નોકરી કરી મોઘવારીથી જમાનાને પહોચી ન શકવાથી પસ્તાવા સાથે દુખમય જીવન વ્યતીત કરવાનો સમય ઉપસ્થીત કરે છે ખેડુતના ભણેલા છોકરાઓ જાત મહેનતના ધધામા નહી પડી ગામ તજી શહેરમા અથવા ખેડુત મટી નોકરીઆત થવામા કે વ્યાપારમા પડવાની ઇચ્છા રાખે છે પરીણામે ક્વચીતજ બીજા ધધામા ફાવે છે એની કરેનો જાતે કામ કરવાને બદલે મજુરો ઉપરજ આધાર રાખી દુર્લક્ષ રાખે છે હાલના ખેડુતો માટે ભાગે આવા સસ્કારવાલા હોવાથી ખેતી ધનનો નાશ કરનાર ધધા તરીકે અનુભવી "જેવી વાસના તેવુ ફળ" ભોગવી રહયા છે કોઇ પણ ધધો ઉત્તમ જ્ઞાન અને સખત લાગણી વીના આગે થઈ શકતો નથી તેમા પણ ખેતી જેવો પવિત્ર અને ઉચ્ચ ધધો ખત, ઉત્સાહ, ઉદ્યમ અને પુર્ણ પ્રેમ વીના સારો થતો નથી જો કે હાલ ગમે તેવો માણસ ખેતી તો કરે છે પણ તેમા જોઈતો લાભ તો ક્વચીતજ મેળવે છે દેવામા પડી, પરાશ્રયી બની, નિરૂત્સાહી થઈ દુખી જીવન વ્યતીત કરે છે ખેડુતના દીકરાઓને નાનપણથી સખત ઉદ્યોગની અને ખેતી ઉપર પુર્ણ ભકિતભાવ રાખવાના સસ્કારની જરૂર છે નોકરી કે વ્યાપાર કરતા આની કોને થોડી પણ ખેતી કરવી ઉતમ છે, એ સમજાવવા

ની જરૂર છે આવુ ન બને તે ખેતી માટે ઘણુંજ અગત્યનુ છે, બીજા ધંધા મા તો એક દીવસનુ જગ તગ આળસ ધારો કે નભી શકે પણ ખેતીમા તો તક ગઈ કે આખુ વર્ષ, રે ! આખી જીદગી તેનુ ફળ ભોગવવુ પડે છે

જુના અને અનુભવી મહેનતુ ખેડુતો આવાં કારણથી સમજે છે, કે ભણે લો છોકરો ખેતી ઉપર સારૂ લક્ષ આપતો નથી, તેથી ખેતી માટે લાયક ન થી આ કારણથી ખેડુતના દીકરાઓને પ્રાથમિક કેળવણીમાજ ખેતીના જ્ઞાન સાથે જાત મહેનતની ટેવ પડે, શારીરિક મહેનતમા કોઇ મોટાઇ સમજે, ખો ટી માન્યતા ન રાખે અને નોકરને બદલે ખેડુત થવામા માન સમજે એવા સસ્કારની જરૂર છે બાળપણના સસ્કાર જેવા ચિરસ્થાયી થાય છે, તેવા મોટ પણે થતા નથી

નામદાર સરકારે પચાસેક વર્ષથી ખેડુતોને યોગ્ય સલાહ, સાધન, બી. ખાતર અને ખેતી અગની બીજી જરૂરિઆતોની મગવડ માટે ખેતીવાડી ખાતુ કાઢેલુ છે એ ખાતાના વિદ્વાન અમલદારો ગામે ગામ ફરી ખેતીની ઉન્નતિના માર્ગ બતાવે છે છતા હજુ એ જ્ઞાન ખેડુતો એ ખાતાનો જોઇતો લાભ લેતા નથી એ દીલગીરી ભરેલુ છે કેળવણીના વધારા સાથે એ ખાતાના લાભો વધુ પ્રાપ્ત કરશે એવી આશા છે

વળી ખેતી અને તેના અગના જરૂરી ધંધાની ઉચ્ચ કેળવણી માટે કો- લેજ છે, પણ ગરીબ, ગામડાના અને થોડુ ભણેલા ખેડુતોના દીકરાઓ એ કોલેજનો લાભ મેળવી શકે નહિ તેથી વર્નાકયુલર ભાષા મારફતે એ જ્ઞાન આપવાને સ્કુલો કાઢવા માડી છે એ સ્કુલોનુ તમામ ખર્ચ નામદાર સરકાર કરે છે આ સ્કુલો ઘણી પ્રિય નીવડી છે એવી ઘણી સ્કુલોની આ દેશના જ રૂર છે, તેથી કેળવણી ખાતા તરફથી પ્રાથમિક શાળામા ઉપલા ધોરણોમા એ વિષયોનુ જ્ઞાન આપવાની શરૂઆત થવા માડી છે

સને ૧૯૨૪ ના માર્ચ માસમા ઉત્તર-વિભાગના મહેરબાન એજ્યુકેશનલ ઇન્સપેકટર સાહેબ બહાદુરે આ સ્કુલની મુલાકાત લીધી, ત્યારે આ સ્કુલમા ખેડુતોનાજ છોકરાઓ હોવાથી અને પરગામના છોકરાઓ પણ આ સ્કુલમા ભણતા હોવાથી એ શિક્ષણ દાખલ કરવાને યોગ્ય જણાવાથી આ ગામના ગૃહસ્થ મી૦ મોતીભાઈ હીરાભાઇની જમીન ભાગથી રાખવાની કબુલાત લેવા મા આવી. જુન, સને ૧૯૨૪થી ખેતીનુ શિક્ષણ દાખલ કરવામા આવ્યુ

જમીન —સ્કુલથી એક ફર્લાંગ દુર ખેતર છે ખેતરની એક બાજુ પાસે થઈ મોટી સડક પાર્ડીથી નાશિક જનારી આવી રહેલી છે જમીન બા

ગાયત તુલો. થઇ શકે તેવી બેસર જાતની સારી છે જમીન વચ્ચે પાકો કુવો છે જેના ઉપર શરત મુજબ માલીકે ગ્રેટ મુકી આપેલો છે

પાકો —આ તાલુકાના ખેડુતોનો બીજા તાલુકા જોડે સબંધ થોડો હોવાથી અહિ નહિ થતા પણ થઇ શકે તેવા સારા પાકો દાખલ કરવાની જરૂર જણાવાથી તેજ પ્રમાણે ગોઠવણ કરવામા આવી. ખેતરના અગ્ર ભાગમા બાગ બનાવવામા આવ્યો છે, જેમા ફુલના અને શોભાના મળી શકતા તમામ છોડો અને કેળ રોપવામા આવી છે, તેમજ અવલોકનના છોડો છોકરાઓને પ્લોટ સોપી વાવવામા આવ્યા છે ઓષધિની વનસ્પતિઓ પણ બાગમા રોપવામા આવી છે બાકીના તમામ ભાગમા પાકો કરવામા આવ્યા છે. જમીનનો વિસ્તાર સાડાત્રણ એકર લગભગ છે

સ્થાનિક તુલો —ડાગર, નાગલી, કોદરા, તુવર, વાલ, ચોળી, શાકભાજી, વેગણ, મરચી, તમાકુ, અને બીજા પરચુરણ તમામ આ ભાગમા થતા પાકો કરવામા આવે છે

પ્રયોગના પાકો —કપાસ, જુવાર, બાજરી, મકાઇ, આદુ, હળદર, સુરણ, રતાળુ મુળા, સુવા, બટાટા, અને ભોયમીંગ કરવામા આવે છે

સ્થાનિક તુલો થવામા કાઇપણ હરકત આવી નહિ, પણ વિસ્તાર વધારે હોવાથી કામને તક પ્રમાણે પહોચી ન શકાવાથી ખેડુતોના કરતા ઉત્તમ પાક થવો જોઇએ તે કેટલાક પાકમા બન્યુ નહિ

રોજજ વરસાદ હોય તેથી કરબનો ઉપયોગ બને નહિ અને જોઇતા સાહિત્યોની કેટલેક અંશે પરાશ્રિત સ્થિતિથી તક સાધવામા મુશ્કેલી પડી છતા બનતી મહેનતે પરિસ્થિતિને અનુસરી થઇ શકે તેટલુ સારૂ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો વધુ વરસાદ અને નીંદામણનુ દુ,ખ તો જેણે અનુભવ્યુ હોય તેજ જાણી શકે

શીયાળુ પાકો ઘણા સારા થયા અને પ્રમાણમા આવક પણ ઠીક થઇ આ તાલુકામા એ પાકો ઘણા સારા થઇ શકે છે પાણીનુ સાધન સારૂ હોવાથી આ પાકો વધુ થાય તેમ આવક સારી આવે છે

અખતરાના પાકો .—મકાઇ, બાજરી, જુવાર, અને ભોયમીંગ વધુ વરસાદથી સારા ન થઈ શકે એમ જણાવાથી આ વર્ષે સાન શિખવવા ખાતરજ દાખલ કીધા છે

આદુ હલદર, સુરણ, અને રતાળુ ઘણા સારા થયા અને જોનારાઓને સંતોષ આપી શક્યા તેમજ આવક પણ સારી થઇ

અનુભવે એમ જણાયુ કે આ તાલુકામા વધુ વરસાદને લઈ આદુનો પાક જાળવવો મુશ્કેલ છે, તેથી આ વર્ષે શિખવવા પુરતોજ એ પાક કીધો છે. હેલદર, રતાળુ, અને સુરણ વધુ દાખલ કીધા છે આ તાલુકામા આ પાક ઉત્તમ થાય એમ છે છતા ખેડુતો એ કરતા નથી એ દીલગીરી ભરેલુ છે શેરડીના ખર્ચાળ પાકમા બાર માસ વળગી રહે, તે કરતા છ માસમા થોડા ખર્ચે વધુ આવક આપનારા આ પાકો કરવા જેવા છે, તે ખેડુતોને વખત જતા સમજાશે એવુ માનવુ છે

કપાસ—આ પાક આ તાલુકામા નહિ હોવાથી કરવાની ખાસ જરૂર હોવાથી આશરે અર્ધા એકર જમીનમા એ કીધો નીંદામણથી ત્રાસ નો ઘણો પડયો છતા વધુ શ્રમ લેવાથી છોડો સારા થયા ભેજવાળી જમીન અને હવા હોવાથી ઝીંડવા બરાબર ફુટયા નહિ છતા સતોષકારક પાક થયો

આવક ખર્ચ—જુન ૧૯૨૪થી એક વર્ષમા આવક રૂ૦ ૧૪૫) થઈ જેમા જમીન માલીકને રૂ૦ ૧૦૮–૧૨–૦ ભાગે અને બાકીના રૂ૦ ૩૬–૪–૦ સરકારને ભાગે આવ્યા વર્ષ દરમ્યાન સરકારને ખેતરનુ ખર્ચ રૂ૦ ૫૫–૮–૦ થયુ જો નીદામણનો ત્રાસ ન હોત તો તો આવક ઘણી સારી થતે

ખાતર.—શણ, ખોળ, અને છાણીઉ ખાતર આ તરફ વપરાય છે છાણીઉ ખાતર પુષ્કળ હોવાથી અને એ સર્વ ઋતુમા સર્વ પાકમા લાભપ્રદ હોવાથી બનાવટી ખાતરની જરૂર પડી નહિ, તેમજ ઉત્તમ ખાતર છાણીઉ કાયમનો લાભ આપનાર હોવાથી એનોજ ઉપયોગ કરવાનુ યોગ્ય જણાયુ

શિક્ષણ.—શરૂઆતમા પાચમ, છઠ્ઠા અને આતમા ધોરણમા પાચમા વિષયને બદલે ધોરણ પાચમાના ખેતીકોર્ષમાંથી કૃષિવિધ્યા અને સૃષ્ટિજ્ઞાન શિખવવુ શરૂ કર્યુ પણ ઓગસ્ટ માસથી મહેરબાન ડે એ ઇ સાહેબની સૂચનાથી પાચમા ધોરણમા સપુર્ણ કોર્ષ દાખલ કરવામા આવ્યો

છઠ્ઠા ધોરણમા પદાર્થ પાઠને બદલે કૃષિ વિધ્યા, સૃષ્ટિજ્ઞાન અને ખેતીની ભુગોળ પાચમા ધોરણના ખેતી કોર્સની ચાલુ કરવામા આવી

આતમા ધોરણમા સામાન્ય કોર્સની ,વ૦ ફા૦ પરિક્ષાના ઉમેદવારો હોવાથી ખેતીના વિષયો છઠ્ઠા ધોરણ જેટલા અઇચ્છિક વધારાના ચલાવવામા આવ્યા, જો કે આથી વખતની સામાન્ય કોસમા ખોટ પડી, છતા અભ્યાસમા જરા પણ ન્યુનતા આવી નહિ વધારાનો ટાઈમ લઈ સામાન્ય કોસ સપુર્ણ કરવામા આવ્યો અને સુરત વ૦ ફા૦ મા સાતે સાત છોકરાઓ પસાર થયા તેમા આખા જિલ્લામા પહેલો અને ત્રીજો નબર અત્રેના વિધ્યાર્થીના આવ્યા એ ઘણુજ આનદની વાત છે

આ વર્ષે છઠ્ઠા ધોરણમા પણ ગઇ સાલના છોકરાઓને સપુર્ણ ખેતીકોર્મ દાખલ થયો છે અને આવતા વર્ષે સાતમા ધોરણનો દાખલ થશે

ખેતીકોર્ષમા ઇતિહાસનો વિષય ન હોવાથી વાચન માળાના પાઠો જેમાં પહેલા ભાગમા પણ ઐતિહાસિક હકીકતનો સબધ વધારે હોવાથી તે ચલાવતા વધારે વખત સબધ જોડવા લેવો પડે છે

વળી આ સ્કુલમા પરગામના છોકરાઓ આવતા હોવાથી છઠ્ઠા, સાતમા ધોરણમા આવનારાઓને ખેતીકોર્મના નવા વિષયો મુળથી શીખ્યા વિના તેમા તેજ ધોરણનો કોર્સ સપુર્ણ ચલાવી ન શકાય અને નીચલા ધોરણનો ખેતીનો જરૂરીઆત ભાગ તે ધોરણ જોડે ચલાવતા બીજા વિષયના ટાઇમનો સબંધ જોડતા મુશ્કેલી ઉભી થવાથી તેમને સામાન્ય કોર્સજ ચલાવવો પડે છે, તેથી 'એકકે ધોરણમા બબ્બે ધોરણ' પણ કરવા પડયા છે વળી વાલીઓની મરજીને અનુસરી અને કોર્સમાથી ગમે તે શિખવવાની પણ છુટ રહેલી છે

જમીનની ગોઠવણ —જમીન સળગે તે રાખવી કે ભાગે રાખવી તે પરિસ્થિતિ ઉપર આધાર રાખે છે બંને પ્રકારમા કેટલીક મુશ્કેલી તો ખરી પણ જો જમીન માલીક ઉદાર હોય અને જરૂરી સગવડની શરત હોય તો કેટલીક જોખમદારી અને અડચણ ઓછી નડે ગમે તે સજોગમા તક સાચવવી ઘણીજ જરૂરની છે, અને યુક્તિથી કામ લેવાથી સગવડ આવવાને વાધો થોડોજ આવે છે સરકારી બોર્ડિંગ જેવી સસ્થામા સઘળુ સાધન સ્કુલનુ હોવાથી ઉત્તમ કાર્ય થવાનો સજોગ છે ગમે તે પ્રકારે વિધ્યાર્થીઓને ઉત્તમ શિક્ષણ આપવુ એજ મુખ્ય હેતુ ધ્યાનમા રાખવાની જરૂર છે

જો જમીન એકાદ એકરજ હોય તો થોડા ખર્ચથી ઉત્તમ શિક્ષણ મળવાનો સભવ છે ખેડુતોને વધારે જમીનથી આવક વધે અને શિક્ષણ અગે તે વધયો કેટલેક પ્રસગે ભારે થઇ પડે છે

કેટલીક અડચણો ને નીવારણ—કોઇ પણ બાબત નવી હોય તેના ઉપર લોકોનુ લક્ષ વધુ રહે છે, અને લાભની ગણત્રી પછી થતા મુશ્કેલીની પ્રથમ થાય છે શરૂઆતમા લોકોમાથી કેટલાક કપડા બગડે, પગને અને તાક ચઢે તથા અભ્યાસ બગડે એમ બબડવા લાગ્યા અને આજનુ છોકરાઓ બદના કાદી કુવને નમસ્કાર કરવા પણ તૈયાર થતા જણાયા તેથી થોડા દીવસ સખત મુશ્કેલ પડી, પણ લોકોને સમજાવતા તેમજ યુક્તીથી કામ લેતા એ મુશ્કેલી કેટલેક અશે દુર થઇ

ખેતરના પાકોની તક સાચવવી ઘણીજ જરૂરની છે અને શરૂઆતનુ શિક્ષણ હોવાથી કેટલીક મુશ્કેલી નડે એ સ્વાભાવિક છે છતા બનતી મહેનતે તક સાચવવા કોશિષ કરવાના આવી

આ તાલુકામા નિંદામણનો ત્રાસ અતિશય નડે છે અને ખેતર સ્વચ્છ રાખવુ, એ શિક્ષણ અંગે જરૂરનું છે ચુદરડો, સામો, જુદાં જુદા ઘાસ અને કહ્‌હાર વગેરે વનસ્પતિ વાગફરતી નીકળ્યાજ કરે, તેથી એ કામ ઘણુ ભારે પડયુ છતા કેટલીક વખતે આખી સ્કુલના વીધ્યાર્થીઓને કસરત તરીકે એ કામમા રોકવા પડયા અને બની શકતુ કરવામા આવ્યુ

સુનેલ ઢોર અને તે કેટલીક મોસમમા રાત્રે પણ છુટા હોવાથી પાકનું રક્ષણ કરવુ ભારે પડયુ કાટાની ગમે તેવી વાડ હોય છતા તે કૂદી દાખલ થઈ રાત્રે પણ નુકશાન કરે ખેડુતના ખેતરને તો ગમે તેમ નભે પણ આ તો પ્રયોગના તુલો હોવાથી સહેજ પણ નુકશાન ચાલી શકે નહી એવા ઢોરો તરફથી કેટલાક તુલો અને કેળને નુકશાન થયુ તારની વાડ વીના આ નુકશાન અટકે નહી પણ અજમાયમી શિક્ષણ અને પારકું ખેતર હોવાથી એ બની શકે નહી કાટાની વાડથી બનતુ જતન કરવાનો પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો હતો

જયારે ખેતીની મોસમ ચાલતી હોય ત્યારે વિદ્યાર્થીઓ ઘરના કામમાં રોકાવાથી નીયમીત હાજરી આપી શકે એ અશકય છે છતા વાલીઓને સમજાવવા બની શકે તેટલો પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો

મદદ અને આભાર—આ શીક્ષણ નવુ હોવાથી કેળવણી ખાતાના અધીકારીઓ એ ઉપર ખાસ વધુ લક્ષ રાખી જોઈતી સગવડ કરી આપે છે અને વારવાર મુલાકાત લઇ પ્રયોગને આબાદ બનાવવા મોરો પ્રયત્ન આદરી રહ્યા છે એ શુભ ચિહ્‌ન છે

ખેતીવાડી ખાતાના અમલદારો પણ વારવાર મુલાકાત લઇ યોગ્ય સલાહ અને સાધનની માગણી મુજબ સગવડ કરી આપે છે અને ખેતીના ઉન્નતીના માર્ગમા મદદ આપી રહયા છે એ ઘણુ પ્રશસનીય છે

આ ગામના તેમજ આજુબાજુના ગ્રહસ્થો પાસે કોઈ મદદની માગણી કરવામા આવે તો બની શકતી મદદ કરે છે પાગ્ડી સ્ટેશનના શેઠ ભીલાડવાલાએ કેટલાક રોડના કુદા અને ડાલીઓ વગર પઇને આપી છે ગોઇમાના શેઠ વમળચદભાઇએ ખેતરની મુલાકાત લીધી તે વખતે કેળના રોપાની મ્હેજ વાત કરતા વસઇથી પોતાને ખર્ચે મગાવી ખેતર સુધી પહોચતા કીધા છે એ સવેનો ઉપકાર માનવા જેવો છે

લોકોને લાભ—આ શિક્ષણ અહીં દાખલ થવાથી ખેતીવાડી ખાતાના

અમલદારોની વધુ મુલાકાતથી લોકોને જોઈતી સલાહ સારી મળે છે ખેતીવાડી ખાતા તરફથી ઘાસનો સંચો લાવી આ ગામના બે ત્રણ ગૃહસ્થનુ ઘાસ કાપી બતાવ્યુ, જે ઉપયોગી અને લાયક જણાવાથી આ ગામના શ્રીમત ખેડુત મી૦ લક્ષ્મણ ભાઈએ એ ખાતા મારફતે એક સચો ખરીદ પણ કીધો છે. એ મુજબ, વધુ સચા અને સારા ઓજારોનો ઉપયોગ વધવાનો સભવ છે મજુરની અછત અને મોઘવારીમા યાત્રીક શકિતનો લાભ લેવાની ખરેખર જરૂર ખેડુતોને માલમ પડી છે યત્રથી કામ કરતા થોડા વખતમા, થોડે ખર્ચે, થોડી મહેનતે વધુ લાભ મળવાનો સભવ છે, અને બચેલા મજુરોનો અનાજના વધુ પાકો કરવામા ઉપયોગ થવાથી એવડા લાભનો સજોગ છે તે ખેડુતો વધુ પ્રાપ્ત કરશે એવી આશા રહે છે

આ ગામના ઉત્સાહી અને બાહોશ ખેડુત મી૦ ઉકાભાઈએ થોડા વર્ષ અગાઉ કપાસ કરી જોઇ કટાલીને મુકી દીધેલો

સરકારી ખેતરમા કપાસ થનાર જાણી ગામમા ચાર પાચ ખેડુતોએ પાક કીધો, અને જોકે નીદામણની મુશ્કેલી તો નહી પણ પારડી તાલુકાનો બે ભાર કપાસ ખેડુતોએ આજ વર્ષે વેચ્યો ખેડુતોની સ્થિતી "કાલા કે છાલાં" થી સુધરી શકે તેમા થોડા ખર્ચથી વધુ આવક આપનારા કપાસનો આ તાલુકાને લાભ મળ્યો નથી, અને ડાગરમા મજુરી તથા મેઘરાજાની અનિયમીતતાથી ચોકસ લાભ લઇ શકાતો નથી જો આ તાલુકામા કપાસનો પ્રયોગ સફળ નીવડે તો ઉન્નતીની આશા રાખી શકાય. નીદામણનો થોડા ખર્ચમા અટકાવ થાય એવા માર્ગ સુઝે અને વધુ ભેજથી ગાડવા બગાગ કુટે અને બીજા ભાગની માફક ખેતર ખુલ્લુ થાય, તેવુ બી અથવા ઇલાજ જડે તો આ ભાગમા એ પાક વધુ થતોજ જાય (વૈશાખ મહીના સુધી કપાસ વધતોજ જાય અને ફેળ આવ્યાજ કરે છે)

ઉપસંહાર—ગુજરાત એ હીંદનો બગીચો છે કુદરતની પુર્ણ કૃપા છે ખેતીએ જીવનનો આધાર છે ખેડુતના બાળકો એ વિષયનુ ઉત્તમ જ્ઞાન મેળવી, પુર્ણ પ્રેમથી જમાનાને અનુસરી એ ધધાને આબાદ બનાવે, નવા નવા પાકો થોડા ખર્ચમા ઉત્પન્ન કરે, સાદુ, સુખી અને સતોષી જીવન ગુજારી શકે, દેવા વિનાના રહી સ્વાશ્રયી ખેડુત બને, યાત્રીક જમાનાનો ઉત્તમ લાભ મેળવે, કેળવાએલા ખેડુત બની ખ્યાતી મેળવે, અને જગતના પિતાનુ ઉત્તમ પદ સર્વ રીતે શોભાવે એ આ શિક્ષણનો ઉદેશ છે, અને પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા એ પાર પાડો એવી પ્રાર્થના છે.

રેલનો છે ગત વર્ષમા હમારી પાસે કુલ્લે લગભગ ૧૦૬૦ ગાટંસી બી આવ્યુ હતુ આ જથ્થો ખેડુતો પાસેથી ખરીદી લેવામા આવ્યો હતો-અને તેની વહેંચણી નીચે પ્રમાણે ઠરી હતી—

	ગાટસી	મણ	શેર
૧ નાદોદ સ્ટેટ	૬૩૬	૧૦	૦
૨ શેઠ દારાશાહ રૂ વખારીયા	૨૩	૦	૦
૩ શેઠ ખમનશાહ જામાસજી	૧૫૧	૨૬	૦
૪ વડોદરા સ્ટેટ	૫૯	૧૫	૦
૫ શેઠ દારાશા એદલજી કન્ટ્રાકટર	૫૯	૧૫	૦
કુલ્લે	૧૦૩૫	૨૬	૦

આ સિવાય બારડોલી, સરભોણ, સણીઆ, સુરત, વીજલપુર, અને કીમ મુકામે સીડ ડેપો ખોલી પરચુરણ બી વેચવામા આવ્યુ હતુ જે લગભગ ૪૨૫ ગાન્સી જેટલુ હતુ ઉપરની હકીકત ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે નાદોદ સ્ટેટમા ચાલુ બીનો સુધારો થતો જાય છે જ્યારે બાકીના નર્મદા નદીના દક્ષિણ વિભાગમા જોઈએ તેવો બીનો પ્રસાર થયો નથી જોકે શેઠ ખમનશાહ જામાસજી, શેઠ, દારાશા વખારીયા તેમજ શેઠ દારાશા કન્ટ્રાકટર એ ત્રણે ગૃહસ્થોએ ઉત્તમ પ્રયાસો કર્યા છે, અને ઘણી મહેનત ઉઠાવી હતી આ કાર્ય માટે આપણી કમીટીએ એમનો ખાસ આભાર માનવો જોઈએ વડોદરા સ્ટેટના અધિકારીઓએ પણ બનતો પ્રયાસ કરેલો છે કપાસના ક્ષેત્રફળના વિસ્તારના પ્રમાણમા હજી વધારે અને વધારે બીનો ફેલાવો કરવાની જરૂર છે

છેવટે આ રીપોર્ટમા આપણે ખાસ અગત્યની નોંધ લઈએ છે કે શ્રીમાન શેઠ નાગરદાસ રાજારામની કુ૦ વતી તેમના મેનેજર મી૦ છગનલાલ, શ્રી બારડોલી વીઠ્ઠલ કુ૦ તરફથી મી૦ બુઠાલાલ તથા એન-એફ-ત બોલીની કુ૦ તરફથી શેઠ સોરાબજી એ ત્રણ ગૃહસ્થોએ બની શકે એટલી ઉત્તમ મોઈ કપાસ પીલવાને અગે કરી આપી હતી અને સખત નાણું વગર દીલે ઠેરવેશો દરે પુરા પાડયા હતા. આ ઉમદા કામો માટે આપણે જેટલો એમનો આભાર માનીએ એટલો ઓછો છે

K D NAIK.
Cotton Supdt —SURAT

વેદમાં ખેતી.

—*********—

(એપ્રીલ સને ૧૯૨૪ ના અંકના પૃ. ૮૦ થી અનુસંધાન.
લેખક—રા૦ રા૦ કલ્યાણજી દેવાભાઇ નાયક)

"Sira (plough) is mentioned in the Rigveda, and often later It was large & heavy, as is shown by the fact that Six oxen, or Eight or Twelve or Even Seventy Four, were used to drag it" (Vedic Index) "સીર" અર્થાત હલનો ઉલ્લેખ વેદમા છે એ છ, આઠ, બાર અથવા ચોવીસ બળથી ખેચવામા આવતુ હતુ, એટલા માટે તે મોટુ અને વજનદાર રહેતુ

આ પ્રમાણે હલનુ વર્ણન વેદમા છે આ વિષયમા નિમ્ન શબ્દો વિચાર કરવા યોગ્ય છે.

ષડ યોગ	ષડ ગવ
અષ્ટા યોગ	+ +
દ્વાદશ યોગ	દ્વાદશ ગવ

"યોગ" શબ્દના સ્થાને "ગવ" શબ્દનો ઉપયોગ કેવી રીતે થાય છે એ વાત આથી સ્પષ્ટ થઇ જાય છે હલકુ અથવા નાનુ હળ થોડા બળથી ચાલે છે, અને મોટા હળને ઘણા બળદ જોડવા પડે છે આ બાબતમા શંકા થવી સંભવની નથી

મોટું હળ જમીનમા ઘણુ ઉંડુ જાય છે, એટલા માટે એને ખેચવા માટે વધુ બળદોની જરૂર રહે છે આવા હળથી અનાજની પેદાશ પણ વધારે થાય છે

વખતે પ્રવેશ કરી-માટી ઉખડે છે તેનુ નામ વેદમા "ફાળ" આપ્યુ છે ફાળ અથવા ફાર એકજ શબ્દ છે એનુ વર્ણન જુઓ —

શુનન ફાળ વિકૃષન્તુ ભૂમિમં !
કૃષિન્નત્કાળ આશિતં કણોતી ! ઋગવેદ

અર્થાત—ફાર ઉત્તમ પ્રકારથી ભુમીની ખેતી કરે છે ખેતી કરવા વાળા જ અન્ન ઉત્પન્ન કરે છે "આમા" કોષ "ના મહત્વનુ વર્ણન કર્યું છે આમા બીજો મત્ર "પુરૂષાર્થ" નુ મહત્વ બતાવવાને માટે આપેલો છે, આ બાબત વિશેષ ધ્યાન પુર્વક જોવા યોગ્ય છે મત્રનુ તાત્પર્ય એ છે કે જે પ્રમાણે "ફાર" કૃષિ કરી અન્ન ઉત્પન્ન કરે છે એજ પ્રમાણે આત્મા રૂપી ખેડુત આ શરીર રૂપી ખેતરમા પુરૂષાર્થ વડે અભ્યુદયના શ્રેયસરૂપ ધાન્ય ઉત્પન્ન કરી શકે છે પુરૂષાર્થ વડે સર્વ કાર્ય સાધ્ય થઈ શકે છે ખેતીની ઉપમા આધ્યાત્મીક પુરૂષાર્થની શકયતા બતાવવાને માટે કરવામા આવી છે એ અહી જોવાનુ છે તથા "ફાર" ના વિષયમા વધુ જુઓ —

યથા બીજ મુર્વર્યા કૃષ્ટે ફાલેન રોહતી !
એવા મથી પ્રજા પ્રશવોન્ન મન્ન વિરોહતુ ! ઋગવેદ

"જે પ્રમાણે કોષથી કષિત ઉપજાઉ ભુમીમા નાખેલુ બીજ ઉગે છે અને વધે છે તેજ પ્રમાણે માગ આધાર વડે સતાન, પશુ અને અન્ન વ્રાધ્ધને પામે"

આ મત્રમા પણ કોષનો સબધ બીજની ખીલવણીમા કેવો છે તે ઉત્તમ રીતીથી બતાવ્યો છે કોષ માટે બીજો "સ્તેગ" શબ્દ છે જેનુ વર્ણન હવે પછી જોઇશુ (અપુર્ણ)

સાભાર સ્વીકાર.

"મુબાઇનો વ્યાપારી અનુભવ" લેખક અને પ્રકાશક મુળજી નાથજી કોઠારી, મુબાઈ મુલ્ય રૂા ૩–૮–૦ આ પુસ્તક અત્યાર સુધી ગુજરાતીમા પ્રગટ થયેલા પુસ્તકોમા સૌથી અગત્યની જગ્યા ભોગવે એમ છે મુબાઈના બજારના એકેએક જાતના વેપાર સબધીની તેનજ કેટલા એક અગત્યના વેપારોની ખામીઓ સબધીની દરેક રીતની માહીતી આ પુસ્તક પુરી પાડે છે અને લેખકે જે મહેનત લઇ પોતાનો અનુભવ જાહેર પ્રજા સમક્ષ જે રીતે રજુ કર્યો છે તે માટે અમો તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીયે અને વધુમા ગુજરાતના જુવાનો મુબાઈમા જઈ છાપામા "જોઇએ છે"ની જાહેર ખબરો વાચી-નજીવી નોકરી માટે તરફડીઆ મારે છે તેમને આ પુસ્તક એકવાર વાચી જવાની ભલામણ કરીએ છીએ

અધિપતી

ધી દીવા ગ્રુપ કો-ઓપરેટીવ કોટન સેલ એન્ડ સીડ સપ્લા- ઈ સોસાયટી લીમીટેડનો સને ૧૯૨૫ નો હેવાલ.

—*********—

શેર કેપીટલ મન્જુર કરેલી થાપણ રૂ. ૫૦૦૦૦.

મેનેજીંગ કમીટીના મેમ્બરો.

૧ શ્રી૦ કાસમ અસમોલ ભાજગ ચેરમેન દીવા
૨ ,, ભાગમલ નાથા દીવા
૩ ,, મુસા કાસમ મોરધર દીવા
૪ ,, ગીરધર કોહયા ગડખોલ
૫ ,, ગોપાલ ગુમાન ,,
સેક્રેટરી માસ્તર જેરામ મીઠાભાઈ

આ મંડળી તા૦ ૧૭-૭-૨૦ને રોજ કો-ઓપરેટીવ સોસાયટી એક્ટની રૂએ રજીસ્ટર કરવામા આવી હતી મંડળીની શરૂઆત ફકત ૧૧ મેમ્બરથી કરવામા આવેલી હોવાથી ચાલુ મોસમમા ઝાઝો કપાસ મંડળમા આવ્યો નથી

આ મંડળને શ્રી યશવંતરાવ ત્રંબકલાલ દેશાઇ તથા શ્રી હીરાલાલ રતનગામ થાનકી ડીસ્ટ્રીકટ ઓનરરી ઓર્ગેનાઇઝર સાહેબના પ્રયાસથી પુષ્કળ ટેકો મળેલો અને તેમનાજ પ્રયાસથી ઉભી થએલી

ચાલુ સાલે કપાસ ભાર ૨૭-૧૪-૪ કાચો વેચવામા આવેલો જેનો ભાવ સરેરાશ કમીશન જતા રૂ૦ ૨૩૪નો મળેલો, ત્યારબાદ કપાસ ભાર ૬૦-૧૫ ૨૨નુ કરેલુ અને તે વેચવામા આવતા તેની કીમતના રૂા ૧૨૯૩૫-૪-૦ ઉપજેલા, તેમજ કપાસીઆના રૂ૦ ૧૩૫૩-૬-૦ તેમાથી જીનના ખર્ચના રૂ૦ ૮૦૩-૧૩-૬ બાદ કરતા બાકીના રૂપીઆ સભાસદોને વહેચતા ૬૭ ભારની સરેરાશ કીમત રૂ૦ ૨૨૩-૦-૦ આવી હતી એ કિંમત બીન સભાસદ ખેડુતો સાથે સરખાવતા દર ભારે રૂ૦ ૧૩)નો વધારો થયો હતો કારણ કે ખેડુતોને સરેરાશ ભાવ રૂ૦ ૨૧૦) લગભગ પડેલો હતો આ ઉપરથી જાણવામા આવે છે કે ફકત નમુનારૂપ કામ કરતા મંડળીના મેમ્બરોને નફો એકંદરે રૂ૦ ૧૧૦૦)થી વધુ મળ્યો છે જ્યારે બીન મેમ્બરોનો એટલોજ નફો બીજા લઈ ગયા છે માટે આશા રાખવામા આવે છે કે આ ઉપરથી પ્રજાકીય મંડળમા દાખલ થવા કેટલુ હિત ભરેલુ છે તે ખેડુત વર્ગ વીચાર કરશે અને આવતી/ સાલ આવો અમુલ્ય લાભ લેવા ચુકશે નહિ

વખતે પ્રવેશ કરી-માટી ઉખડે છે તેનુ નામ વેદમાં 'ફાળ" આપ્યુ છે. ફાળ અથવા ફાર એકજ શબ્દ છે એનુ વર્ણન જુઓ —

શુનન ફાળ વિકૃષન્તુ ભૂમિમ !
કૃપિન્નત્કાળ આશિતં ક્રણોતી ! ૠગવેદ

અર્થાત—ફાર ઉત્તમ પ્રકારથી ભુમીની ખેતી કરે છે ખેતી કરવા વાળા જ 'અન્ન ઉત્પન્ન કરે છે "આમા" કોષ" ના મહત્વનુ વર્ણન કર્યુ છે આમા બીજો મંત્ર "પુરૂષાર્થ" નુ મહત્વ બતાવવાને માટે આપેલો છે, આ બાબત વિશેષ ધ્યાન પુવક જોવા યોગ્ય છે મત્રનુ તાત્પર્ય એ છે કે જે પ્રમાણે "ફાર" કૃપિ કરી અન્ન ઉત્પન્ન કરે છે એજ પ્રમાણે આત્મા રૂપી ખેડુત આ શરીર રૂપી ખેતરમા પુરૂષાર્થ વડે અભ્યુદયના શ્રેયસરૂપ ધાન્ય ઉત્પન્ન કરી શકે છે પુરૂષાર્થ વડે સર્વ કાર્ય સાધ્ય થઇ શકે છે ખેતીની ઉપમા આધ્યાત્મીક પુરૂષાર્થની શકયતા બતાવવાને માટે કરવામા આવી છે એ અહી જોવાનુ છે તથા "ફાર" ના વિષયમા વધુ જુઓ —

યથા બીજ મુર્વર્યા કૃષ્ટે ફાલેન રોહતી !
એવા મયી પ્રજા પશવોન્ન મન્ન વિરોહતુ ! ૠગવેદ

"જે પ્રમાણે કોષથી કર્ષિત ઉપજાઉ ભુમીમા નાખેલુ બીજ ઉગે છે અને વધે છે તેજ પ્રમાણે માગ આધાર વડે સતાન, પશુ અને અન્ન વૃધ્ધિને પામે"

આ મત્રમા પણ કોષને સબધ બીજની બીલવણીમા કેવો છે તે ઉત્તમ રીતીથી બતાવ્યો છે કોષ માટે બીજો "સ્તેગ" શબ્દ છે જેનુ વર્ણન હવે પછી જોઇશુ (અપુર્ણ)

સાભાર સ્વીકાર.

"મુબઇનો વ્યાપારી અનુભવ' લેખક અને પ્રકાશક મુળજી નાથજી કોઠારી, મુબાઈ મુલ્ય રૂા ૩-૮-૦ આ પુસ્તક અત્યાર સુધી ગુજરાતીમા પ્રગટ થયેલા પુસ્તકોમાં સૌથી અગત્યની જગ્યા ભોગવે એમ છે મુબાઈના બજારના એકેએક જાતના વેપાર સબધીની તેનજ કેટલા એક અગત્યના વેપારોની ખામીઓ સબધીની દરેક રીતની માહીતી આ પુસ્તક પુરી પાડે છે અને લેખકે જે મહેનત લઇ પોતાનો અનુભવ જાહેર પ્રજા સમક્ષ જે રીતે રજુ કર્યો છે તે માટે અમો તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીયે અને વધુમા ગુજરાતના જુવાનો મુબાઈમા જઈ છાપામા "જોઈએ છે"ની' જાહેર ખબરો વાચી નજીવી નોકરી માટે તરફડીઆ મારે છે તેમને આ પુસ્તક એકવાર વાચી જવાની ભલામણ કરીએ છીએ

અધિપતી

શ્રી ગુજરાત

ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ

 ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૨ મું] જુલાઈ-૧૯૨૫ [અંક ૩ જો

રૂના વેચાણ માટે મધ્યસ્થ સંસ્થાની અગત્ય

લેખક—શ્રી યશવતરાય નળકંઠલાલ દેશાઇ

"ખેડુત" એટલે ?

ખેડુતોને તેમનો માલ વેચવાની અનેક હાડમારીઓ પડે છે સાધારણ રીતે ખેડુત કેળવણીમા પછાત તથા વેપાર ધંધામા કુશળ ન હોવાથી તે પોતાનો દરેક જાતનો માલ વેચવામા ઘણી રીતે બજારમા છેતરાય છે અને પોતાના માલનો ભાવ બજારમા ઓછો મેળવે છે, વિદેશમા ખેડુતનો અર્થ વિશાળ રૂપમા લેખાય છે ત્યા ખેડુત એટલે ઓછા ખર્ચે ઉત્તમ પાક ઉત્પન્ન કરનાર એટલુજ નહિ પણ તે પાકની કીમત પણ વધારેમા વધારે મેળવનાર જ્યારે આપણા દેશમા ખેડુતે ફકત પાક ઉત્પન્ન કર્યો એટલે એનુ કર્તવ્ય પુરૂ થયુ એમ તે સમજે છે આ જાતની ટુંકી સમજને લીધે તેના પાકનુ મૂળ ઓછુ ઉત્પન્ન થાય છે અને મ્હોટાથી ન્હાના વેપારીઓ દલાલો વીગેરે middleman ભક્ષક નફો લઈ માલ વાપરનારાઓને મોંઘે મુલે માલ પુરો પાડે છે કેટલીક વખત તો આવો નફો મુળ વસ્તુની કીમત કરતા ૫૦થી ૧૦૦ ટકા જેટલો વધારે હોય છે, આમ ફકત ખેડુતની વેપારમા અજ્ઞાનતાને લીધે ખેડુતને તેમ માલ વાપરનારાઓને બન્નેને ગેરફાયદો થાય છે ખેતીના ઘણા પાકોમાનો એક મુખ્ય પાક કપાસ છે જે ગુજરાતની અંદર ઘણાજ મ્હોટા પ્રમાણમા પેદા થાય છે ને આપણે સ-

તા૦ ૧૨-૧૦-૨૪ થી તા૦ ૨૨-૭-૨૫ સુધીનો આવક જાવક

જ	ઉ
રૂા આ પા	રૂા આ. પા
૪૧-૦-૦ શેર ખરીદ	૧૧૭૪૦-૦-૦ બીનસભાસદ થાપણુ પાછી
૬૧-૦-૦ દાખલ ફી	૨૦૦-૦-૦ સભાસદ થાપણુ
૨૦૦-૦-૦ સભાસદ થાપણુ	૬૪૩૮-૦-૦ કપાસ ખરીદ
૧૧૭૪૦-૦-૦ બીનસભાસદ થાપણુ	૧૧૯૩૫-૪-૦ રૂ ખાતે
૧૨૯૩૫-૪-૦ રૂ વેચાણુ	૧૩૫૩-૬-૦ કપાસીઆ ખાતે
૬૮૩૮-૦-૦ કપાસ વેચાણ	૩-૧૨-૬ / ૧૫-૧-૬ } વ્યાજ
૧૩૫૩-૬-૦ કપાસીઆ વેચાણુ	૮૪૫-૧૪-૬ / ૪-૨-૦ } ખર્ચ ખાતે
૮૮-૦-૦ કમીશન	૧૦-૦-૦ સીલીક સેવીંગ અંકલેશ્વર
૩-૯-૯ / ૪૭-૭-૬ } વ્યાજ	૧૦૪૧૪-૯ સીલીક રોકડ હાથપર
૭૮૮-૧૨-૦ ખર્ચ ખાતે	
૩૬૫૦-૭-૩	૩૩૬૫૦-૭-૩

પુજી	દેવુ
૧૦૪૧૪-૯ રોકડ સીલીક હાથપર	૪૫-૦-૦ શેર
૧૦-૦-૦ અંકલેશ્વર સેવીંગ	૬૯-૧૪-૯ નફો
૧૧૪૧૪-૯	૧૧૪૧૪-૯

નફા તોટાનુ પત્રક

નફો	તોટો
૧૧-૦-૦ દાખલ ફી	૧૮-૧૪-૦ વ્યાજ આપ્યુ
૫૧-૧-૩ વ્યાજ	૬૧-૪-૬ પરચુરણ ખર્ચ
૮૮-૦-૦ કમીશન	૬૯-૧૪-૯ નફો
૧૦[illegible]-૧-૩	૧૫૦-૧-૩

લીવ. તા૦ ૨૭-૮-[illegible] કાસમ અહમદ ચેરમેન.

જેરામ મીઠા સેક્રેટરી

ધી ગીતા અપ કો-ઓ કોટન સેલ એન્ડ ગીન મરવાઈ સો લી

શ્રી ગુજરાત

ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ

 ત્રિમાસિક.

વર્ષ ૧૨ મુ] જુલાઈ–૧૯૨૫ [અંક ૨ જો

રૂના વેચાણ માટે મધ્યસ્થ સંસ્થાની અગત્ય

લેખક—શ્રી યશવંતરાય ત્રંબકલાલ દેસાઇ

"ખેડુત" એટલે ?

ખેડુતોને તેમનો માલ વેચવાની અનેક હાડમારીઓ પડે છે સાધારણ રીતે ખેડુત કેળવણીમા પછાત તથા વેપાર ધંધામા કુશળ ન હોવાથી તે પોતાનો દરેક જાતનો માલ વેચવામા ઘણી રીતે બજારમા છેતરાય છે અને પોતાના માલનો ભાવ બજારમા ઓછો મેળવે છે, વિદેશમા ખેડુતનો અર્થ વિશાળ રૂપમા લેખાય છે ત્યા ખેડુત એટલે—થોડા ખર્ચે ઉત્તમ પાક ઉત્પન્ન કરનાર એટલુજ નહિ પણ તે પાકની કીંમત પણ વધારેમા વધારે મેળવનાર જ્યારે આપણા દેશમા ખેડુતે ફક્ત પાક ઉત્પન્ન કર્યો એટલે એનુ કર્તવ્ય પુરૂ થયુ એમ તે સમજે છે આ જાતની ટુંકી સમજને લીધે તેના પાકનુ મૂળ ઓછુ ઉત્પન્ન થાય છે અને મ્હોટાથી ન્હાના વેપારીઓ દલાલો વીગેરે middleman ભરચક નફો લઈ માલ વાપરનારાઓને મોંઘે મુલે માલ પુરો પાડે છે કેટલીક વખત તો આવો નફો મુળ વસ્તુની કીમત કરતા ૫૦થી ૧૦૦ ટકા જેટલો વધારે હોય છે, આમ ફક્ત ખેડુતની વેપારમા અજ્ઞાનતાને લીધે ખેડુતને તેમ માલ વાપરનારાઓને બન્નેને ગેરફાયદો થાય છે ખેતીના ઘણા પાકોમાનો એક મુખ્ય પાક કપાસ છે જે ગુજરાતની અંદર ઘણોજ મ્હોટા પ્રમાણમા પેદા થાય છે ને [illegible]

હાલી હાલતને તપાસીનુ તો માલમ પડશે કે કપાસનુ વાવેતર દર વરે વધતુ જાય છે અને અનાજનુ વાવેતર ઓછુ થતુ જાય છે આનુ એક મુખ્ય કારણ એ છે કે કપાસના ભાવ બહુ સારા છે પણ ખેડુતોને કપાસ વેચવામા અનેક જાતની મુશ્કેલી પડે છે તમાની કેટલીક આ સ્થળે જણાવીશ તો તે અસ્થાને નહિ ગણાય

ખેડુતોની હરકતો

(૧) કપાસના ભાવમા દરરોજ વધઘટ થાય છે પણ આની ખબર ખેડુતને ગામડામા રહેતો હોવાથી પડતી નથી અને તેથી રૂના વેપારીના દલાલો ગામડે ગામડે ફરી કપાસ ઓછે ભાવે ખરીદી જાય છે

(૨) આમ છતા પણ જ્યારે ખેડુત દલાલ મારફત બજારમા પોતાનો કપાસ આપવા જાય છે, ત્યારે જો કપાસનો ભાવ ઓછે થઈ ગયો હોય અને બજારમા મંદી દેખાતી હોય ત્યારે બીચારા ખેડુતના કપાસના વજનમા ઘટાડો કરવામા આવે છે, વળી કપાસ નબળો છે બીજી ટચનો છે વી જાતના વાધા કહાડી તેને કીમતમા પણ ઓછા દામ આપવામા આવે છે એને લોકો 'કડદો' કહે છે વળી કેટલીક વખત તો ખેડુત કપાસનુ અરધુ એક ગાડુ ખાલવે ત્યાર પછી આવી રીતે કરવામા આવે છે કે જેથી તે બિચારાને કોઇપણ બીજે સ્થળે કપાસ વેચવાની તક જ ન મળે

(૩) વળી કેટલીક વખત કપાસના રૂપીયાના વાયદા થાય છે ને તે નાણા ઘણા પખવાડીયે મહીને કે બે મહીને મળે છે અને જો ભોગ જોગે વેપારીને કદાચ ખોટ ગઇ તો બીચારા ખેડુતને નાણા પણ ન મળે આવા દાખલા પણ ઘણા મળી આવે છે

આંધળો વેપાર.

(૪) જે ખેડુતો તદન અભણ હોય છે અને અંદરના ગામડામા વસે છે તેમને માટે તો તેમના સાહુકાર હોય છે તે દરેક જાતની લેવડ દેવડ કરે છે. તેઓ તેમનો બધોજ માલ ખરીદી લે છે અને તેની ઉપજના નાણા ખેડુતને ખાતે જમે કરે છે આ જાતની પધ્ધતિમા જો બારીક તપાસ કરીએ તો આ એક આંધળો વેપાર છે એમ ખાત્રી થાય ખેડુતનો હિસાબ સાહુકાર ને જેમ ફાવે તેમ કરવામા આવે છે ને ખેડુત કોઇપણ વખતે શાહુકારના દેવામાથી મુક્ત થાય ... ખેડુત તો તેના મજબુત પંજામા જકડાયલોજ ર

છે છે સુરત જીલ્લાના માંડવી તાલુકામાં અને પંચમહાલ જીલ્લાના દાહોદ તથા ઝાલોદ તાલુકામાં જ્યાં ભીલોની વસ્તી છે ત્યાં આ પધ્ધતિ ગામ લેવામા આવે છે

(૫) કેટલીક વખત ખેડુતને નાણાની જરૂર પડે છે ત્યારે કપાસ ખેતરમા તૈયાર ન થયો હોય તે પહેલા પણ તેને અગાઉથી વેચી નાખવા વારો આવે છે

સહકારી મંડળીઓની સહાય

મંડળી પણ કામ કરે છે અને તેથી તે મંડળીના સભાસદોને જીનવાળાનો આધાર લેવો પડતો હતો તે બંધ થયો છે, અને તેમને મળતો લાભ પણ પોતે (સભાસદો) લઈ રહ્યા છે

તેમનું કામ

આ અઢાર મંડળીઓમાની ગઈ સાલ ફક્ત ચાર મંડળીઓ કામ કરતી હતી અને તેમણે આશરે રૂ૦ ૭૦૦૦૦૦) નુ કામ કર્યું હતુ જ્યારે આ વરસે કુલ ૧૬ મંડળીઓ કામ કરે છે અને આશરે રૂ૦ ૧૫૦૦૦૦૦) થી ૧૬૦૦૦૦૦) સુધીનુ કામ કરશે એમ અડસટો કરવામા આવે છે આ મંડળીઓથી ખેડુતોને મુખ્ય શા લાભ થાય છે તે હુ ટુકમા જણાવીશ

(૧) ખેડુતો તેમનો કપાસ મંડળીમા લાવે છે જેને મંડળી પીલાવી તેનુ રૂ કરીને બજારમા વેચે છે આથી ખેડુતોને રૂના ભાવ મળે છે જે કપાસના ભાવ કરતા સાધારણ રીતે વધુજ હોય છે

(૨) આથી ન્હાના મ્હોટા દલાલો, જીનવાળાઓ તથા વેપારીઓ દુર થાય છે અને તેમણે મળતો નફો ખેડુતોને મળે છે

(૩) ખેડુતોને ભાવમા કરદા થતા હતા, વજનમા ઘટાડો થતો હતો, રૂપીઆ માટે વાયદા થતા હતા, તથા કેટલીક વખત બધાજ રૂપીઆ ખોટા થતા હતા, તે બંધ થાય છે

(૪) ખેડુત ગાડામા ભરી કપાસ મંડળીમા તેના નોકર સાથે પણ મોકલી શકે છે (કારણ કે એમા કોઈ જાતની લુચ્ચાઈ અગર દગો થવાનો સંભવ નથી) અને તે પોતાનુ કામ ખુશીથી કરી શકે છે

(૫) જે ખેડુતો આવી મંડળીના સભાસદ હોય છે તેઓ સારૂ નવા એકજ જાતનુ કપાસનુ બી વાપરે છે અને તેથી કપાસ તથા રૂ ઉચા પ્રકારના ઉત્પન્ન થઈ શકે છે

(૬) ખેડુતો પોતે જાતની મંડળી ચલાવવા શક્તિમાન થાય છે, અને તેથી તેમને સ્વતંત્ર રીતે [illegible] કરવાની કેળવણી મળે છે

આવી જાતની મંડળીઓ સ્થાપવા માટે સહકારી મંડળીખાતા તરફથી ઘણા પ્રયાસ કરવામા આવ્યા છે અને હજુ પણ ચાલુ છે મજકુર ખાતાને શરૂઆતમા આવી મંડળીના પ્રચાર માટે બહુ મહેનત પડતી પણ હવે ગુજરાતમા ને ખાસ કરીને સુરત જીલ્લામા આ મંડળીઓની લાભ ખેડુતોને એટલા બધા પ્રમાણમા થઈ છે કે કેટલીક વખત ખેડુતો પોતે આ મંડળીઓ કહા

કવા તઈયાર હોય છે છતા પણ એટલી તો ચોખવટ કરવીજ જોઈએ કે હજુ પણ આ મંડળીઓની સંખ્યા ઘણીજ થોડી છે અને જેમ બને તેમ જલદી થી વધુ કઢાવવાની જરૂર છે આ જાતની રૂની વેચાણની સહકારી મંડળીઓ ગુજરાતના જીલ્લાવાર કેટલી છે તે આ સ્થળે જોવુ જરૂરનુ છે

સાલ	સુરત જીલ્લો	ભરૂચ જીલ્લો	ખેડા જીલ્લો
૧૯૨૫	૧૦	૭	૧

આ પરથી એમ જણાશેકે સુરત જીલ્લામા આ મંડળીઓની સંખ્યા સઉ થી વધારે છે જ્યારે સુરત જીલ્લામા ફક્ત એક અને બે મંડળી હતી ત્યારે સુરતના રૂના બજારમા તેમનો વેપારી કે દલાલ કોઈપણ ભાવ પુછતો ન હતો, અને તેમને રૂ વેચવાની અનેક મુશ્કેલીઓ નડતી પણ ચાલુ સાલે આ ક્રમ મંડળીઓમાની પાચતો ભેળી ગણીને સંયુક્ત રીતે કામ કરે છે, અને તેથી બજારમા રૂ મોટા જથામા એકી વખતે ૫૦ થી ૧૫૦ ખાડી જેટલુ વેચે છે આથી મોટા મોટા વેપારીઓ તથા વિદેશની રૂ ખરીદનારી કંપનીઓ, જેવી કે મેસર્સ રલી બ્રધર્સ અને વોલકર્ટ બ્રધર્સ વગેરે આ મંડળીઓનો માલ ખરીદવા તત્પર હોય છે અને ઘણીએ વખત બજારભાવ કરતા ખાડી દીઠ થોડા વધારે રૂપીઆ આપીને રૂ ખરીદે છે જે મંડળીઓને આજથી બે વરસ પહેલા કોઈ પુછતુ નહતુ તે મંડળીઓને માટે બજારમા આજે પડા પડી થાય છે અને સઉ કોઈ તેમનો માલ ખરીદવા હરીફાઈ કરે છે એનુ એક મુખ્ય કારણ એ છે કે આવી મંડળીઓનો માલ ચોખ્ખો અને ભેળસેળ વગરનો હોય છ

કેટલાક પ્રશ્નો

હવે સુરતના રૂના બજારમા રૂનો અંદાજ સગમરી આશરે રૂા ૨૦૦૦૦૦૦ થી રૂા૦ ૨,૨૫,૦૦,૦૦૦૦ થયા જાય છે, અને જ્યારે આ મંડળીઓના રૂની કીમત ગણીએ તો આ વર્ષે રૂા ૧૦,૦૦,૦૦૦) થી વધુ થાય નહીં એટલે કે આ મંડળીઓ હજુ તો બહુમા બહુ વીસમા ભાગનુ રૂ વેચે છે એમ ગણાય. પણ ભવિષ્યમા જ્યારે આ મંડળીઓ ચોથા ભાગનુ એટલે કે રૂા૦ ૫૦,૦૦,૦૦૦ ની કીમતનુ રૂ વેચે એટલા પ્રમાણમા વધશે ત્યારે જરૂર બજારમા એ પાયો ભાવ લઈ શકશે પણ મારે એ સ્પષ્ટ કહેવુ જોઈએ કે આ મંડળીઓ હજુ પુરી રીતે કામ કરે છે પરતુ જો તેઓ બધી જોઈએ તો

એકત્ર થઈ એ મધ્ય સસ્થા (મડળી) Union Federation ગમે તે કહો, બની કામ કરે તો જરૂર તેમનુ જોર ખુબ જામે આવી મધ્યસ્થ મડળીની જરૂર ગુજરાતમા ખાસ જણાવી આડી છે અને તે સંબંધમા મુબઈ ઇલાકાની ગઈ કોઓપરેટીવ કોટન સેલ મડળીઓની પરિષદમા આ જાતની મડળીઓ માટે એક મધ્યસ્થ મડળ સ્થાપવાના સબંધમા જે ઠરાવો થયા છે તે પર હુ ધ્યાન ખેચુ છુ વળી જણુસરમા ઉપર જણાવેલી પરિષદે તો એક ઠરાવ કરી ગુજરાતની બધી કે રૂ વેચનારી સહકારી મડળીઓનુ એક પ્રતિનિધિ મડળ સ્થાપ્યુ છે જે રૂની મોસમમા દરેક મહીને એકવાર જુદે જુદે સ્થળે મળે છે આ મડળમા આ મડળીઓને ખીલવવા તથા પોષવા માટે, નાણા સબંધી તથા બીજી અનેક અગવડો કેવી રીતે મળે તેને માટે, આવી જાતની મડળીઓ કહાડવા માટે, તથા તેમને લાભકારક હોય એવી અનેક જાતની ચર્ચા કરવામા આવે છે અને તેથી વળી મડળીઓમા પ્રતિનિધિ એક બીજાને મળી પોતપોતાને શી અગવડ તથા મુશ્કેલી છે તે સમજી સમજાવી દુર કરવાને સમર્થ થાય છે આ પ્રતિનિધિ મડળીની મીટીંગમા દરેક જીલ્લા કો–ઓપરેટીવ બેંકના ચેરમેન સાહેબને પણ આમત્રણ કરવામા આવે છે કે જેથી નાણાં વિષયક બાબતનો મહેલાઈથી અને ત્વરાથી ઉકલ થાય, પરંતુ આ પ્રતિનિધિ મડળનુ બધારણ હજી ચોકકસ પાયા પર નથી અને તેથી જો એક મધ્યસ્થ સસ્થા નિયમસર અને બધારણપુર્વક સ્થાપવામા આવે તો તેથી જરૂર વધુ લાભ લઈ શકે જેમ જેમ આ મડળીઓની સખ્યા તથા કામકાજ વધતા જશે તેમ તેમ મધ્યસ્થ સસ્થાની વધારે અને વધારે અગત્ય જણાશે હાલ છે તે મડળીઓ વધુ જોર મા કામ કરશે અને તેમનો વિકાસ પણ મહેલાઈથી લઈ શકશે

સ્થાનિક કનડગતો.

ઉપર તો ફકત સુરત જીલ્લાની રૂ વેચાણની મડળીઓ એકત્ર થઈ સુરતના રૂના બજારમા પોતાનુ કામ કરી રહી છે અને વેપારીઓની-હરીફાઈનો લાભ લઈ રહી છે તેજ દર્શાવ્યુ પણ ગુજરાતના બીજા જીલ્લામા તો આમાનુ કાંઈ છેજ નહી ખેડા જીલ્લામા ફકત એક મડળી છે, જ્યારે અમદાવાદ અને પચ મહાલ જીલ્લામા તો એક પણ મડળી નથી ભરૂચ જીલ્લામા આવી સાત, મડળીઓ છે તેમાની એક જે કારેલી ગામમા કામ કરે છે તેને તો શરૂઆતમા ત્યાના સ્થાનિક local વેપારીઓની ઘણીજ કનડગત હતી કોઈપણ તેનો માલ ખરીદતુ નહી અને કરે જણ નજીની કીમતે ખરીદવા કહેતા તેથી મજકુર મડળીએ પોતાના રૂની પાડી ગામડી બચાવીને મુબઈના બજારમા વેચવા

મોકલી અને ત્યા જ ખુસરના રૂના બજારમા રૂનો ભાવ જે ઉત્પન્ન થતો તેથી પણ વધારે ભાવ મલ્યો આ તો ફક્ત થોડા હજાર રૂ૦ નો માલ હતો પણ જ્યારે લાખો રૂ૦ નો માલ મ ળઈમા વેચાય ત્યારે જરૂર વધારે લાભ મળી શકે, સાધારણ રીતે સ્થાનીક વેપારીઓ આ મ ડળીઓ તેમનો વેપાર ભાંગી નાખશે એ બીકને લીધે તેમની વિરૂદ્ધ હોય છે અને તેથી તેમને તોડી પાડવાને આતુર હોય છે તથા જેટલી કનડગત થાય તેટલી કરે એ સ્વાભાવિક છે

આ વસ્તુસ્થિતિમા જો એક મધ્યસ્થ સસ્થા (Central Federation) ઉપર જણાવી તેમ સ્થાપવામા આવે તો ફક્ત સુરતના રૂના બજારમા આજે કેટલીક મ ડળીઓ સારૂં કામ કરી રહી છે એટલેથી ન અટકતા એક પગલુ આગળ વધારી અને મુબઈ ઇલાકાનુ બલ્કે હિન્દુસ્થાનનુ રૂનુ મ્હોટામા મ્હોટુ બજાર જે મુંબાઈમા છે ત્યા તેઓ પોતાનુ રૂ વેચવા શક્તિમાન થાય અને ત્યા પોતાનુ નામ પ્રખ્યાત કરી, સુરતના બજારમા જેવી હરિફાઈમા કામ કરી રહી છે તેવી અને તેનાથીએ વધારે હરિફાઈમા પોતાનો માલ વધુ સારી કીમતે વેચવા શક્તિમાન થઇ શકે ભવિષ્યમા એક એવો પણ સમય આવે કે જ્યારે આવી જાતની મધ્યસ્થ સસ્થાઓ ઇલાકાના દરેક વિભાગમા હસ્તિમા આવે અને તે સર્વનુ ઇલાકામા એકજ મધ્યસ્થ મ ડળ સ્થાપી દેશપરદેશમા આ મ ડળીઓ પોતાનુ નામ જાહેરમા લાવી શકે આજે જેમ The Bombay Chamber of Commerce, the Bombay Merchants Association, the Indian Merchants Association વિગેરે છે તેમ આવી જાતની સહકારી મ ડળીઓની પણ એક મધ્યવર્તી સસ્થા કે જેને the Bombay Co-operative Cotton sale socities central Association કે the Bombay Co-operative Cotton sale societies Chamber of Commerce કે એવુ કોઇ નામ આપી ખેડુતો પોતે રૂનો ધધો પોતાના હાથ કરી શકે

જો કે આ સ્થિતિએ પહોચવાને હજુ ઘણા વરસ લાગે અને તે દરમ્યાન અસાધારણ મુશ્કેલીઓ કદાચ નડે એ સભવિત છે પણ તે અશક્ય તો નથીજ જો હિદુસ્તાનના ખેડુતોને એ ખરૂ સુખ તથા લાભ મેળવવા હોય, તેમની સ્થિતિ સુધારવી હોય, દુનીયાના બીજા દેશના ખેડુતોની બરાબરી તથા હરીફાઇ કરવી હોય, અને અસલથી ચાલતી આવેલી કહેવત "ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ વેપાર કનિષ્ટ ચાકરી" ફરી પાછી સિદ્ધ કરવી હોય તો તો આવી સસ્થા સ્થાપી તે વડે આવા કામ કરવા જોઇએ હિદુસ્થાન દેશમા સહકાર ...

વસ્તી ખેતી કરે છે અને તેથી જો હિંદુસ્તાનની પણ સ્થિતિ સુધારવાની હોય તો આવા કાર્ય માટે ખેડુતની તેમજ કેળવાયલા વર્ગની સહાનુભુતિની ખાસ જરૂર છે ટુકમા સઘળાની સત્તા અપાર છે

ગુજરાતમાં મધ્યસ્થ સંસ્થા સ્થાપવા માટે માર્ગ-દર્શક સુચના.

નોધ — આવી જાતની મધ્યસ્થ સંસ્થા માટે હાલ તુરત ગુજરાતે એક મજબુત જવાબદાર કમીટી સ્થાપવી જોઈએ. આ કમીટીમા પ્રત્યેક કોટન સેલ મંડળનો એક એક પ્રતિનિધિ હોવો જોઈએ. આ કમીટીએ મધ્યસ્થ સંસ્થાના વિકાસ માટે બનતા સઘળા પ્રયત્ન કરવા, તે ઉપરાંત મજકુર કમીટીએ એથી ત્રણ બાહોશ, કુશળ પ્રમાણિક અને વજનદાર સભાસદોની એક નાની પેટા કમીટી નીમવી અને તે પેટા કમીટીએ સઘળી મંડળીઓ તરફથી રૂ કપાસ, કપાસીયા વેચવા લેવા વગેરેનુ કામ કરવુ આ પેટા કમીટીના હાથ નીચે એક અથવા વધારે પગારદાર નોકર હિસાબી તથા બીજુ કામ કરવા નીમવા જોઈએ તે ઉપરાંત આ પેટા કમીટીને રૂના કોઈ પણ બજારમા રૂ વીગેરે વેચવા માટે અને મંડળીઓના સામાન્ય હિતના કાર્ય માટે જવાની સત્તા આપવી જોઇએ.

આ જાતની મધ્યસ્થ સંસ્થાના ખર્ચને પહોચી વળવા ગુજરાતની બધી કોઓપરેટીવ કોટન સેલ મંડળીઓ તેઓ જેટલા રૂનુ કામ કરે તેનાપર દર સેંકડે અમુક ટકા રાખવા જોઇએ આ મધ્યસ્થ સંસ્થાની દરેક કોટન સેલ મંડળીને હાલ પગારદાર માણસ રાખવા પડે છે તે રાખવા પડે નહી અગર રાખવા પડે તો ફક્ત એકાદ માણસ રાખવો પડે અને તેની મંડળીને ખર્ચમા ફાયદો થાય. શરૂઆતમા એક મ્હોટા પગારદાર માણસ (મેનેજર) રાખવાની જરૂર પડે, પણ ત્હેના ખર્ચને પહોચી વળવા માટે સહકારી ખાતાને હાલ તરત મદદ માટે ભલામણ કરવી જોઇએ.

ઢોરના રોગ.

—**********—

આફરો—ટીમ્પેનાઈટીસ—TYMPANITES

આ ચેપી રોગ નથી ઢોરની હોજરીમા હવા ભરાઈ પેટ ફુલે છે ત્યારે ઢોર આફરાઇ જાય છે, આ ઢોરોમા સાધારણ રોગ છે અને તેનુ કારણ અની યમીત ખોરાક હોય છે જેમકે જે ખોરાક ઢોરોએ પહેલા ખાધેલો નહી હોય તેવો ખોરાક ખાધાથી આ રોગ થાય છે આ રોગ વરસાદના પહેલા ઝાપટા પડયા પછી નવુ ઘાસ ઉગવા માંડે છે ત્યારે જોવામા આવે છે આ વખત પહેલા ઢોરોને સુકો ખોરાક કેટલાક મહિના સુધી આપવામા આવેલો હોય છે અથવા ઘણી વખત ઢોર ભુખે મરી ગયેલા જેવા હોય છે તેથી ઢોર નવુ ઉગેલુ લીલુ ઘાસ કરડી કરડીને અકરાંત્યા જેવુ ઘણુ ખાય છે અને તેથી ઢોરને આફરો ચડે છે આ વખતે એક ટોલાના ઘણા ઢોર આફરાઇ જાય છે અને તેથી ચેપી રોગ હોય એમ ભુલથી અનુમાન થાય છે ઢોરને ગલે ટચુરો ભરાઈ રહેવાથી પણ ઢોરને આફરો ચઢી આવે છે

ચિન્હો આ રોગના ચિન્હો તુરત દેખાઈ આવે છે ઢોરના પેટની ડાબી બાજુનો પાછલો ભાગ ફુલેલો માલમ પડે છે ને તેના ઉપર આંગળીથી ટકોરો મારવાથી ઢોલના જેવો અવાજ થાય છે આ ફુલેલા ભાગ ઉપરની ચામડી કઠણ અને પહોળી થયેલી માલમ પડે છે પેટમા હવા ભરાવાથી આ મુજબ ફુલી જાય છે ઢોરને શ્વાસોશ્વાસ લેવામા ઘણી અડચણ પડે છે ઢોર માથુ સીધુ ઉંચુ રાખી ફરે છે અને અકડાઈ ગયેલુ હોય તેમ ઉભુ રહે છે અને ચાલવાને શકતી હોય નહી તેમ જણાય છે પેટનો આફરો એકદમ વધી જાય છે શ્વાસ રૂંધાઈ જાય છે જો તાકીદથી ઉપાય લેવામા નથી આવતો તો ઢોર ગુંગળાઈને મરી જાય છે આ રોગ એકથી ત્રણ કલાક સુધી પહોંચે છે અથવા જ્યારે ઢોરને આફરો થોડો હોય છે ત્યારે આઠથી બાર કલાક સુધી આ રોગ પહોંચે છે

ઉપાય — નીચે મુજબ એકદમ દવા આપવી,

દેશીદારૂ	૪ આઉન્સ	૧૦ તોળા,
ખાંડેલી સુંઠ	૧ આઉન્સ	૨॥ તોળા
ખાંડેલા કાળા મરી (તીખા)	૦॥ આઉન્સ	૧॥ તોળા
પાણી	૧ ક્વાર્ટ	૧ શેર

ઉપર મુજબ દવા બનાબર એક રસ કરવી અને દવા આપતા પહેલા હવા પીને આપવી, જો દવાની સારી અસર થવા માંડશે તો ઢોરને ઓડકાર-હેડકી આવશે, અને જેમ હેડકી આવતી જશે તેમ આફરો ઓછો થતો જશે અને શ્વાસ સહેલાઈથી લઈ શકશે જ્યારે આફરો બેગી જાય ત્યારે ૨૦ આઉન્સ (૫૦ તોલા) મીઠુ તેલ ઢોરને પાઈ દેવુ કે તેથી તેને જુનાબ થશે

જ્યારે ઘણોજ આફરો ચઢેલો હોય છે ત્યારે પેટનો જે ભાગ ઘણોજ ફુલેલો હોય છે તે ભાગમાથી હવા બાહાર કહાડવા માટે પેટમા કાણુ પાડવુ પડે છે આ ઘણુ જોખમ ભરેલુ છે પણ જ્યારે ઢોરને કોઈ ઉપાય અસર કરતો નહી હોય ત્યારે આખર ઈલાજ તરીકે ઢોરના ધણીએ આ ઉપાય કરવો આફરાયલી જગ્યાએ ધારવાળો તીક્ષણ છ ઇંચ લાબો ચપ્પુ ઘોચવો અને ચપ્પુને ગોળ ફેરવવો કે જેથી હવા બાહાર નીકળી જાય

આફરો ઉતરી ગયા પછી જખમ ઉપર ટીંકચર આયોડીન ચોપડવુ નલીઉ તેલ શેર ૧ા અને ચોખ્ખુ ટરપીન તેલ ૧ નવટાંક પાવાથી આફરો ઉતરી જાય છે આફરાની દવા પાયા પછી ઢોરને ઉતાવળુ ચલાવવુ અગર દોડાવવુ, તેથી આફરો જલદીથી ઉતરી જાય છે આફરો ચઢે અને ઉતરે એમ ઘણા દીવસ સુધી થયા કરે તો તેને કુક્ષવા કહે છે કુક્ષવાને માટે કેટલાક લોકો ડામે છે પણ તેનાથી તે રોગ મટતો નથી

કુક્ષવામા ઢોર બરાબર ખાતુ નથી ઝાડોપણ સારૂ થતો નથી. વારે ઘડીએ આફરો ચઢવાથી ઢોર દુબલુ પડી જાય છે અને કોઇ ઉપાયની ટીકી ના લાગે તો આખરે મરી જાય છે

કુક્ષવા વાળા ઢોરને પહેલે દીવસે ખાવાનુ તેલ શેર ૧ પાવુ અને બીજે દીવસથી સવાર સાંજ બન્ને વખત નીચેની દવા પાવી.

શુંઠ ભુકી ૧ અધોળ   કડુ ભુકી ૧ અધોળ
ઝેર કચોલા ભુકી ૧ આનીભાર   ગોળ અડધો શેર

એક ૧ શેર પાણી સાથે મેળવી દીવસ આઠ સુધી પાવુ

દીવસ આઠ સુધી દવા પાયા પછી વચ્ચે બે દીવસ છોડી દઈને ફરીથી દવા શરૂ કરવી. કારણ કે ઝેર કચોલા એ ઝેરી દવા છે અને પેટના તેનો જમાવ થઈ રહે છે આફરા વાળા ઢોરને ખોરાક ઘણો થોડો આપવો એટલે લાંઘન (અપવાસ) કરાવવો આફરો મટી ગયા પછી પણ જલદીથી પચી શકે તેવો ખોરાક આપવો

ઈમ્પેકશન ઓફ ધી રુમેન.

IMPACTION OF THE RUMAN

ચારાથી હોજરીનુ બંધ થઈ જવુ

જ્યારે ઢોરો પાચન થઈ શકે નહી એવો ખોરાક અકરાતાની માફક હોજરીમા ભરે છે ત્યારે "રૂમેન" અથવા પહેલી હોજરી ફુલે છે પુષ્ટીકારક હોય નહી એવો અને પાચન થઇ શકે નહી એવો ઘાસ દાણો જે ઢોરોને ખવડાવવામા આવે છે તેને સાધારણ રીતે આ રોગ લાગુ પડે છે જ્યારે પેટમા ખોરાક ખાટો થઈ ખમીર ચઢી આવે છે ત્યારે અગાઉ સમજાવ્યા પ્રમાણે આફરો થાય છે હોજરી ફુલે છે ત્યારે તેની અંદરના પડદા પોતાની શકતી ખુવે છે અને તેમ થવાથી હોજરી બરાબર કામ કરતી નથી

આ દરદ માફક નહી આવે એવો ચારો એકજ વેળાએ પુષ્કળ ચરવાથી એકદમ થઈ આવે છે પણ ઘણી વખતે તે ધીમે ધીમે થાય છે પણ અકરાતાની માફક ખાનારા જનાવરો અથવા તો જેને ભુખ્યા રાખવામા આવ્યા હોય અને પછી એકદમ જેમને પુષ્કળ ખોરાક આપવામા આવ્યો હોય તેવા જનાવરોને આ દરદ જલદી લાગુ પડે છે પીવાનુ પાણી પુરતુ નહી મળવાથી ઘણુ ખરૂ દરદ થાય છે

લક્ષણો—સાધારણ નીયમ એવો છે કે આ રોગના લક્ષણો ધીરે ધીરે માલમ પડે છે જનાવર સુસ્ત દેખાય છે, અને વાગોળતુ નથી તેને કોઈ વખતે ભુખ લાગે છે અને કોઈ વખત ભુખ લાગતી નથી, અથવા તો ખોરાક બીલકુલ ખાતુ નથી જેમ આફરાના મંદવાડમા ડાબી કુખ ફુલે છે તેમ આ રોગમા પણ ડાબી કુખ ફુલે છે પણ આ રોગમા પેટમા ફુલવાના રોગની માફક પડઘમના જેવો અથવા ઢબઢબ અવાજ નીકળતો નથી પણ પેટ પર દાબવાથી તેમા ખાડો પડે છે હોજરી હદ ઉપરાંત ભરાઈ ગયેલી હોય છે જનાવર દાંત કચરાવે છે તેના પેટમા દુખાવો થતો માલમ પડે છે પેટ ઘણુ ખરૂ કબજ રહે છે શ્વાસ ઘણો જોરમા ચાલે છે અને જનાવર વારવાર કણે છે હોજરીમાના પદાર્થ પર ખમીર ચઢે છે તો થોડો આફરો પણ હોયછે સારી માવજત કરવામા આવે નહી તો ઘણી વખતે મરણ નીપજે છે રોગ ધીમે ધીમે મટે છે અને અનેક તરેહની બીજી વ્યથા થવાને સબબ છે

ઉપચાર—ફુલવામા બતા આ પ્રમાણે કરવા.

અજીરણ—ઇન્ડીજેશન—INDIGESTION

પ્રકાર—અજીરણ એ એક બહોળી સંજ્ઞા છે અને એની વ્યાખ્યામાં પાચન ક્રીયા જે ભાગમાંથી થાય છે તેમા થયલા બગાડને લીધે થતા ઘણા લક્ષણોનો સમાવેશ થાય છે એ લક્ષણો કેટલીક વખતે તીવ્ર રૂપે અથવા અર્ધા તીવ્ર રૂપે માલમ પડે છે અથવા તો તે ઘણા દીવસના જુના હોય છે ઢોરમા આ રોગ સાધારણ હોય છે ઘણે પ્રસંગે પાચન ઇંદ્રીઓ તદ્દન બગડી ગયેલી હોય છે ખોરાક પસાર કરનારી નળીના એક અથવા વધારે ભાગમા પણ બગાડો થવાનો પણ સંભવ છે ખોરાક આપવામા થતી ભુલોને લીધે જનાવરની એ સ્થીતી થાય છે હીંદુસ્તાનમા આ રોગ ઉનાળામા ઢોરોને ઘણો લાગુ પડે છે અને ખાસ કરીને જ્યારે ઘાસ ચારાની અછત હોય છે ત્યારે તે લાગુ પડે છે તેવી રૂતુમા ઢોર અને ઘેટાને સખત રેસાવાળુ ઘાસ તથા કડબ અથવા છોડ તથા ઝાડના ડાળા ડાખળા ખાવા પડે છે આવા ખોરાકથી અને ખાસ કરીને તેમને વેઠવા પડતા શ્રમથી બળદ અને દુઝણી ગાયોની પાચન શકિતપર નઠારી અસર થાય છે અને તે કારણથી ખાધેલુ બરાબર પાચન થતુ નથી

લક્ષણો—જનાવર સુસ્ત રહે છે અને ભુખ મરી જાય છે અને તે બીલકુલ વાગોળતુ નથી અથવા થોડુ થોડુ વાગોળે છે જનાવર લેવાઈ ગયેલુ દેખાય છે, અને તેની ચામડી પાસળા તથા પીઠ સાથે ચોટી ગયેલા હોય છે

જનાવરને પેટ સાફ આવતુ નથી, તેનો સ્વાસ દુર્ગંધ મારે છે ગાયો દુધ ઓછુ આપે છે અને તે દુધ ખરાબ સ્વાદ વાલુ હોય છે શ્વાસ વધારે જોરથી ચાલે છે, અને જનાવરના ગળામા ઘરેરો બોલે છે તથા દુખ થતુ હોય અને દાત કચકચાવે છે

જનાવરને લુખ્ખી ઉધરસ આવે છે જનાવર લથડીયા પણ ખાય છે અને બેભાન જેવુ દેખાય છે કેટલીક વખત ઉશ્કેરાએલુ જણાય છે અને પછી તેણે તાણ આવે છે

ઘણા પ્રસંગે તે જનાવરની ભુખ તદન મરી જાય છે, તથા વખતસર અસરકારક ઉપચારો કરવામા આવે નહીતો જનાવર નબળાઈથી મરણ પામેછે

કેટલીક વખતે પેટે અને આંતરડામા સોજો આવે છે, જો બરાબર ઉપચાર કરવામા આવે તો જે જનાવરોને અર્ધ તીવ્ર રૂપમા આ રોગ લાગુ પડયો હોય છે તે સારા થાય છે જો જનાવરને તીવ્ર રૂપમા રોગ લાગુ પડયો હોય

તથા જ્ઞાનતંતુમા બગાડો થયાના ચિન્હ જણાય અને તેમની પાચન કરવાની નળીપર મોજે માલમ પડે તો તેઓ ઘણુ ખરૂ મરણ પામે છે જ્યારે રોગ ઘણા દિવસનો જુનો થયો હોય છે ત્યારે જનાવરની પુરતી સભાળ લેવી તથા ઉપચારો ચાલુ રાખવા, તો ધીમે ધીમે સારૂ થાય છે

ઉપચાર—માદા જનાવરને તેમની તદુરસ્તી જળવાય એવી જગ્યામા રાખવા જોઇએ, તથા તેમની ખોરાકના સબધમા બરાબર સભાળ લેવી જોઇએ ચોખાની પાતળી કાજી આપવી કુમળો અને સ્હેલાઇથી પાચન થાય એવો ખોરાક થોડો થોડો આપવો જે પ્રમાણે તે માદા જનાવરની ભુખ ખુલે તે પ્રમાણે ખોરાક ધીમે ધીમે વધારવો, દવા કુક્ષવામા બતાવ્યા પ્રમાણે કરવી

જનાવરની પાસે તેનાથી પહોચી શકાય એવી જગ્યોએ સીધવનો ગાગડો ચાટવા સારૂ મુકવો તેને છુટથી પાણી પીવા દેવુ સારી માવજત કરવી અને સભાળ પુર્વક ખોરાક આપવો એ જરૂરનુ છે

ઝાડાની કબજીયાત અથવા બધકોષ (કોન્સ્ટીપેશન—CONSTIPATION)

આ કાઈ ખરેખર રોગ નથી પણ રોગનુ ચિન્હ અથવા પાચન નહી થઈ શકે તેવો ખોરાક આપ્યાની નિશાની છે આવી હાલતમા ખોરાક બદલી નાખો, ખાસ કરીને લીલો ખોરાક આપવો અને તે જો નહી મળી શકે તો બાફલી અળસી આપવી યોગ્ય છે કુક્ષવામા બતાવ્યા પ્રમાણે દવા કરવી

કેટલીક વખત વાછરડાને જનમ્યા પછી તરતજ બધકોષ થાય છે આવે વખતે એક શેર નાધારણ ગરમ પાણી, ગા તોલા ગ્લિસરિન અને ગા તોલા ખીરૂ (જનમ્યા પછીનુ દુધ) લેઇ એ બધાને સારી રીતે મેળવી હલાવવુ અને તેની મળદ્વારમા પીચકારી મારવી જેની રીત નીચે પ્રમાણે છે —

કરમોડી (કેન્સર ઓફ હોર્ન—CANCER OF HORN)

કરમોડી એ શીંગડાનો રોગ છે

લક્ષણ—કરમોડી વાળુ શીંગડુ ધીમે ધીમે નમતુ જાય છે, અને આખરે ખરી પડે છે સાજા શીંગડા કરતા રોગી શીંગડુ વધારે ગરમ હોય છે અને કઠણ વસ્તુ તેના ઉપર ઠોકવાથી ખોખરો અવાજ થાય છે

કરમોડી થઈ હોય તે ઢોર બરોબર ખાતુ નથી અને શીંગડુ એક બાજુ નમતુ રાખે છે કેટલીક વખત કાનની નીચે સોજો હોય છે, અને શીંગડાના મુળમા દબાવવાથી દુખે છે કરમોડી વાળા ઢોરની સામે ઉભા રહી જોવાથી અને બન્ને શીંગડા સરખાવવાથી કરમોડી વાળુ શીંગડુ નમેલુ જણાય છે, અને બન્ને આખો સરખાવવાથી કરમોડીવાળા શીંગડા તરફની આખ સહેજ ફુલેલી અને ડોળાએલી માલમ પડે છે આવી રીતે કરમોડીની પરીક્ષા કરી શકાય છે

ઉપાય—કરમોડીવાળા શીંગડાને સાબુ અને ગરમ પાણીથી ધોઈ નાખવુ, અને વાળની નજીક કરવતથી કાપી નાખવુ, અને કરમોડી વાળા ભાગ બધો કાઢી નાખી શીંગડાના કાણા ચોખ્ખા કરવા, અને જખમમા ફીનાઈલના પાણીમા રૂનુ પુમડુ બોળી મુકવુ, અને તે ઉપર સ્વચ્છ કપડાનો પાટો બાધવો, આ પાટો ત્રીજે દિવસે છોડવો, અને ફીનાઈલના પાણીથી શીંગડુ સાફ ધોઈ નાખી ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે દવા મુકી પાટો બાધી દેવો આ પ્રમાણે દરરોજ કરવુ બરોબર રૂઝ વળવા માડે ત્યારે પછી દરરોજ ફીનાઈલના પાણીથી જખમ ધોઈ અને જીરો કાથો ભભરાવી તે ઉપર રૂ મુકી પાટો બાધી દેવો આ પ્રમાણે કરવાથી કરમોડી મટી જાય છે કરમોડીનુ શીંગડુ જેમ બને તેમ વહેલુ કાપવુ, બહુ મોડુ થઇ જાયતો રોગ વધી જાય છે અને મોડુ કાપવાથી રોગ મટતો નથી

નજીકમા ઢોરનુ દવાખાનુ હોયતો ત્યા જઈ શીંગડુ કપાવવુ વધારે સારૂછે

દરાજ અથવા દાદર

આ એક ચામડીનો રોગ છે જે મુખ્યત્વે કરીને જુવાન ઢોર અને વાછરડાને થાય છે એક જાતની છવાત જે ચામડી અને ચામડીના ઉપલા પરને લાગુ પડવાથી થાય છે આ રોગ બહુ ચેપી છે અને એક જનાવરથી બીજાને થાય છે, એના વાળ ખરી જાય છે ... થાય છે અને શરીર ... જાય છે

લક્ષણ—ચામડી ઉપર ગોળ ચાઠા થાય છે ને તેમાથી વાળ ફાટી મર ડાઈને ખરી પડે છે ને વાળ વગરના થઈ જાય છે, ચાઠા સુજેલાને લાલ થઈ જાય છે, અને ઝીણી ફોલ્લીઓ ઉપડી તેમાથી પાણી જેવો પદાર્થ વહે છે આગળ જતા ચાઠા ઉપર સફેત રગના ભિગડા થાય છે જે લાગી જાય છે આ ચાઠા માથુ, ગરદન અને પીઠ ઉપર ઘણુ કરી થાય છે જનાવરોમાથી આ રોગ માણસોને પણ લાગુ પડે છે

ઇલાજ—સઘળા પોપડા (કપોટી) સાબુ અને પાણીથી ધોઈ કાઢી નાખ વા વાળ અને ભિગડા નીકળે તે બાળી નાખવા, ત્યાર પછી નીચેની દવા રોગી ભાગ ઉપર લગાડવી—

કાકા મરી	તોલા ૫
કોપરેલ તેલ	શેર ૧।

કાકામરીના બીઆનો ઝીણો ભુકો કરી તેમા ધીમે ધીમે તેલ ઉમેરતા જવુ અને સારી રીતે હલાવી મેલવવુ આ દવા ઝેરી હોવાથી ખવડાવવી નહી,

અથવા ઉપલી દવાને બદલે —

ગધકનો ભુકો	તોલા ૧૦
કોપરેલ તેલ	શેર ૧।

આ દવા ભેગી કરી જ્યાસુધી રોગ નાબુદ થાય ત્યાસુધી લગાડવી

જીવાતનો નાશ કરવાને કોઢને સાફ કરાવી ચુનો ધોળાવવો

જુ

જુ ઢોર અને ભેસોને સાધારણ રીતે બહુ પડે છે તેની લીખ વાળને વ ળગી રહે છે પણ જુ તો શરિર ઉપર આમ તેમ ફર્યા કરે છે ચળ તથા બ ળતરા ઉત્પન્ન કરે છે જો જુ વધારે હોય તો એટલી સખત બળતરા કરે છે કે જનાવર દુબળુ થઇ દુધ ઓછુ આપે છે

ઇલાજ—ભેસને મુડી નાખવ થી બધી લીખ જતી રહે છે અને સારી અસર થાય છે સાબુ અને પાણીથી ઢોરને નવારવા અને ફીનાઈલનુ પાણી (ફીનાઇલ ૧ રૂપીઆ ભાર અને પાણી શેર ૧ મેળવવુ) લગાડવુ આમ બે ત્રણ દીવસ સુધી કરવુ એટલે જુઓ મરી જશે

જખમમા જીવડા

જો જખમની ખરાબર સભાળ લીધી નહી હોય અને પાટો બાન્ધો નહી હોય તો રોગ ઘણીખરી વાર જીવડા હોય છે જીવડા જખમને રૂઝાણ દેતા

નથી અને ડાળામા ભરાઈ રહે છે અને તેથી કરી જખમ મોટો થાય છે અને તેની આજુબાજુનો ભાગ એહેર મારી જાય છે વળી જીવડા નસકોરામા અથવા સુત્રાણમા મળી આવે છે જીવડા માખીના ઇંડામાથી થાય છે માખી જખમ પર બેસી બે ત્રણ મિનિટમા સંખ્યા બંધ ઇંડા મુકે છે આ ઇંડામાથી થોડા કલાકમા જીવડા ઉત્પન્ન થાય છે જીવડા માસમા ભરાઈ રહી તેને ખાય છે આ કીડા જલદીથી મોટા થઈ જ્યારે બરાબર મોટા થાય ત્યારે જખમમાથી નીકળી જમીન ઉપર ખરી પડે છે અને તે પછી થોડા વખત બાદ તેની માખી થાય છે

ઇલાજ—કીડાવાળો ભાગ પાણીથી સારી રીતે ધોવો તે પછી જીવડા આગ લીઓ અથવા ચીપીઆ વડે વીણી કાઢવા. ત્યાર પછી તે ભાગ ઉપર ટરપીટન અને મીઠુ તેલ (૧ ભાગ ટરપીટન અને ૫ ભાગ મીઠુ તેલ) લગાડવુ કે જેથી કરી બાકી રહેલા જીવડા મરી જાય અને જખમમા સણ અથવા રૂનુ કપડુ એજ તેલમા બોળીને દાબી મુકવુ એક દિવસ પછી એ કપડુ કાઢી લેઈ જખમ ઉપર સારી રીતે ટાર અને મીઠુ તેલ સરખે ભાગે મેળવી લગાડવુ કે જેથી માખી નવા ઇંડા મુકતી અટકે સણને બદલે નીતારૂળીના પાતરા ને કપુરને ભેગા વાટી જખમમા દાબવાનો ઉપયોગ થાય તોપણ ચાલે

ચોખ્ખા ફીનાઈલમા રૂનુ પુમડુ બોળી જખમમા મુકવાથી જીવડા મરી જાયછે

જીવડા મરી ગયા પછી નીચેની દવાઓ લગાડવાથી-ઘા રૂઝાઈ જાય છે

કપુર ૧ ભાગ
કણજીયુ તેલ ૪ ભાગ
મેળવી લગાડવુ.

બોરીક એસીડ ૮ ભાગ
આયોડો ફોમ ૧ ભાગ
મેળવી લગાડવુ.

જખમ સારો થાય ત્યા સુધી તેને દરરોજ કાર્બોલીક સાબુથી સાફ પાણીથી બરાબર સાફ ધોવો અને માખો ના બેસે તેવી દવાઓ લગાડવી.

ઇતરડી—(જુઆ-જીંગોડીઓ)

ઇતરડી ઢોરને બહુ થાય છે અને નીચે પ્રમાણે નુકશાન કરે છે
૧ તેઓ એક ચોકસ જાતનો રોગ દાખલ કરે છે
૨ તેઓ જનાવરનુ લોહી ચુસી તેને દુબળુ કરી નાખે છે
૩ તેઓ જખમ કરે છે જેમા માખીના ગસન મુકવાથી જીવડા પડે છે

ઈલાજ—ઈતરડીનો નાશ કરવો બહુ મુશ્કેલ છે અને ઘણુ કરી કોઈપણ જાતની દવા તેને લાગુ પડતી નથી તેઓને હાથ વતી ઉખેડી કાઢી બાળી મુકવી ત્રણ ચાર દિવસ લાગટ કરવુ કે તે દરમ્યાન તેના નાના બચ્ચાં પણ મોટા થઈ દેખાઈ આવશે. પછી પગ અને શરિર ઉપર કપાસીઆનુ તેલ અથવા નીચેની દવા લગાડવાનો યત્ન કરવો :—

ગધક ..	શેર ૦ાા
ટાર .	,, ૧
કપાસીઆનુ તેલ	,, ૫

ઉપરની દવામા મળી શકે તો પાચ શેર ક્રાસ્રલેટ ઉમેરવુ. આ મેળવણી શરીર ઉપર મુખ્યત્વે કરીને પેટની નીચે, પગ વચે, ને કાનની આસપાસ ઘસીને લગાડવી.

ફીનાઈનુ પાણી (૧ રૂપીઆ ભાર ફીનાઈલ અને ૪૦ રૂપીઆ ભાર પાણી મેલવવુ) ઈતરડીઓ ઉપર લગાડવુ

ઈતિરડી વાવી જમીન આઠ આઠ આગળ ખોદી તે માટી કહાડી નાખી દુર ફેકી દેવી અને નવી માટી લાવી તબેલામાં પુરવી કારણ કે ભોયમા પણ ઈતરડીઓ ભરાઈ રહે છે

અડો—(ડાયેરીઆ)

વારવાર અને અતિશય પાતળા અથવા પાણી જેવા ઝાડા થાય તેવી હાલતને આ રોગ કહે છે સાધારણ રીતે એ રોગ કેકસેક તનદુરસ્તીને નુકશાન કારક ખોરાક અથવા અયોગ્ય અગર પચી નહી શકે તેવો ખોરાક ખાવાથી પેદા થાય છે વળી ઢોર લાબો વખત વરસાદમાં અને કકડતી હવામા અથવા સખ્ત તાપમા રહે તોપણ થાય છે કોઈ વખતે પેટમા ચરમ હોવાથી પણ થાય છે બીજા રોગો જેવા કે બળીઆ અગર શીતળામા એવી હાલત ચિન્હ તરીકે હોય છે વરસાદની શરૂઆતમા જ્યારે નવુ ઘાસ ઉગે છે ત્યારે એ રોગ ઢોરને વારવાર થાય છે અતિશય લીલુ ઘાસ ખાવાથી ઢોરને અજીર્ણ થઈ અડો થાય છે નાના વાછરડાને હુટીમા એક જાતના જતુ દાખલ થવાથી ઝાડા થાય છે

ચિન્હ—પહેલાં ઝાડો પાતળો થઈ પછીથી પાણી જેવો થાય છે, વાન મારે છે અને વારવાર થાય છે આ હાલત વધારે વખત રહે તો ઝાડામા લોહી તથા સફેત પાચ જેવો પદાર્થ પડવા માડે છે શરૂઆતમા ઢોરની તબીએત બગડતી નથી પણ પાછળથી તે નબળુ થાય છે અને પેટમા દુખતુ હોય તેમ જણાય છે, કુખ તરફ જુએ છે બેસ ઉઠ કરે છે, અને આખેના ગ્રે ફરે છે, સખત હાલતમા એકદમ સુનઈ જઈ નબળુ પડી મરી જાય છે

ઈલાજ—ગમે તેવી હાલતમા ખોરાક પચી શકે તેવો અને સારી જાતનો આપવો સુકો અને થોડો આપવો . કઠબના સાઠા અને બરછટ ભાગ કાઢી પાત ર આપવા ચોખાની કાજી પણ આપવી દીવસમા ત્રણ ચાર વખત બે બે શેર કાજી અપાય તો બસ છે પાણી થોડુ પાવુ અને ચોખ્ખુ હોય તેની સભાળ રાખવી શરૂઆતમા ઘણા ખરા રોગીને પેટ અને આતરડામાથી અપચાનો ખો રાક કાઢી નાખવા માટે તેલના જુલાબ આપવાનુ સલાહ ભરેલુ છે એક શેર તલનુ તેલ બસ છે તેલની અસર થોડા કલાકમા થઈ રહે પછી નીચેની દવા ઝાડા બધ અથવા ઓછકમી થાય ત્યા સુધી દરરોજ બે વાર આપવી

ચાક	(ખડી—મફેતો)	તોલા રા
કાથો		„ ૧।
શુઠ		„ ૧।
અફીણ		બેઆની ભાર
દેશી દારૂ		તોલા ૫'

ઉપરની દવાનો સારી પેઠે ભુકો કરી, મેળવી, દારૂ ઉમેરવો અને બધાને અચ્છેર ચોખાની કાજીમા મેળવી, એકી વખતે પાવુ ઉપલી દવાનો ચોથો હી સો વાછરડા માટે પુરતો છે

ઉપરની દવાને બદલે નીચેની દવાનો અજમાયશ કરવો દશ શેર બીવા ને ભાગી દશ શેર પાણીમા એક કલાક ઉકાળવા અને ગરમ હોય ત્યારે તે પાણીને ગાળી છાયડામા ઠરવા દેવુ , પછી જ્યા લગી ઝાડા થાય ત્યા સુધી ત્રણ ત્રણ કલાકે એક શેર પાણી પાવુ ઝાડા બધ થાય ત્યારે દવા આપવી ન હી, પણ કાજી અને ઉપર કહેલો કઠબના પાતરનો ખોરાક થોડા દીવસ આપ વો જો ઢોર બહુ નબળુ પડી ગયુ હોય તો નીચેની દવા આપવી —

વરીઆળી	તોલો ૧
કરીઆતુ	„ ગા
એળચી	„ ૧
અજમો	„ ૧

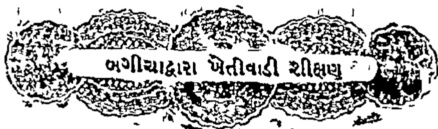
ઉપરની દવા બરાબર મેળવી દરરોજ ખોરાકમા આપવી અથવા

હીરાકશી	તોલો ૧
મીઠુ	„ ગા

ભુકો કરી રોજ ખોરાક સાથે આપવો.

વાછરડામા ઝાડાનો રોગ અટકાવવા માટે તેમની દુટી જન્મ્યા પછી સાફ રાખવાની જરૂર છે જન્મ્યા પછી દુટીમા થોડો દારૂ લગાડ્યો હોય તો સાધારણ રીતે રોગ થશે નહી,

સાદ વાછરડાને સારા વાછરડાથી જુદા રાખવા

લેખક—રા૦ અંબાલાલ એમ૦ પટેલ બી૦ એજી૦.

કુન્તા–દખણ.

હીંદુસ્તાન દેશ મુખ્યત્વે કરીને ખેતી ઉપર આધાર રાખે છે, અને તેની લગભગ ગામડાંના બધી વસ્તી ખેડુત છે માટે ગામડાંની સ્કુલોમા ભણતા વીદ્યાર્થીઓ પણ ભવીષ્યના ખેડુતજ છે, જેથી કરીને તેમને ઉચા પ્રકારના ખેડુત બનાવવા માટે લેખન વાચન સાથે ખેતીનુ પણ શીક્ષણ મળવુ જોઇએ કે જેના ઉપર તેમની જીંદગીનો આધાર છે, આ શીક્ષણ પુરૂં પડવા માટે દરેક સ્કુલને અંગે એક બગીચો હોવો જોઇએ કે જે દ્વારા વીદ્યાર્થીઓને ખેતીનુ શીક્ષણ આપી શકાય વળી શીક્ષકો મેળવવામા ખીલકુલ અડચણ નડે તેમ છે નહી કારણ કે ઘણા ખરા શીક્ષકો ગામડામાંના હોય છે, અને તેમનો ધંધો પણ ખેતીજ હોય છે,

બગીચાદ્વારા નીચે જણાવેલા હેતુ સાધી શકાય—

(૧) શાળાનુ મકાન બગીચા વડે સુશોભીત દેખાય, વળી શીયાળા ઉનાળામા ટાઢ તડકામાથી રક્ષણ થઇ શકે પવન ફુંકાતા કમી થાય તેમજ મકાનની મકડાસ હોય, તો વીદ્યાર્થીઓને બહાર બગીચામાં બેસાડી શકાય. વળી કસરત વગેરે જે ખુલ્લામાં કરવાં જોઇએ તે પણ સારી રીતે થઇ શકે બહારથી આવનાર ઉપર સારી છાપ પાડી શકાય

(૨) શાળાના વીદ્યાર્થીઓને બગીચાદ્વારા ખેતીનુ શીક્ષણ આપી શકાય, કે જેના ઉપર બધા ગામડા બલ્કે આખુ હીંદુસ્તાન જીવે છે, ખેતીજ આપણી જીવન દોરી છે, હળ કેમ હાંકવુ કયો પાક કર્યાં ક્યારે અને કેવી રીતે રપવો, તેને ક્યુ ખાતર આપવુ તેની કાપણી ક્યારે કરવી, ફળ ઝાડ કેવી રીતે વાવવા અને ઉછેરવાં, ઢોરને કેવી રીતે ઉછેરવાં વગેરે બાબતો શીખવવી ખાસ જરૂરની છે, આ બાબતો વીદ્યાર્થીઓ દર રોજ પોતાને ઘેર થતી જુવે છે, અને વળી ભવીષ્યની જીંદગીમા પણ તેજ કરવાની છે, માટે પ્રત્યેક શાળામા તે ઉપર લક્ષ આપવાની જરૂર છે હાલમાં આપણી શાળામા જે શીક્ષણ અપાય છે તે અવ્યવહારૂ છે, કારણ કે ખેતીનુ વાતાવરણ જે આપણા વીદ્યાર્થીઓમા કુદરતી છે તે ત્યાં જોવામાં આવતુ નથી. સ્કુલમાં વીદ્યાર્થી જે કંઇ શીખે તે તેના ઘરના ધંધાને લગતુજ હોવુ જોઇએ. નહી તો સ્કુલમા તે જે કંઇ શીખસે તે રસહીન નીરસ લાગસે વળી વીદ્યાર્થીને આપેલી કેળવણીનુ ખરું ફળ ક્યારે આવે

કે જ્યારે તેના જન્મ ધધાને અનુસરીનેજ સ્કુલમા કેળવણી આપવામાં આવે ત્યારેજ અને તેજ શીક્ષણ પદ્ધતી ભવીષ્યના ધધા માટે તેને તઇયાર કરે અને ફળદાયક નીવડે

(૩) ઘણા વર્ષ ભણવામા કાઢયા પછીથી ખેતી પ્રત્યે ઘણાને બેદીલી ઉપજે છે, વળી ખેતીનુ કામ જે ખાસ જાત મહેનતથી કરવાનુ છે તે તેમનાથી બની શકતુ નથી, માટે ગમે તેવી હલકી નોકરી મેળવવાને આમ તેમ રવડયા કરે છે, અને મા બાપને દુખી કરે છે, આવો કડવો અનુભવ ઘણા મા બાપને મળે છે, આથી ઘણાં મા બાપ પોતાના બાળકોને બાલપણથીજ ધધામા જોડી દે છે, અને સ્કુલમા મોકલતા નથી માટે જો સ્કુલને અગે બગીચો હોય, તો આ મુશ્કેલી પણ દુર થઇ શકે

(૪) જુદી જુદી જાતના શાક ભાજી, ફુલ ઝાડ વગેરેના અખતરા માટે બગીચો ઉપયોગી થઇ શકે જે કઇ નવીન ચીજ જોવામાં આવે, તેનુ પ્રથમ વાવેતર ત્યાં થાય કે જે લોકોના તથા વિદ્યાર્થીઓના જોવામા આવે, ત્યાર બાદ જો તે લા ફાયદાકારક નીવડે તો તેનુ વાવેતર કરવાને લોકને સલાહ આપી શકાય આ રીતે જો ઉત્સાહથી કામ કરવામા આવે તો સ્કુલ બગીચો ડીમોન્સ્ટ્રેશન ફાર્મ જેટલો ઉપયોગી થઈ શકે

(૫) પદાર્થપાઠ તથા વનસ્પતિ વિજ્ઞાન શિખવવામાં બગીચો શિક્ષકોને ઘણોજ ઉપયોગી થઇ શકે વળી વિદ્યાર્થીને દાખલા સહીત શિખવવામા આવે તો તેની છાપ ઘણી સારી પડે અને કોઇ દીવસ ભુલી જવાય નહી આ રીતે શીખવવાથી શીક્ષકનુ કામ ઘણુ સહેલુ થઇ જાય છે આદર્શ બગીચો બનાવવા માટે શાળાને અગે અર્ધાથી તે એક એકર જેટલી જમીન જોઇએ, ને સ્કુલમા જમીન ન હોય ત્યાં નજીકમા કુવાવાળી જગ્યા ગણોતે લઇ શકાય પાણીનુ સાધન સારૂ જોઇએ ત્યાર બાદ તેના ૭ ભાગ પાડી નીચે મુજબ વ્યવસ્થા કરી શકાય.

પહેલો ભાગ—આ ભાગમા ફુલ ઝાડ જેવાં કે ગુલાબ હસરાજ ફુલ વગેરે આવી શકે

બીજો ભાગ—સ્કુલના વિદ્યાર્થીઓને કસરત કવાયત વગેરે કરવા માટે ખુલ્લો રાખવો અને તેની અદર છાયા આપનાર ઝાડ રોપવાં.

ત્રીજો ભાગ—ઉપરના ધોરણના વિદ્યાર્થીના પ્રમાણમાં આ ભાગના નાના નાના ટુકડા પાડી દેવા. વળી તેમ છતાં જો વિદ્યાર્થીની સખ્યા વધારે હોય તો દરેક ટુકડો બે વિદ્યાર્થી વચ્ચે સોપવો. આ દરેક ટુકડાની અદર વિદ્યાર્થી પાસે જુદી જુદી જાતના વાવેતર કરાવવાં પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી પોતાના સોપેલા ટુકડામા જાતેજ મહેનત કરે અને તેની ઉપજ પણ તેજ લે. આમ કરવાથી વિદ્યાર્થીઓમાં ઉત્તમ પ્રકારની હરીફાઇ થશે

ચોથો ભાગ—આ ભાગ ડીમોન્સ્ટ્રેશન માટે રાખવો તેની અદર જે કાંઇ નવીન તુલ અજમાયશ કરવા જેવુ હોય તે કરવું તથા તેની અદર ઘઉં, કપાસ શેરડી, ઓલસીમ વગેરેના અખતરા કરી જોવા વળી જુદી જુદી રીતે વાવવાથી તેનુ શું પરીણામ આવે છે તે જોવુ દાખલા તરીકે કપાસ ઓરીએ તો કેવો થાય, રોપીએ તો કેવો થાય, અને પાળીઆ ઉપર રોપીએ તો કેવો થાય, આ અખતરાની નોંધ તથા

આવક ખર્ચનો હીસાબ એક શીક્ષકે રાખવો, એટલે પરીણામ શું આવ્યું તે માલુમ પડે

પાંચમો ભાગ—આ ભાગ તરફ કરવા માટે રાખવો મરચાં, વેગણ, ટામેટા કોલી-ફ્લાવર કેબેજ વગેરે શાક ભાજી તથા ફળ ઝાડ જેવા કે જમરૂખ દાડમ, લીંબુ, આંબા વગેરેનું બી નાંખી રોપા તઇયાર કરવા ત્યાર બાદ બીજી સારી જગા તઇયાર કરી રોપી દેવા ગુલાબ, કરેણ, દ્રાક્ષ અંજીર શેતુર વગેરેના કટીંગ ક્યારા બનાવી રોપવા જે કોઇ નવાન ઉછેરવાનું આવે, તે આ ભાગમા તઇયાર કરવું

છઠ્ઠો ભાગ—આ ભાગ ફળ ઝાડ માટે રાખવો ક્યારામાં જે રોપા તઇયાર થયા હોય, અગર તો બહારથી આવ્યા હોય, તે યોગ્ય અંતરે રોપવા ત્યાર બાદ ખાતર પાણી વગેરે આપી તેમની યોગ્ય માવજત કરાવવી ફળ ઝાડના રોપ જોઇએ તેટલા રોપી બાકીના વેચી દઇ પઇસા પણ મેળવી શકાય, ઉપરના ધોરણના મોટા વીદ્યાર્થીઓ પાસે ખેતીની એક નોંધ બુક રખાવવી જોઇએ, અને તેના અંદર ઘણા ખરા ઉપયોગી ફુલોનું વાવેતર કેવી રીતે અને ક્યારે કરવું, તથા કયું ખાતર કયે વખતે આપવું વગેરે લખાવવું જોઇએ

ઉપયોગી ફુલ ઝાડ કેમ ઉછેરવા, તેની માવજત કેમ કરવી ગુલાબ, સતરા તથા જંગલી બોર ઉપર સારી જાતના ડોળા ( ) કેવી રીતે ભરવા આંબા, ચીકુ લીંબુ વગેરેની કલમ કેવી રીતે બાંધવી અને ઉધારવી તેની નોંધ રહેવા જોઇએ આ બાબત વીદ્યાર્થીઓને ભવીષ્યમાં ઘણીજ ઉપયોગી થઇ શકે, દર અઠવાડીએ મોટા વીદ્યાર્થીઓને નજીકની કોઇ સારી વાડીમાં અગર તો કોઇ સારા અનુભવી ખેડુતની ખેતી જોવા લઇ જવા અને ત્યાં જે કંઇ જોવા જેવું હોય તે બતાવવું ત્યાંથી પાછા આવ્યા બાદ બીજે દીવસે ત્યાં જે જોયું હોય તથા વાતચીત થઇ હોય તે ઉપર શાળામાં એક નિબંધ લખે.

આ કાર્યક્રમ ફેલાવવા માટે સ્કુલને અંગે અધોગી એક એકર જેટલી પાણીના સાધનવાળી જમીન જોઇએ રૂ૦ ૧૫ થી ૨૫ મા ગણોતે રાખી ગુગળ બી વગેરે જે કંઇ જોઇએ તે ખેતીવાડી ખાતા તરફથી મળી શકે પરચુરણ ખર્ચ માટે રૂપીઆ ૨૫) ની જરૂર પડે એટલે મારા ધારવા મુજબ લગભગ રૂપીઆ ૫૦) મા ઉપર મુજબ કાર્યક્રમ ચલાવી શકાય તેમા એક શીવાય બધું કામકાજ વિદ્યાર્થીઓ પાસે કરાવવું જોઇએ વળી સ્કુલ કમીટી તાલુકા તથા જીલ્લા લોકલ બોર્ડ અને ખેતીવાડી ખાતાની મદદ કામ કરી બતાવી વારંવાર મેળવી શકાય કામ ચલાવવા માટે શીક્ષકો ખંતીલા અને ઉદ્યોગી જોઇએ વળી તેઓને સાધારણ ખેતીનું જ્ઞાન પણ હોવું જોઇએ. આપણા શીક્ષકોને કંઇ ભણાવવા જવાની જરૂર નથી. કારણ કે તેઓ જન્મ ખેડુત છે ફળ ઝાડ ઉછેરવાનું તથા કલમ વગેરે કરવાનું તથા અખતરા કરવામા સારી અનુભવી સલાહની જરૂર છે અને તેને માટે તાલુકા દીઠ એક અનુભવી માણસ બસ છે, કાર્યક્રમ દેખીતો સહેજ કઠણ છે, પણ જો શીક્ષકો હોસ અને ખંતથી કામ કરે તો સહેજ છે શીક્ષકનો ધંધો પવીત્ર અને પરોપકારી છે પણ તેણે તેની ફરજ સમજવી જોઇએ, ઉપરના અમલદારો તો એક દીવસ આવી મુલાકાત લઇ સુચના આપી ચાલ્યા જાય, અને વીદ્યાર્થીના મા બાપ પણ ઘણુંજ બેદરકાર હોય છે, માટે આખું વરસ સ્કુલમા કામ કરવું ન કરવું તે તેના હાથમા છે તેને કેળવણીનું કામ સોંપવામાં આવ્યું છે, ને વિશ્વાસ ઉપર સોંપવામા આવ્યું છે અને જો તે તેની ફરજ સમજી કામ કરશે તો તેમા તેનું કલ્યાણ છે

'પ્રતિનીધિ મંડળની બીજી સભાનો' હેવાલ

—**********—

ગુજરાત કોઓપરેટીવ કોટન સેલ મંડળીઓના પ્રતિનીધિ મંડળની બીજી મીટીંગ તા૦ ૧૯-૪-૨૫ ને રોજ ભરૂચ મુકામે કો-ઓપરેટીવ ઈન્સ્ટીટયુટની ઓફીસમા બપોરે ચાર વાગે રા. સા. ભીમભાઈ મોરારજી દેશાઈના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. મજકુર મીટીંગમા ઘણી કોઓપરેટીવ કોટન સેલ મંડળીઓના પ્રતિનીધિઓ તથા જીલ્લા કોઓપરેટીવ બેંકના ચેરમેન તથા મે. આસીસ્ટંટ રજીસ્ટ્રાર સાહેબ વી. હાજર હતા.

શરૂઆતમા આ મંડળની પહેલી મીટીંગ તા૦ ૧-૩-૨૫ એ સુરતમા મળી હતી તેનો હેવાલ રજુ કરવામા હતો જે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

ત્યાર પછી ધી જબુસર કોટન સેલ મંડળીઓની પરિષદમા પસાર થયેલા ઠરાવો પર શું અમલ થઈ શકે તે સબધનો મે૦ રજીસ્ટ્રાર સાહેબ કોઓપરેટીવ સો. તરફથી આવેલો કાગળ રા. ડી. એ સાહેબે વાચી સભળાવી તે સબધી સમજુતી આપી હતી.

ત્રીજુ કામ એ હતુ કે નવી કોટન સેલ મંડળીઓને પોતાના સેક્રેટરી, નોકરો વી. ના ખર્ચને પુરી વળવા માટે સરકાર તરફથી કાંઈ મદદ મળવી જોઈએ તે સબધમા આ સાથે છેવટે સામેલ કરેલુ પત્રક તથા આટ માટે અરજી કરવી એવા બે ઠરાવ પસાર કરવામા આવ્યા હતા અને તે ઠરાવ નીચે મુજબ હતા.

ઠરાવ (૧) મે. એગ્રીકલચરલ ઓરગેનાઈઝર સાહેબે આ સાથે સામેલ કરેલુ પત્રક રજુ કર્યું તે પ્રમાણે દરેક મંડળીએ મોસમ આખરે હકીગત પુરી પાડવી એવો આ મંડળ ઠરાવ કરે છે.

ઠરાવ (૨) આ સભા એવો ઠરાવ કરે છે કે દરેક નવી (ત્રણ વરસની અંદરની) કોટન સેલ મંડળીઓએ સરકારી ગ્રાંટ માટે મે. આસીસ્ટંટ રજીસ્ટ્રાર સાહેબને તા૦ ૧૫-૫-૧૯૨૫ સુધીમા અરજ કરવી અને તેની અંદર નીચેની હકીગત પુરી પાડવી. અને આ અરજીની એક નકલ એગ્રીકલચરલ ઓરગેનાઈઝર સાહેબને પણ મોકલી આપવી.

કુલ કપાસ કેટલો આવ્યો	કુલે કપાસ કેટલો આવશે		અદાજી કીમત
કુલે થયેલો વેચાણ	ઉપજેલી કીમત	બાકી સીલીક	તેની અન્દાજે કીમત
(વજન મણમા)	રૂ૦ આ૦ પા૦		રૂ૦ આ૦ પા૦

કપાસ
૩
કપાસીયા
સેક્રેટરી વીગેરે ઓફીસના માણસો પાછળ થયેલો ખર્ચ રૂા
થનાર અંદાજી ખર્ચ રૂા. ગ્રાંટની જોઈતી રકમ

ચોથુ કામ–કપાસના બી વિષયનુ હતું મે૦ ડેપ્યુટી ડીરેકટર ઓફ એ ગ્રીકલચર ગુજરાતનો ,૨૭૯૧ તા૦–૧૩–૪–૨૫ નો કાગળ દરેક કોટન સેલ મંડળીએ ખેતીવાડી ખાતુ ભલામણ કરે તે જાતનુ કપાસનુ બી વાપરવુ તે સબધનો સભામા વાચી સભળાવામા આવ્યો હતો તે પર ચર્ચા થયા બાદ નીચે પ્રમાણે ઠરાવ પસાર થયો હતો

ઠરાવ (૩) જે કોટન સેલ મંડળીઓ ૧૦૨૭ નબરનુ કપાસનુ બી આ વર્ષે ઓગ્વાની છે તેમને આવતા વર્ષે વેચાણ વખતે તેમનુ રૂ ૧૦૭ નબર ના બીનુ છે તેવુ સટીફીકેટ (પ્રમાણ પત્ર) ખેતીવાડી ખાતાએ આપવુ જોઇએ એવો આ મંડળનો મત છે જો તેમ કરવા માટે ખેતીવાડી ખાતા તરફથી કોઇ ખાસ દેખરેખ રાખવાની જરૂર હોય તો તે દેખરેખ રાખવા માટે બદોબસ્ત કરવા આ મંડળ ખેતીવાડી ખાતાને ભલામણ કરે છે

પાચમુ કામ જણુસર કોટન સેલ મંડળીઓની પરિષદમા થયેલા ઠરાવ ન ૮ અનવ્યે મંડળીઓએ પોતાનો માલ મુબઈ વેચવા માટે શુ પગલા લીધા હતા તે સબધે રા ડી એ. શાહે તપાસ કરી હતી અને ખાસ કરીને સોસક જેવી મોટી મંડળીઓએ તો તે દિશામા શરૂઆત કરવી જોઇએ એમ ભાર દઈને જણાવ્યુ હતુ તે ઉપરથી નીચેનો ઠરાવ પસાર થયો હતો

ઠરાવ (૪) આ સભા એવો ઠરાવ કરે છે કે ધી સોસક ત્યા ધી ગોધાણુ કોટ સેલ મંડળીઓએ દરેકે ચાલુ મોસમમા ઓછામા ઓછી પચાસ ગાસડી રૂ ધી બોમ્બે પ્રોવીન્સીયલ કોઓપરેટીવ બેંકના મેનેજીગ ડીરેકટર સાહેબને તે ગાસડી મીલોનેજ વેચવા માટે મોકલી આપવી

ઠરાવ (૬) આ સભા એવો ઠરાવ કરે છે કે આ પ્રતિનીધિ મંડળની સભાઓના હેવાલ જોઇતા ફાર્મો આમન્ત્રણ પત્રિકાઓ વીગેરે પ્રતિનીધિ મંડળને લગતુ બધુંજ કામકાજ છાપવાની તથા બીજો કોઈ જરૂરી ખર્ચ કરવાની સત્તા ઓનરરી સેક્રેટરી મી૦ વાય ટી દેશાઈને આપવામા આવે છે અને તેનો ખર્ચ દરેક વર્ષે મોસમની આખરે ગુજરાતની બધી કોટન સેલ મંડળીઓના કામકાજના ભંડોળ પર ફાળવી નાખી વસુલ કરવો

ઠરાવ (૭) આ સભા એવો ઠરાવ કરે છે કે જે જે કોટન સેલ મંડળીઓ પોતાના કપાસનો ભાવ સરાસરીમા સારો મેળવે તેમણે પોતાના ખર્ચે મોસમની આખરે ન્હાના હેન્ડબીલો છપાવી આજુ બાજુના ગામડામા છુટથી વ્હેંચવા, તથા તેની એક નકલ મે. એસીસ્ટંટ રજીસ્ટ્રાર સાહેબને મે એગ્રીકલ્ચરલ ઓર્ગેનાઇઝર સાહેબ સહકારી મંડળીઓ ઉત્તર વિભાગ, સુરત અને એડીટર સહકાર પત્રિકાને મોકલી આપવી.

છેવટે એવુ નક્કી કરવામા આવ્યુ હતુ કે આ મંડળની આવતી સભા ડાકોર મુકામે તા૦ ૨૪-૫-૭૫ ને રોજે મળશે અને તે દરમ્યાન દરેક નવી કોટન સેલ મંડળીઓએ ઉપર ઠરાવ એક (૧) અને (૨) મા જણાવ્યા મુજબ આટ માટે ઓનરરી સેક્રેટરી મી વાય. ટી દેશાઈને લેખી અરજી મોકલી આપવી.

છેવટે પ્રમુખનો આભાર માની સભાનુ કામ સમાપ્ત કરવામા આવ્યુ હતુ

લી યશવંતરાય ત્ર્યંબકલાલ દેશાઈ ઓનરરી સેક્રેટરી
ગુજરાત કોટનસેલ સોસાયટીઝ પ્રતિનીધિ મંડળ અને એગ્રી૦ ઓર્ગેનાઈઝર
સહકારી મંડળીઓ, ઉત્તર વિભાગ-સુરત

પ્રતિનીધિ મંડળની ત્રીજી સભાનો હેવાલ

ગુજરાત કો-ઓપરેટીવ કોટન સેલ મંડળીઓના પ્રતિનીધિ મંડળની ત્રીજી સભા તા ૨૪-૫-૭૫ ને રોજ ડાકોર મુકામે બપોરે એક વાગે રા ન ચુનીલાલ અમ્રતલાલ પંડ્યાના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી આ મીટીંગમા કો-ઓપરેટીવ કોટન સેલ મંડળીઓના પ્રતીનીધીઓ જીલ્લા કો-ઓપરેટીવ બેંકના ડીરેક્ટરો તથા ગુજરાત વીભાગના મે૦ ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર ઓફ એગ્રીકલ્ચર અને અન્ય ગૃહસ્થો હાજર હતા

શરૂઆતમા આ મડળની બીજી મીટીગ તા૦ ૧૯-૪-૨૫ ને રોજ ભરૂચ મુકામે મળી હતી તેનો છાપેલો હેવાલ રજુ કરવામા આવ્યો હતો, અને તે પસાર કરવામા આવ્યો હતો

ત્યારપછી ગઇ મીટીગના ઠ ન ૨ મુજબ કપાસ વેચાણની મડળીઓની અરજીઓ આવેલી તે ઓનરરી સેક્રેટરી રા ગ વાઇ ટી દેસાઇએ રજુ કરી. હતી, અને તે સબધમા એવુ જણાવ્યુ હતુ કે કેટલીક અરજીમા હકીકત પુરી વીગત મેળવી તેના નિકાલ કરવા મે આસીસ્ટટ રજીસ્ટાર સાહેબ કો-ઓપરેટીવ સોસાયટીમા ઉ વિ સુરતને મોકલી આપવી આ મજુર કરવામા આવ્યુ હતુ.

પછી ખેતીવાડી ખાતાના મે ડેપ્યુટી ડીરેક્ટરનો કાગળ ન ૩૪૪૮ તા ૧૪-૫-૨૫ નો આવેલો તે સબધમા નીચે મુજબ ઠરાવ કરવામા આવ્યો હતો

ઠરાવ (૧) "આ સભા એવો ઠરાવ કરે છે કે જે જે કોટન સેલ મડળી ૧૦૨૭ નબરનુ કપાસનુ બી ઓરે છે તેમણે દરેકે આ મડળના ઓ સેક્રેટરીને તથા ખેતીવાડી ખાતાના મે. ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર ગુજરાતને સભાસદોના નામ ક્ષેત્રફળ તથા ગામના નામ વી૦ તાકીદે મોકલી આપવા, અને ડેપ્યુટી ડીરેક્ટર સાહેબને કોટન સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ સુરત મારફત ગઇ મીટીગના ઠ ન ૩ મુજબ અમલ કરવા વિનતિ કરે છે"

રા સા ભીમભાઇએ વધારામા જણાવ્યુ હતુ કે ખેતીવાડી ખાતાના મે ડીરેક્ટર સાહેબે પણ આ મુજબ અમલ કરવા મજુરી આપી છે

ગઈ મીટીગના ઠ ન ૪ મુજબ સાસક તથા ગોથાણ કોટન સેલ મડળીઓએ પોતાનુ રૂ મુબઈ વેચવા મોકલી આપ્યુ છે તેની નોધ અત્રે લેવામા આવી હતી

રા રા પરસોતમ મથુરભાઈ દીવા, ની તા ૮–૫–૨૫ ની અરજી આવેલી તે સબધમા હાલ કાઈ કરવા જેવુ નથી, અને તેથી એ અરજી કાઇલ કરવા મા આવી હતી આની ખબર મજકુર પરસોતમદાસને તેજ વખતે રૂબરૂમા આપવામા આવી હતી

મે૦ આસીસ્ટટ રજીસ્ટ્રાર સાહેબ સહકારી મડળીઓ ઉ વિ સુરતનો તા૦ ૧૩–૫–૨૫ નો કાગળ આવ્યો હતો તેના સબધમા એવુ ઠરાવવામા આવ્યુ હતુ કે ઓ સેક્રેટરીએ તેઓ સાહેબ સાથે મળી કોટન સેલ મડળીઓના મોડેલ પેટા કાયદા નક્કી કરી તેની નકલ દરેક કોટન સેલ મડળીને મોકલી આપવી અને તે મુજબ દરેક કોટન સેલ મડળીઓ પોતાની સાધારણ સભામા મજુર કરાવવા.

ઠરાવ (૩) "દરેક કોટન સેલ મડળીએ પોતાના સભાસદોને જે કાઈ માલ ખેતીના કામ માટે તથા ખાધ ખોરાકી માટે મંગાવવો હોય તેની એક યાદી આ મડળના ઓ. સેક્રેટરીને મોકલી આપવી, અને તે મુજબ ઓ. સેક્રેટરીએ મગાવી આપવાની ગોઠવણ કરવી "

ઠરાવ (૪) ' આ સભા એવો ઠરાવ કરે છે કે બધી કોટન સેલ મડળીઓએ પોતાની મડળીમા સહકારના પ્રચાર અર્થે જે કાઈ ફડ હોય તે બધુ આપવુ, અને તેટલીજ બીજી રકમ ધી બોમ્બે સેન્ટ્રલ કો-ઓપરેટીવ ઇન્સ્ટીટયુટ, ગુજરાત શાખા આપે એવી તે શાખાને ભલામણ કરવી, અને તે બધી રકમની વ્યવસ્થા કરવા માટે સાત મેમ્બરોની એક કમીટી નીમવી આ કમીટીમા પ્રતિનીધિ મડળના બે સભાસદો, ઇન્સ્ટીટયુટની ગુજરાત શાખાના બે પ્રતિનીધિઓ, પ્રતિનીધિ મડળના ઓનરરી સેક્રેટરી મે આસીસ્ટટ રજીસ્ટ્રાર સહકારી મડળીઓ, ઉ વિ, તથા ખેતીવાડી ખાતાના ગુજરાત વિભાગના એક અમલદારની નીમણુક કરવી."

રા રા. બી સી જાદવનો તા ૧૮–૫–૨૫નો કાગળ આવેલો તેના સબધમા એવુ નક્કી કરવામા આવ્યુ હતુ કે ધી બોમ્બે ફાયર ઇન્સ્યુરન્સ એસોસીએશનના નિયમો મગાવવા, અને કોટન સેલ મડળીઓના નામ મજકુર એસોસીએશનમા રજીસ્ટર કરાવવા મોકલી આપવા

ઠરાવ (૫) "આ સભા એવો ઠરાવ કરે છે કે ધી જબુસર કોટન સેલ મડળીઓની પરિષદમા ઠરાવ ૪ (ડી) પસાર થએલો છે તથા તે સબધમા બીજો એક ઠરાવ પ્રતિનીધિ મડળની તા ૧૯–૪–૨૫ ની મીટીંગમા ઠરાવ ૫ પસાર કરવામા આવેલો છે તે ઉપરાત વધુમા એવુ ઠરાવવામા આવે છે કે આગામી ગુજરાત વિભાગની સહકારી પરિષદ ભરૂચ મુકામે મળનાર છે તેમા

પણ આ જાતનો ઠરાવ લાવવા કો-ઓપરેટીવ ઇન્સ્ટીટ્યુટની ગુજરાત શાખાના મે. ચેરમેન સાહેબને વીનતિ કરવી ".

ધી ઠાસરા કો-ઓપરેટીવ કોટન સેલ મંડળીને નાણા સબંધી અગવડતા માટે માટે મજકુર સોસાયટીના ચેરમેનને રૂબરૂમા સમજુત કરવામા આવી હતી કે ધી ખેડા ડીસ્ટ્રીકટ કો-ઓપરેટીવ બેંક ધી ઇમ્પીરીઅલ બેંક ઓફ ઇન્ડીઆને ચેક આપવો અને તે ઠાસરા તાલુકાની તીજોરીમા બીટે તો સોસાયટીને નાણા સગવડતાથી મળી શકે મજકુર મંડળીના ચેરમેનને આ બાબતમા થી ખેડા ડીસ્ટ્રીકટ કો-ઓપરેટીવ બેંકને લખાણ કરવા રૂબરૂમા જણાવવામા આવ્યુ હતુ

ઠરાવ (૬) "આ સભા એવો ઠરાવ કરે છે કે ગુજરાતની બધી કોટન સેલ મંડળીઓનો હિસાબ તા ૩૧ મી માર્ચ સુધીના પુરો થતો નથી અને તેથી દરેક કોટન સેલ મંડળીનુ સરવાયુ તા ૧ લી જાનેવારીથી તે તા ૩૧ મી ડીસેમ્બર સુધીનુ રાખવા ગુજરાત વિભાગની કો-ઓપરેટીવ ઇન્સ્ટીટ્યુટના મે ચેરમેન સાહેબને આ સબંધમા આગામી ગુજરાત વિભાગની સહકારી પરિષદમા ઠરાવ લાવવા વિનતિ કરે છે"

ધી જબુસર કોટન સેલ મંડળીઓની પરિષદના ઠ ન ૭ મા જે એજન્ટ કમીટી નીમાયલી છે તે કમીટીએ હવે જલદીથી કામ શરૂ કરવુ અને દરેક કોટન સેલ મંડળીએ પોતે જે પત્રકો રાખવી હોય તેના નમુનાની નકલ મે આસીસ્ટન્ટ રજીસ્ટ્રાર સહકારી મંડળીઓને તાકીદે મોકલી આપવી આ બાબતની ખબર દરેક કોટન સેલ મંડળીના પ્રતિનિધિઓને રૂબરૂમા આપવામા આવી હતી

ત્યાર પછી એવુ ઠરાવવામા આવ્યુ હતુ કે આવતી મીટીંગ ઓનરરી સેક્રેટરીએ આવતા વર્ષની રૂની મોસમ શરૂ થાય ત્યારે બોલાવવી, પરંતુ જરૂર પડે તો તે દરમ્યાન પણ બોલાવવી છેવટે પ્રમુખનો આભાર માની સભાનુ કામ સમાપ્ત કરવામા આવ્યુ હતુ

ધી સોંસક ગ્રુપ કોટન સેલ સોસાયટી લી૦
નો હેવાલ સને ૧૯૨૫

શેર કેપીટલ

મંજુર કરેલી થાપણ રૂ૦ ૫૦૦૦૦
ભરાયલી થાપણ રૂ૦ ૩૧૨૮૫
રીઝર્વ ફંડ રૂ૦ ૩૩૭૯-૪-૦
નફા ફંડ રૂ૦ ૯૬૭-૬-૩

મેનેજીંગ કમિટીના મેમ્બરો

૧ ગ૦ રા૦ પરશોતમ ઇચ્છારામ પટેલ ચેરમેન-સોસક

૨ ગ૦ રા૦	લલ્લુભાઈ નાગજી-એથાણ	૭ રા૦ રા૦	નરસિંહભાઈ ભગવાન દે
૩ „	નાથુભાઈ તલશીભાઈ ગઢે	૮ „	મકનજી જગજીવન-નવસારી
૪ „	કુંવરજી રતનજી-વડોદ	૯ „	પરભુભાઈ માવજી-એગવા
૫ „	ભગુભાઈ વનમાલી-ડભારી	૧૦ „	જગુભાઈ દેવાભાઈ-માસમા
૬ „	દલપતભાઈ મંછારામ-એરથાણ		

સેક્રેટરી-રા૦ રા૦ મકનજી કહાનજી પટેલ

સને ૧૯૨૪ ની સાલમા સભાસદોની સખ્યા ૨૯૮ હતી જે આજે તા૦ ૧૦-૬-૨૫ સુધીમા ૩૯૯ ની થઇ છે ચાલુ મોસમમા કપાસ ભાર ૧૭૯૪-૧૦-૧૧ શેર પીલાવ્યો તેમાથી રૂ ખાડી ૭૩૪-૧-૨૧ શેર થયુ અને કપાસીઆ ગાલ્લી ૯૩૬-૫-૩ શેર થયા રૂ ની એકદર ઉપજેલી કીમત રૂ૦ ૩૬૪૭૭૪-૭-૩ તથા કપાસીઆની ઉપજેલી કીમત રૂ૦ ૪૭૮૮૦-૩-૬ પાઇ મળી કુલ રૂ૦ ૪૧૭૩૫૦-૧૦-૯ ઉપજ્યા છે તેમાથી પીલાઈ વિગેરે ખર્ચના રૂપી આ ૨૭૬૩૯-૨-૭ જતા બાકી રૂ૦ ૩૮૯૭૧૧-૮-૭ રહયા તેમાથી મેમ્બરોને સરાસરી ભાવ દર ભારે રૂ૦ ૨૨૨-૧૨-૦ પ્રમાણે આપવામા આવ્યા છે જ્યારે બીન સભાસદોને દર ભાર દીઠ રૂ૦ ૨૧૨-૧૨-૦ ઉપજ્યા છે જે પ્રમાણે ગણતા એકદર રૂ૦ ૧૭૯૪૬-૧૩-૬ સોસાયટીના મેમ્બરોને વધારે મળ્યા છે આ વધારો પાછલી દરેક મોસમનો નફો જોતા વધારે ન કહી શકાય પણ ચાલુ સાલના સંજોગો તેમજ પાછળથી બજાર ભાવની મંદતા તપાસતા આ નફો સંતોષકારક છે

સોસક ગૃપ કોટન મેલ મંડળીની સને ૧૯૨૫ ની મે.સમમા એટલે તા૦ ૧–૬–૨૪ થી તા૦ ૧૦–૬–૨૫ સુધીમા થયલી

આવક જાવક.

— *********** —

આવક

૬૨૮–૧૩–૧૦ ઉઘડતી સીલક
૧૩૮૭૬૯– ૩– ૩ સુરત ડી કો કરંટ
૩૫૯૨૭–૧૨– ૯ સુરત ડી ઓવરડ્રાફ્ટ
૧૦૦૨– ૪–૧૧ સુરત ડી સેવીંગ
૫૦૦૦– ૦– ૦ „ „ કાયમ થાપણ
૧૧૫૨૯૧–૧૦– ૯ સુરત પી કો કરંટ
૧૩૭૦૫– ૮– ૦ „ „ કાયમ થા
૧૫૦૦– ૦– ૦ સોસક જીની થાપણ
૨૦૨૨૫– ૦– ૦ મંડળી થાપણ
૧૫૦૦૦– ૦– ૦ મસામત થાપણ
૧૩૧૪૦– ૮– ૬ બી મ. થાપણ
૩૭૪૪૮૨–૧૫– ૩ રૂ ખાતે
૪૩૨૩૯–૧૦– ૦ કપાસીઆ ખાતે
૧૪૩– ૭– ૯ તેવાઇ
૪૧૬૫–૧૪– ૩ વ્યાજ
૪૨૫૮૫૪–૧૧– ૬ કરજ વસુલ
૩– ૭– ૭ મુબાઇ સાવરી ખાતે
૩૪૪૫– ૦– ૦ શેરના
૨૦–૧૨– ૦ દાખલ ફી
૧૭૮૭– ૪– ૦ કમીશન
૧૦૬૮૫–૧૨– ૯ કાપડ ખાતે
૭૯૦૪– ૨– ૩ ગોળા ખાતે
૩૧૦– ૩– ૦ ભાત ખાતે
૧૭૬૩૯– ૨– ૨ ખરચ ખાતે
૭૫– ૯– ૯ પરચુરણ

૧૩૦૪૭૮–૧–૩

જાવક

૧૩૯૫૧૯–૧૦–૨ સુરત ડી કો કરંટ
૩૫૯૨૭–૧૧–૯ „ „ ઓવર ડ્રાફ્ટ
૧૫૦૦– ૦–૦ „ „ કા થાપણ
૧૬૪૯૫– ૫–૬ સુરત પી કો કરંટ
૨૨૭૨૫– ૦ „ „ કાયમ થા
૧૫૫૧– ૧–૯ ડીવીડંડ
૧૯૦ – ૦–૦ સુ ડી બેંકના શેર
૨૦૨૨૫– ૦–૦ મંડળી થાપણ
૫૨૨૫– ૦–૦ અમાનત થાપણ
૧૩૨૧૧– ૯–૩ બી મ થાપણ
૩૭૪૪૮૨–૧૫–૦ રૂ ખાતે
૪૩૨૩૯ ૧૦–૦ કપાસીઆ
૫૫– ૦–૯ તોલાઇ
૨૩૬– ૭ ૯ ગાંસડી
૪૨૬૧૦૮– ૬–૯ ધીરેલુ કરજ
૧૧૨૩૫– ૦–૦ મુંબઇ સાવરી ખાતે
૯૭૮– ૬–૦ બોનસ
૫૦ ૦–૦ ધર્માદા
૧૭૬૨૯– ૨–૨ ખરચ
૧૦૮૦૧–૧૦ ૩ કાપડ ખાતે
૭૯ ૪– ૨–૩ ગોળ ખાતે
૩૧૦– ૩–૦ ભાત ખાતે
૫–૧૫–૮ હાથપર સીલક

૧૩૦૪૭૮–૧–૩

પુંજી	દેણુ
૫-૧૫-૮ સીલક	૧૧૨૭૫-૦-૦ મઆમદ થાપણ
૨૫૧-૧૧-૬ ધીરેલ કરજ	૬૮-૧૫-૩ બી. સ. થાપણ
૨૦૦૦-૦-૦ રોકેલી રકમની કીમત	૧૬૨૯-૦-૦ સેવીંગ થાપણ
૧૪૦૦૦-૦-૦ સુરત પી કાયમ થાપણ	૩૧૮૫-૦-૦ શેર
૨-૦-૦ ,, ,, કરટ	૮૮-૨-૦ તોલાઇ
૨૬૫૦૦-૦-૦ સુરત ડી કાયમ થાપણ	૨૧૪૧-૧૪-૫ રીઝર્વ ફંડ
૭૮૦-૦-૦ ,, ,, કરટ	૧૮૪૦-૭-૧૧ નફા ફંડ
૧૧૨૩૧-૮-૫ મુંબઇ સીવરી ખાતે	૧૮૯-૦-૦ ધર્માદા બાકી
૧૧૫-૧૩-૬ કાપડ	૫૭૫-૯-૦ ડીવીડંડ બાકી
	૪૯૦૬૪-૦-૭
૫૪૮૮૭-૦-૧૦	૫૮૨૩-૦-૩ નફો
	૫૪૮૮૭-૦-૧૦

નફા ટોટાનું પત્રક

નફો	ટોટા
૪૧૬૫-૧૪-૩ મળેલું વ્યાજ	૨૩૬-૭-૯ આપેલું વ્યાજ
૨૦-૧૨-૦ દાખલ ફી	
૧૭૮૭-૪-૦ કમીશન	૨૩૬-૭-૯
૭૫-૯-૯ પરચુરણ	૫૮૨૩-૦-૩ નફો
૬૦૫૯-૮-૦	૬૦૫૯-૮-૦

તા॰ ૧૦-૬-૧૯૨૫

એડમીન--પરસોતમભાઇ ઇચ્છારામ

એકાઉન્ટ--મ નરુ કલ્યાનજી

મૈનેજીંગ સે૰ - દલપત રામ મગનરામ

ડાંગર (શાળ) ની ખેતી વિષે.

—**********—

ગુજરાતમા જે જગ્યાએ વરસાદ વધારે પડે છે તે જગાએ ડાગરનો પાક વધારે કરવામા આવે છે ડાગરને માટે સામાન્ય રીતે તમામ જાતની જમીન માફક ગણાય છે હલકી જાતો કરતા ઉંચી જાતની ડાગરને પાણી વધારે જોઇએ છે, માટે ક્યારી જેમ બને તેમ ઉંડાણવાળી રાખવી, કે ચોમાસે પાણી ભરાઇ લાબી મુદત સુધી ચાલે કેટલીક જગ્યાએ તો માત્ર નામની પાળોજ બાધી ક્યારી કરે છે આથી તેમા પાણી વધારે રહેતુ નથી અને જલદી સુકાઇ જાય છે ડાગરની ઘણી જાતો છે પકડી સુખવેલ, કમોદ, વાભી, જીરાસાળ, પંખાલી એ જાતોને પાણી પુષ્કળ જોઇએ છે અને સુતરસાલ, દેશી ડાગર વગેરેને મધ્ય મસર અને હુઢણી ડાગરને ઘણુ થોડુ પાણી હોય તોપણુ ચાલે છે.

ડાગરનો પાક ગુજરાતમા જુદે જુદે સ્થળે જુદી જુદી રીતે કરવામા આવે છે, તે રીતો આ નીચે લખી છે તે જાણુમા લઈ કઇ રીત સારી છે તે જાણી તે પ્રમાણે વર્તવા મારી ભલામણ છે તે રીતો નીચે પ્રમાણે છે

(૧) ધારૂ તઇયાર કરીને રોપવાની (૨) બીજા અનાજની માફક હળ થી ડાગર ઓરવાની (૩) ક્યારીમા પાણી ભરાયે ડાગર વાવવી (મુઠીએ મુઠીએ છુટી છવાઈ વેરવી) (૪) બીજા પાક સાથે ઓરવાની

ઉપરની ચાર રીતો પકડી (૧) પહેલી સઉથી ઉત્તમ છે, કારણુ કે ધરૂ તઇયાર કરીને ક્યારીમા પણુ ભરાય એટલે હળથી ખેડી, ઘાણીઆથી ની દામણુ-કચરૂ નાખી રોપવામા આવે છે આથી છુટા છુટા રોપેલા છોડની જડ ઉંડી જવાથી અને હવા પુરતી મળવાથી છોડના ઘણા ફણગા ફુટી જડીયુ ઘણુ મોટુ થવાથી ઘણી કટીઓ આવશે તેમા નીંદવામા અડચણુ પડતી નથી તથા કટી આવે છોડ આડા પડી જશે નહી આથીજ કહ્યુ છે કે " ચોપે છેટે આછા રોપ, ડાગર પાકે થોકા થોક "

આ પધ્ધતિ લગભગ ઘણી જગાએ છે છોડ જેમ છેટે રોપાય તેમ પાક સુધારે થાય છે.

(૨) બીજી રીત—જે જગાએ ક્યારીમા પાણીની આવક સારી થતી ત્યાં અગર તો જ્યારે વરસાદ પુરતો થતો નથી ત્યારે હળથી ચાસ પાડી તેમા (હળીથી) ડાગર ઓરવામા આવે છે આથી રોપણુ ડાગર કરતા પાક ઓછો થાય છે પણુ નીંદવામા અડચણુ ઓછી છે થોડા વરસાદે આ રીત ઠીક છે

(૩) ત્રીજી રીત—પચમહાલના ઝાલોદ તાલુકામા તથા તેની આસપા સના ભાગમા ક્યારી ભરાય છે એટલે ક્યારીમા ડાગર છાટીને વાવણી કરે છે.

જેટલા ભાગમા વાવણી થાય છે તેટલામા નીશાની તરીકે ખોયુ કે એવુ બીજુ લાકડું રોપીને નીશાની કરે છે તમામ કયારીમા વાવણી કરી દીધા પછી એક યા બે દીવસ કયારીમા પાણી રહેવા દઈ ત્રીજે દીવસે કયારીની પાલ તોડીને પાણી કાઢી નાખે છે આથી વાવેલી ડાગર તલીએ બેસી જઇ ત્રણ ચાર દીવસમા ઉગી જાય છે તે અરસામા વરસાદ પડે તોપણ તોડેલી પાળ ખુલ્લીજ રહેવા દેશે એટલે પાણી ભરાવા દેશે નહી ડાગર ઉગી ચાર છ આગળના છોડ થશે ત્યારેજ પાણી ભરાવા સારૂ કયારી બધ કરી દેશે આ રીત સારી નથી, કારણ કે છોડના મુળીયા ઉડા જતા નથી તેમ છોડ પાસે હોવાથી નીંદામણ કાઢતા અડચણ ઘણી પડે છે વળી કટીઓ આવે છે ત્યારે છોડ ભોયપર પડવાથી કાપતા પણ અડચણ પડે છે

(૪) ચોથી રીત— મિશ્ર પાક તરીકે સારી છે કપાસની ખેતી સાથે કાળી જમીનમા ડાગરનુ બી મીશ્ર કરીને ઓરવુ આથી કપાસ તથા ડાગર આ બન્ને છોડ થશે અથવા તો કપાસના બે ચાસ વચ્ચે એક હાર ડાગરની કરવી આને માટે કુંણી ડાગ ઠીક છે કારણ કે તે જલદી અને થોડા વરસાદે પાકે છે, આથી વહેલી કપાઈ જવાથી કપાસને કરવ દેતા અડચણ આવતી નથી અને એકજ જમીનમાથી બે પાક લઇ શકાય છે આ બાબત ઉપર કપાસની મીશ્ર ખેતી એ નામનો મારો લેખ વાચવા દરેકને ભલામણ છે

ડાગરની કયારીમા પુવાડ ઝીલો, અડદ કે ગણુનુ બી વાવી ખેતી જમીનમા મેળવી દેવાથી ડાગરને માટે ઉત્તમ ખાતર બનશે

કેટલાક ગામ રેતાળ જમીનમા હોવાથી તે ગામની ડાગરમા રેતીનો ભેગ આવે છે આવા ગામના લોકોએ ડાગર કાપીને તેના પુલા બાધી ખળામા આથર (મોદ) પાથરી તેમા ઝાટકો મુકી પુલા ઝુડી લેવા આથી કાકરી આવશે નહી અને તેથી તેની ડાગરનો ભાવ પણ સારો આવશે

ઘણીવાર એવું બને છે કે કયારીભર વરસાદ હોવા છતા ધરુ વગર ખેડુતોને બેસી રહેવુ પડે છે માટે જેઠ મહીને કુવા ઉપર ધરુ તઇયાર કરવુ, કે વરસાદથી કયારી ભરાતા તુરત રોપી બીજું વેચી દેવાથી તેના પયના ઉપજી જશે ઘણીવાર એવુ બને છે કે ધરૂની જરૂરીઆત વધારાના ધરૂવાળા એકરર રોપીતા ધરૂની કીમત કરતા પણ વધારે નફો મેળવે છે માટે ડાંગરની ખેતી કરનારાઓ આ બાબત દુર્લક્ષ રાખશે નહીં એવી આશા છે ઇત્યલમ ?

લેખક.— સાધુસિંહ નથ્થુસિંહજી સોલંકી

આનિ૦ માસ્તર, મેઇનસ્કુલ-ગોધરા

ભરૂચ જીલ્લા ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ખીલવનાર મંડળનો તા૦ ૧ લી એપ્રિલ સને ૧૯૨૪ થી તા૦ ૩૧ માર્ચ સને ૧૯૨૫ સુધીનો મંડળના ઓનરરી સેક્રેટરીએ જીલ્લાના કલેકટર અને મંડળના પ્રેસીડન્ટ સાહેબ તરફ કરેલો

રિપોર્ટ.

—**********—

ઋતુ—

૧ છેલ્લા રીપોર્ટમા જણાવ્યુ તે મુજબ સને ૧૯૨૪ ની સાલનુ ચોમાસુ ઘણુ સતોષકારક નીવડેલુ અને આખા જીલ્લાના ખેડુતોને પુષ્કળ પાક મળેલો ચોમાસાની આખરે ઋતુમા થયેલા ફેરફારને અગે કપાસના પાક માટે કાઇક ધાસ્તી રખાતી હતી પરતુ ફસલની આખરે જ્યારે પાકના હેવાલનુ સરવાયુ લેવાના આવ્યુ તો માલમ પડયુ કે તે ધાસ્તી પાયા વિનાની હતી પાકનો ઉતારો કેટલીએક જગોએ ધારવા કરતાએ વધુ હતો અને તેના લીધે તથા કપાસ અને બીજા પાકોના ભાવને લીધે ખેડુતો પોતાનુ પાછલુ દેવુ તથા સરકારી બાકી આપી શક્યા છે એટલુજ નહી પરતુ આવતા વરસમા પોતાના સાહુકારોની મદદ શિવાય પોતાની ખેતી કરી શકે એટલુ ભડોળ એમની પાસે રહેલુ છે

૨ હાલમા જે ગરમી પડે છે તેમજ કુશળ પુરૂષોએ જોયલી બીજી નીશાનીઓ પરથી આવતુ ચોમાસુ આબાદ નિવડવાની આપણુને આશા મળે છે

મંડળના કાર્યવાહકો

૩ રીપોર્ટના વરસ દરમ્યાનમા ત્રણ પ્રેસીડન્ટો બદલાયા હતા જી એચ કોવન એસ્કવાયર બી એ, આઇ સી એસ તા૦ ૨૫-૮-૧૯૨૪ સુધી પ્રેસીડન્ટ રહયા હતા અને ત્યાર પછી વી બી સુરથેકર એસ્કવાયર એમ એ તા૦ ૧૯-૧૧-૨૪ સુધી પ્રેસીડન્ટ હતા તેમની જગ્યાએ એ એ કુરેશી એસ્કવાયર એમ એ. હાલમા પ્રેસીડન્ટ છે, મંડળના વાઇસ પ્રેસીડન્ટ તરીકે ની. તેમજ ખેતીવાડી ત્રીમાસીક પ્રસિધ્ધ કરાવવાના કામપર દેખરેખ રાખવાની ફરજો સરદાર રાવ બહાદુર મોતીલાલ ચુનીલાલે બજાવી હતી આખા વરસ દરમ્યાન ઓનરરી સેક્રેટરી તરીકે મ્હેં કામ બજાવ્યુ હતુ

સભ્યો

૪ રીપોર્ટના વરસ દરમ્યાન જીદગી પર્યન્તના ૧૩૮ અને વા ષીક ૧૩

સભ્યો હતા જ્યારે ગયે સાલ જીંદગી પર્યન્તના ૧૪૦ અને વારસીક ૧૩ સભ્યો હતા ૨ જીંદગી પર્યન્તના સભ્યો વર્ષ દરમ્યાન ગુજરી ગયા હતા

મીટીંગો

૫ વરસ દરમ્યાન કાર્યવાહક સમીતીની ૬ સભાઓ મળી હતી અને સઘળા સભ્યોની એક સામાન્ય સભા થઈ હતી અને તેનું પ્રમુખ પદ મે૦ કલેક્ટર સાહેબ વી બી સુપેકર એસ્કવાયરે લીધેલું

મંડળની આવક તથા ખર્ચ.

૬ આ સાથે પરીશીષ્ટ "અ" થી રજુ કરેલો હીસાબ તપાસતા માલમ પડશે કે મંડળની આર્થિક સ્થીતીમા વર્ષ દરમ્યાન સુધારો થયેલો વરસની આખર તારીખે બાકી શીલીક રૂ૦ ૮૭૩૯—૧—૪ ની છે જ્યારે ગયે વરસે રૂ૦ ૮૨૮૯—૨—૧ ની હતી રૂ૦ ૪૪૯—૧૫—૩ નો જે વધારો માલમ પડે છે તે બરાબર રીતે કારભાર કરવાને પરીણામે થયો છે

૭ વરસ દરમ્યાન મંડળની કુલ આવક રૂ૦ ૧૬૫૨—૧—૩ ની થઈ હતી જેમાંની મુખ્ય રકમોમા ખેતીવાડી ત્રીમાસીક લવાજમના રૂ૦ ૮૯૨—૧૨—૦, થાપણ વ્યાજના રૂ૦ ૪૬૦—૦—૩ ડીસ્ટ્રીક્ટ લોકલ બોર્ડ ગ્રાન્ટના રૂ૦ ૧૦૦, સભ્યો તરફથી ફીના રૂ૦ ૨૬, અને મ્યુઝીયમરૂમની બગડી જતી ચીજોના વેચાણના રૂ૦ ૫૯, ની રકમોનો સમાવેશ થયો છે મંડળનો કુલ ખર્ચ રૂ૦ ૧૨૦૨—૨—૦ નો થયો છે તેમા મુખ્ય રૂ૦ ૫૨૮, ઓફીસ ખર્ચ, રૂ૦ ૫૧૨—૪—૦ ત્રીમાસીક વિગેરે છપામણી ખર્ચ અને રૂ૦ ૧૨૩—૪—૦ પોસ્ટેજ ખર્ચની રકમો છે

૮ વરસ આખરની રૂ૦ ૮૭૩૯—૧—૪ ની બાકી શીલીકમાથી ભરૂચ ડીસ્ટ્રીક્ટ કો-ઓપરેટીવ બેંક લીમીટેડના ફીક્સ ડીપોઝીટ ખાતામા, સેવીંગ્સ બેંક ખાતામા અને ચાલુ ખાતામા અનુક્રમે રૂ૦ ૨૦૦૦, રૂ૦ ૫૭૫ અને રૂ૦ ૫ મુકવામા આવ્યા છે બાકીની રકમો પૈકી રૂ૦ ૫૦૦૦, ના ૫ા ટકાના વોર બોન્ડસ ૫ અને હિંદી સરકારનો સને ૧૯૩૩ માં પાકતો રૂ૦ ૧૦૦૦ નો પાચ ટકાના વ્યાજ બોન્ડ ૧ છે એ ઉપરાંત ૩ા ટકાની રૂ૦ ૧૦૦ ની કીમતની સરકારી ૧ લોન અને રૂ૦ ૧૦૦ ની કીમતનો ભરૂચ જીલ્લા કો-ઓપરેટીવ બેંકનો ૧ શેર છે મંડળનું ભંડોળ આ પ્રમાણે ઘણી સલામત જામીનગીરીઓમા રોકવામાં આવેલું છે તા૦ ૩૧ માર્ચ સને ૧૯૨૫ના રોજ હાથ ઉપર શીલીક ફક્ત રૂ૦ ૯—૧—૪ હતી હીસાબ યોગ્ય રીતે તપાસવામા આવ્યો છે અને ખરો હોવાનું પ્રમાણપત્ર મળ્યું છે

૯ અને ૧૯૨૫-૨૬ ની સાલ માટે મેનેજીંગ કમીટીએ મંજુર કરેલો આવક ખર્ચના અડસટાનો ખરડો આ સાથે પરીશીષ્ટ "અ - ૧" થી રજુ કરેલો છે અને મારી ગણત્રી મુજબ આવતા વરસે પણ આવકમાથી ખર્ચ નીકળી શકશે અને વખતે છેવટે થોડોઘોક બચાવો પણ રહેવો સ્વભાવિક છે

મંડળનુ કાર્ય અને સામાન્ય

૧૦ વર્ષ દરમ્યાન શ્રી ગુજરાત ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ત્રીમાસીક નીયમીત રીતે પ્રગટ કરવામા આવેલુ અને તેમા સરકારી ખેતીવાડી ખાતાના અમલદારો તરફથી અને તેમા પણ મુખ્યત્વે કરીને ઉત્તર વિભાગના ખેતીવાડી ખાતાના ડીવીઝનલ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ મી જી એન દેશાઈ વીગેરે અમલદારો તરફથી રસમય અને બોધકારક લેખો લખવાના આવ્યા હતા આ ગૃહસ્થોનો મંડળ તરફથી ઉપકાર માનવામા આવે છે

૧૧. મંડળના જુદા જુદા ઉદ્દેશો જોતા તેને એક જુદા મકાનની જરૂર છે હાલની જગ્યા વગર ભાડે રાવબહાદુર મોતીલાલ ચુનીલાલ દેશાઈએ મંડળને આપી છે પરતુ મારુ માનવુ છે કે મંડળે હવે એઓની ઉદારતાનો લાભ વધુ વખત લેવો જોઈએ નહી

૧૨ હાલમા જે ખબર મળી છે તે મુજબ ભરૂચમા એક ખેતીવાડીની નીશાળ ઉઘાડવાના વીચાર તરફ સરકારની પસદગી ઉતરીનથી પરંતુ તે છતાએ ભરૂચ જીલ્લાનો આવી એક નીશાળ માટેનો દાવો એકવાર ફરીથી મંડળ તરફથી રજુ કરવાની પરવાનગી હુ ચાહુ છુ અને તે નામદાર સરકાર આગળ ફરીથી રજુ કરવાની આપ સાહેબને વીનતી કરૂ છુ

૧૩ મંડળ તરફથી જીલ્લામા ચળવળ ચલાવવા માટે એક લાયક સેક્રેટરીને પગાર આપી રોકવા બાબતની મ્હારી સુચના સભ્યોને પસંદ પડી નથી અને તે ઉપર ફરીથી વિચાર કરી જોવા માટે આપને વીનવુ છુ

૧૪ જીલ્લામા વાર્ષીક ઢોર અને ખેતીવાડીનુ પ્રદર્શન ભરવા માટે સરકાર પાસે ગ્રાન્ટ મેળવવા બાબતના સવાલનો છેવટનો નિર્ણય કરવામા આવ્યો નથી અને જો એવી ગ્રાન્ટ મેળવવાનો આપનો અભિપ્રાય થાય તો તે હકીકત પણ નામદાર સરકાર સમક્ષ રજુ કરવાની આપને વીનતી કરૂ છુ

૧૫ ખેતીવાડી ત્રીમાસી ની નકલો ખરીદીને કાઠીઆવાડ, રેવાકાંઠા, તેમજ સુરત એજન્સીના દેશી રાજ્યોએ તથા ભરૂચ, સુરત, અમદાવાદ, અને ખેડા-જીલ્લા લોકલ બોર્ડ તેમજ પચમહાલ જીલ્લાના તાલુકા લોકલ બોર્ડે મંડળને

મદદ કરી છે તે માટે મંડળ તેઓનો ઉપકાર માને છે

૧૯ ભરૂચ ડી૦ લો૦ બોર્ડના એકાઉન્ટન્ટ મી૦ ભોગીલાલ છગનલાલ શાહે મંડળનો હીસાબ વીના ફીએ તપાસેલો છે અને તેથી તેમનો પણ ઉપકાર માનવામા આવે છે ઓફીસના કલાર્ક મી૦ સુન્દરમ એમ દીવાને ઘણા સંતોષ પુર્વક કામ કર્યુ છે

આઇ એન દેશાઈ
ઓનરરી સેક્રેટરી

રવાના મે૦ ભરૂચ જીલ્લા ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ખીલવનાર મંડળના વાઈસ પ્રેસીડન્ટ સાહેબ મારફત

સલામ સાથે રવાના—

સને ૧૯૨૪–૨૫ ની સાલ માટેના મંડળના કાર્યનો સ્પષ્ટ રીપોર્ટ મી૦ ઈશ્વરલાલે રજુ કરેલો છે અને હુ તેમની સાથે સામાન્ય રીતે મળતો થાઉ છુ

ન્યુ કોમરશીયલ સ્કુલના મકાનમા મ્યુઝીયમ માટે એક મોટો ઓરડો રાખવામા આવ્યો છે, ત્યા ખેતીવાડીની ચીજોના થોડા કબાટો જો આપણને મુકવા દેવામા આવે તો જે જગ્યાએ હાલ મંડળની ઓફીસ કરવામા આવે છે ત્યાની થોડી અગવડ દુર થશે

પગારથી એક સેક્રેટરી રોકવાની બાબતમા હુ મારો કાઇ પણ અભિપ્રાય આપવા માગતો નથી કારણ કે તેમ કરવાને મંડળની આવક પુરતી નથી

મી૦ આઈ એન. દેશાઇએ સેક્રેટરી તરીકે અને મી૦ સુન્દરમ એમ દીવાને કારકુન તરીકે હુ પુર્ણ સંતોષ પામુ એવી રીતે કામ બજાવ્યુ છે

તા૦ ૨૦ મેઇ ૧૯૨૫

(સહી) મોતીલાલ ચુનીલાલ
વાઈસ-પ્રેસીડન્ટ

એપેન્ડીક્ષ અ.

ભરૂચ જીલ્લા ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ખીલવનાર મંડળની જમા ખર્ચની
તારીજ તા૦ ૧ લી માહે અપ્રેલ સને ૧૯૨૪ થી તા૦ ૩૧
માહે માર્ચ સને ૧૯૨૫ સુધીની

જમા			બાબત		ખર્ચ		
રૂ૦	આ	પા			રૂ૦	આ.	પા
			ખુલતી શીલક				
૮૨૯૨	૨	૯	ફીક્સ્ડ ડીપોઝીટ ખાતે	૨૫૦૦-૦-૦			
			સેવીંગ એકાઉન્ટ ખાતે	૪૮૫-૦-૦			
			કરંટ એકાઉન્ટ ખાતે	૧૦૬-૦-૦			
			શેર ખાતે	૧૦૦-૦-૦			
			પ્રોમેસરી નોટ ખાતે	૧૦૦-૦-૦			
			વોર બોન્ડ ખાતે	૫૦૦૦-૦-૦			
			પાછલી શીલક	૧-૨-૯			
			કુલ્લે	૮૨૯૨-૨-૯			
૪૯૦	•	૩	વ્યાજ ખાતે				
૧૦૦	•	•	ડીસ્ટ્રીક્ટ લોકલ બોર્ડ ગ્રાંટ ખાતે				
૨૬	•	•	વાર્ષિક મેમ્બર ફી ખાતે				
૮૯૨	૧૨	•	ત્રિમાસીક વેચાણ ખાતે				
૨૧	૧૧	•	જાહેર ખબર છપાવવાની ઉપજ ખાતે				
૩૬	•	•	મ્યુઝીયમ ખાતે				
૪૧	૨	•	પોસ્ટેજ ખાતે		૧૨૩	૪	•
			પગાર ખાતે		૫૨૮	૦	•
			ત્રિમાસીક વીગેરે છપામણી ખાતે		૫૧૨	૪	•

			રોજમદારી ખાતે	૧૬	૭	૦
			પુસ્તક ખરીદી ખાતે	૮	૬	૦
			તગાદી મહેનતાણા ખાતે	૦	૧	૦
૧૭	૮	૦	પરચુરણ ખાતે	૩	૦	૦
			વાવેતર ખર્ચ ખાતે	૫	૦	૦
			ડેડસ્ટોક ખાતે	૦	૧૨	૦
૨	૦	૦	અનામત ખાતે	૦	૦	૦
૨	૦	૦	ઉઘરાણી ખાતે	૪	૦	૦
૧૧૪૯	૧	૩	એકંદર	૧૨૦૮	૨	૦
૯૯૪૧	૩	૪	ગ્રાંડ ટોટલને	૧૨૦૨	૨	૦

ખર્ચ થતી સીલક

ધી ભરૂચ કો-ઓપરેટીવ બેંક લીમીટેડમાં

ફીક્સ ડીપોઝીટ ખાતે	૨૦૦-૦-૦
સેવીંગ્સ એકાઉન્ટ ખાતે	૫૮૫-૦-૦
કરંટ એકાઉન્ટ ખાતે	૫-૦-૦
શેર ખાતે	૧૦-૦-૦
પ્રામીસરી નોટ ખાતે	૧૦૦૦-૦-૦
વોર બોન્ડ ૫ સને ૧૯૨૮ ના	૫૦૦૦-૦-૦
વોર બોન્ડ ૧ સને ૧૯૩૩ નો	૧૦૦૦-૦-૦
	૮૭૩૦-૦-૦
હાથ ઉપરની સીલક	૯-૧-૪
કુલે	૮૭૩૯-૧-૪

			કુલે	૮૭૩૯	૧	૪
૯૯૪૧	૩	૪	ગ્રાંડ ટોટલ	૯૯૪૧	૩	૪

અંકે નવ હજાર નવ સો એકતાલીસ રૂપીઆ ત્રણ આના ચાર પૈ.

એપેનડીક્ષ અ ૧

ભરૂચ જીલ્લા ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ખીલવનાર મંડળનું તારીખ ૧ લી અપ્રેલ સને ૧૯૨૫ થી તારીખ ૩૧ માર્ચ સને ૧૯૨૬ સુધીનું સને ૧૯૨૫-૨૬ ની સાલનું ઓડીટ.

જમા રૂ.	આ.	પા.	બાબત	ખર્ચ રૂ.	આ.	પા.
૮૭૩૯	૧	૪	ધી ભરૂચ કો-ઓપરેટીવ બેંક લીમીટેડમાં			
			ફીક્ષ્ડ ડીપોઝીટ ખાતે ૨૦૦૦-૦-૦			
			સેવીંગ એકાઉન્ટ ખાતે ૫૭૫-૦-૦			
			કરંટ એકાઉન્ટ ખાતે ૫-૦-૦			
			શેર ખાતે ૧૦૦-૦-૦			
			પ્રોમીસરી નોટ ખાતે ૧૦૦-૦-૦			
			વોર બોન્ડ (૫) સને ૧૯૨૮ ના ટકા ૫।। ના ૫૦૦૦-૦-૦			
			બોન્ડ (૧) સને ૧૯૩૩ નો ટકા ૫ નો ૧૦૦૦-૦-૦			
			મીઝાન ૮૭૩૦-૦-૦			
			હાથ ઉપરની સીલક ૯-૧-૪			
			કુલે ૮૭૩૯-૧-૪			
૪૭૫	૦	૦	આપણી મુકેલી રકમના વ્યાજના	૦	૦	૦
૮૫૯	૦	૦	ત્રિમાસીક વેચાણના	૦	૦	૦
૧૦૦	૦	૦	ડીસ્ટ્રીક્ટ લોકલ બોર્ડ ગ્રાન્ટના	૦	૦	૦
૪૦	૦	૦	વાર્ષિક મેમ્બર ફીના	૦	૦	૦

૨૦	૦	૦	જાહેર ખબર છપાવવા બાબે તેની ઉપજના	૦	૦	૦
૪૦	૦	૦	પોસ્ટેજ ખાતે	૧૨૫	૦	૦
			ત્રિમાસીક વીગેરે છપામણી ખાતે	૫૦૦	૦	૦
			નોકરોના પગાર ખાતે	૫૨૮	૦	૦
			સ્ટેશનરી ખાતે	૬૫	૦	૦
			પુસ્તક ખરીદી ખાતે	૧૦	૦	૦
			પરચુરણ ખાતે	૫	૦	૦
			મ્યુઝીયમ ખાતે	૨૫૦	૦	૦
			મોરથુથુના પરીક્ષા ખાતે	૨૦	૦	૦
			ડીમોનસ્ટ્રેશન ખાતે	૯૦	૦	૦
			તલાટી મેહેનતાણા ખાતે	૬	૦	૦
			ત્રાવેલીંગ એલાઉન્સ ખાતે	૫	૦	૦
			ડેડસ્ટોક ખાતે	૫	૦	૦
			ઓજાર ખરીદી ખાતે	૧૦	૦	૦
			અનામત ખાતે	૦	૦	૦
			ઉછીના ખાતે	૦	૦	૦
૧૫૨૫	૦	૦		૧૫૦૫	૦	૦
૮૭૩૯	૧	૪	ખુલતી થીલક બાકી રહેલી થીલક	૮૭૫૯	૧	૪
૧૦૨૬૪	૧	૪	કુલ્લે	૧૦૨૬૪	૧	૪

અંકે દસ હજાર બ સો ચોસઠ રૂપીઆ એક આનો ચાર પાઇ

ભરૂચ ખેતીવાડી મંડળની મેનેજીંગ કમીટીની ત્રીમાસીક સભા

ભરૂચ જીલ્લા ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ખીલવનાર મંડળની મેનેજીંગ કમીટીની ત્રીમાસીક સભા તા૦ ૧૫ માહે જુલાઈ સને ૧૯૨૫ ને બુધવારના રોજ સાંજના સાડા પાંચ વાગતા મંડળની ઓફીસમાં મરહુમ રા૦ બહાદુર મોતીલાલ ચુનીલાલના મકાનમાં મળેલી તેમાં નીચે પ્રમાણે ઠરાવ થયા છે

હાજર

૧	મ૦ રા૦ બા૦ મોતીલાલ ચુનીલાલ	વાઈસ પ્રેસીડન્ટ.
૨	ખાં૦ સા૦ ડૉ૦ બરજોરજી મો૦ મુનસફ	મેમ્બર
૩	મી૦ રામલાલ મોતીલાલ રેશમ	,,
૪	,, પ્રાણલાલ ત્રીભોવનદાસ ચોકસી	,,
૫	,, જગમોહનદાસ મોતીલાલ મજમુનદાર	,,
૬	,, ભોળાભાઈ દ્વારકાદાસ મારફતીઆ	,,

ઠરાવ

૧ માહે એપ્રિલ ૧૯૨૫ થી જુન ૧૯૨૫ સુધી માસ ૩ ત્રણનો મંડળનો જમા ખર્ચનો હીસાબ સર્વાનુમતે મંજુર કર્યો છે

૨ ખેતીવાડી ખાતાની લાયબ્રેરીની ચોપડીઓ રાયચંદ દીપચંદ લાયબ્રેરીમાં મુકવા તે લાયબ્રેરીના ઓનરરી સેક્રેટરી સાહેબને પુછાવવું અને તેઓ કબુલ થાય તો લાયબ્રેરીમાં ત્યાં મુકવી એમ સર્વાનુમતે મંજુર કર્યું છે લાયબ્રેરીના મેમ્બરોએ ચોપડીઓ વાંચવાની છુટ છે એસોસીએશનના મેમ્બરોને જોઈશે તો મંગાવીશું

૩ તાલુક સીસ્ટેમ જીને વેસ્ટ ખાનદેશના તાલુકા ડેવલપમેન્ટ એસોસીએશન્સ અને કો ઓપરેટીવ એસોસીએશનો મેમ્બર ફી વસુલ કરવાના મહેનતાણા જે તલાટીએ એક આનો તલાટીને આપવા ફરવો ઠરાવ બહાલ રાખ્યા ગવર્નમેન્ટ મુંબઈ સરકારનો રેવેન્યુ ખાતાનો નંબર ૬૬૨૭-૨૪ તારીખ ૮ માહે મે સને ૧૯૨૫ નો ઠરાવ થયેલો છે તે પ્રમાણે આ મંડળના મેમ્બરોની ફી વસુલ કરવા રૂપીએ ૦-૦-૬ પઈ હાલ જે તલાટીઓને આપવામાં આવે છે તેને બદલે હવેથી એક રૂપીએ ૧ આનો તલાટીને મહેનતાણું આપવું અને આ બાબત પોતાના તાલુકાના તલાટીઓને સમજુત આપવા જીલ્લાના મામલતદાર સાહેબ તેમ મહાલકારી સાહેબને લખવા સર્વાનુમતે મંજુર કર્યું છે

૪ જીલ્લામાં તાલુકા એસોસીએશન માટે વાઈસ પ્રેસીડન્ટ અગર સેક્રેટરીને જવું થાય તેઓની જોડે કારકુન પટાવાળો જાય તે સર્વેનું મુસાફરી ખર્ચ અને પરચુરણ ખર્ચ જનરલ ફંડમાંથી આપવા સર્વાનુમતે મંજુર કર્યું છે

આ ઠરાવની નકલો સ્થાનિક વર્તમાન પત્રોમાં તથા ત્રિમાસીક ખેડુત પત્રિકામાં છાપવા મોકલવી

(સહી) મોતીલાલ ચુનીલાલ.

વાઈસ પ્રેસીડન્ટ

શેરડી

—***************—

શેરડીના પાકને માટે ગોરાડુ અને બેશર જમીન ઘણી અનુકુળ છે એવી જમીન પાસે પાણીનુ (કુવાનુ) સાધન હોયતો તેમાથી શેરડીનો પાક લેવો એ વધારે ફાયદાકારક છે

શેરડીના પાક માટે એક એકરે ૪૦-૫૦ ગાડા છાણીઉં ખાતર નાખી, જમીનમા મેળવી દઈ, પુષ્કળ ખેડ કરી, કરવ દઇ, ફાગણથી ચઈત્ર માસમા શેરડીનુ બી રોપી આશરે દશ બાર ફુટ લાબા, અને આઠથી દશ ફુટ પહોળા કયારા કરવા મોડામા મોડી વઈશાખ માસ સુધી રોપી શકાય છે બી માટે ગાળા વગરની સારી શેરડી પસદ કરવી પસદ કરેલી બીની શેરડીમાથી બેથી ચાર આખો વાળા ટુકડા કાપી લેવામા આવે છે છે સુરત જીલ્લા તરફ આખી શેરડી હગવી રોપવામા આવે છે એક એકર માટે ૧૫૦૦ થી ૨૦૦૦ આખો વાળા ટુકડા જોઇએ. તઇયાર કરેલા કયારામા ટુકડા (આખો વાળા) માટીમાં દબી દેવા કેટલીક જગાએ પ્રથમ હળથી ચાસ પાડી તેમા આખો વાળા ટુકડા મુકી માટીથી ઢાંકી દેવામા આવે છે અને પછી કયારા બાધી તુરતજ પાણી મુકવામા આવે છે (બી રોપ્યા પઠી કયારા કરવા એ ઠીક છે; કારણ કે દરેક હાર સરખી આવે છે, અને કયારા બાધ્યા પછી ચાસ પાડવા ફાવતા નથી) પાણી મુકતી વેળા સભાળ રાખવી કે બી ઉઘાડુ પડી જાય નહી ત્યારબાદ બીજુ પાણી છ દીવસે, અને ત્રીજુ પાણી ત્યાર બાદ અઠવાડીએ મુકવુ ચોમાસે ઉઘાડ હોય ત્યારે આઠ દીવસે પાણી મુકવું ચારેક વખત નીંદામણ કહાડી નાખવુ એ સારૂ છે એક માસની શેરડી થાય ત્યાર બાદ દીવેલીનો ખોલ (Caster Cake) આશરે પદર વીશ મણના હીસાબે પાણી સાથે મુકવો એમ બે ત્રણ વખત ખોળ મુકવો, એ વધારે ફાયદા કારક છે ડોલી નો ખોળ પણ મુકાય છે ખોળ મુકવાથી ઘણે ભાગે સડો લાગુ પડતો નથી

શેરડીને શિયાળ, ભુંડ (ડુકકર) થી વધારે નુકશાન થાય છે માટે વાડ ઘણી મજબુત અને કાટાથી સજ્જડ કરવી જોઇએ શેરડી શીયાળે એટલે કાર્તક માસથી તઇયાર થયેલી ગણાય છે વહેલી રોપેલી આસો માસથી તઇયાર થઈ ગણાય છે

ઘણી વાર એવુ બને છે કે શેરડી પડી જઇ નુકસાન કરે છે માટે પ્રથમથીજ બી ઉડું રોપવુ અને ચારે બાજુની વાડ મજબુત અને ઉંચી

કરવી જેથી પવન અટકાવી શેરડી પડવા દેશે નહિ

શેરડી તૈયાર થયેથી ગોળ પાડવા કરતા નજીકના બજારમા જઈ છુટક રાડા વેચવાથી ફાયદો વધારે થાય છે તેમ કોલુ ખરીદવાનુ, લાકડા (બળતણ) નુ, મજુરીનું, કઢાઈનુ વગેરે ખર્ચ બચે છે અને વધારેના વખતનો પણ બચાવ થાય છે વળી ઘણી વેળા ગોળ બગડી જાય છે તો ગોળની કિંમત પણ બરાબર ઉપજતી નથી તેમ પણ ઋતુ બચે છે શેરડી ઉપાડતા પહેલા પાણી મુકવુ જોઇએ.

કોલુ—બે પ્રકારના હોય છે (૧) લાકડાનો (૨) લોઢાનો લાકડાના કોલુ રાયણ તથા સરસના બને છે લાકડાના કોલુ કરતા લોઢાના કોલુથી લગભગ સવાયો રસ નીકળે છે લાકડાનો કોલુ લાબી મુદતે લાકડુ બગડી જઈ નકામો થાય છે લોઢાના કોલુથી રસ વધારે નીકળે છે, પરંતુ રસના સ્વાદમા ફેર પડે છે

કઢાઈ—ગોળ બનાવવા માટે કઢાઈની જરૂર પડે છે અને વપરાતા લોઢાની કઢાઇઓથી લાકડા પુષ્કળ જોઇએ છે દિવસે દિવસે લાકડા મોઘા થતા જાય છે આથી શેરડીની કમાઇ બળતણમા જતી રહે છે વળી જબરા લાકડા (ધુગીઆ) ખોળવામા બે ચાર દિવસ જાય, ગાડાનુ ભાડુ થાય એ ખર્ચ વધારામા છે એક નવીન પ્રકારની ધાતુની કઢાઇ નીકળી છે, તેની કઢાઇઓમા લાકડા બાળવા પડતા નથી, પરતુ શેરડીના કુચાથીજ ગોળ તૈયાર થાય છે એટલે લાકડાનુ ખર્ચ બચે છે આ કઢાઈ હાલમા લગભગ પચાસ અને સી તેરની લગભગની કીમતે મળે છે પચાસ સાઠ રૂપીઆ કીમત બેસે છે, પરતુ પહેલા વર્ષેજ લાકડાની કીમત બચવાથી નીકળી જશે (જેની મગાવવા ઇચ્છા હોય તેઘે પોતાના જિલ્લા એગ્રીકલ્ચરલ ઓવરશીયર ને લખી પુછવુ એટલે ભાવ, ખર્ચ, ક્યા મળે છે વગેરે તજવીજ કરી આપશે)

કેટલાક માટલામા તઇયાર થએના રસને રેડી ઠારે છે ત્યારે કેટલાક રવા તઇયાર કરે છે માટલામા ઠારેલો ગોળ રવાદાર, અને કસદાર બને છે અને ખાવામા સ્વાદિષ્ટ હોય છે, પણ કઠણ થતો નથી

રવાનો ગોળ તેમાનો કસ સુકાઈ જવાથી ઘટ બની નક્કર રૂપ પકડે છે પરતુ બહારગામ મોકલવો હોયતો અડચણ આવતી નથી

રસને ઉકાળતા ખાસ કાળજી એ રાખવી કે-તાપથી આકરી તાવણીનો ગોળ કડવાટ વાળો થાય છે, અને રગે શ્યામ પડે છે આથી કિંમત પણ ઓછી ઉપજે છે માટે તાવણી આકરી થવી ન જોઇએ તેમ કચાશ પણ રહે નહિ

જે ખેડુતો વેચવા સારૂજ શેરડી કરે છે તેમણે આપણે ત્યા વપરાતી લાલ શેરડીનુ બી રોપવાને બદલે ધોળી જાતની શેરડીનુ બી પસદ કરવુ કારણ કે તે સ્વાદમા વધુ હોવાથી કિંમત વધારે ઉપજે છે પણ લાલ શેરડી કરતા ધોળીને શિયાળ, ડુક્કર વગેરેથી નુકસાન વધારે થાય છે, પરતુ વાડ મજબુત અને મજબુત હોયતો નુકશાન થતુ નથી

શેરડીની ઉપજ બજારમા વેચે તો દર એકરે હજારથી દોઢ હજાર સુધી થાય છે વળી આમા મુડી વધારે રોકાતી નથી માટે શેરડીનો પાક લેવો એ લાભદાયી છે ઇત્યલમ્!

લેખક
માધુસિંહ નથ્થુસિંહજી સોલકી
આસિ૦ માસ્તર,
મેઇન સ્કુલ, ગોધરા

ઘઉંના વાવેતર કરનારને જાણવા જેવું

લેખક—રા૦ પરાગજી રણછોડજી દેશાઈ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ–દાહોદ ફાર્મ

દાહોદ તાલુકામા ચોમાસામા મકઈનો પાક લીધા બાદ સીયાળામા રવી ઋતુમા ઘણેખરે ભાગે ઘઉં અગર ચણાનો પાક લેવામા આવે છે જયા પાણી પાવાની સવડ ના હોય ત્યા ચણાનો પાક કરવામા આવે છે ચણા અને ઘઉં હળવતી ઓરવામા આવે છે ચણાને એક અગર બે ખેડ આપવામા આવે છે જ્યારે ઘઉ માટે ત્રણ ચાર ખેડ મકઈ કાપી લીધા બાદ કરવામા આવે છે

દાહોદ ફારમ પર મકાઈનુ વાવેતર ફડકા વતી કરવામા આવે છે બે ફુટના ગાલા વાળો ફડકો પાક સારો આપે છે મકાઇ જ્યારે એકથી સવા માસની થાય ત્યારે વચ્ચે રીજર ફેરવવામા આવે છે, કે જેથી જમીનમા ભેજ ટકી રહે, ખડ ઓછુ થાય અને મકાઈના છોડને માટી પુરાય મકઈ કાપી લીધા પછી ત્રણ ચાર ખેડ કરી યોગ્યા તકે એટલે જ્યારે ૫૮ ડીગ્રીની ટેમ્પરેચર થાય એટલે મધુરી ઠંડી મોસમની શરૂઆત થાય ત્યારે ઘઉંનુ વાવેતર ફડકાવતી કરવામા આવે છે દોઢ ફુટના ફડકાનો ઉપયોગ થાય છે આ સાલ અકટોબર માસમા પાછળો વરસાદ એકદમ વધુ પડેલો હોવાથી જમીનમા ભેજ વધુ હોવાથી ઘઉનો વધારો જાનેવારી માસમા નહી જેવો જણાયો ફારમ પર ઘઉં પીળાશ પડતા જણાયા તપાસ કરતા જણાયુ કે નીચલી જમીનમા ભેજ વધુ હતી તેથી બે ચાસ વચ્ચે જાનેવારીના છેલ્લા અઠવાડીયામા હળ ફેરવી ખડ કરવામા આવી ફેબ્રુઆરીની અધવચ થતા તો ઘઉમા વધારો થયો અને પીળાશની જગાએ કાળાશ જણાઇ નીચેની ભેજ ઉપલા પડમા આવતી જણાઈ અને ઉપલા પડમાથી સુરજના કીરણથી થોડે ભાગે વરાળ રૂપે ઉડી ગઇ વળી જ્યા હળ મુકયા પછી આઠ દશ દીવસે કરપીનો ઉપયોગ કરેલો તે ઘઉમા વધુ ભેજ નીચલી જમીનમાથી ઉપલા પડને માર્ગે જતી રહી અને પછી જોઈતી ભેજ કરપી દેવાથી ટકી રહી અને છોડને જોઈતી ભેજ મળી ખુરાક પડતી અને કાળી જમીનમા પણ ઘઉંમા સુધારો જણાયો જ્યા ઘઉંને ફડકાથી વાવેલા હોય ત્યા હળ તેમજ કરપી વતી ખેડ કરવાનુ સુગમ પડે છે ઉપરના લખાણથી જણાશે કે જ્યારે નીચલા પડમા ભેજ વધુ હોય ત્યારે હળ વતી ખેડ કરવાથી એ પડમાથી ભેજનુ પ્રમાણ ઓછુ થઈ શકે એમ છે વળી વધુ ભેજ હોય અને ઘઉંમા ગેરૂ આવવાનો સભવ હોય તો હળવતી ખેડ કરવાથી લાભ થાય એમ જણાય છે પાછલા વરસાદનો ઘણો ભેજ હોય ત્યારે હળવતી ખેડ કરવાનુ લાભકારક છે

ખજુરી.

ખજુરીના ઝાડ.

"પામ" (તાડ, નાળીએરી, સોપારી વગેરે) ના કુટુંબનું છે અને તે શોભાયમાન દેખાય છે. ખજુરીનાં ઝાડો તથા ખજુર અરબસ્તાન, ઈરાન, અને આફ્રિકામાં બહુ થાય છે, અને ત્યાં જેવી રીતે ખજુર પાકે છે તેવી રીતે હિંદુસ્તાનમાં પાકતી નથી તેનું કારણ એ છે કે અહીં ખજુરે જ્યારે ફુલે છે અને તેનાં ફળો પાકે છે તે વારે અહીં વરસાદનો વખત હોય છે તેથી ભીનાશને લીધે તે સડી જાય છે અરબસ્તાન વગેરે જગોએ ખજુરીની સારી પેદાશ છે, ત્યા તે પાકવાને વખતે વરસાદ હોતો નથી. હિંદુસ્તાનમાં કચ્છ, કાઠીયાવાડ, રજપુતાના અને સિંધ જેવા ઠેકાણે ખજુરી ઉછરે છે, તેમા પણ સિંધ જેવા ઠેકાણે જ્યાં વરસાદ બહુજ ઓછો થાય છે ત્યાં વખતોવખત જ્યારે વરસાદ નથી હોતો તે વારે ખજુર પણ ઉપજાવી શકાય છે. મદ્રાસ અને બંગાળાનાં પ્રદેશમા ખજુરી ફળદાયક રીતે ઉછરતી નથી ત્યાં તેનો તાડી કાઢવા માટે ઉપયોગ કરે છે. આ ખજુરી ખાસ ગરમ પ્રદેશમાંનું અનાજ ઝાડ છે એમ દેખાય છે અને તે પાકવાને વખતે વરસાદ ન જોઈએ. કચ્છમાં સંવત છપ્પનની સાલે વરસાદ તદન બીલકુલ નહોતો તે વખતે આ ખજુરીના પાક માંથી ખજુર બનાવવામાં આવી હતી. ગરમ પ્રદેશમાં પેદાશને માટે આનાં ઘણાં વાવેતરો લોકો કરે છે.

વાવણી તથા વાવણીનો વખત

ખજુરીની વાવણી બે રીતે થઇ શકે છે એક તો તેનાં બીયા વાવીને ઝાડમાં ઉછેરી શકાય અને બીજું એ કે તેના મોટાં ઝાડવાના થડીયાની આસપાસ નાહાના બચ્ચાંઓ હોય તે જુદાં કાઢીને વાવવાથી તેની રોપ થઈ શકે છે

બીઆં વાવવાં

બીઆં વાવીને રોપા ઉછેર્યા હોય તો જ્યારે તેના ફળો પાકે ત્યારે તેમાંની સારી જાતિ (ખજુરીના ફળ) ની જાતો પસંદ કરી તેના બીયા વાવવા, તેથી ઉત્તમ પ્રકારના રોપાઓ થશે આ ફળ તો અષાઢમાં પાકે છે તેવામાં તેનાં આવાં ફળો ચોમાસાના ઓછા વરસાદના વખતમાં તે ઉગી નીકળે આ (ખજુરી આફ્રિકા)નું બી રહી શકતું નથી, માટે જોઈએ તે વખતે વાવવું

ફળો વાવવા. ફળોમાંથી બીયાં કાઢીને વાવવા કરતાં આખાં ફળો વાવવાં તે ઉત્તમ છે, અને કદાચ તે સમય જતો રહ્યો હોય તો બજારની સારી ઉત્તમમાં ઉત્તમ ખજુર મેળવીને તે પણ એમને એમ વાવી દેવી ખજુરનો ઉપયોગ કરીને માત્ર બીયાં વાવવાં નહી પણ બીયા સમેત ખજુરજ વાવવી, તેથી પણ ઉત્તમ પ્રકારના રોપા મેળવી શકાશે આની વાવણી વાડી ચડાની સારી ફળદ્રુપ માટી વાળી જમીનના ક્યારામાં આઠ આઠ કે દશ દશ ઇંચને છેટે કરવી જેથી રોપાઓ ઉગી નીકળતાં એક વર્ષના થાય તે વખતે દરેક (માટી સહીત રોપાઓ) કાઢીને બીજી જગોએ બદલાવી શકાય ખજુર વાવવામાં આવે તો તે વસંત રૂતુથી માંડીને છેક ઓગસ્ટ કે સપ્ટેમ્બર મહીના લગણ વાવી શકાય, પરંતુ તે દરમ્યાન અતી ગરમીના વખતમાં એટલે ચૈત્ર વૈશાખ કે સપ્ટેમ્બરની આખર સીઝનમાં વાવવું તે બીજા દરજ્જાનું છે. કેમકે અતી ગરમી અને સખત તાપમાં તેને પાણીની વિશેષ સંભાળ રાખવી પડે છે. વાવવા માટે જગા આછા તડકા છાંયાવાળી પસંદ કરવી, અને રૂતુની આખરીએ સપ્ટેમ્બર પછી તુરતજ ટાઢાશ આવી જવાથી તેના ઉગવામાં વિલંબ થાય છે વાવેલા રોપાઓ જેવારે બરાબર ઉછરી આવે તેવારે આવતે વર્સે ફરીને બીજે ઠેકાણે બદલવા જોઇએ. ત્યાં પછી તેને ત્રણ ત્રણ ફીટને છેટે બદલવા અને અહીં પણ જગા એવી પસંદ કરવી જ્યાં બદલવામાં આવે ત્યાં વરસાદનું પાણી ભરાઇને તેના મૂળને સડવી નાંખે નહી અને બી વાવવું તે જગોએ પણ વરસાદનું પાણી ભરાઈ બીયા કે ઉગતા રોપાને સડાવે નહીં તેની સંભાળ રાખવી આ બદલાવણીનું કામ જો કરવામાં આવે તે વરસાદના વખતમાંજ કરવું જોઇએ. ત્યાંથી રોપા મોટા થયા પછી તેની છેવટની બદલાવણી તેના કાયમની જગોએ થશે. મોટામાં મોટો ચારેક વરસનો રોપ પણ બદલાવી શકાશે.

બચ્ચાઓ વાવવા હોય તો વરસાદ રૂતુ ચાલતી હોય તે વારે જે ઝાડવાઓની આસપાસ તેના ઘણા નાહાના બચ્ચાંઓ જમીનની નજદીક હોય અને તેમને મુળીયા હોય તેમને ત્યાંથી કાઢી બીજી અમુક જગા પસંદ કરી રોપવાડીક જમીનમાં શરૂ વરસાદમાં (વરસાદ વરસતો હોય તેવારે) વાવવાં, જેથી તે જમીનમાં બરાબર લાગી જશે અને વગર નવા મુળીયાં કાઢશે. જમીનમાં વાવવા વખતે તેની આસપાસના વધારાના પાંદડાને કાપી નાખવા અને મોહોરના જરૂર જોગા પાન રાખી તે પણ તેનાં વચલા કુમળાને ચોતરફ આથી મુજબ કે તેનો ગાભો ગરમીથી કે તડકાથી સુકાય નહી વળી વગર જાણ્યુ

તેમ તેના ઉપર તેનાજ કાપેલા પાદડાને વાટો કરી છાંયડો કરવો અને ચોતરફ ની હવાનુ ચલણ બરોબર રાખવુ એટલે અહી તે રોપાઓ જામી જશે-અને આવતે વરસે તેઓ તેની કાયમની જગાએ વાવવાને લાયક થશે આવા બચાઓ કાઢી લેવાથી વળી બીજો વીશેષ લાભ એ છે કે આવા બચાઓ મુખ્ય (અસલ ઝાડ) ઝાડના મુખમાથી નીકળી જવાથી તે અસલ ઝાડ મજબુતી ઉપર આવશે અને સારો ફાલ આપશે, કારણ કે તે બચાઓ જે ઝાડના સાથે હોય તે ઝાડના પોશણમાથી પોતાનો ભાગ પડાવે છે, અને તે કાઢી નાખવાથી બધો ખોરાક પેલા મુખ્ય ઝાડના મુળને મળે છે

આવા બચા કદાચ જમીનની સપાટીથી ઉંચા હોય અને તે કારણથી તે જમીનમા પોતાના મુળીયા ફેલાવી શકતા ન હોય તો આપણે તેને માટીથી દાબવા, અથાત મુખ્ય ઝાડના મુળમા માટી જોઈતા પ્રમાણમા ચડાવવી, એટલે મુખ્ય ઝાડ મજબુત થશે અને બચાઓ તે માટીમા મુળીયા મુકશે. આને હર વખત પાણીની મભાળ રાખવી

મુખ્ય ઝાડમા પણ વધારાના નકામા પાદડા તેમજ સુકાયલા પાદડા હર વખત કાપી નાખતે જવા વળી જો ઝાડને અમુક બચાઓ જમીનની સપાટી થી ઘણા ઉંચા હોય અને માટી ચડાવી શકાય તેમ ન હોય તો તેને ગોદડા ના ગાભા બાંધી તેના ઉપર પાણી છાંટીને પણ મુળીયા કઢાવી શકાશે, અને તે પણ ઉપયોગમા લઈ શકાશે (અપુર્ણ)

—હર્ષદરાય ગણપતરામ મહેતા,
બી૦ એજી૦

શ્રી ગુજરાત

ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ

 ત્રિમાસિક

વર્ષ ૧૨ મુ] જાન્યુઆરી-૧-૨૬ [અંક ૪ થો

સુરત જીલ્લામાં કપાસની જાતમાં સુધારો.

—**********—

(ગયા અંકના પૃષ્ટ ૧૨ થી ચાલુ)

તાપીની દક્ષીણના ખેડુતોને ઉત્તર તરફના ખેડુતોથી થતુ નુકસાન

કોટન ટ્રાન્સપોર્ટ એક્ટ સુરત જીલ્લામા ૧૯૨૩-૨૪ મા દાખલ થયો અને તાપીની ઉત્તરનો કપાસ દક્ષીણમા લાવવો અટકાવવામા આવ્યો હવે ખરૂ જોતા બીજા આબોહવા, જમીન, વીગેરે કુદરતી કારણો જેને લીધે નવસારીથી સુરતના રૂનો ભાવ ઓછો મુ તથી સાયણ કીમનો ઓછો એ પ્રમાણે ફેર પડેછે પણ તે ઉપરાત ત્યાનો માલ ઉતરતો આ બીના મબળ હોઇ આ કાયદો ખાસ જરૂરનો હતો કેમકે બ્રોચ ક્લાસીફીકેશનના કરતા ૧૦૨૭ નો રૂ ચઢીઆતો છે તેમાતો શક તો જેવુ નથી જ્યારે તાપીના દક્ષિણ ભાગમા બધે ૧૦૨૭ ના બીનો રૂ પેદા થાય અને તેની ઉત્તરે મોટા પ્રમાણમા તેનાથી ઉતરતી જાતનો રૂ પેદા થાય ત્યારે દક્ષિણ તરફના ખેડુતના રક્ષણને ખાતર આ કાયદો ખાસ જરૂરનો હતો કેમકે તાપીની ઉત્તરનો હલકો માલ દક્ષિણમા આવી ત્યાના સારા એક ટાઇપના માલ સાથે ભેળસેળ થાય તો સુરત તથા દક્ષિણનો ભાવ એ ભેળસેળ થએલા નમુના ઉપર અંકાય અને કિંમત ઓછી આવે અને ત્યાના માલની પણ પ્રતિષ્ઠા ઘટે પરીણામ એ આવે કે દક્ષિણ તરફના ખેડુતોને પોતાના સારા ચોકખા માલની કિંમત ન ઉપજતા નુકશાન ખમવુ પડે અને ઉત્તર તરફના ખેડુતોને તેનો લાભ મળે આ રીતે બીજાને ભોગે પોતે લાભ લેવાનો હેતુ સહકારી સંસ્થાનો હોઇ જ ન શકે પરંતુ એ કાયદાથી ખુબ સગવડ થઇ અને તાપી ઉત્તરના લોકોનો માલ દક્ષિણમા આવતા બંધ થવાથી ત

કાયદો મદ પડી ગયો અને ત્યાનો માલ દક્ષિણમા લાવવાની છુટ મળી અને તેથી દક્ષિણના લોકોને તેમને લીધે નુકશાન ભોગવવુ પડે છે

આ કાયદાની અસર એવી સરસ થઈ હતી કે ૧૯૨૩ મા જે માલ એ અમલમા રહયો તે વખતે સુરતના ૩ કરતા નવસારીનો રૂ જે આગલી સાલો મા રૂ૦ ૨૫ ના ફેરથી વેચાતો હતો તે ૧૯૨૩ માં તાપી પારનો માલ સુરતમા આવતો બધ થવાથી સુરતનો માલ આબોહવા વીગેરેના ફેર શીવાય લગભગ નવસારી જેવોજ હોવાથી ફક્ત રૂ૦ ૫-૧૦ આનાના ફેરે વેચાતો હતો પણ બીજેજ સાલ ૧૯૨૪ મા એ કાયદો ઢીલો થયો એટલે સુરત અને નવસારીનો તફાવત વધતો ગયો અને બજાર હલકો હોવાથી રૂ૦ ૧૫ નો તફાવ ન રહયો.

૩ સીલેક્શન બી પણ ચોકખુ રહયુ નથી—તેમા પણ ઘણી ભેળસેળ છે ૧૯૨૨ થી ખેતીવાડી ખાતાએ સીલેકશનનુ બી આપવાનુ બધ કયુ ત્યારથી સોસાઇટીના ખેડુતોએ પોતાના કપાસના ઢગલાનુ રાખ્યુ છે દર સાલ બી મા ભેળસેળ વધતી જાય છે અને કપાસ તારમા ઉતરતો જાય છે ગયે સાલ સો સાઇટીના ગામોના ખેતરોમા તપાસ કરતા નીચે મુજબ પરીણામ આવ્યુ હતુ

ખેતર	સે કડે કેટલા ટકા સીલેકશનના છોડ	ઘોઘારીના છોડ સે કડે	સે કડે બીજી જાતના ટુકા તારના છોડ
૧	૫૪ ૮	૫ ૩	૬ ૦
૨	૫૬ ૦	૪ ૦	૮ ૦
૩	૩૫ ૮	૬ ૫	૧૧ ૩

બાકીના છોડ પરચુરણ સુરત દેશી જાતના જેવા હતા આ ઉપરથી જણાશે કે છેટલા ત્રણ વરસમા સીલેકશનનુ બી તેનુ તે ચાલુ રાખવાથી તેમા કેટલી જાતના હલકા કપાસની ભેળસેળ થઈ ગઇ છે અને હવે તે સીલેક્શન પણ ન કહી શકાય એ સ્થીતી એ ગયુ છે અને દર વરસે તેમા બીગાડો થતો જવા સભવ છે

"૪ ૧૦૨૭ થી થતો આરથીક લાભ

કોન્ટ્રીપાળા સ્ટેટને રૂથી દાખલો આપી ૧૦૨૭ના બીથી કેટલો ફાયદો છે તે અત્રે બતાવીશ એ રાજ્યનો દેશી રૂ અમલ ભરૂચના રૂથી પણ ઓછી કીમતે

વેચાતો હતો સને ૧૯૨૦ ના માર્ચની તા ૧૩ ૧૫ ને રોજ સુરત ખાંડીના હીસાબે ત્યાનો ભાવ રૂા ૩૩૦ હતો જ્યારે તેજ દીવસે સુરતમા સુરત ખાંડી એકના રૂા ૫૭૦ ઉપજ્યા હતા એટલે એક ખાંડીએ રૂા ૨૪૦ જેટલો વધારો રૂના સારી જાતના માલનો આવતો હતો પાછળથી ૧૯૨૧થી જ્યારે આખા સ્ટેટમા ૧૦૨૭નુ બી દાખલ થયુ ત્યારથી રાજ્યના રૂનો ભાવ નીચે મુજબ રહ્યો હતો

	સુરત ખાંડીને હીસાબે ખાંડીનો ભાવ	સુરતમા ખાંડી એક નો ભાવ
૧૯૨૧ માર્ચ ૩૦	૩૦૦ રૂા	૩૮૬ રૂા.
૧૯૨૨ માર્ચ ૨૦	૪૯૫ રૂા	૫૧૦ રૂા
૧૯૨૪ ફેબ્રુઆરી ૧૭	૭૩૧ રૂા	૫૪૦ થી ૫૪૫ રૂા
૧૯૨૫ „ .	૫૩૧ થી ૫૩૭ રૂા.	૫૮૦ થી ૫૪૫

એટલે લગભગ સુરતના કરતા ૧૦–૧૫ રૂપીઆના ફેરથી રાજપીપળાનો રૂ વેચાય છે

ત્યાના દેશી અગર મોટા પ્રમાણમા ઘોઘારીની ભેળસેળ વાળા સાથે સરખ મણી કરતા અને ઉતારાનો સવાલ ધ્યાનમા લેતા, ત્યા જે દેશી અગર હાલ ભરૂચ જીલ્લામા દેશી રૂ છે તેથી રાજનુ રૂ ૧૯૨૩–૨૪ મા રૂા ૧૨૦ ના વધારાથી વેચાતુ હતુ રાજ્યના અસલ દેશી અને ૧૦૨૭ના ઉતારામા ૫ થી ૬ ધડીનો ફેર છે ઉતારાને લીધે રૂા ૭૫–૮૦ કમી ઉપજે તોપણ સારી જાતના રૂને લીધે ખાંડીએ રૂપીઆ ૪૦ વધારે વેપારીઓને મળતો હતો તે હીસાબે ભારે રૂપીઆ ૧૬, ખેડુત કપાસને બદલે રૂ વેચે તો મળે કદાચ વેપારી રૂા ૬, ભારે ખેડુતને ન આપે તો પણ ખેડુતને ભારે રૂા ૧૦ જેટલા વધારે તો મળેજ એ લાભ ખેડુતોને મળે છે

પણ ગીલેકશનને બદલે ૧૦૨૭ દાખલ કરવાથી ખેડુતોને લાભ છે કે નહી એ, એક મોટો વાદગ્રસ્ત સવાલ છે

અત્યાર સુધી સોસાઈટીઓ ફાર્મના નામથી પોતાનો રૂ વેચે છે અને સુરતનો ભાવ ઉપજે છે તે લેતા અને બન્નેના ઉતારા સરખાવતા નીચે મુજબ સ્થીતી છે સોસાઈટીના દફતરપરથી તેના ઉતારાના આંકડા લીધા છે

એક ખાંડી રૂ માટે કેટલા મણ કપાસ જોઇએ

સાલ	સીલેક્શન સોસાઈટીનો	ગૃપનો	
	મણ શેર	મણ શેર તફાવત	
૧૯૨૧	૫૭–૨૫	૫૫-૧૧+૨-૧૪	ગૃપમા પણ સીલેક્શન હતુ
૧૯૨૨	૫૯-૨૦	૫૭-૯+૨-૧૧	
૧૯૨૩	૫૬–૧૩		
૧૯૨૪	૫૫–૨૪	૬૧–૨-૪ ૨૯	
૧૯૨૫	૫૮–૨૬	૬૦–૧૬–૪–૨૯	ગૃપમા ૧૦૨૭
		૬૨–૧૧–૩–૧૯	

સાસક સોસાઇટી કરતા કારેલી વીગેરે બીજી સોસાઇટીનો ઉતારો વધારે આવે છે

ઉપરના આકડાથી જણાશે કે ૧૯૨૧ તથા ૧૯૨૨ મા ગૃપના ગામોના કપાસનો ઉતારો એક ખાંડી "રૂ" માટે ૨ મણ, ૧૨ શેર કપાસ ઓછો જોઇતો હતો જ્યારે તેજ સીલેક્શન બી ધી સોસાઇટીને એક ખાંડી "રૂ" માટે ૨ મણ, ૧૨ શેર કપાસ વધારે જોઇતો હતો જેનુ કારણ ઓલપાડ તાલુકાની જમીન, હવામાન, એકજ જમીનમા કપાસનો પાક દર સાલ લેવાયા કરતો હોય વીગેરે હોવા જોઇએ

જ્યારે ૧૯૨૩ મા ૧૦૨૭ નુ બી ગૃપોના બધા ગામોમા દાખલ કર્યુ ત્યારથી સીલેક્શન અને ૧૦૨૭ ના ઉતારામા ૪ મણ, શેરનો ફેર પડ્યો આ સાથે એ પણ વીચારવુ જોઈએ કે ૧૯૨૩ થી ખેતીવાડી ખાતાએ ચોક્ખુ શીલેક્શન બી આપવુ બંધ કર્યુ હતુ અને સોસાઇટી પોતાનુ બી વાપરતી હતી તેમા ઘોઘારી વીગેરે હલકી જાતના કપાસનુ મીશ્રણ થતુ હોવાથી ઉતારામા ફેર પડે છે

સુરત ફાર્મ ઉપર ખાસ દેખરેખ અને કાળજીથી કરેલા ટેસ્ટથી છેલ્લા ત્રણ વર્ષના આકડા પરથી

	એકરે ટકા "રૂ" નીકળે
૧૦૨૭	૩૫૨
સીલેક્શન	૩૮૨
	૩૦

નાણ ટકાનો ફેર રહેતો હતો ચાલુ સાલ- પીપળોદ ગામે એક સરખા સાથે આવેલા ખેતરમા એકમા શીલેક્શન તથા બીજામા ૧૦૨૭ નુ ઓરાણ હતુ તેમા ટેસ્ટ લેતા—

		સેકડે ટકા "રૂ" નીકળે
૧૦૨૭	...	૩૩ ૮
મીલેકશન	... ..	૩૫ ૯
		૨ ૧

૨ .૧ ટકાનો ફેર માલમ પડયો હતો આ કપાસનો નમુનો તે ગામના ખેડુતે આણી આપ્યો હતો

ઉપરના બધા આંકડાઓથી તેની રાસ લેતા ૧૦૦ રતલ મીલેકશનના કપાસમાથી ૩૭ રતલ રૂ નીકળે અને ૧૦૦ રતલ ૧૦૨૭ના કપાસમાથી ૩૪ ૫ રતલ રૂ નીકળે એમ માનીએ તો બન્નેનો એકરે પાક સરખો હોવાથી ૪૦૦ રતલ ગણતા એક એકરમાથી

૧૦૨૭	૧૩૮ રતલ રૂ
મીલેકશન	૧૪૮ રતલ રૂ

મીલેકશનમાથી ૧૦ શેર રૂ વધારે નીકળે. આ દસ શેર રૂની કીમત કેટલી થાય તે નીચેના આંકડાથી જોઇએ

			ખાંડીનો ૧૦૨૭નો ભાવ	૧૩૮ રતલની કીમત	મીલેકશનનો ખાંડીનો ભાવ	રતલની કીમત	
૧૯૨૦, એપ્રીલ	૧૦	રૂા	૬૭૧	૧૧૮	૬૬૩	૧૨૫	નવસારી
૧૯૨૧, માર્ચ	૨	,,	૩૫૯	૬૩	૩૪૫૪	૬૫	નો ભાવ
૧૯૨૨, ,,	૮	,,	૫૭૩	૧૦૧	૫૪૫	૧૦૩	૧૦૨૭ની જલપોર મીલેકશન અડવાગૃપ
૧૯૨૩, ફેબ્રુઆરી	૩	રૂા	૬૩૦,	૧૧૧	૬૧૦	૧૧૫	
૧૯૨૪, માર્ચ	૪		૭૦૫	૧૨૪	૬૮૫	૧૨૯	
૧૯૨૫, ,,	૯		૫૫૨	૯૭	૫૩૦	૧૦૦	
				૬૧૪		૬૩૭	
				૧૦૨ ૩		૧૦૬ ૨	રાસ

એ બધાની સરેરાસ કાઢતા —

૧૦૨૭ માથી એકરે રૂા ૧૦૨ ૩

મીલેકશનમાથી એકરે રૂા૦ ૧૦૬ ૨ નુ રૂ નીકળે છે.

એટલે એકરે રૂપીઆ ચારનો ફેર પડે તેનુ કારણ એમ છે કે ભીલેકશન નુ "રૂ" સોસાઇટી વાળા સુરતમા લાવી સુરતના ભાવથી ફાર્મના નામે વેચે છે વળી જે કપાસ સુરતમા આવી પીલાય તે ,પછી ગમે તેવો હલકો હોય તો પણ તેનો રૂ સુરતના ભાવથી વેચાય છે વેપારીઓ ખાસ માલની જોઇએ તેવી કદર કરતા નથી અને જયા પીલાયો તે સ્થળનો ભાવ ત્યા ઉપજે પછી તે કપાસ ગમે ત્યાથી અને ગમે તેવી જાતનો હોય પણ ત્યાના જીનનો સીક્કો વાગે એટલે ભાવ ત્યાનો મળે રૂમા આમ ભેળમેળ હોવા છતા વેપારી તે પાખી શકતા નથી કાતો તે જાણવા છતા જીનના સીક્કા ઉપરાત વધારે તજવીજ માટે દરકાર કરતા નથી આથી સુરતમા ચોકખા ૧૦૨૭ નુ વાવેતર કરનાર ને ભોગે સોસાઇટીઓ સુરતનો બજાર મેળવી શકે છે પણ એ એના ખરા માલની કીમત નથી જો સોસાઇટીનો માલ ઓરપાડ, સાયણ, કીમ, પીલાતો હોય તો જરૂર તેનો ખરો ભાવ ખાડીએ રૂપીઆ ૨૫, જેટલો ઓછો આવે અને સુરતના ખેડુતોને થતુ નુકશાન અટકે

વળી ઉતારાને લીધે રૂપીઆ ચારનો ફેર હોવાનુ બીજુ કારણ એ છે કે હાલ જે સોસાઇટીના કપાસનો ઉતારો છે તે તે કપાસમા ઘોઘારી તથા બીજા હલકી જાતના કપાસની ભેળસેળને લીધે કેટલેક અંશે છે હવે જે કપાસના "રૂ" નો એકલો ચોકખો નમુનો જો કોઇ મીલ અગર સારા સચા ઉપર બનાવટ તપાસી ભાવ નકકી ઠરવામા આવે તો જરૂર હાલ જે ભાવ સાયણ તથા કીમનો છે તે કરતા પણ કદાચ ઓછો આવે. એટલે મ્હોટા "ફારમને" નામે ખોટી રીતે ખાટવાથી હાલ જે ચાર રૂપીઆનો ફાયદો જણાય છે તે મળે છે પણ ખરી વસ્તુ સ્થીતી વેપારીઓ જાણે તો ૧૯૧૮-૧૯ મા જે દશા ભરૂચ ના રૂની એક લાખ ગાસડીની થઇ હતી તેવીજ હાલત જો મીલોવાલા ખાસ ચીવટથી એ "રૂ"ની પરીક્ષા કરી ખરીદ કરેતો થાય એમ ભય રહે છે અને તેમ થાયતો ચાર રૂપીઆ નફાને બદલે ચાર રૂપીઆ એકરે ખોટમા જવુ પડે

સ ૧૯૨૧ ડમા એલ્ડહામ માસ્ટર કોટન સ્પીનર્સ એસોસીએશન તરફથી હીંદુસ્તાનના દરેક જાતના "રૂ" ના નમુનાની એક ગાસડી મગાવી ત્યાં ટેસ્ટ કરી જોઇ તેનો રીપોર્ટ જણાવે છે કે લેંકેશાયરની મીલોવાળા સુરત દેશી અગર ભીલેકશન તરફ બીલકુલ ધ્યાન આપતા નથી, તેમને તે પસંદજ નથી, ૧૦૨૭ ની ગાસડી તેમણે લગભગ મીડલીંગ અમેરીકનની બરોબર ગણી હતી ફકત ગ્રેડ "મફાઝીઆજ" થોડી ઉતરતી હતી પણ તેનો ને ઉપાય

કાલજી રાખવાથી થઇ શકે એમ છે, બહારની મીલોને સુરત દેશી કે શીલે કશાતની જરૂર નથી અર્થ શાસ્ત્રનો સામાન્ય નીયમ છે કે જે વસ્તુની વધારે માગણી હોય તે બજારમા મુકવાથી તેનો ભાવ સારો આવે અને જલદી ખપી જાય લેનાર પણ સંતોષ પામે એ સીધ્ધાંત સોસાઇટીને સમજાવવાની જરૂર ન હોય પરંતુ એઓજ ખાસ સમજી શકશે કે દુનીઆની બધી મીલોને માલ લાંબા સારા તારના "રૂ" ની જરૂર છે, નહીતો હીંદુસ્થાનમા દુમ તારનુ ખરડ "રૂ" તો ઘણુ મળે છે પણ તેને માટે બહુ થેડી માગણી હોય છે, માટે જેની માગણી તેની પેદાસ કરવાથી ફાયદો છે અનાજનુ વાવેતર છોડી કપાસનુ વાવેતર તેથીજ મોટા પ્રમાણમા ખેડુતો કરતા થયા છે

સોસાઇટીના કાર્યવાહકો ખેડુતોપર સારી અસર કરી શકે છે—

ઉપરની હકીકતથી સ્પષ્ટ માલુમ પડશે કે ૧૦૨૭ નુ બી વાપરી સોસાઇટીઓએ પોતાનો કપાસ વીના બીજ બે સુધારવાની ખાસ જરૂર છે એ સુધારો કઇ "નાસ્તાને" બદલે "ચા" અગર છરીને બદલે ગજર્સના ચપ્પુ અગર જોડાને બદલે વીલાયતી બુટ જેવો નથી કે જેના લાભ યા હાનીનો વીચાર કર્યા શીવાય મોહથી લોકો તેનુ અનુકરણ કરી દાખલ કરશે તેમ રાજ પીપળા સ્ટેટમા કાયદાથી ૧૦૨૭ નુ બી દાખલ થયુ તેમ પણ સુરત જીલ્લામા બની સકે એમ નથી અને સામાજીક સ્વતંત્રતાના જમાનામા તે અશકય જેવુ છે પરંતુ એતો તર્કથી સમજવાની વાત છે અને લાભાલાભનો પુણ વીચાર કરી ઘણી મદદ ગનીએ આગળ વધે એમ છે ઝડપથી એ સુધારો દાખલ કરવાનુ કામ સોસાઇટીના ચાલકોનુ તથા પ્રચારકોનુ છે અને તે ધારેતો ઝડપથી આગળ વધી શકે એમ છે

અસલથી હીંદુસ્થાનનુ સામાજીક કાર્ય પંચમા અમુક આગેવાનોથી થતુ આવ્યુ છે ગામડાઓમા પ્રથમ દરેક ટંટા ફીસાદ અગર મહત્વના કામો ગામના અમુક અમુક આગેવાનોજ પતાવતા અને લોકો તેને દબાણથી નહી પણ રાજી ખુશીથી સ્વીકારતા

જ્ઞાતના ટંટાનુ સમાધાન પણ એજ રીતે પંચ કરી લેતા સોસાયટીનુ કાર્યવાહી મંડળ એ તેનુ પંચ કહેવાય તેમણે આ મહત્વની બાબતપર વિચાર કરી પોતાના લાભ કયા છે તેનો બરાબર નીર્ણય કરી ઓલપાડ તાલુકાને સુધારવો ઘટે છે, અને આજે આટલા વર્ષો થયા સાયણ કીમની હલકી છાપ આ રીતે સુધારવામાં ઘણા મદદ રૂપ થઈ સકશે

ઉપસંહાર—છેલ્લા પાંચ વરસના ખેતીવાડી ખાતાના ભગીરથ પ્રયત્નો થી અને ખેડુતો તથા વેપારીઓની સહાયતાથી સુરત જીલ્લાના રૂમા ઘણો સારો સુધારો થયો છે અને વેપારીઓ તેમજ ખેડુતો તેનો લાભ મલ્યાનુ કબુલે પણ છે પરતુ એ સુધારો પુર્ણ રીતે અમલમા આવ્યો ત્યારેજ કહેવાય કે જ્યારે નર્મદા નદીના દક્ષીણ ભાગમા પાર નદી સુધી જે સારામા સારૂ બી નક્કી કરવામા આવે તેજ બી એ પ્રદેશમા દરેકે દરેક ભાગમા અને એકે એક ખેતરમા ઓગય. સીલેકશનને બદલે ૧૦૨૭ નુ બી, સોસાઇટીઓ વાપરે તો ખરેખર ઘણુજ સારૂ પરીણામ આવે ખેતીવાડી ખાતા તરફથી તો ઉપર મુજબ ભલામણ તથા આગ્રહ કરવા શીવાય ઉપાય નથી એટલે એ આગ્રહની જે મંદ અસર થાય તે ઉપરજ આધાર રાખવો રહયો

બીજો ઉપાય વેપારીઓના હાથમાં છે અત્યાર સુધી જે જીનમા પીલાય ત્યાનો બજાર ત્યાની રૂની ગાસડીનો આપવાનો કઢગો રીવાજ કાઢી નાખવા નો છે તેને બદલે કયા ભાગનો માલ તે જીનમા આવેલો અને જે રૂની ગાસડી તેઓ ખરીદે છે તે કયાનો કઈ જાતનો માલ છે તેની તપાસ તથા પરખ કરી તેનો ભાવ તેની લાયકાત મુજબ આપવો જોઈએ એમ નહી થવા થી સારો માલ નબળા સાથે તણાઇ જાય છે અને નબળા માલવાળા ઘણી વખત ફાવી જાય છે ૧૦૨૭ ને માટે સીલેકશનના ઉતારાથી હેતા ફેરના કરતા વધારે કીમત ઉપજવી જોઇએ તે ઉપજતી નથી જો કે ૧૦૨૭નો રૂ લગભગ મીડલીંગ અમેરીકન જેવોજ છે અને સોસાઇટીએ સીલેકશનનો રૂ ઘણી હલકી જાતના ભેળસેળવાળો છે, માટે માલની ખરી પરીક્ષા કરી તેનો વ્યાજબી ભાવ મળે તો આ ફેર રહે નહીં અને હલકો માલ સારા માલને નામે વેચાતો તેમજ સારી જાતમા ભેળસેળ થતો અટકે જે જાતનો સોદો કરે તેજ માલ મળી શકે મીલોવાળાને પણ એમાજ ફાયદો છે ફક્ત જીનના સીક્કાને વળગી નામે નવસારીના ધોરણે માલ ખરીદવાથી મીલોવાળા ઘણી વાર છેતરાય છે અને આખા સુરત જીલ્લાના સારથી જોઇએ એવો સતોષ ન મળતા બદનામ કરે છે

ત્રીજો ઉપાય સરકારની મ તાનો છે જો તાપીના ઉતરના ભાગના ખેડુ તો ભેળસેળવાળુ સીલેકશનનુ બી ચાલુ રાખે અને ૧૦૨૭ નુ તેનાથી ચઢી આતુ બી વાપરવા નાજ પાડે તો તેમનો કપાસ તાપીની દક્ષીણે કાયદાથી આવતો અટકાવવામા આવે તોજ દક્ષીણમા જ્યા જ્યા ચોક્ખા ૧૦૨૭ નુ

ના કપાસનુ રૂ પેદા થાય છે ત્યાના ખેડુતોને પોતાના ખરા માલનો ખરો ભાવ આવી શકે આખા રાજપીપળા સ્ટેટ અને અંકલેશ્વર તાલુકામા ઘણા ખરા ભાગમા ૧૦૨૭ નુ દાખલ થઇ ગયુ છે એટલે સવાલ માત્ર સુરત જીલ્લાના તાપીના ઉતર ભાગના બ્રીટીશ તથા ગાયકવાડી તાલુકાઓનોજ છે. તેમને પોતાનો કપાસ દક્ષીણમા લાવી ત્યાના ખેડુતોને ગેરવ્યાજબી રીતે માલમા ભેળસેળ થવાથી થતા નુકશાનથી બચાવવાની ખાસ જરૂર છે અને તોજ પુર્ણ રીતે સુધારો થયેલો ગણાય

(Sd) J G Jani,
Cotton Assistant—Surat

તમાકુનુ બીજ નાં ૬ અને તેના ફાયદા.

—**********—

ગુજરાતમા તમાકુનુ વાવેતર એ ખેડુતો માટે મહત્વનો પ્રશ્ન છે ખેડા જીલ્લામા સને ૧૯૨૪–૨૫ની સાલમા આશરે ૪૫૦૦૦ એકરમા તમાકુ કરવામા આવી હતી સુરત ભરૂચ જીલ્લાના કપાસની માફક અહી તમાકુ એ પૈસા પ્રાપ્ત કરવાનુ મુખ્ય છે અને તેથી તેને માટે ઘણી કાળજી લેવામા આવે છે આનો ભાવ પણ કપાસ માફક સારો આવે છે એટલે દરેક સારો ખેડવાણો પોતાની શક્તિ પ્રમાણે થોડી ઘણી જમીનમા તમાકુ વાવવાનો હવે આ તુરતનુ વાવેતર પાછલી સાલના ભાવ વધ ઘટ ઉપર ઓછા વતુ થયા કરે છે,

જ્યારે આ પાક આવુ ઉપયોગી છે તો તેને માટે ખેડુત તેમજ બુધ્ધિમાન લોકો વધુ કાળજી લે એ સ્વભાવિક છે આનો દર એટલે પાક વધુ કેમ ઉતરે તથા તેનો ભાવ કેમ સારો આવે એટલે કે તેનો રંગ તથા બુક કેમ સારા થાય તે બાબત ખેડુત હમેશા મહેનત લે છે આ બાબતમા સને ૧૮૮૦થી સને ૧૮૯૫ સુધીમા નડીઆદની ખેતીવાડી કમીટીએ હજારો રૂપીઆના ખર્ચે ઘણા પ્રયત્ન કરેલા પણ તે બધા અમુક કારણોને સબબે નિશફળ ગયેલા છે ત્યાર બાદ સને ૧૯૦૪મા સરકાર તરફથી ખેતીવાડી ખાતા દ્વારા એક મોટું ફાર્મ કરી આ ઉદ્દેશથી અખતરા થયેલા છે પરંતુ તેપણ ખારાશ પાણી તેમજ વનસ્પતી શાસ્ત્રીની પુરતી મદદીનાના અભાવે નિષ્ફળ ગયેલા છે આથી ગુજરાતના ખેડુતોને નવીન સુધારાથી કંઇ લાભ મળ્યો નહિ અને જેમ બાપદાદા કરતા આવ્યા તેમજ કરવાનુ રહ્યુ

ત્યારબાદ ૧૯૨૦–૨૧મા હાલના મે ડાયરેક્ટર આફ એગ્રીકલ્ચર સાહેબ (ડો ગેન સાહેબ) પાસે આ બાબતની ફરીયાદ થઇ ત્યારે તેમણે ફરીથી સમાજ સુધારવા પ્રયત્ન કર્યો ને ઉપરથી સને ૧૯૨૨મા નડીઆદ ખેતીવાડી એસોસીએશનના ફાર્મ ઉપર નવા નામે અખતરા શરૂ કરવામા આવ્યા છે

આ કાર્યમા નીચેની બાબતો ઉપર લક્ષ રાખી કાર્ય કરવામા આવે છે

૧ આ જીલ્લામા થતી મુખ્ય જાતોની તમાકુમાથી પાક વધુ ઉતરે તેથી બીજા, બધા ગુણો સારા થાય અને સ્થાનિક બજારમા ભાવ સારા ઉપજે એ આશાથી તેવા ગુણવાળુ બીજ શોધી કાઢવુ બધી જાતોમાં ગાડીયુ નામની જાતનુ ક્ષેત્રફળ સૌથી વધારે છ તેથી તેને માટે ખાસ કાળજી રાખવી

૨ કેટલીક જગ્યાએ જમીનમાં અમુક દોશો હોય છે તેને લીધે તમાકુ બરોબર થતી નથી તો તને મ ટે શું કરવુ.

૩ તમાકુમા રોગ તથા બીજા ઉપદ્રવો હોય છે તેને કેમ અટકાવવા

૪ ખાતર કયુ આપવુ કે જેથી આર્થિક લાભ ખેડુતને વધુ મળે.

આ બાબતો ઉપર ધ્યાન આપવમાં આવે છે. તેમા પહેલા મુદ્દા ઉપર હાલમાં વિશેષ ધ્યાન આપવામા આવે છે

કેટલાં પચીસેક વર્ષથી અમેરિકામા યુરોપ વિગેરેમા તુવેની પેદાશ વધારવા શાસ્ત્રીય પધ્ધતિએ બીજ કેમ સુધારવુ એ વિષય ઉપર ઘણી ઝીણવટથી અભ્યાસ થયો છે અને તે જગ્યાના અનુભવો કામમા લેઇ તમાકુનુ બીજ સુધારવા પ્રયત્ન આદરવો એમ નક્કી થયુ કારણ જો બીજની સુધારણાથી જો પાકમાં વધારો કરી શકાય તો ખેડુત— ગમે તો ગરીબ હોય અગર પૈસા વાળો હોય તો પણ—તે કઇ પણ મહેનત વગર ફક્ત સારા બીજથી લાભ લેઇ શકે

આ ઉદેશથી ખેડા જીલ્લામાં થતી મુખ્ય જાતની તમાકુનાં બીજ ઉપર ઘણી ઝીણવટથી અભ્યાસ શરૂ કર્યો છે અને સારા તમાકુમા ક્યા ક્યા ગુણો જોઇએ તેનું પણ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યુ છે તે ગુણો નીચે પ્રમાણે છે —

૧ તમાકુના બધા છોડ એકી વખતે પાકવા જોઇએ હવે આ બધા ગુણો જો બી મોકળુ હોય અને એકજ છોડની પેદાશ હોય તોજ આવી શકે

૨ પાન મોટાં જાડાં અગર એક સરખા ઘટ હોય તો તેથી પાનની સખ્યામાં વધારો ન કરતા આ ગુણને લીધે એકદરે તોલ વધુ આવે

૩ પાન ઉપર અમુક જાતના રગના ગુનાઓ પડે છે તે જો ઝીણા હોય તો તેનો ભાવ વધારે ઉપજે છે માટે જે તેવા ગુણ પાનમાં હોય તો સારૂ

૪ તમાકુને પીવામાં અમુક જાતની ફુક તથા મીઠાશ જોઇએ છે

૫ છોડ પોતાની બધી શક્તિ પાન ખીલેવવામાં વાપરે એ આશયથી અમુક પાન ગણી તેને ખુટી નાખવામાં આવે છે પરતુ છોડ પોતાની શક્તિ, પીલા (ડાળીઓ) કાઢી બતાવવા પ્રયત્ન કરે છે આથી ખેડુતને કાળજી રાખી અમુક દીવસને આંતરે દરેક છોડમ થી પીલા કાઢવા પડ છે જો કોઇ છોડમા આવી પીલા કાઢવાની શક્તિ ઓછી હોય તો તેથી ખેડુતની તેટલી મહેનત બચે

આવા આવા ગુણો વાળુ બીજ સારૂ ગણાય. હવે આ ગુણોમાંથી કેટલાક વારસા-રૂપથી ઉતરી આવેલા હોય છે અને કેટલાક સ્થાનિક કારણો જેવા કે જમીન ખેડ ખાતર વિગેરેને લીધે હોય છે આમાંથી જેટલા બીજદ્વારા આવી શકે તેટલા તે દ્વારા લાવવા અને જેટલા પ્રમાણમાં વધુ લાવી શકાય તેટલુ ખેડુતને સ્હેલું પડે છે

છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દરમ્યાન બીજદ્વારા આ બધા ગુણો લાવવા પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો છે અને તેમાં કંઇક અંશે આવા ગુણ વાળુ બીજ શોધી કાઢવામા ફત્તેહ મળી છે

ખેડા જીલ્લામાં મોટે ભાગે ગાડીયુ જાતની તમાકુ થાય છે. તેમાંથી કેટલીક જાતો જુદા જુદા ગુણવાળી જુદી પાડવામા આવીછે તેમાંથી નં ૬ ની જાત સહુથી સારી માલુમ પડી છે ખેડુતની દ્રષ્ટિએ દર એકરે કેટલો પાક થયો તે બહુ મહત્વનુ હોવાથી નડીઆદ ફારમમા કરેલા અખતરા આપવાથી નં૦ ૬ નુ બીજ દેશી બીજ કરતાં કેટલા પ્રમાણમાં ચઢીઆતુ છે તે સમજાશે.

સાલ	દર એકરનો ઉતારો રતલમા		
	દેશી ગાડીયુ	નં ૬	વધારો
૧૯૨૩-૨૪	૧૪૦૪	૧૫૮૦	+૧૩૪
૧૯૨૪-૨૫	૧૩૫૦	૧૫૩૯	+૧૮૯

વળી આજ બી કેટલાક ઉત્સાહી ખેડુતોને અજમાવવા આપ્યુ હતુ તેના પાકની વીગત નીચે પ્રમાણે છે

ખેડુતનુ નામ	ગામનુ નામ	દર એકર ઉતારો રતલમા		
		દેશી	નં ૬	વધારો
ઝવેરભાઇ શામળભાઇ	નડીઆદ	૧૬૫૭	૧૮૧૬	+૧૫૯
શાંતાભાઇ ઝવેરભાઇ	„	૧૬૪૦	૨૦૦૦	+૩૬૦
બાહુલાલ શકરાભાઇ	મોગરી(?)	૫૬૦	૧૨૫૦	+૬૯૦ ભેગાર ૨'×૨'

આ રૂપથી ખેડુતોને આ બી બીજ સારૂ છે આ વરાયટી ભીન્ન કલાગાડી ઠરાવેલ જેવા કે ૧૦ બ૦ નાયાભાઇ અંબુરામ દેસાઇ, રા૦ સા૦ દાદુભાઇ પુરશોત્તમદાસ, શ્રી૦ મોહનલાલ માકાભાઇ દલાલ વીગેરેએ પોતાની જમીનમા અજમાવેલ લીધી છે અને તેમણે આ માલ પોતાના ખેડુતો પાસે મોટા પ્રમાણમાં વાવવાનુ છે

હવે આપણે આ બીજ નં૦ ૬ ના ગુણ ટુંકમાં જોઇએ

૧ શરૂઆતમાં ધીમે ધીમે વધે છે આથી ખુટણી મોડી આવે છે અને ધીમે પાકે છે

૨ પાન મોટુ, તેમજ ધારીદાર છે

૩. બુટી ઝીણી અને દરેક પાન ઉપર પડે છે
૪ તઇયાર થયેલુ તમાકુ બળવામાં સારૂ તેમજ રંગે પણ સારૂ છે
૫ પીના ઓગ્ય છે
૬ દર એકર ઉતારો વધારે આવે છે
૭ તેનુ ઘડીયું મધ્યમ છે
૮. આ બીજ પીયત તેમજ કોરાંટ બન્ને રીતે વાવી શકાય છે

આ સુધારેલુ બીજ આ સાલ થોડુ હોવાથી ઘણા ખેડુતને નારાજ કરવા પડયા હતા. છતાં આશરે બસો એકર ઉપર વાવેતર આ સાલ થયુ છે આ વરસ નવા બીના વાવેતરનુ પહેલુજ વરસ છે છતાં આટલા મોટા ક્ષેત્રફળ ઉપર વવાયું છે એ જોઇ ખાત્રી થશે કે બીજ ઘણું સારૂ છે. આવતી સાલને માટે બધા ખેડુતોને બીજ આપી શકાય તે ઉદ્દેશથી મોટા પ્રમાણમાં બીજ ઉગાડવાની ગોઠવણ કરી છે માટે જેને જોઇએ તેમણે મે-ટોબેકો બ્રીડર સાહેબ સરકારી ફાર્મ નડીઆદ એ નામે લખવાથી મળી શકશે

V M Majmudar,

B Ag Tobacco Breeder Nadiad

કો-ઓપરેટીવ પંપીગ સોસાઇટીઝ

—**********—

આ વિષયની શરૂઆત કરતા પહેલા હું મારી પોતાની ઓળખાણ કરાવવા રજા લઉં છુ હું સુરત જીલ્લામા ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચર ઓવરશીયર છુ એટલે કે મારે ખેતીવાડીની સુધારણા કરવા માટે ખેડુતોને ખેતીમા પડેલી અડચણો તપાસી, તેમને યોગ્ય સલાહ આપવાના કામ માટે મારી નીમણુક થયેલી છે કો ઓપરેટીવ ખાતાના વાયમ એગ્રીકલચર ઓર્ગેનાઇઝર મી યશવતલાલ ત્ર્યબક લાલ દેસાઇ હાલમા બેગલોર ખાતે સ્પેશીયલ ડેરી કોર્સમા શિક્ષણ લેવા ગયેલા છે તેટલા વખતને માટે મારી પાસે તેમનો ચાર્જ છે સહકારની હીલચાલ બાબતમા મે થોડુ ઘણુ કામ કર્યું છે પરતુ અત્રે સહકારી ચળવળમા ભાગ ભાગ લેનાર ગ્રહસ્થો જેટલો મને અનુભવ નથી છતા પણ આજનો વીષય જે મને આપવામા આવેલો છે તે વિષય ખેતીવાડીને અગનો છે તેથી મારાથી બનતે પ્રયત્ને સહાયકારી તત્વોથી ખેતરમા પાણી પાવા માટે કુવા નવાવ કે

નદી ઉપર પંપ મુકી મંડળીના સભાસદોને વખતસર પાણી આપવુ અને તેની જરૂરીયાત તથા ફાયદા ઉપર બે અક્ષર બોલવાની રજા લઉ છુ

કોઓપરેટીવ પંપીગ સોસાયટીઝ એટલે શુ ?

કોઓપરેટીવ એટલે સહકારી અને પંપીગ સોસાયટીઝ એટલે જળાશયમાંથી યાત્રીક બળથી પાણી ખેચીને ખેતરમા પાવાની મંડળી

ગુજરાત પ્રાતમા પીતના પાકો દરેક જીલ્લામા કરવામા આવે છે પંચમહાલ તથા અમદાવાદ જીલ્લામા થોડા ભાગમા નહેર છે તેથી ત્યા પીતના પાકો લેવાનુ ઘણુ સવડ ભરેલુ થઇ શકે છે ખેડા ભરૂચ અને સુરત જીલ્લામા નહેરો બીલકુલ નથી તેથી કોઇ પણ જળાશયમાથી પાણી ખેચીને તેનો ઉપયોગ કરવો પડે છે સવ સાધારણ રીતે કોસથી પાણી ખેચવાનો રીવાજ છે જો પાણી ફક્ત પાચ સાત ફુટ ઉચે લઈ જવુ હોય તો સુપડા અને ગપાશનો ઉપયોગ કરવામા આવે છે કોઇ જગ્યાએ ચેઇન પંપનો ઉપયોગ થાય છે પણ તે જુજ પ્રમાણમા થાય છે સુરત જીલ્લાના દક્ષીણ ભાગમા પીતના પાકો એટલે કે શેરડી, આદુ, અલ્ઘ, સુરણ વીગેરે વિશેષ પ્રમાણમા થાય છે ત્યા કોશને બદલે પરશીયન વ્હીલ, બેકેટ પંપ, નોરીયા, વોટર લીસ્ટ એટલે કે જેને આપણે ગુજરાતીમા રહેટ કહીયે છીએ તેનો ઉપયોગ મોટા પ્રમાણમા થાય છે કોસ કરતા રહેટની કીંમત વધુ પડે પણ પાણી થોડા ખર્ચે વધુ નીકળે છે તેનાથી ફક્ત થોડી જમીનમાજ પાણી ફરી શકે છે પણ જેને વધુ જમીનમા પાણી પાવુ હોય તો તેણે યાત્રીક શકિતથી પાણી કાઢવું જોઇએ હાલમા ઘણા ખેડુતો જેઓ બે પઇસે સુખી છે તેઓ એ કુવા માથી અગર નદીમાથી પાણી લેવા માટે પોતાની માલકીના પંપો મુકેલા છે અને તેનાથી તેમને ઘણોજ ફાયદો થયો છે અને મોટા પ્રમાણમા પીતની ખેતી કરવાને શક્તિવાન થયા છે

પાણીનો પંપ મુકવો એટલે શુ તે બાબત સમજાવવાની જરૂર છે હવાના દબાણથી અગર પાણીના દબાણથી પાણી અગર કોઇ પણ બીજા પ્રવાહી પદાર્થને એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ નીચેથી ઉપર લઇ જવાનો યંત્ર એટલે પંપ પંપ ત્રણ જાતના આવે છે એક પાણીમા મુકીને તેના હાથને ઉપરનીચુ હલાવીને પ્રવાહી પદાર્થને ઉપર લઇ જવો તે 'દાખલા' તરીકે ઘાસલેટના ડબ્બામાથી બાટલી ભરવા માટે જે સંચાનો ઉપયોગ કરીએ છીએ તે બીજો પ્રકાર એન્જીન ઉપરની "પુલી" પરથી પટો આપીને બધ જગ્યાની અદર એકદમ ઘણુજ જોરથી પંખો ફેરવી તેની મદદથી પાણી

૩ સુધી ઝુણી અને દરેક પાન ઉપર પડે છે
૪ તઇયાર થયેલુ તમાકુ બળવામાં સારૂ તેમજ રંગે પણ સારૂ છે
૫ પીવા જોગ છે
૬ ફી એકર ઉતારો વધારે આવે છે
૭ તેનુ થડીયુ મધ્યમ છે
૮ આ બીજ પીયત તેમજ કોરાંટ બન્ને રીતે વાવી શકાય છે

આ સુધારેલુ બીજ આ સાલ થોડુ હોવાથી ઘણા ખેડુતને નારાજ કરવા પડયા હતા છતા આશરે બસો એકર ઉપર વાવેતર આ સાલ થયુ છે આ વરસે નવા બીના વાવેતરનુ પહેલુજ વરસ છે છતાં આટલા મોટા ક્ષેત્રફળ ઉપર વવાયુ છે એ જોઇ ખાત્રી થશે કે બીજ ઘણું સારૂ છે. આવતી સાલને માટે બધા ખેડુતોને બીજ આપી શકાય તે ઉદ્દેશથી મોટા પ્રમાણમાં બીજ ઉગાડવાની ગોઠવણ કરી છે માટે જેને જોઇએ તેમણે મે-ટોબેકો બ્રીડર સાહેબ સરકારી ફારમ નડીઆદ એ નામે લખવાથી મળી શકશે

V M Majmudar,
B Ag Tobacco Breeder Nadiad

કો-ઓપરેટીવ પંપીંગ સોસાઇટીઝ

—***********—

આ વિષયની શરૂઆત કરતા પહેલા હુ મારી પોતાની ઓળખાણ કરાવવા રજા લઉં છુ હુ સુરત જીલ્લામા ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચર ઓવરશીયર છુ એટલે કે મારે ખેતીવાડીની સુધારણા કરવા માટે ખેડુતોને ખેતીમા પડેલી અડચણો તપાસી તેમને યોગ્ય સલાહ આપવાના કામ માટે મારી નીમણુક થયેલી છે કો ઓપરેટીવ ખાતાના કાયમ એગ્રીકલચર ઓર્ગેનાઇઝર મી યશવતલાલ ત્રબક લાલ દેસાઇ હાલમા બેગલોર ખાતે સ્પેશીયલ ડેરી કોર્સમા શિક્ષણ લેવા ગયેલા છે તેટલા વખતને માટે મારી પાસે તેમનો ચાર્જ છે સહકારની હીલચાલ બાબતમા મે થોડુ ઘણુ કામ કર્યુ છે પરતુ અત્રે સહકારી ચળવળમા ભાગ ભાગ લેનાર ગ્રહસ્થો જેટલો મને અનુભવ નથી છતા પણ આજનો વીષય જે મને આપવામા આવેલો છે તે વિષય ખેતીવાડીને અગનો છે તેથી મારાથી બનતો પ્રયત્ને મહાયકારી તત્વોથી ખેતરમા પાણી પાવા માટે કુવા, તળાવ કે

માલીકીના છે અને તેનો ઉપયોગ ફક્ત તેના માલીકોનેજ થાય છે જ્યારે તેની આજુબાજુની જમીનવાળાઓને તેનો ઉપયોગ ક્વચિતજ થાય છે સુરત જીલ્લામા ચીખલી તાલુકાના પીપલ ગભાણ ગામના મણીભાઇ ગોપાળજી પટેલને ત્યા બે એન્જીન છે તે બે એન્જીનની મદદથી પાણી ખેંચવામા આવે છે આ બન્ને એન્જીનો આજુ બાજુના ખેડુતોને ભાડે અપાય છે અને તેને લીધે ત્યાના બાગાયત ખેડુતોને ઘણો ફાયદો થયો છે ભાડુ લેવાની રીત પણ ઘણી સ્હેલી છે જેટલા ઉભ્ભા ઘાસતેલ બળે તેટલાજ ડબ્બા ભાડા તરીકે લેવાય છે તેનો હીસાબ તેથી કરીને ઘણોજ સ્હેલો પડે છે અને અભણ ખેડુતોને ગુચવણ પડતી નથી આ પણ એક પ્રકારનો સહકાર છે જો કે તે સહકારને મંડલીના રૂપમા મુકવામા આવ્યો નથી આવી રીતે જો શ્રીમત ખેડુતો પોતે પોતાના કુવાપર પોતાના પૈસે એન્જીન ૫૫ ગોઠવે ને આજુબાજુ ના ગરીબ અને સાધારણ સ્થીતીના ખેડુતોને તે ભાડે આપે તો ઘણો ફાયદો થાય છે

હોય તો તેમા બોરીંગ મુકાવીને પાણીનો જથ્થો વધારવો જોઇએ અને જ્યા સુધી એક રીતે કામ કરવુ હોય ત્યા સુધી કુવાના માલીક પાસેથી કુવો એકત્ર, કામ કરવા માટે બધાએ મલી ભાડે રાખવો જોઇએ કેટલીક વખત એવુ બને છે કે એક કુવા પર પાણી પુરતુ મળી શકતુ નથી અગર જો પાણી પુરતા પ્રમાણમા હોય તો ત્યા પીતને માટે પુરતી જમીન હોતી નથી તેવે વખતે દરેક ખેડુતને ત્યા તેના કુવામા કાયમ પંપ ગોઠવી અને એક પોરટેબલ એનજીન એટલે કે લારી પર ગોઠવેલુ એનજીન જે એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ લઇ જવાય તેવુ એનજીન ગોઠવ્યુ હોય તો પણ થઇ શકે-પારડી તાલુકાના કુતા ગામે શેઠ ફરામરોજ કાવસજી બાટલીવાલાની વાડી છે તેમણે પોતાની વાડીમા ચાર કુવા કરાવેલા છે દરેક કુવા ઉપર એક એક પંપ કાયમનો ગોઠવી મુકયો છે ને તેઓએ એક પોરટેબલ એનજીન તથા ટ્રેકટર વસાવેલા છે તેની મદદથી જે કુવામાથી પાણી કાઢવુ હોય તે કુવામાથી જ્યારે જ્યારે પાણી જોઇએ ત્યારે ત્યારે કાઢવામા આવે છે આવી રીતે જો કામ કરવામા આવે તો એકી વખતે ઘણા ખેડુતોને ત્યા પંપ ગોઠવી શકાય અને મોટા પ્રમાણમા પીતના તુવો લઇ શકાય

ઉપર આપણેજ પાંચ સાત અગર વધુ ખેડુતને માટે ખાનગી રીતે સહકાર કરીને કામ કરવાને માટે કહયુ છે તેવી રીતે સહકારી મંડળી કાઢવી એટલે કે ઓછામા ઓછા દશ અને વધુમા વધુ જેટલા માણસોની જમીનમા પાણી ફેરવી શકાય તેટલા માણસો સભાસદ થઇ શકે સભાસદ થનાર દરેક ગૃહસ્થે અકેકે રૂપીઓ પ્રવેશ ફી આપવી જોઇએ અને દરેક સભાસદે મંડળીના શેર પોતાની જમીનના પ્રમાણમા લેવા જોઇએ જેનાથી ઉભી કરેલી મુડી અર્ધ કરતાનો જેટલો અંદાજ નક્કી કર્યો હોય તેના ઓછા ભાગ જેટલી કમમા કમ હોવી જોઇએ તેથી વધુ હોય તો હરકત નહી આ મંડળીઓ નીયમીત જવાબદારીની હોય છે તેમા ઓછામા ઓછા ૭૪ ભાગ મેમ્બરોની

જામીનગીરી આપવી પડે છે ઉપલી શરતોપર વીચાર કરશો તો માલમ પડશે કે તે ખેડુનોના લાભની છે ત્રણ વર્ષે નાણા વગર વ્યાજે વાપરવા મળે છે અને ત્યાર પછી શાહુકારી વ્યાજે ૮ આનાની તેરીખે મળે છે અને તે સાથે નાણા દસ અગર વધુ હપ્તામા પાછા ભરવાની સગવડ આપવામા આવે છે આ સગવડો ઘણીજ ઉદાર છે અને આશા છે કે સુરત જીલ્લાના ખેડુતો જેઓ ઘણા હોશીયાર તથા આગળ પડતા કહેવાય છે આવી રીતની સરકારે કરી આપેલી સગવડનો લાભ લેવા ચુકશે નહી

આવી મંડળી સ્થાપન કરવા પહેલાં સભાસદ થવો ઇચ્છનારા ગૃહસ્થોએ કુવામા અગર જલાશયમા પાણી પુરતા પ્રમાણમા છે કે નહી તેની ખાત્રી કરવી જોઇએ અને જો પાણી ઓછું હોયતો બોરીંગ મુકાવી પાણીનો જથ્થો વધારવો જોઇએ એટલુ કર્યા પછીથી પાવર પપ સોસાઇટી કાઢવા અર્જ કરવી અને અંદાજી ખર્ચ કેટલુ થશે અને સરકાર પાસેથી કેટલી રકમની જરૂર પડશે તે જણાવવુ અર્જી મળ્યા પછી સરકાર તરફથી યોગ્ય અમલદારો મારફત તજવીજ કરવામા આવશે ને યોજના ફતેહમંદ થશે એવી તે અમલદારની ખાત્રી થશે તો તેવી સોસાઇટીને નાણા ધીરવા માટે ભલામણ કરવામા આવશે

હીંદુસ્તાનમા ખેડુત એન્જીન પપ ચલાવી જાણતા નથી ને યાત્રીક બાબતોમા પણ ઘણા કુશળ હોતા નથી તેથી શરૂઆતમા કેવી જાતના અને કેટલા બળના એન્જીન પપ લાવવાને અને તેના ખર્ચનો અડસટો કાઢી શકતા નથી તેથી સરકારે ખેતીવાડી ખાતામા ઇજનેરી ખાતુ કાઢેલુ છે ને દરેક ડીવીઝનમા એક એક મીકેનીકલ એસીસ્ટંટ નીમેલો છે તે ઇજીન પપ કેવા ને કેટલા માપના લાવવા તેના ખર્ચનુ અંદાજ પત્રક તઇયાર કરવુ અને તે ખરીદી લીધા પછીથી તેની બરાબર ગોઠવણ ચાલુ સ્થીતીમા મુકી આપવાનુ કામ કાંઈ પણ ફી લીધા શીવાય કરી આપે છે ને પાછળથી ભાગે ત્યારે પણ બનતી મદદ આપે છે

જમીનોમા કુવા ખોદાવવા અને તેને ચાલુ સ્થીતીમા રાખી પાણી પાવાથી દુકાળની ભીતી કમી કરી શકાય છે અને યાંત્રીક બળથી પાણી કાઢવાથી વધુ પ્રમાણમા કીમતી, બાગાયતી અને દુકાળના વખતમા ઘાસ ચારાના તુલો થોડા ખર્ચે અને વધુ સહેલાઇથી લઇ શકાય છે ને તેથી ખેડુતની આર્થિક ઉન્નતિ થાય છે

પઘ્ધતિ ખચવાની સ્થીતી ન હોય તો પણ સહકાર પધ્ધતિથી ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે યાત્રીક બળથી પાણી કાઢી શકે છે તેજ પ્રમાણે સહકાર પધ્ધતિથી ખેડ કરવા માટે ટ્રેકટર પ્લાઉ એટલે યાંત્રીક શક્તિની મદદથી ચાલતા હળ લઇને સભાસદોને તથા બીન સભાસદોને ભાડે આપીને સારી અને ઉંચી જાતની ખેડ કરી શકાય છે અને સહકારી મંડળી મારફત ખાતર ખરીદીને ખેડુત યોગ્ય વખતે ને કીફાયત કીમતે ખાતર ખરીદી શકે છે આ પ્રગતિનો જમાનો છે અને તેમા પ્રગતિની જરૂર છે હાલમા દરેક વસ્તુના ભાવો ચઢી ગયા છે, મજુરીની મોંઘવારી થઇ છે અને વધારે મજુરી આપવા છતા પણ પુરતા અને સારા ખાત્રી લાયક મજુરો જે વખતે જોઇએ તે વખતે મળી શકતા નથી તેથી હવે યાન્ત્રીક બળથીજ ખેતી કરવાને જમાને આવી પહોંચ્યો છે સુરત જીલ્લામા આજ મીતીએ આશરે દશેક ટ્રેકટરો ખાનગી ગૃહસ્થોએ ખરીદયા છે અંકલેશ્વર તાલુકાના કોસમડી ગામે ટ્રેકટર પ્લાઉંગ સોસાઇટી કાઢવા માટે મંજુરી કરેલી છે અને આશા છે કે એવી બીજી વધુ સોસાઈટીઓ સ્થાપન થાય અને આપના દેશની ખેતીની ઉન્નતી થાય

ડીસ્ટ્રીકટ એગ્રીકલચરલ
ઓવરસીયર
સુરત.

ફોર્ડસન ટ્રેકટર.

—*********—

લેખક—શા અમાલાલ એમ. પટેલ,
બી એજી કુન્તા-દમણ

મારા શેઠ રૂસ્તમજી બાટલીવાલાની વાડી કુન્તા ગામમા આવેલી છે અને તેને માટે એવણ સાહેબે ગઇ સીઝનમા ફોર્ડ મોટર્સ કુ૦ પાસેથી ફોર્ડસન નમનુ ૧૦/૨૦ એચ૦ પી૦ મોટર ટ્રેકટર ખરીદ કરેલુ, જે મશીનનો ત્રણ મહીના થયા હું અત્રે વાડીમા ખેડવા, ડળીઆ ભાગવા તથા પાણી કાઢવા વીગેરે ઉપયોગમા લઉંછુ, તો ખેડુત ભાઇઓ તથા જમીનદારોને મારો અત્રેનો અનુભવ ઉપયોગી થશે એમ જાણી તે બાબત અત્રે જણાવુ છુ

મોટર મશીન ૧૦/૨૦ એચ૦ પી૦ નુ છે એટલે કે ૨૦ હોર્સ પાવર નુ કામ પટા પુલી ઉપર આપે છે, અને દશ હોર્સ પાવરનુ કામ જમીન ખેડ

તી વખતે આપે છે તેને ચાર શીલીન્ડર જેમનો ચાલતી વખતનો અનુક્રમ નંબર ૧, ૨, ૪, ૩, છે લ્યુબ્રીકેશન માટે નીચે ટાકી છે જેમા સવાએ ગેલન તેલ રહે છે તેલ અંદર ઉંચુ ચઢયા કરે છે મોટર એકદમ ગરમ થઇ ના જાય તે માટે પાણીની ગોઠવણુ રાખેલી છે રેડીએટરમા ૧૨ ગેલન પાણી રહી શકે છે તે થડુ રાખવા માટે પંખો આપેલો છે જે ચાલુ ફર્યા કરે છે મશીન પેટ્રોલથી ચાલુ કરવાનુ છે અને ત્યારબાદ કેરોસીન ઉપર ચાલ્યા કરે છે સ્પાર્ક માટે અંદર મેગનેટ છે અને તે લઈ જવા માટે બેટરી તેમજ કોઇલ ની ગોઠવણુ કરેલી છે કેરોસીનની ટાકી એકદમ ઉપર મુકેલી છે જેમા ૨૧ ગેલન તેલ રહે છે મશીનની અંદર હવા પાણીમા થઇને જાય છે જેથી ધુળ વીગેરે કચરો અંદર જઇ શકતો નથી અને તેને ચાલુ વકી હવા મળ્યા કરે છે મોટરની ચાલ એક મીનીટના એક હજાર આટાની ગોઠવેલી છે

આગળ ચાલવા માટે

૧ ધીમી ચાલ ૧॥ માઇલ દર કલાકના
૨ મધ્યમ „ ૨॥ „ „ „
૩ ઉતાવળી „ ૬॥ „ „ „
૪ પાછુ હઠાવવાની ૨॥ માઈલ દર કલાકના

પાછળના બે મોટા પઇડાને દાતા હોય છે જે વડે જમીનમા પકડાઇ જાય છે અને પઇડા બળ આવવા છતા સમસ્તા ફરી જતા નથી આખા ટ્રેક્ટરનુ વજન લગભગ ૬૦ મણનુ છે તેના બનાવનાર જણાવે છે કે દરરોજના ૮ એકર જમીન ખેડે છે પણ અનુભવમા તે પ્રમાણે થતુ નથી મે તે બાબતમા અજમાયસ કાઢેલી અને તે નીચે પ્રમાણે છે

એ ગુ,	ટાઇમ કલાક	કેરોસીન તેલ	પેટ્રોલ	લ્યુબ્રીકેટીંગ તેલ	ખેડની ઉંચાઇ	જમીનનો પ્રકાર કાળી
૩ ૧૦	૮–૦	૧૧ ગેલન	૦॥ ગેલન	૧ ગેલન	૭"	હલકા પ્રકારની

	રૂ. આ. પા.
એક દીવસનો ખર્ચ —	
કેરોસીન તેલ ૧૫૦	૧૩ ૧૨ ૦
લ્યુબ્રીકેટીંગ તેલ ...	૫–૦–૦
પેટ્રોલ	૧–૦–૦
ડ્રાઇવર તથા કલીનર પગાર	૩ ૮–૦
મશીનનો ઘસારો	૩–૦–૦
	૨૬–૪–૦

એટલે રૂા ૨૯–૪–૦મા એકર ૩–૧૦ ગુઠા જમીન ખેડાય તો તે એક એકર જમીન ખેડવાનો ખર્ચ રૂા ૮–૦–૦ પડે

અમો જે હળ ટ્રેક્ટર સાથે વાપરીએ છીએ તે "ઑલીવર પ્લાઉ" છે તેને બે ચવડા છે દર વખતે બે ફુટ પહોળી તથા ૭" થી ૯ ઉંડી જમીન ખેડી શકાય છે આ હળને એવુ કરાર કરવાની ગોઠવણ પણ સારી છે વળી ડરાઈવર ટ્રેક્ટર ઉપર બેઠા બેઠા તેને લીવરથી ચાલુ તથા બંધ કરી શકે છે તેની કીમત રૂા ૫૦૦ પડે છે તથા આવી ખેડથી મોટા મોટા ઢળીઆ ઉખડે છે તે ભાંગવા માટે અમારી પાસે ઇન્ટર નેશનલ કંપનીનો બેવડી ગેન્ગનો ડીસ્ક હેરો છે તે આઠ ફુટ લાંબો છે તે વડે ઢેફા ઢળીઆ ભાગી એકદમ ચુરો થઇ જાય છે તથા જમીન સરખી થઈ જાય છે, તે વડે દીવસના લગભગ બાર એકર જગ્યામા કામ થઇ શકે છે અને કામ પણ ઘણુજ સંતોષકારક આપે છે

ફોર્ડસન સાઇઝમા સ્હેજ નાનુ હોવાથી વાડી બગીચામા ટર્ન ઘણાજ જલદીથી તથા ટુકા લઈ શકાય છે સાધારણ કડક વરાપમા- તે કામ ઘણું સારૂ આપે છે પણ જો જમીન એકદમ કડક થઇ ગઈ હોય, અને વરાપ બીલકુલ ઉડી ગઈ હોય તેનાથી જમીન ખેડવી મુશ્કેલ પડે છે તથા તેનું વજન આગળના ભાગમા કમી હોવાથી આગળના બે પઇડા ઘોડાની માફક ઉભા થઇ જાય છે અને કોઈ વખતે ડરાઇવરને પણ ઈજા થઇ જાય. તેને ચાલુ કરવા માટે કોઇલ તથા બેટરી આપેલી છે તે ઘણી વખત હેરાન કરે છે અને સ્પાર્ક બરાબર આપતી નથી વળી ઠંડીના દીવસમાં ઘણો વખત તેને ચાલુ કરવામા ચાલ્યો જાય છે તેથી જો તેને બદલે મેગનેટો મુકવામા આવે તો બધી ખટપટ નીકળી જાય તેમ છે ફોર્ડસન સ્થાયી કામ ઘણુજ સારૂ આપે છે, જેવુ કે કુવામાથી પાણી ખેચવાનુ, દળવાનુ, ખાંડવાનુ વીગેરે, અમોએ ગઈ સીઝનમા કુવામાથી પાણી કાઢવામા તેનો ઉપયોગ કીધેલો પણ ખર્ચની બાબતમા ઘણુજ મોંઘુ પડી જાય છે, એટલે તે પોષાય નહી ફોર્ડસનના સ્પેર પાર્ટસ જલદીથી મળી શકે છે તે એક સારી વાત છે પણ કીમતમા સ્હેજ મોંઘા હોય છે

તા ૨૪–૮ ૧૯૨૫

કપુરની ખેતી

—*********—

અનાજ, ફળફળાદિ, શાક ભાજી, કપાસ, સેતુર, અખાડો, સાગલી ઝાડ, ઔષધિ અને વેપારી માલને યોગ્ય તેમજ તઇલી ગુંદર ને લાખિયા વનસ્પતિના ઝાડ વગેરે સ્થાનિક ઉદ્‌ભિજ્જની ખેતીની જ જ્યા ઉપેક્ષા છે અને સ્થાનિક ખેતીવાડીને જ્યા નવીન નવીન શાસ્ત્રીય રૂઢિપર મુકવાના યત્ન પણ હજી અખતરાના રૂપમા જ થાય છે ત્યા વિદેશી ઉદ્‌ભિજ્જની ખેતી હિંદમા કરવાની વાતજ આકાશમા ફાળ ભરવા જેવી ગણાય તેમ છે છતા જે વસ્તુને માટે આપણે દર વર્ષે લાખો રૂપિયા પરદેશ મોકલી ચાપીએ છીએ અને જે વસ્તુનો આપણે દુનિયાના બીજા દેશો કરતા વધારે ઉપયોગ કરીએ છીએ તે વસ્તુને માટે કઇંક માહિતી આપીએ તે અસ્થાને તો ગણાય નહિજ, કપુર વાપરનારા દેશોમા હિંદુસ્તાન, જર્મની અને યુનાઇટેડ સ્ટેટસના નબર મોખરે છે તેમાના યુનાઇટેડ સ્ટેટને તો પોતાને ત્યા કપુરના ઝાડ ઉછેરી કપુરની ઉત્પતિ કરવા પાછળ કયારનીએ મહેનત કરવા માડી છે જર્મનીમા તે થાય તેમ નથી તોપણ ડચ લોકોએ તેમના ગરમ સસ્થાનોમા યત્ન કર્યો છે, માત્ર આપણેજ કપુરની ખેતી તરફ અત્યારે તો ખજાણ થઇ બેસી રહેલા છીએ

ચદન-સુખડ તો આપણા દેશમા બહુ પ્રાચીન કાળથી થાય છે પ્રાચીન સાહિત્યમા તેનો ઉલ્લેખ નથી તોપણ તે આપણને બહુ પ્રાચીન કાળથી જાણીતુ છે ધાર્મીક ક્રીયા કર્માંતરોમા તેનો ઉપયોગ આપણે જમાનાઓ થયા કરતા આવ્યા છીએ સુખડની ઉત્પતિ મલબારમા અમલથી થાય છે હિંદના બીજા ભાગોમા પણ કહિ કહિ તેના ઝાડ ઉગે છે પરતુ ઉદ્યોગની નજરે તેનુ પાવેતર કરવામા આવતુ નથી મલબાર તરફ સુખડના ઝાડનો પ્રદેશ હાથ કરવાને આગળ દ્રાવિડ, આર્યો અને અનાર્યો વચ્ચે લડાઇઓ થતી, પણ કપુરને માટે ચીન અને ફારમોસામા જેવો મનુષ્ય જાતનો ભોગ અપાયલો કહેવાય છે તેવો ભોગ હિંદમા સુખડે લીધેલો જાણવામા નથી પુર્વ તરફની કીમતી ઔષધીઓમા સુખડ અને કપુર બેઉ પશ્ચીમના લોકોને ઘણો કાળ થયા જાણીતા છે ચીન હિંદ, જાપાન અને મલાયામા કપુર જેટલુ વપરાતુ તેટલુ પશ્ચીમ તરફના દેશોમા વપરાતુ નહિ હિંદમા તેમજ બીજા દેશોમા દવા તરીકે કપુરનો ઉપયોગ ઘણા વર્ષોનો છતા આધુનિક છે એમ કહેવુ જોઇએ હિંદમા દવા તરીકે આજ જે કપુર વપરાતુ તે ઓનિયો બેરગાથી આવતુ અને

'ભીમસેથી' કપુર નામે ઓળખાતુ અધ્યાપિ ભીમસેની કપુરનો વાપર આપણા લોકમા છે ચીનના પ્રાચીન સાહિત્યમા ખુદ કપુરના ઝાડના લાકડાંનો કોતરણી વાળો સામાન બહુ વર્ણવાયલો છે દુનિયાના તમામ દેશમા હાલ તો કપુર સુગંધિ માટે દવા માટે અને ઉદ્યોગ માટે-ખાસ કરીને સીનેમાની ફીલ્મો બનાવટ માટે પુષ્કળ વપરાય છે ધુમાડી વગરનો બંદુક કે તોપનો દારૂ બનાવવા મા પણ કપુરનો ઉપયોગ થાય છે આથી કરીને હાલ સુધરેલા દેશો પોતાને ત્યા કપુરના ઝાડની ખેતી કરવા તરફ પ્રેરાયા છે ઉદ્યોગ ધધામા હજી પણ તેનો વધારે ખપ પડે એવા તેમા ગુણો છે અને એ ગુણોને લીધે વેપાર અને ઉપજ પણ હાલ ઘણી સારી થાય છે

બોર્નિયો નામના ટાપુમા કપુરના ઝાડ થાય છે ત્યાના જગલી લોકો પ્રાચીન કાળથી તેની ઉત્પત્તિ અને બનાવટનુ કામ જાણે છે બોર્નિયામા કપુર ના દસ બાર ફીટના ઘેરાવાળા જાડા થડના ને મોટા થાય છે એ ઝાડ લગભગ સાગના ઝાડને મળતા આવે છે કયા ઝાડમાથી કપુર મળશે, તે જગલીઓ જાણે છે કારણ કે એક જાતના જીવડા તેની છાલમા કાણુ પાડી અદરનો ભાગ કોતરી પોલો કરીને તેમા રહે છે એ જીવડાના ગણગણાટને લીધે આ ઝાડમા કપુર છે એમ તેઓ પારખી લે છે વળી જુવાન ઝાડના થડને ટચકો મારી ગુદરની માફક તેમાથી નીકળતા રસ ઉપરથી પણ તેઓ આમાથી કપુર મળશે કે નહી તે જાણી લે છે ઝાડના થડમા જીવડાએ કરેલા પોલાણમા ઝાડનો રસ ભરી ઓક્ષીજન સાથે મળી પોલાણમા કપુરની કપોટીઓ બાઝે છે જગલી લોકો એવા ઝાડને કાપી પોલાણમાનો નિસાર કાઢી લે છે પછી લાકડાના નાના ટુકડા કરી તેને ઉકાળીને તેમાથી તેલ અને થોડુ ઘણુ કપુર પણ બનાવી લેવામા આવે છે

બરમામા એક બીજી જાતનાં પણ કપુરના ઝાડને મળતા ઝાડ થાય છે બર્મીઝો તેમાથી કપુર જેવો સફેદ સુગધીદાર પદાર્થ બનાવે છે આ પદાર્થ કપુર તરીકે ચાલે છે, પણ તે ખરૂ કપુર નથી ઝાડની જાતનો ફેર છે એ ઝાડ ફારમોસાના કપુરના ઝાડને મળતુ નહી પણ બોર્નીયોના ભીમસેની કપુરના ઝાડને કઇક મળતુ હોય છે સુગધીદાર રસ અને ગુદર ઉત્પન્ન કર નારા બીજા દેશના ઝાડોમા આવી જાતના ઝાડ થાય છે- તેમાથી ટરપેન્ટાઇન જેવા અતી પ્રવાહી ગરમ કરતા ઉડી જાય એવા તેલો નીકળે છે આનળ

જણાવવામા આવ્યુ તેમ ઝાડનો રસ અને તેમાથી સ્ફુરતી સુગધીદાર તેલી વરાળ ઓક્ષીજન સાથે મળતા જેમ કપુર થાય છે, તેમ બીજી જાતના ઝાડો ના રસની પણ એવી બનાવટો કુદરતી રીતે અને અખતરાઓદ્વારા બનાવાય છે મસાલાના ટાપુઓ અને બરમાથી માડીને ચીનાઇ કીનારા લગી બધેજ કપુરના ઝાડને મહેજમાજ મળતા ઘણા ઝાડો થાય છે, પરતુ ફારમોસાના ઝાડો તેજ ખરા કપુરના ઝાડો છે, અને તેમાથી જેવુ ઉચી જાતનુ કપુર મળે છે તેવુ બીજા કોઇ ઝાડોમાથી મળતુ નથી

ચીનના કીનારા ઉપર આવેલો ફારમોસાનો ટાપુ ખરેખરી રીતે તો કપુરના ઝાડોનુ ઘેર છે ફારમોસાના જગલો એ ઝાડોથી ભરેલા છે એટલુજ નહી પણ જુના અને મોટા ઝાડોનો એવો મોટો જથો ત્યા જામેલો છે કે, દર વરસે દસ હજાર ઝાડ કાપવામા આવે છે તેમ છતા સો વરસ સુ'ધી ખુટે તેમ નથી કપુરના ઝાડનુ' લેટીન નામ સીનામોમમ કેમ્ફોરા છે આ ઝાડ મોટુ ડાળા પાખડાથી વિસ્તારવાળુ અને એવુ લીલુછમ રહે છે કે જોનારની આખ ઠરી જાય ફારમોસાના પહાડી જગલમા ટેકરીઓની તળેટીઓ તેના લીલાછમ ઝુડના ઝુડથી અત્યત રળીઆમણી લાગે છે એની ઉચાઇ અને વિસ્તાર તેને એક દેવદારની ઉપમા અપાવે એવો છે એ ફારમોસાના ઝાડોમાથી સઉથી સરસ અને પુષ્કળ કપુર મળે છે ઓગણીસ સતકમા જાપાનીઓને હાથ આ ટાપુ આવ્યા પછી કપુરની પેદાશ અને વેપાર ખુબ ખીલવવામા આવ્યા છે જાપાનીઓએ ત્રણસે ચારસે માઇલના વિસ્તાર ઉપર જગલીઓને દુર અને કબજે રાખવા માટે લશ્કરી ટુકડીઓ મુકી બદોબસ્ત કર્યો છે લગભગ આઠ હજાર કારખાના કપુર કાઢવાને તેમણે ઉભા કર્યા છે જે ઝાડો કપાય તેને ઠેકાણે બીજા ઝાડો ફરીને રોપવાની ગોઠવણ કરી છે કપુરના આ વેપારમાથી જાપાનને દર વરસે સવા ચાળીસ કરોડ રૂપિયાની ઉથલપાથલ થાય છે, જ્યારે કપુર તઇયાર કરવા પછળ તેમને માત્ર છ આના જેટલુજ ખરચ આવે છે

આપણા દેશમા કપુરના ઝાડ સહેલાઇથી ઉગાડી શકાય તેમ છે પહાડી'ખીણો પચાસ ઇચ વરસાદ અને રેતાળ ગોરાડુ ભોયની તેને જરૂર છે આવી ભોય અને રૂતુ હિદુસ્તાનમા ઠેકઠેકાણે છે મલબાર કાઠો મહીસુર પશ્ચિમ હિદુસ્તાન ગુજરાત સાતપુરા ને વિધ્યાચળ અને અરાવલીના ડુગરોમાની ભોય કપુરના ઝાડ ઉછરે એવી છે અમેરીકા, આફ્રીકા અને બીજા નાના મોટા પાસીફીક મહાસાગરમાના બેટોમા યુરોપીયનોએ કપુ

રના ઝાડ ઉગાડવાના અખતરા કરવા માડયા છે, તો શા માટે હીંદે એમ ન કહેવુ ? હીંદમા સાહસ નથી, પોતાની ખેતી પ્રતીજ જ્યા ઉપેક્ષા છે ત્યા નવીનતા આણવાની વાતજ કયા ! કપુરના ઝાડ બે રીતે થાય છે - એક બી વાવીને અને બીજુ કલમો રોપીને કલમ કરતા બી વાવીને ઉછેરેલા ઝાડ સારા થાય છે ચીન અને ફારમોસામા ઓકટોબર નવેમ્બરમા કપુરના ઝાડના બી ભેગા કરી સુકી રેતીમા દબાવી રાખવામા આવે છે મે અને જુન માસમા પોચી કરેલી જમીનમા પછી ભરચક પેરવા-વાવવામા આવે છે ડાંગેરનુ ધરૂ જેમ મહીના માસનુ કરવામા આવે છે તેમ આનુ ધરૂ એક વર્ષનુ કરવામા આવે છે છોડ એક વર્ષનો થાય એટલે તેને ઉખાડી યોગ્ય જમીનમા સોળ સોળ ફુટને અતરે રોપવામા આવે છે ચીનાઓ અને જાપાનીઓ એક એકરમા બારસેથી તેરસે છોડ રોપે છે દસ વર્ષે કપુરનો છોડ વધી ત્રીસ ફુટ ઉંચુ ઝાડ બને છે એ ઉંમરથીજ તે કપુરનો રસ આપવા માડે છે સાઠ વર્ષ સિવાય ઝાડ પરિપુર્ણ પુખ્ત થયુ કહેવાય નહિ, તો પણ કપુર મેળવવાને માટે તેને વીસ વર્ષનુ તો થવા દેવુ જોઈએજ પાચ વર્ષના પાદડામાથી પણ કપુર કાઢવામા આવે છે એક એકરમાથી વરસે પાચ ટન પાદડા એકઠા થાય છે, અને તેમાથી સો સવાસો રતલ કપુર નીકળે છે ખરી પડેલા પાન પણ ખપ લાગે છે, એકઠા કરેલા પાદડાને વરસાદ અને તાપથી સાચવવાં પડે છે ફારમોસાનુ બાર ફીટ ઘેરાવવાળા થડનુ ઝાડ પદર હજાર રૂપીઆનુ કપુર આપે છે ઝાડની પુખ્તાઈ મુજબ તેના લાકડાની ૨૦-૪૦ રતલ ચીપોમાથી એક રતલ નીકળે છે તેના નાના નાના કકડા કરી ઉકાળવામા આવે છે કેટલીક વાર કપુરની પોપડીઓ ઉપરાત પાણી ઉપર તેનુ તેલ પણ તરતુ મળી આવેછે દુર ગામ લઈ જવા કરતા જગલમા ને જગલમા કપુર કાઢવાનુ સરતુ પડે છે, ગામડીઆ લોકે તઈયાર કરેલુ અસ્વચ્છ કપુર કારખાનાઓમાથી જાપાનમા લઇ જવામા આવે છે અને ત્યા શુદ્ધ કરવાની ભઠ્ઠીઓમા ગાળી તેની ટીકડીઓ પાડવામા આવે છે. અસ્વચ્છ કપુર હિંદમા પણ આવે છે અને આપણે અહિં મુંબઇ વગેરે સ્થળે જુની રીતે સ્વચ્છ કરવામા આવે છે પણ ટીકડીઓ પાડતા નથી

નિકળવાથી બીજા દેશોમા પણ તેનો ખપ પ્રતિદિન વધતો જાય છે કપુરનો વેપાર જાપાને એક હાથ કરેલો હોવાથી તે ભારે કિમત ઉપજાવે છે અને ઉપયોગ વધે છે ઉપજ માત્ર ચીન ફારમોસામા છે એટલે જાપાન આખો વેપાર પોતાને હાથ રાખી ભારે કિમત લે છે યુનાઇટેડ સ્ટેટસ માડાગાસ્કર ઈટલી ફ્રાસ ઈજીપ્ત ફ્લોરીડા કેલીફોરનિયા અઇગમ ક્વીન્સલેન્ડ આસ્ટ્રેલીયા મોરિશિયસ લકા સિહલદ્વીપ અને બીજે ઘણે ઠેકાણે તેની વાવણી કરવાનુ કામ ચાલુ થયુ છે આપણે અહિ હિદુસ્તાનમા પણ તેની વાવણી કરવાનુ કામ ચાલુ થયુ છે હિદુસ્તાનમા કેટલેક ઠેકાણે તેની વાવણી કરવાના યત્ન થવા માડ્યા છે બગાળમા સીબપુરની બોટાનિકલ ગાર્ડનમા કપુરના ઝાડ સારી રીતે ઉછેર્યા છે મહીસુર અને હિદની બીજી કેટલીક સરકારી ગાર્ડનો અને ખાનગી બગીચાઓમા કપુરના ઝાડ વાવવામા આવ્યા છે અને તે સારી રીતે ફાલ્યા છે અમદાવાદ અને વડોદરા જેવા શહેરોની જાહેર ગાર્ડનોમા મ્યુનિસીપાલીટી વગેરેએ એવા ઝાડ ઉછેરવા જોઈએ સરકારી ખેતીવાડી ખાતા તરફથી બરમા અને ઉત્તર હિદુસ્તાનમા એ ઝાડો ઉછેરવાના અખતરાઓ ચાલુ થયા છે ગુજરાતમા આબુ ઇડરગઢ અને બીજે ઘણે ઠેકાણે દેશી રાજાઓ યત્ન કરે તો કપુરના ઝાડને ઉછેરવાને યોગ્ય જમીન અને રૂતુ છે આ બાબત બગીચાની શોભા તરીકે કે કમાઇ તરીકે હાથ ધરવામા આવે તેના કરતા ખેતી અને વેપારની નજરે હાથ ધરવામા આવે તો ઘણો લાભ કરી આપે એવી છે આપણો દેશ ખેતીવાડીને વધારે બધ બેસતો છે અને બીજા બધા સુધારા કરતા જમીન મારફત થતી ઉપજને વધારવાની ઘણી જરૂર છે સરકારનુ તેમજ આમ વર્ગનુ માનવુ પણ એજ છે કે હિદનો ઉધ્ધાર બીજા કોઈ પણ કાર્ય કરતા ભેયની ઉપજથી વધારે સારી રીતે થાય તેમ છે, કારણ કે હિદમા દુનિયાના બધા દેશોના હવા પાણી છે બરફ જેટલી ટાઢ જોઇએ તો છે, બારેમા ભારે વરસાદ છે નદી નાળા ને મોટી મોટી નદીઓ છે પર્વતો અને એનીને યોગ્ય ખીણો તથા તળેટીઓ જોઇએ તેટલી છે, ગરમી જોઇએ તો તે પણ આફ્રીકા જેટલીજ કોઇ કોઈ ભાગમા છે મોઇસ્ટ હવા જોઇએ તો તે પણ છે એટલે કે હિદમા જે જોઇએ તે છે. માત્ર યત્ન ખત મહેનત ધન અને શાસ્ત્રીય પધ્ધતિએ લાભકારક વાવેતરો કરવાની ખોટ છે નામદાર સરકારે અને પશ્ચીમ તરફના વઇભવમા તલ્લીન થઇ જતા રાજા રાણાઓએ પ્રથમ પ્રેજાનુ ઘર જમીનક્ષેત્ર સુધારવા તરફ લક્ષ આપવાનુ બાકી છે નહિ તો આર્યોએ પસદ કરેલી સપ્તસિધુને આદિ લઇ ભારતભુમિ - દુનિયાની બીજી ભુમિઓ સાથે સરખાવતા પહેલા નબરની ફળદ્રુપ રત્નગર્ભા છે

નાતાલ-ઝુલુલેન્ડ.

—*********—

શેરડીઓના ખેતરો, દરીઆ કીનારે નાતાલને ઝુલુલેન્ડના ૨૪૦ માઈલ, દરબારની દક્ષિણ તરફ અને ૧૬૦ માઇલ ઉત્તર તરફ આવેલા છે સને ૧૯૦૫ પછી ત્યા શેરડીમાથી ખાંડ બનાવવાના કારખાનાઓનો ઉધ્યોગ (શુગર ઇન્ડસ્ત્રી) નો વધારો ઘણીજ સારી રીતે થયેલો છે કે જે દશ વર્ષમા લગભગ ૧૮૭ ટકા વધારે (૧૯૧૯ મા) એટલે લગભગ બમણી પેદાશ વધ છે નીચેના આકડાઓ સારો ખ્યાલ આપે છે.

સને ૧૯૦૫ મા	લગભગ	૨૯૭૯૫ ટન	ખાંડ	થઇ	
” ૧૯૦૮ ”	”	૫૦૦૦૦ ”	”	”	
” ૧૯૧૮ ”	”	૧૪૩૬૦૦ ”	”	”	

હાલ એકંદર કારખાના લગભગ પચીસેક છે જેમા મોટામા મોટું ૧૫૦૦૦ થી ૧૬૦૦૦ ટન સાકર કરે છે સાકર ચોકખી કરવાને માટે ખાસ બે કારખાના દરબાનમા હાલ કામ કરે છે

દરબાનની દક્ષીણે શેરડીના ખેતરોનુ ક્ષેત્રફળ વધે એવો ખાસ સભવ જોવામા આવતો નથી પણ ઉત્તર ભાગમા ઠેઠ પોર્ટુગીઝ ઇસ્ટ આફ્રીકા સુધીની જમીન શેરડીના પાકને ખેડ માટે ઉપયોગી છે જતે દહાડે આ જમીન જો કામ ગારૂ વપરાશે તો સુમારે એકંદર કરોડ ટન સાકરની પેદાશ ત્યા નીકળે એવો સભવ છે ઉપર જણાવેલી પેદાશ જો તત્ર થાય તો જરૂર ત્યાના ખાંડના કારખાનાની ગણના આખી દુનીયામા સારી ગણાશેજ

અગાઉ ઉપયોગમા વાપરવા મોરીશીયસ તથા મોરીશીયસની સાકર ના તાલ વીગેરે સ્થળોમા આવતી હતી પણ હાલ તે ઓછી થતી જાય છે, કે જે નીચેના આકડાથી જણાશે

૧૯૧૮ મા ૧૩,૮૮૫ ટન સાકર મગાવેલી હતી અને ત્યાર બાદ દર વર્ષે આકડો ઓછોજ થાય છે તેમજ ત્યાની સરકાર પણ મદદ કરવા માટે જો સાકર પરદેશથી મગાવે તો ૪ પાઉંડ અને ૧૦ શીલીંગ ટને (ઇમ્પોર્ટ ડયુટી) જકાત ઉપર લે છે અને નીકાશ માટે (એક્સ-પોર્ટ) ઉલટો એક પાઉન્ડ ટને મોકલનારને મળે એવી ગોઠવણ કરેલી દેખાય છે આને લઇને હાલ સાકરની જે ખપત એ દેશમા છે તેટલી સાકર ત્યાનાજ કારખાનાઓ

પુરી પાડે છે અને વધારો તેમજ ભવિષ્યનો વધારો પરદેશ નીકાસ કરવા માટે ત્યાના લોકો તથા સરકાર મળી બધ બેસ્તી ગોઠવણ કરવા ઇતેજાર છે અને જરૂરની સગવડ બનતી ત્વરાએ કરી આપે છે ફક્ત સાકર તઈયાર કરવામા આવે છે તેનુ ખર્ચ જતા જે ભાવે તે વેચાય તે ભાવ દુનિયાના ભાવો જોડે પોષાશે કે નહિ તે ખાસ જોવાનુ છે અને તે ઉપર ધ્યાન આપી કેમ તઈયાર કરવા માટે ખર્ચ ઓછુ થાય તે માટે હાલ ત્યાના લોકો ધ્યાન આપી રહ્યા છે

એટલુ તો દેખીતુ જ છેકે ખેડના સુધારા અને કારખાનાના સુધારા સર્વ યુક્તા ધ્યાનમા રખાય તો જુબાની શેરડીને માટે જે જોઇએ તે પ્રમાણે સગવડ સહેજે કરી લેવાય અને એને લઇને એકંદરે હાલના કરતા વધારે ફાયદો થાય તેમજ શેરડીમાથી પણ રસ વધારે ઉત્પન કરવા ઘટતા ઉપાયો તથા શોધખોળ કર્યા જ જશે બીટમાથી બનતી સાકર જોડે સરખાવતા આ દેશની સાકર બનતી કે એજ ભાવની પડશે એ ખાત્રી નથી ફક્ત જો આ કારખાનાઓને શરૂઆતમા (ઇમ્પીરીઅલ પ્રેફરન્સ) ઇંગલેંડની સરકાર મદદ આપે તો બને એમ લાગે છે

ક્વીન્સલેન્ડમા કાફીર લોકો ઘણે ભાગે કામ કરે છે અને મજુરોની તાણ પડે છે કાફીર લોકો બનતુ કામ તો કરે છે પણ એ લોકોને થાક તરતમા લાગી આવે છે એથી લાંબો વખત કામ કરી શકતા નથી મતલબ કે સંચા કામને ખોટીઓ થાય છે આ સ્થીતી ઘણે ભાગે ત્યાના હવા પાણીને લઇને હશે બીજુ મજુર વગ થોડી રકમ મેળવશે કે પોતાને ગામ ઝુપડામા રહી એ રકમ પહોચે ત્યા સુધી મહેનત વગર બેસી રહે છે આવી બીન કાળજીને લઇને પરદેશી મજુરો મેળવવા ત્યાની સત્તા તથા કારખાનાના લોકો બનતો પ્રયત્ન કરે છે (ઇન્ડેન્ચર લેબર) ગીરી.મજુર એગ્રીમેન્ટ મારફત કામ આપે છે કેમકે તે પરદેશી હોવાથી કાયમ કામ કરે છે, મહેનતુ છે, તથા તેઓને એક પ્રકારની કાયમ બહીક રહે છે તેથી હમેશના દબાયલા હોય તેમ વર્તે છે આ મજુરોની મદદથીજ ત્યાનુ આજનુ કામ ધમધોકાર વર્ષે ને વર્ષે આગળ ધપે જાય છે

આ દેશમા અતીશય ઉષ્ણતા ૭૧ ડીગ્રી સુધી જાય છે અને થોડામા થોડી ગરમી ૬૯ ડીગ્રી હોય છે વરસાદ સુમારે ચાલીસ ઇંચ જેટલો આવે છે વરસાદ વગરના દીવસોમા ૭૧ ને બદલે ૧૧૮ ને ૨૮ ને બદલે ૩૩ ડીગ્રી ગરમી રહે છે એટલે મીરકયુ વાર્યમ ૨૮-૯-૮૨ થી ૩૦-૩૩ સુધી રહે છે

નાતાલ-ઝુલુલેન્ડ.

—**********—

શેરડીઓના ખેતરો, દરીઆ કીનારે નાતાલને ઝુલુલેન્ડના ૨૪૦ માઈલ, દરબાનની દક્ષિણ તરફ અને ૧૬૦ માઇલ ઉત્તર તરફ આવેલા છે સને ૧૯૦૫ પછી ત્યા શેરડીમાથી ખાંડ બનાવવાના કારખાનાઓનો ઉદ્યોગ (શુગર ઇન્ડસ્ત્રી) નો વધારો ઘણીજ સારી રીતે થયેલો છે કે જે દશ વર્ષમા લગભગ ૧૮૭ ટકા વધારે (૧૯૧૯ મા) એટલે લગભગ બમણી પેદાશ થઇ છે નીચેના આકડાઓ સારો ખ્યાલ આપે છે.

સને	૧૯૦૫ મા	લગભગ	૨૯૭૯૫ ટનુ	ખાંડ	થઇ	
”	૧૯૦૮ ”	”	૫૦૦૦૦ ”	”	”	
”	૧૯૧૮ ”	”	૧૪૩૬૦૦ ”	”	”	

હાલ એકંદર કારખાના લગભગ પચીમેક છે જેમા મોટામા મોટુ ૧૫૦૦૦ થી ૧૬૦૦૦ ટન સાકર કરે છે સાકર ચોકખી કરવાને માટે ખાસ બે કારખા' ના દરબાનમા હાલ કામ કરે છે

દરબાનની દક્ષીણે શેરડીના ખેતરોનુ ક્ષેત્રફળ વધે એવો ખાસ સભવ જોવામા આવતો નથી પણ ઉતર ભાગમા ઠેઠ પોર્ટુગીઝ ઇસ્ટ આફ્રીકા સુધીની જમીન શેરડીના પાકને ખેડ માટે ઉપયોગી છે જતે દહાડે આ જમીન એ કામ ગાઠ વપરાશે તો સુમારે એકંદર કરોડ ટન સાકરની પેદાશ ત્યા નીકળે એવો સભવ છે ઉપર જણાવેલી પેદાશ જો તત્ર થાય તો જરૂર ત્યાના ખાંડના કારખાનાની ગણના આખી દુનીયામા સારી ગણાશેજ

અગાઉ ઉપયોગમા વાપરવા મોઝાબીક તથા મોરીશીયસની સાકર ના તાલ વીગેરે સ્થળોમા આવતી હતી પણ હાલ તે ઓછી થતી જાય છે, કે જે નીચેના આકડાથી જણાશે

૧૯૧૮ મા ૧૩,૮૦૫ ટન સાકર મગાવેલી હતી અને ત્યાર બાદ ના વખતનો આકડો ઓછોજ થાય છે તેમજ ત્યાની સરકાર પણ મદદ કરવા માટે જો સાકર પરદેશથી મંગાવે તો ૪ પાઉંડ અને ૧૦ શીલીંગ ટને (ઈમ્પોર્ટ ડયુટી) આયાત ઉપર લે છે અને નીકાશ માટે (એક્સ પોર્ટ) ઉલટો એક પાઉન્ડ ટને ગોકળાનાને ગળે એવી ગોઠવણ કરેલી દેખાય છે આને લઇને હાલ સાકરની જે ખપત એ દેશના છે તેટલી સાકર ત્યાનાજ કારખાનાઓ

...ના કકડા કરી પછી શેરડીઓના ટુકડાઓ પણ વાવે છે પછી ચાસને ...ાળે છે ઉપલુ નટોડુ સુમારે ચાર ઇંચ જેટલુ થર રૂપે રહે છે વાવણી ...બાદ ગોતુ વગેરે હાથે કાઢવાનો રીવાજ લાગે છે અને બે ચાસની વચ્ચે ... હળ કે એને લગતા હથીઆરનો ઉપયોગ સારો કરે છે ખેડ કર્યા ...ની જમીનમા ગોતુ વિગેરે રહેલ હોય છે મજુરોની તંગી અને બેદરકારી ...ગેરેને લઇને કાઈ ખેડ ખાસ ઉત્તમ પ્રકારની તો ખાસ હોતી નથી

આ શેરડીઓના ખેતરમા પોટાસ તથા ફોસફરસ અને ચુનાનુ પ્રમાણ થોડુ રહેલુ છે એથી આ ત્રણે ખેતરોની જરૂર વધતા ઓછા પ્રમાણમા રહે છે જે પ્રમાણે આ ખાતરનો ઉપયોગ કરવામા આવે છે તેજ પ્રમાણે ઉપજ ઘણે ભાગે શેરડીમાથી મળી આવે છે ખાતર નાખવુ એવો ફાયદો નથી કેટલાક નાખે છે કેટલાક નથી પણ નાખતા જે ઉપયોગ ખાતરનો કરતા નથી એમને ભવિષ્યમા ફાયદો જોઇતો થવાનો નહિ એ સ્વભાવિક છે

ઝુલુલેન્ડમા કાપણી પહેલા ખેતરોને બાળે છે કેમકે ઉનાના સુકા પાદડા કાપતા મ્હેનત પડે છે પણ નાતાલમા જ્યા પ્રમાણમા મજુરો વધારે છે ત્યા એમ થતુ નથી શેરડીઓ બળદના ખટારામા કાપી નાખે છે અને તેને ટ્રામમા ફેરવી શેરડીઓના કારખાનામા લઈ જાય છે સગવડ હોય તે રેલ્વેમા પણ શેરડીઓ નાખી કારખાને પહોચાડે છે કાપણીનુ ખર્ચ ૭ શિલીંગ સુમારે આવતુ હશે ઝુલુલેન્ડમા શેરડીનો બીગાડ કાપતા પુષ્કળ થાય છે તેની સગવડ થાય તો એકદર વધારે ફાયદો માલના પ્રમાણમા થઈ શકે

ખેડવા તરીકે પાક સાત વર્ષ સુધી પણ રાખે છે એ વખતે ખેડ બે ચાસ વચ્ચે કરે છે ને ગોતુ હાથેથી કાઢી નાખે છે

ચુણાનો પાક ૧૮થી૨૪ મહીને પાકે છે ખેડવાને કાઈક ઓછો વખત લાગે છે

દક્ષિણ આફ્રીકામા ચુણા નામની શેરડી છે જે પુનેથી ત્યા ગએલી છે એમ સમજાય છે તે ઘણી જગ્યાએ વવાય છે આ જાતના મુળીઆ ઉંડા જાય છે તેમજ ઓછે પાણીએ ઉગી શકે છે માન્યતા છે બીજી જાત લીલી નાતાલી શેરડી છે તેનુ પ્રમાણ ચુણા કરતા ઓછુ છે કેમકે એનો ઉતાર જોઇએ તેવો નથી આવતો જતો વધારે નથી એ ઠીક નથી કેમકે કાઇ પણ પ્રકારના છોડવા

કે (રૂગમ) દરદ શેરડીઓમા આવે તો આખા ખેતરોની ખેતરોને ઘણીજ ખોટ આવે એ દેખીતુ છે

જે શેરડીઓ વપરાશમાં લેવાય છે તેમાંથી પસદગી પણ થતી નથી. સારા પાકપર પુરતુ ધ્યાન નથી જે શેરડીઓ નકારી હોય અને કારખાના વાલા લેતા નથી તેનો વાવવાના કામમા ઉપયોગમાં લે છે અને લઈને (યલોસ્ટ્રાઇપ) પીળી પટીઓ પડી ગયેલી શેરડીઓ બહુજ હોય છે-૧૯૧૭ની સાલથી (રેડ રોટ) લાલ ચાઠા પણ શેરડીઓમા પડેલા હોય છે એવી શેરડીઓ નીકળે છે અને એકદર ખેતરો આને લઇને નબળા પાકનો દેખાવ આપે છે આ ઉપરથી જણાશે કે વાવતા પસદ કરેલ સારી શેરડીઓની તો ખાસ જરૂર છે નાતાલમા તો ઝુલુલેન્ડ કરતા પણ પસદગીની જરૂર વધારે છે તેમજ શેરડીની નવી જાતે પણ ઉત્પન કરવા મથવુ એ પણ વાત ધ્યાન બહાર નજ હોવી જોઈએ.

પાણીની ખાસ સગવડો નથી વરસાદ ઉપર ઘણોજ આધાર રાખેલો છે અને લઇને બીજી જાતો બીજા દેશથી લાવી વાવવાની પણ મુશ્કેલી છે જે શેરડીઓ જોઇએ તે ઓછા પાણીથી ઉછરે એવી જાત ત્યા હાલ તો ઉપયોગ થાય એમ છે

ઉપરની હકીકતથી જણાસે કે જો સુબાને સવાનો કે કોઈ બીજી જાતનો ઉપદ્રવ પેઠો તો આખા શેરડીના પાકની સ્થિતી બહુજ ભયકર થઇ પડે, કેમકે બીજી સારી શેરડી ત્યા હાલ ન જેવીજ છે

પાણીની તગીને લઇને ઉત્પતી પાણી જે પ્રમાણે મળેલા હોય તેજ પ્રમાણે મળે છે એ સ્વભાવીકજ છે એટલે પાણી ઉપરજ આધાર છે, એમા વધારે ઓછા વરસાદથી પણ પાકમા વધારે કે ઓછો પાકનો ફેર બહુજ પડે છે બીજુ જમીન પ્રમાણે એટલે સારી નરતી જમીન પ્રમાણે પાક ઉતરે છે આથી ખાસ-આકડા આપવા અહી સલામત નથી નદી પાસે ઝુલુલેન્ડમા ૫૦ ટન પણ ઉતરે છે એવા દાખલા છે તે આધારણ તાળજીથી ઝુલુલેન્ડમા ૪૦ ટન આવે છે.

શેરડીમા સાકરનુ પ્રમાણ પણ ઉપલા કારણપર આધાર રાખે છે ૦-૯ થી ૪ ટન સુધી એક એકર જમીનમાથી સાકર નીકળી શકે છે આ જોડે એટલુ પણ કહેવુ જોઇએ કે નકારી ખેડને કાપતી વખતે થતો બગાડ સાકરની ઉત્પતીમા ઘણોજ ફેર પાડે છે

શેરડી પુરી પાકેલી હોય તે પણ કાપવામા આવે છે; કેમકે કારખાના મા સાકરનું પ્રમાણ ઓછુ કે વધારે હોય તો પણ ભાવ એકજ હોય, છે સુમારે શેરડીમા સાકરનુ પ્રમાણ ૧૨ થી ૧૪ ટકા સોએ હોય છે એકદર રસને પ્રકારે કઈ બહુ ખોટો હોતો નથી. ૧૯૧૫ થી ૧૯૧૮ ના સરેરાસના નીચે આકડા આપેલા છે તે ઉપરથી જણાશે કે ખોટ દેખીતી અમુક અમુક કારણોથી કેટલી આવે છે

૧ ૬૦૦ શેરડી ઉપર મોટા કારખાનામા	૩–૫ થી ૪–૫	ટકા	ખોટ હોય છે
૨ ચરકામા રસ કાઢતા	૧–૩ થી ૨	”	”
૩ રસ ઉકાળતા	૨ થી ૩	”	”

નાના કારખાનાઓમા વધારે ખોટ હોય છે આ નુકશાનીના કારણોમાં થી થોડા નીચે આપેલા છે,

૧ ઘુબા જાતની શેરડી સારી નથી

૨. મચામા સુધારો કરવાની જરૂર છે

૩ શેરડીઓ ઘણી ખરી કાચી કારખાનામા વપરાય છે

૪ રસાયનશાસ્ત્રીઓનો ઉપયોગ લેઈએ તેવો નથી

આ શેરડીઓમા રેશાઓનુ પ્રમાણ ૧૪ થી ૧૬॥ ટકા હોય છે એટલે શેરડી નરમ છાલની નથી ચોંનશમા સાકરનુ પ્રમાણ પણ ધારવા કરતા વધારે પ્રમાણમા જાય છે

શેરડીના રસમાં ગુંદર જેવો પદાર્થ બહુજ હોય છે આ ચોકખો કરવા વાસ્તે (કારબોનેશન) મહેનત કરે છે અને તેથી રસ સારૂ થાય છે પછી સાકર કરવામા આવે છે આમાથી બગાડ નીકળે છે તેને ખાતરના ઉપયોગ મા લે છે (મોલેસીસ) છેવટનો ભાગ રહે છે તેનુ નેટેલાઈટ કરેલો તે સ ચામા બળતણ તરીકે વાપરે છે

ઉપલી સ્થીતી કરતા હીદુસ્તાનમા બહુ ફેરફાર નથી ઉત્તેજનની જરૂર છે સરકારે વચ્ચે કાઈક ધ્યાન આપ્યુ હતુ પણ હાલ પાછુ સર્વે વાતે બધ પડી ગયુ છે

“ શ્રી હર્ષ ”

દાહોદ સરકારી ફારમથી દાહોદ અને ઝાલોદ તાલુકામા ખેતી સબધી કયા કયા સુધારા થઈ શકે એમ છે તે વિષે

સામાન્ય હકીકત.

લેખક પ્રાગજી રણછોડજી દેસાઇ–
દાહોદ ફાર્મ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ

દાહોદ અને ઝાલોદ તાલુકામા કાળી ભુરી લાલ અને પત્થર વાળી અને ટેકરા ટેકરી વાળી જમીન જણાય છે નાના નાના વહેળા પણ માલમ પડે છે વળી વચ્ચે વચ્ચે જગલની ટેકરી પણ આવે છે ખેડુત વર્ગ ઘણેખરે ભાગે પટેલીઆ અગર તો ભીલ કોમના હોય છે તેઓ ગાય અને ભેસ ઘણા મોટા પ્રમાણમા રાખે છે ઢોરની જાત નાની હોય છે અને ઉછેર તરફ તેમજ તેમને જોઈતા સદાચારા વિગેરે પ્રત્યે ઘણી ઓછી કાળજી અપાય છે તેથી તેમની દુર્બળ સ્થિતી જણાય છે ચોમાસામા મકઇ, તલી ગમ તલી, અડદ, મગ, ચોળા, શણ અને જુજ ભાગે ડાંગરનો પાક થાય છે થોડા વરસ થયા દાહોદ તાલુકામા મગફળી (સ્મોલ જાપાન અને સ્પેનીશ પીનટ નામની), નુ વાવેતર દાખલ થયુ છે અને એક બે વરસ થયા ખાનદેશી કપાસનુ વાવેતર કોઇ કોઇ ખેતરવાર જણાય છે પણ હજુ ઘણે ખરે ભાગે ખેડુત ચોમાસામા વરસાદ થયે એકાદ ખેડ કરી મકઇનુ વાવેતર કરે છે અને મકઈ લીધા પછી શીઆળામા ઘઉં અગર ચણા વાવે છે મકઇના વાવેતરમા બહુ ખેડ કરવામા આવતી નથી, વાવેતર થયુ કે તરત ચાસડા હળ વતી ચીરવામા આવે છે અનુકુળતા એ એકાદ વખત નીંદવામા આવે છે અને ત્યાર બાદ એકાદ મહીનાની મકઇ થાય ત્યારે હળ વતી આડુ ઉભુ ફેરવી ખેડ કરી ચાસવામા આવે છે ત્યાર બાદ માળો કરી મકઇને સાચવવામા આવે છે આ ભાગમા ભુરી જમીનનુ પ્રમાણ વધારે જણાય છે ભુરી જમીન ઘણીજ ફળદ્રુપ હોય છે કારણ કે ચોમાસામા મકઇ અને શીઆળામા તેની તેજ જમીનમા ઘઉં થાય છે અને અનુકુળતા એ બન્નેનો સારો પાક થાય છે એક બળદની જોડથી બે મણ મકઈ એટલે આશરે ૪ એકર જમીનનુ વાવેતર કરતા તેમજ ચાસડા ચીરતા લગભગ આઠ દસ દીવસ જાય છે એકાદ એકરમા, તલ અગર તલી, મગફલી, અગર શણ ... કરે છે એટલે એક બળદની જોડ પર મરેગન પાચ ... મી ... આબ ... દવાળા તેમજ વેહેલા વરસાદવાળા વર

સમા કાતરાનો ઉપદ્રવ ઘણેખરે ભાગે ભુરી જમીનમા ઘણોજ જણાય છે કોઇ કોઇ વાર મકઇના આખા ખેતરનો નાશ થાય છે અને ખેડુતને પાછુ વાવવુ પડે છે ઉપલા ખેડુત ઘણેખરે ભાગે બી સગ્રહી રાખતા નથી અને વાવેતર વખતે ઉંચા ભાવનુ અગર બી બમણુ અગર તમણુ આપવાની સરતે જેવુ મળે તેવુ લાવી વાવેતર કરે છે જમીનમા ખડ અગર ખપલુ બહુ ઝપાટા બધ વધી જાય છે અને કોઇ કોઇ વખત મુખ્ય તુલને પીળુ પાડે છે અને ઘણુ નુકશાન કરે છે દાહોદની નજીકના ખેડુત જગલમાથી ઘાસ લાકડા વિગેરે દાહોદની બજારમા લાવી વેચે છે ખેડુત લોકનો મુખ્ય ખોરાક મકઇ છે મકઇને દલી રોટલા બનાવે અગર તો એને ભરડી છાશ સાથે ઉકાળી રાબ બનાવે છે અગર તો પાણીને ઉકાળી મીઠુ નાખી દાટ બનાવી દાળ સાથે ખાય છે મરચા અને મીઠાનો ઉપયોગ કરે છે અને કોઇ વખત શાક ભાજીનો ઉપયોગ કરે છે ખેડુત લોકની સ્થિતી દુર્બળ છે દેવામા ડુબેલા છે આળસુ, સુસ્ત દારૂના વ્યસનમા સપડાએલા તેમજ ભાગ અગર તમાકુનો ચલમ વાટે ઉપયોગ કરી તેઓ મગ્ન રહે છે તેઓ સતોષી છે અને સાહસીક નથી શરદ ઋતુમા મેલેરીઆ તાવનો ઉપદ્રવ વધુ હોય છે કઇ કઇ ભાગમા વાળાના નામ હોય છે કારણ કે વાવ અને તળાવના ગદા પાણીનો પીવા માટે ઉપયોગ થાય છે કુવાની સખ્યા જુજ છે આ ભાગમા ખેડુત ઘણેખરે ભાગે છુટા છવાયા ઉચી જગ્યામા બાધેલા છાપરા અગર ઘરમા રહે છે

હવે મુળ વિષય પર આવીએ

દાહોદ ખેતીવાડી ફાર્મ ના સરકાર તરફથી સને ૧૯૦૮મા ઉઘાડવામા આવ્યુ ફાર્મ કાઢવાનો હેતુ દાહોદ ઝાલોદ તાલુકાની ખેતીની પધતિમા સુધારો કરી શકે અને થાય તે અખતરા કરી શોધવાનુ અને મુવાલીઆ તળાવના પાણીનો નહેર વાટે સારી રીતે કેમ અને કયા તુલ માટે ઉપયોગ થાય તે લોકને શીખવાનો હતો ફાર્મ નીકળ્યા પછી જુદા જુદા અખતરા કરવાના આવ્યા અને એના અનુભવથી નીચે પ્રમાણેના સુધારા ખેતીમા દાખલ કરવા જેવા જણાય છે

(૧) વાવેતરની પધ્ધતિમા

હાલમા ખેડુત હળ વતી ઓરવાનુ કામ કરે છે એ રાસ વચ્ચે ફુટથી દોઢ ફુટનુ અતર રહે છે હળથી પત્થર વાળી તેમજ કઠોણ જમીનમા પણ ઓરી શકાય છે હળથી બી પણ ઉડુ જાય છે આમ છે તોપણ બીજી આગળ પડતા જીલ્લાઓમા જેમ દુફણા અગર વાવણીઆથી વાવેતર કરવામા આવેછે તેમ અત્રે પણ કરવામા આવે તો નીચે જણાવેલા ફાયદા થાય છે દુફણા વડે વાવેતર કર

ત્રાથી બે દાંતા એકી વખત જતા હોવાથી બેવડુ કામ થાય છે ફડકાથી વાવેતર કરવાને જમીન પથ્થર વગરની તેમજ સરખી અને બોરડી, ખાખર, 'બામટાં વગેરેને એટી કઢાવી અવરનવર કરબ ફેરવી સાફ કરેલી હોય તો ઘણુંજ સારૂ ફડકાવતી વાવેતર કર્યું હોય તે ખેતરમા જ્યારે મકઈ ઉગે ત્યારે, કોઈ કોઈ જગોએ બે ત્રણ દીવસ ભારસ પક્ષીને જ્યા હોય ત્યા સાચવવા જોઈએ છે ઉપર જણાવેલી બાબતમા જો કાળજી લઈએ તો ફડકાના વાવેતરમા મજુરી, ખર્ચ લગભગ સરખો થાય છે અને પાક વધુ થાય છે બે ફુટના ગાળાવાળા ફડકાના વાવેતરથી મકઈમા સરેરાસ ૨૫ (પચીસ) ટકાનો વધુ પાક થાય છે એટલે હાલમા નજીક નજીક વાવવામા આવે છે તેને બદલે મકઈને છેટે વાવવાથી બી પણ ઓછુ જોઇએ અને પાક વધુ થાય છે (સાધારણ અને થોડા વરસાદવાળા વરસમા તો પાક અવશ્ય વધુ થાય છે) વળી યોગ્ય તકે બે ત્રણ વખત કરબડી, અગર કરપી ફેરવવાની સુગમતા હોવાથી ઘાસ અગર ખડ પણ ઓછુ થાય છે, વાવેતર પછી ખડીયુ જેવુ (એટલે પદર વીસ દીવસ વરસાદ બીલકુલ ન થાય તે) પડે તો ફડકાના વાવેતરમાં વારવાર કરપી દઈ તુલને નભાવી શકાય. વળી, જાતરા પડે છે ત્યારે એ હારને દવા છાટવાનુ પણ સુગમ પડે છે ફડકાનો ઉપયોગ કરવાથી બમણુ કામ થતુ હોવાથી વાવેતરની તકનો લાભ પણ વધારામા મળે છે

કરપી લીધા પછી જો મકઈના છોડ વધુ હોય તો પોણા ફુટ પોણા ફુટને છેટે છોડ રાખી બાકીના છોડને ઉપાડી લેવા એ સારૂ છે. ફાંસભપર ગીજર નામનુ ઓજાર મહીનાથી સવા મહીનાની મકઈ થાય ત્યારે ફેરવવામા આવે છે કે જેથી પાળીઆ થઇ રહે છે, વચ્ચેના ખડનો નાશ થાય છે અને ત્યાર બાદ જે વરસાદ વરસે છે તે પાણીનો સગ્રહ સારી ખેડ થતી હોવાથી થઈ શકે છે પાતીઆ કરવા દેશી હળના ચવડાના ઉપલા ભાગમા પાટીઉ ગોઠવી બાધવામા આવે તો પણ ચાલે એમ છે મહીનાની મકઈ થાય તે પહેલા જો મકઈ આઠી હોય એટલે છોડ છેટે છેટે હોય, તો વચ્ચે મકઈના છોડ એરભર વરસાદ થતો હોય ત્યારે રોપ્યા હોય તો રોપ, લાગે છે અને દોડી બેસે છે

વળી મકઈને બે ફુટને ગાળે અને હારમા બે છોડ વચ્ચે એક ફુટને છેટે પાણી હોય તો મકઈ સારી થાય છે મકઇ નાની હોય ત્યારે બેઉ બાજુ ની ખેડ થતી હોવાથી નીદમણ પણ ઓછુ થાય છે (કાળી જમીનમા ઓકડી અગર ઉદર ખરી, સામો, ચુદરડો, કજરો ખડબીડા નામના ખપલા

વધારે પ્રમાણમા માલમ પડે છે, પહેલા ત્રણ જાતના ખડ ચાલુ વરસાદ રહે તો હોય ત્યારે ઘણા ઝપાટાબધ વધે છે અને જો એમનો નીકાલ કરવાનો સમય ન મળે તો મુખ્ય તુલને ઘણું નુકશાન થાય છે મકઇ મોટી થયુ હોય અને તે વખતે ખમલુ જણાતુ હોય તો તેને ઉપાડી લેવુ જોઇએ કારણ કે એમ વરસો વરસ કરવાથી જમીનમા ખડ ઓછુ થતુ જાય છે ભુરી જાગીન જમીનમા કજરો, કુમ્બો, દરોઇ, ચીડો, સામો અને ખડભીડા વધુ પ્રમાણમા થાય છે નિર્માલ્ય જમીનમા દરોઇ વધુ પ્રમાણમા જણાય છે, દેશી હળની ખેડથી એનો નાશ થઇ શકતો નથી ઘઉંનો પાક લણી લીધા બાદ બી–ટી–૨ અને મી–ટી–૨ થી આડી ઉભી ખેડ કરી જેટલામા દરોઈ પાછી જણાય તેને ખોદી દરોઇની જડ ઉન્હાલામા વીણી લેવામાં આવે તો દરોઇ ઘણીજ ઓછી થાય છે વળી કાળી જમીનમા આવો દાભડો જણાતો હોય તો અને પાણી પાવાની સવડ હોય તો પાણી પાઇને ઉન્હાલામા બી–ટી–૨ અગર મી–ટી–૨ નામના હળથી ખેડ કરી હોય તો આ ખડનો પણ નાશ થાય છે ચોમાસામા કોઈ કોઈ જડ જણાય તો તેને ખોદાવી લેવી બી–ટી–૨ અને મી–ટી–૨ હળ ખેચવાને સારા બાધાના બળદની જોડ જોઇએ છે ખેડુ તને હળ વતી ઓરવાનુ સુગમ લાગતુ હોય અને એનોજ ઉપયોગ કરવો હોય તો બે ચાસ વચ્ચે બે ફુટનો ગાળો રહે તેમ ઓગય તો પણ ઠીક તેને માટે જરા જુમરૂ માપસર કરાવી લેવુ એટલે ચાલશે (૭ ફુટ લણાઇમા જુમરૂ હશે તો ચાલશે) ભુરી તેમજ કાળી જમીનમા બે ફુટના ગાળાવાળા ફુડકાથી ઓરવાથી સ્થાનીક પધ્ધતિ કરતા છોડ છેટે છેટે હોવાથી દોડા સારા, મોટા (અને ઘણે ખરે ભાગે દરેક છોડને બે દોડા આવે છે) અને પોષણ બરાબર મળતુ હોવાથી દોડા લગભગ માથે સુધી ભરાલા હોવાથી પાક વધુ થાય છે છેલ્લા સાત આઠ વરસના અનુભવથી અમે ખાતરીથી કહીએ છીએ કે બે ફુટના ગાળાના વાવેતરથી મકઇમા લગભગ ૨૫ ટકાનો વધુ પાક આવે છે અને ખર્ચ લગભગ સરખો આવે છે

ઘઉમા પણ કારમપર ફુડકા વતી વાવેતર કરવામા આવે છે તેમા દોઢ ફુટના ગાળાવાળા ફુડકાનો ઉપયોગ થાય છે અને એમા પણ પાક વધુ થાય છે ફુડકા વતી મગફળીનુ વાવેતર પણ થઇ શકે એમ છે આ સાલ વીજય મઢ તેમજ ગલાલીએ "ફળીયે દાહોદ નજીક એ પ્રમાણે વાવેતર થયલા છે નામ સરકાર તરફથી દાહોદ તેમજ આનોદ ગામે ઓજારની ડેપો ખોલેલી છે અને ઓજારનો ઉપયોગ કેમ કરવો અને તેને ચલવી દેખાડવા માટે દરેક

સ્થળે એકેક કામગાર ખેતીવાડી ગ્રેજ્યુએટ સાહેબની દેખરેખ નીચે કામ કરવા નીમેલા છે માટે જોઇતા ઓજાર એમની પાસેથી લઇ જઇ એનો ઉપયોગ કરવા ભલામણ કરવામા આવે છે આ ફારમપરથી પણ કરબી, કરબ વી. એ જાર નજીકના ખેડુત લઇ જઇ ઉપયોગ કરેછે ચોરા ગામે શેઠ નારણદાને તેમજ વિજયગઢ ગઢોઇ ગામે શેઠ કેશવલાલે પોતાના ખરચે હડકા કરપી, કરબ વિ તઇઆર કરાવી તેનો ઉપયોગ ખાતાની સુચનાથી કરેલો છે મગફળી કપાસ અને ડાંગરનુ વાવેતર ઘણેખરે ભાગે કરેલુ છે સરકારી ફારમ પર અવર નવર ખેતીવાડીનુ પ્રદર્શન ભરવામા આવે છે તે વખતે તાલુકાના અગ્ર ગણ્ય ખેડુત, ને બોલાવી ફારમ પરના તુલ તુલના વાવેતર ઉઠે જુદી જુદી જાતના અને દાખલ કરેલા પાકની વિગતવાર હકીકત સમજાવવામા આવે છે કોઇ કોઇ ઉત્સાહી ખેડુત તેને અનુકુળ આવે તે બાબત દાખલ કરવા પ્રેરાયછે આવી રીતે મગફળી કપાસ બોડીઆ ઘઉં ફુલાઉ ઝાડ શાકભાજી આદુ વિગેરેના તુલ અનુકુળ જગાએ દાખલ થયા છે એટલે ના સરકારનો હેતુ કઇક ભાગે ફળીભુત થયો છે, હવે વધારામા વણીક તેમજ ઇતર પઇસાદાર વર્ગનુ પણ ખેતી તરફ લક્ષ દોરાયુ છે તેથી આ લોકના ઉત્સાહ તેમજ ખંતથી સારો સુધારો થાય એમ છે, વળી એરીયા ગામે (બારીઆની હદમા) દલોઈ તરફના કેટલાક સાહસીક ખેડુતે જંગલની પડતર જમીન અમુક શરતે રાખી આ સાલ તેમાની આશરે ૫૦૦ વીઘામાથી બોરડી ખાખર આકડો અને જંગલી ઝાડોને કાપી તેના ખુંટડા ખોદી નાખી પછી ટ્રેક્ટરથી ખેડી કપાસનુ વાવેતર કર્યુ છે એ લોકે પોતાના તરફના સુથાર લાવી જોઇતા ઓજાર હડકા કરપી, કરબ, હળ વિગેરે તઈયાર કરાવી આલોટ તરફથી બળદ લાવી ઉપયોગ કર્યો છે આ લોકની ખેતી જોઈ નજીકના ખેડુત પોતાની ખેતીની વાવેતરની પધ્ધતીમા થોડા વરસમા સુધારો કરવા દોરાશે એમ મારૂ માનવુ છે વિષયની સાથે જરા સબંધ હોવાથી નીચેનો દાખલો ટાકુ છુ

અમદાવાદ જીલ્લાના ગોઘાસા મહાલના ધનસુરા ગામે ખેતીવાડી ખાતાના પ્રયાસથી ઓજાર સબંધી ખેડુત લોકમા ઉત્સાહ આવેલો તેમજ મકઇ ઘઉની જગોએ કપાસના વાવેતર કરવાની શરૂઆત કરેલી તેમા ગઈ સાલ કંપની તરફ ના પાટીદાર ખેડુતે પડતર જમીન વેચાણ રાખી વરસાદ થયા બાદ જમીનને ખેડી કપાસનુ વાવેતર મોટા પ્રમાણમાં કર્યુ તેનુ જોઇ તેમજ આગલા વરસમાં કપાસમા સારો લાભ જણાયલો તેથી ગામ લોકે પણ કપાસનુ વાવેતર મોટા પ્રમાણમા જુદી જુદી રીતે કર્યું અને એને માટે જોઈતા કરપી કરબ અને હડકા

ઉપલા પાટીદાર પાસેથી લઇ જઇ ઉપયોગ કરી બીજા નવા ઓજાર એમના સુથાર પાસે કરાવ્યા આ પ્રમાણે જે લોક હળથી વાવેતર, ખેડ વીગેરે કરતા હતા તેઓ ફુડકા, કરપી, કરણ વિ નો ઉપયોગ કરતા થયા અને તેની અસલની પધ્ધતિમા ફેરફાર કર્યો આ પ્રમાણે બહારના ખતીવા અને ઉત્સાહી ખેડુત તાલુકામા જુદીજુદી જગોએ આવી, વસે અને ખેતીનો ધધો કરે તો ખેતીની પધ્ધતિમા બન્ને તાલુકામા ફેરફાર થાય. અને પાકમા ઉપર લખ્યા પ્રમાણે વધારો કરે. વધારે ખિચ્ટ પિયણુ ન કરતા મકઇ માટે બે ફુટના ગાળાના ફડકાથી વાવેતર કરી કરપીનો ઉપયોગ કરવા ભલામણ કરવામા આવે છે (જુઓ નીચેનુ પત્રક,)

મકઇના પાકના આંકડા

વરસ	સ્થાનીક પદ્ધતીમા રતલમા	બે ફુટના ફડકાના ઓરાણમા રતલમા
૧૯૧૮-૧૯	૯૮૭	૧૩૬૭
૧૯૧૯-૨૦	૮૧૮	૯૦૫
૧૯૨૦-૨૧	૧૬૮૩	૧૦૯૧
૧૯૨૧-૨૨	૨૮૪	૪૨૩
૧૯૨૨-૨૩	૬૫૧	૮૯૮
૧૯૨૩-૨૪	૧૦૫૩	૧૨૮૮
૧૯૨૪-૨૫	૬૦૮	૧૨૬૧

(અપુર્ણ)

અને જુલાઈ ઓગષ્ટ માસમા પણ સામાન્ય થાય તો મકાઈ ઠીક પાકે છે આગલે વરસે વરસાદ ઘણો થયો હોય અને બીજે વરસે વરસાદ સાધારણ થાય તો પણ મકાઈ ઠીક પાકે છે અને વરસાદ છેકજ ઓછો હોય તો મકાઈનો પાક સામાન્ય થાય છે મે માસથી વરસાદની શરૂઆત થાય અને જુન જુલાઈ સાધારણ વરસાદ પડતો રહે તો મકાઈ ઠીક પાકે છે, પણ ઓગષ્ટ માસમા વધુ થાય તો પાક કંઈક ઓછો થાય છે મે માસમા થોડો વરસાદ થાય અને જુન જુલાઈમા ઘણો વરસાદ થાય તો મકાઈનો પાક બરોબર થતો નથી જુલાઈ માસમા વરસાદની શરૂઆત થાય અને તે સારો થાય અને પછી ઓગષ્ટ અને સપ્ટેમ્બરમા ઠીક વરસાદ થાય તો મકાઈનો પાક સાધારણ થાય છે

ચણા—જુલાઈ આગસ્ટમા સારો વરસાદ થયો હોય તો પણ ચણાનો પાક ઠીક થાય છે મે માસથી અકટોબર દરમ્યાન સારો વરસાદ થાય તો પણ ચણા ઠીક આપે છે જુનથી સપ્ટેમ્બર સુધી વરસાદ સારો થાય તો ચણા ઠીક પાકે છે

ઘઉ—જુન જુલાઈ અને આગસ્ટમા સારો વરસાદ થાય તો ઘઉ ઠીક પાકે છે જુલાઈ માસમા વધુ વરસાદ થાય તો ઘઉ સારા થાય છે અકટોબર માસમા વધુ વરસાદ થાય તો ઘઉ બરોબર પાકતા નથી જુનથી સપટેમ્બર સુધી વરસાદ ચાલું રહે તો ઘઉ સાધારણ પાક આપે છે આગસ્ટ માસમા પુષ્કળ વરસાદ થાય તો અને સપ્ટેમ્બરમા પણ વરસાદ થાય તો ઘઉ બરોબર પાકતા નથી ઓછા વરસાદ વાળા વરસમા ઘઉ ઘણાજ ઓછા પાકે છે આગસ્ટને બદલે સપ્ટેમ્બર માસમા વધુ વરસાદ થાય તો ઘઉ ઠીક પાકે છે

ડાગર—જુન, જુલાઈ, અને ઓગષ્ટ માસમા સારો વરસાદ થાય (અને આગલે વરસે ઓછો વરસાદ થયેલો હોય તો (ડાગર ઠીક પાકે છે જુન, જુલાઈ ઓગષ્ટ અને સપ્ટેમ્બર માસમા સરેરાશ વરસાદ હોય તો ડાગર સારો પાક આપે છે મે થી ઓકટોબર સુધી વરસાદ ઠીક પડે તો ડાગર ઘણી સારી થાય છે જુન જુલાઈ ઓગષ્ટ માસમા સારો વરસાદ હોય અને સપ્ટેમ્બરમા પુષ્કળ વરસાદ થાય તો પણ ડાગર ઠીક પાકે છે ડાગર રોપ્યા પછી જો બરોબર વરસાદ ન થાય તો ડાગર બરાબર પાકતી નથી ઓછા વરસાદ વાળા વરસમા ડાગર બરોબર થતી નથી

કપાસ—જુનમા ઓગણુ લાયક વરસાદ થયો હોય અને જુલાઇ ઓગષ્ટમા થાય તો સપટેમ્બરમા સારો વરસાદ થયો હોય તો પણ કપાસ (મઠીઓ) ઠીક પાકે છે જુનમા સારો વરસાદ થયો હોય અને જુલાઇ ઓગષ્ટ અને સપ્ટેમ્બરમા સારો વરસાદ થાય તો કપાસ ઘણો સારો પાકે છે જુનમા વાવેતર વખતે ઘણો વરસાદ થાય અને જુલાઈ ઓગષ્ટમા વધુ થાય તો કપાસ ઠીક થતો નથી વાવેતર સારૂ ઉગી નીકળ્યા બાદ અને પદર વીસ દીવસનો પાડ થયા બાદ વરસાદ વધુ થાય તો પણ કપાસ ઠીક પાકે છે કપાસ કાળી જમીનમા થાય છે આગલે વરસે વરસાદ ઘણો હોય અને બીજે વરસે વરસાદ ઓછો હોય તો પણ કપાસ પાકે

મગફળી—જુન જુલાઇ આગસ્ટ અને સપ્ટેમ્બરમા સારો વરસાદ થાય તો મગફળી ઠીક પાકે છે અકટોબરમા વરસાદ થાય તો ખોદવાનો ખરચ ઓછો થાય છે પહેલો વરસાદ સારો થયો હોય અને પછી થોડો થોડો થાય અને વચ્ચ દરમ્યાન વરસાદ ઓછો રહે તો પણ મગફળી આઠ આની પાક આપે છે ભારે વરસાદવાળા વરસમા બધા માસમા વરસાદ હોય તો મગફળી ઘણીજ ઓછી પાકે છે પહેલો વરસાદ ઓછો હોય અને બે માસ ઓછો રહે તો પણ મગફળી ઓછી પાકે છે

આ સાથે પત્રક રજુ કરવામા આવેલ છે જેમા વરસાદ દર વરસે માસવાર કેમ થયો તથા તે વરસે મકઇ વીગેરેનો સરેરાસ પાક કેમ થયો તે જોવાથી વધુ ખબર મળવા સભવ છે પાક ભુરી જમીન અને કાળી જમીનનો એકદર સરેરાસ છે કાળી જમીન આસરે ૧૮॥ એકર છે જયારે ભુરી જમીન ૨૪ એકર છે કાળી જમીનમાજ મઠીઓ કપાસ થાય છે અને તે સારો પાક આપે છે, મગફળી ભુરી જમીનમા વધુ પ્રમાણમા કર વામા આવે છે ડાગરને કીઆરીમા રોપવામા આવે છે

દાહોદ ઠામપર થયલો વરસાદ, તેની મોસમ અને પાકપર થતી અસર બતાવનારૂં પત્રક સને ૧૯૦૬ થી ૧૯૨૪-
વરસ દરમ્યાન માસવાર થયલો વરસાદ

વરસ	મે ઇંચ દોકડા	જુન ઇંચ દો.	જુલાઇ ઇ દો	ઓગસ્ટ ઇ દો	સપ્ટેમ્બર ઇ દો	ઓક્ટોબર ઇ દો,	નવેમ્બર ઇ દો	એકંદર થયલો વરસાદ. ઇ દો
૧૯૦૬-૦૭	વરસાદ કારમ	ખોવરામા	આવ્યું	અકટોબર	માસમાં			
૧૯૦૭-૦૮	—	૨-૧	૯ ૦૩	૭-૮૫	૧-૪૩	—	—	૨૧-૪૬
૧૯૦૮-૦૯	—	૨-૧૦	૧૫-૫૦	૬-૭૫	૦-૫૦	—	—	૨૪-૮૫
૧૯૦૯-૧૦	—	૬-૮૦	૬-૨૦	૯-૮૦	૭-૮૦	—	—	૩૧ ૭૦
૧૯૧૦-૧૧	—	૧૩-૪૦	૮-૯૦	૮-૬૦	૨-૪૦	૨-૫૦	—	૩૭-૧૯
૧૯૧૧-૧૨	—	૪-૮૦	૦-૮૦	૧- ૦	૧- ૦	—	—	૮-૪૭
૧૯૧૨-૧૩	૦-૧૦	૫-૧૦	૮-૪૦	૯-૮૦	૦-૮૦	—	૧-૮૦	૨૫-૨૦
૧૯૧૩-૧૪	૧-૬૦	૧૧-૬૦	૧૯-૩૫	૫-૫	૪- ૫	—	૦-૨૦	૪૨-૩૮
૧૯૧૪-૧૫	—	૫-૨૦	૯-૬૫	૩-૪૦	૬-૭૦	૦-૩૦	—	૨૫-૪૦
૧૯૧૫ ૧૬	—	૪-૬૧	૫-૧૪	૩-૯૦	૧-૭૨	૯-૩૮	—	૨૪ ૭૫
૧૯૧૬-૧૭	—	૫-૮૮	૫-૬૦	૧૬-૨૮	૪-૩૬	૦-૭૦	૧-૬	૩૦-૯૧
૧૯૧૭-૧૮	૪ ૫૮	૬-૭૫	૭-૮૧	૯-૮૬	૭-૭૬	૮-૬૫	—	૪૫ ૬૨
૧૯૧૮-૧૯	૦ ૨૫	૨-૮	૧-૫૨	૭ ૮	૦-૪૨	—	—	૧૧-૩૬
૧૯૧૯ ૨૦	૦-૭૫	૯-૪૧	૯-૮૭	૨૦ ૮૩	૩-૯૩	૦ ૮૮	૦-૨૯	૪૫-૬૭
૧૯૨૦-૨૧	૨-૮૩	૭-૫૧	૬-૨૭	૨ ૫૮	૦-૯૩	—	—	૨૦-૧૨
૧૯૨૧-૨૨	—	૩-૨૫	૧૨-૧૪	૮-૧૦	૧૦-૧૦	—	—	૪૩-૫૯
૧૯૨૨-૨૩	—	૨ ૬	૮-૫	૨-૪૩	૮-૨૯	૧-૧૫	—	૨૦-૪૭
૧૯૨૩-૨૪	—	—	૯-૧૩	૩-૧૦	૭-૨૪	—	—	૧૯-૪૭
૧૯૨૪-૨૫	—	૬-૧૩	૭-૭૬	૫-૪૮	૫-૬૮	૫-૧	—	૩૦-૨૧

દર એકરે થયલો જુદા જુદા તુલનો સરેરાસ પાક રતલમાં

મકાઈ	ચણા	ઘઉં	ડાંગર	કપાસ	મગફળી	રીમાર્ક
૨૬૦૬	૧૮૨	—	—	૫૬૪	૧૦૦૦	મકાઈ, કપાસ અને મગફળીને મોસમ સારી નીવડી
૨૫૭	૧૦૯૧	૧૩૨૯	૩૩૭	૩૧૯	૧૨૨૩	ચણા ઘઉં અને મગફળીને મોસમ સારી નીવડી
૧૮૮૧	૧૫૮૦	૧૧૧૮	૯૭૪	૮૫૦	૧૬૮૩	મકાઈ, ઘઉં, કપાસ અને મગફળીને મોસમ સારી નીવડી
૮૫૧	૬૬૨	૧૦૨૦	૧૬૪૦	૩૪૪	૧૪૪૦	ડાંગર તથા મગફળીને મોસમ સારી નીવડી
૬૮૬	—	—	—	૪૮	૭૯૫	મકાઈ, મગફળીને સારી નીવડી અને કપાસમાં કઠેક પાક થયો
૧૨૯૩	૭૫૦	૧૩૨૫	૨૪૦૦	૪૪૦	૧૪૮૦	મકાઈ, ઘઉં ડાંગર અને મગફળી સારાં પાક્યાં
૫૬૦	૬૮૭	૧૦૧૪	૧૮૩૦	૬૬૭	૪૮૦	કપાસ અને ડાંગરનો પાક ઠીક થયો બીજા તુલ સાધારણ થયા
૧૦૬૦	૪૮૩	૮૦૬	૧૧૮૦	૫૩૨	૮૪૮	સર્વ તુલનો પાક સાધારણ થયો
૧૫૩૭	૬૦૧	૯૭૪	૨૬૯૧	૭૦	૧૪૦૩	મકાઈ, ડાંગર કપાસ અને મગફળીનો પાક સારો થયો
૧,૭૦૦	૮૩૫	૯૫૯	૧૮૦૨	૭૪૦	૧૯૭૨	મકાઈ ડાંગર, કપાસ અને મગફળીનો પાક ઠીક થયો
૮૨૩	૯૬૯	૮૨૦	૨૦૦૧	૧૯૭	૩૩૨	ચણા તથા ડાંગર ઠીક પાક્યા
૭૮૧	૫૮૭	૩૭૮	૬૩૭	૪૬૩	૨૩૦	ઓછો વર્ષાદ છતાં મકાઈ, ચણા, ડાંગરને કપાસનો પાક થયો
૬૯૮	૩૪૪	૬૮૫	૧૦૫૦	૬૪૩	૩૬૪	મોસમ સાધારણ નીવડી
૧૯૪૮	૫૧૬	૧૦૨૦	૧૭૨૬	૬૫૦	૭૫૮	મકાઈ, ડાંગર કપાસ અને ઘઉંનો પાક ઠીક થયો
૬૬૦	૮૨૮	૧૪૫૧	૧૯૩૩	૧૫૯	૮૦૧	ઘઉં અને ડાંગર ઠીક પાક્યા
૯૫૬	૬૯૨	૧૧૧૬	૧૭૪૦	૫૪૮	૧૧૦૦	ડાંગરને મગફળી અને કપાસ ઠીક થયા
૧૦૦૬	૩૭૪	૯૧૩	૧૨૮૦	૩૪૮	૫૬૮	મકાઈ ઠીક થઈ
૭૬૬	૬૮૦	૮૨૮	૨૮૫	૪૫૩	૫૫૩	મોસમ સાધારણ નીવડી

પરાગજી રણછોડજી દેસાઈ.

ખેતી અને ખેડુતોની સ્થિતિ માટે ભવિષ્યવાણી

—* *******—

આપણા દેશમા પુર્વજોનો ખેતિવાડી અને બગીચાના કામનો જે અસલ ધધો હતો અને તેની પેદાશ ઉપર આપણી વસ્તી, વ્યાપારી, ખેડુતો સમૃધ્ધિવાન અને લીલાપીળા હતા તે આપણી સમૃધ્ધિ અને ધન લક્ષ્મીની સ્થિતિ કેરવાઇ ગઈ અને તદન કગાલ થયા છીએ. જે ધરતીમાતા જાર, બાજરી, પાન ફળફુલ શાકભાજી જથ્થાબધ ઉત્પન્ન કરતી તેજ પૃથ્વી જમીન, ખેતર નિરસ કસ વગરના થયા છે ભીનાશ જાળવી કે સગ્રહી રાખવાની શક્તિ ગઈ

સ્ત્રી પુરૂષોની પઇસો ભેળો કરવાની વૃત્તિ વધી ગઇ છે અને વર્ણાશ્રમના ધર્મો છોડી ગમે તે કામ ધધો કરી પઇસો મેળવવાની વૃત્તિએ પ્રમુખપદ લીધુ છે આચાર વિચારનો ક્રર્મ ધર્મમા વિવેક રહ્યો નથી સ્ત્રી અને પુરૂષો એ પોતપોતાના ધર્મ છોડયા, બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ સન્યાસીઓએ પાત નાત અને ધર્મ છોડયા છે રાજા પ્રજાએ પોતાનુ સ્વરૂપ ઓળખ્યુ નહિ એક હુન્નરમા હલકી ને ઉચી કોમના સ્ત્રી પુરૂષોનો પહેરવેશ ખાવુ પીવુ, રમવુ ફરવુ, ધધા રોજગાર એવા થઇ ગયા છે કે તેની કઇ કોમ છે તે પણ પારખી શકાતુ નથી રાજાની રાણી, ગૃહસ્થ ને શાહુકાર, ઉચ કે નીચ કોણ એ જાણવાનુ આ વીસમી સદીમા સાધન નથી ધર્મ છોડી બકાર થયા એટલે દરેક સ્ત્રી પુરૂષ સ્વચ્છદે વર્તવા લાગ્યા છે વ્યભીચાર વૃત્તિ વધી, માત પિતા પરની ભક્તિ ઘટી, ભાઇ બહેનની પ્રિતિ કમી થઇ, ભાઇઓ લડવા લાગ્યા પરસ્પર વડવાઓની ચાલતી આવતી ઓળખાણ પીછાણ રહી નથી મળ્યા ગયાની શરમ રહી નથી, અરસપરસ ઈર્ષા અને અભિમાન દુશ્મનની ઇચ્છા વધી છે, પરિણામ એ આવ્યુ કે પુણ્યશાળી યુરોપની વસ્તી આપણા મલકમા આવી વ્યાપાર રોજગાર કરી આપણા નિર્વાહ પહેરવેશ અને ખાવા પીવાને કઇ કઇ વસ્તુની જરૂર છે તે જાણી બનાવી મોકલવા માડી દર વર્ષે કરોડ રૂપીઆની ચીજના દશ રૂપીઆ આપણી પાસેથી મેળવવા લાગ્યા અને આપણને પરાધિન કરી દીધા, કપડ યુરોપનુ, કાપડ ઈત્યાદિ ચીજ નકશા મોટર, સાઇકલ, ઈન્જીન, પપ અને છેવટે ટાકણી લખવાની નીબ પણ પરદેશનુ, પખીના પીછા, હાડકા ચામડા પણ લઇ જાય, રૂ, રેશમ, શણ

કાચી જંગલની પેદાશ અને ઘઉં, જવ, અળશી, સરસવ લીંચશીંગ, કરડાઈ આદિ વસ્તુઓ અહિંથી જાય અને તેમાંથી, આપણા ઉપયોગની વસ્તુઓ મન ખુશ થઈ જાય તેવી મોકલે છે

આપણા ગજાઓ, ધનાઢયો અને યુવકો અમેરીકા, વિલાયત, જર્મની, જાપાન આદિ સ્થળે ગયા બાપનો મેળવેલો પઈસો પરદેશની મોજશોખ માણવા, વિદ્યા સંપાદન કરવાના બહાને પુષ્કળ ઉડાવ્યો પણ એમાના કોઇએ સ્વદેશને લાભ મળે, નવો પઇસો પેદા થાય, આબાની થાય એવા ઉત્તમ વિદ્યા હુન્નર કળા દાખલ કરવા એક રાતી પાઇ પણ વાપરવા કોઈ શ્રીમત રાજા રાણાને લલચાવ્યા નથી આપણા દેશમા અમદાવાદ, મુંબઈ, મદ્રાસ, કલકત્તા, કાનપુર, દીલ્હી, લાહોર આદિ મોટા શહેરોમા આજે સેંકડો વર્ષોથી મીલો ઉભી કરી સુતર કાપડ બનાવતા હતા તે મીલોનો ધંધો પણ હાથમાથી ખોયો અને પરદેશીઓને તે મીલો વેચાતી આપવાની સ્થિતિ લાવી મુકી

મુંબઇ નગરી આપણા હિંદુસ્તાનની લંડન નગરી હતી ત્યાંથી લાખો માણસ નાસવા અને ઉજડ થવા લાગી, પ્રથમ અપશુકન એ થયા કે પરાઓમા લુટો ચાલી તેમા આપણાજ સાહુકારો ભળ્યા અને સ્વદેશ ભાઈઓ પ્રત્યે નીમકહરામી કરી પોતાના ભાઈનીજ મીલકત લુટાવી હિંદુ-મુસલમાન અને પાવમી વિગેરે જ્ઞતીની કુલટાઓ દાખલ થઇ અને તેઓ ખાનદાન કુટુંબની છોકરીઓને છેતરી ફસાવી મોટા શહેરોમા લાવી શ્રીમતના છોકરાને તેમના મોહ વિકારમા વશ કર્યા તેમા ફસાઈ પોતાના બાપદાદાની મેળવેલી મિલકત ધુળધાણી ફના કરી નાખી અને સ્ત્રી પુરૂષો એટલે સુધી અનાચારી થયા કે મોટા મોટાના ખુન કરી જીવ લેવા લાગ્યા છે, આવા અનેક દાખલાઓ પેપરોમા રોજ વાચવામા આવે છે

આવી અત્યંત અનાચારી અને હદ વગરની પાપ પ્રપંચ મતિ થઈ અને હરામનો ભેળો કરેલ પઇસો આવી રીતે વેશ્યાઓ અને ઠગારાના ઘર ભરવા ઉડાવવા લાગ્યા છે, ગાયો, ભેંસો, ઘેટા, બકરા, કરોડોની સંખ્યામા કતલ ખાનામા વેચાતા આપી દરેક કોમના સ્ત્રી પુરૂષો તંનુ ભક્ષણ કરવા લાગ્યા છે જેની હદ રહીનથી સટોડીઆઓ રૂ, ચાંદી, અફીણ આદિના ભાવો પોતાની મરજી મુનાફીખ વધારે ઘટાડે છે શેર દલાલોએ પોતાની કમાણી ખાતર શેરના

ભાવ ચડાવી ઉતારી ચડતીની પડતી કરી નાખી શ્રીમંતને રંક કર્યા, સાત માળની હવેલીપરથી છેક જમીનના તળીયા સુધી નીચે ઉતરી આવ્યા છે આવી કંગાલી પતમા નાકા જેવા થયા છે છતા પ્રભુને ભજવાની કે નિતિ ધર્મમા ચાલવાની લેશમાત્ર પણ ઈચ્છા થતી નથી એને સત્સંગ શુ, ઉત્તમ જ્ઞાન શુ અને પરમાત્માને કેમ ઓળખાય તે દિશાઓ અધાગમાજ છે માબાપને પેટે જન્મ ધર્યો હેડ, વઈશ્ય, ક્ષત્રિય કે બ્રાહ્મણ થયો પણ તે જાતિના વર્તનમા તો તદન જુદુ જ જોવામા આવે છે

સતિનુ સતિત્વ, સાધુનુ સાધુપણુ, ગ્રહસ્થની ગ્રહસ્થાઈ, રાજાનુ રાજાપણુ રહ્યુ નથી ક્ષત્રિય બ્રાહ્મણ કે વઈશ્યવટ જતી રહી છે આમ દુનીયામા ઉથલ પાથલ થઇ ગઇ છે કળિયુગે પોતાનુ રાજ્ય બરાબર જમાવ્યુ છે શાબાશ છે તે કળિયુગને! ભલે તારૂ રાજ્ય થયુ હજી પણ તુ તારૂ પ્રાબલ્ય વધારતો જજે અને કોઇની વૃતિમા સત્યયુગનો પ્રવેશ થવા દઈશ નહિ કારણ પ્રારબ્ધ ભોગવવાનુ કોઈ સ્ત્રી પુરૂષોથી રહેવાનુ નથી માટે ભલે પ્રારબ્ધવશ થઇ બધા વર્તે આવુ હળાહળ વિષ વ્યાપી રહયું છે તેમાથી કોઇકજ વિરલ પુરૂષ પ્રત્યે પરમાત્માની કૃપા થાય તો જ્ઞાન ચક્ષુ ખુલી જાય છે અને પોતાનુ સ્વરૂપ પોતે જાણે છે તેને પરમાત્મા સહાય કરી આ કળિયુગના હળાહળ ઝેરી સમુદ્રમાથી બચાવી લે છે

ઉપર પ્રમાણે હાલ સ્ત્રી પુરૂષોનુ વર્તન છે એટલે આપણો સોનુ પેદા કરનારો ખેતિ પ્રાધાન્ય દેશ ઉત્તમ વિદ્યા હુન્નરકળા જાણનાર દેશ ભારતોને ખેતિવાડી બાગ બગીચાની આબાદી કરવા કે તે કામ કરનારાને કોઇ પણ મદદ કરવાની ઇચ્છા કયાથી થાય. દુકાળ પર દુકાળ, દર વરસે વરસાદની તાણ, અનાજ ઘાસની અછત, ખાવા પીવા પહેરવાની વસ્તુની અતિ મોંઘવારી, પઈસાની ભીડ અને રોગની વૃદ્ધિ થઇ છે છતા પણ એની પર લક્ષ દેવાનુ સુઝતુ નથી

તાપ ટાઢ સહન કરવાં, વરસાદમા પલળવુ, હાથમા હળ લેવુ, બળદને બાધવા છોડવા, ગાય ભેશને નીરણ કરવુ, ચરવા લઇ જવા, સારાં ઘોડા ઉછેરવા, સારી ઉન પેદા કરવા ઘેટા વધારવા, સારા ખાનદાન જુદા રાખી ગાયોની ઓલાદ વધારવી, ગઉચરો વધારવા, તળાવો કરવા, નવાણો ગળાવવા ઉત્તમ ખાતરો તઇયાર કરવા, નહેરો બાધવી, ઝાડની સંખ્યા વધારવી,

કારીગરોને પઇસા ધીરી, વસવાયાને સહુ સહુના કામમા ઉત્તેજન આપવુ, વેપારીઓને મદદ કરવી, દાણ જગાત ઓછી કરવી, અહિથી કાચો માલ થાય છે તેમાથી પાકો માલ બનાવી વેચવા દેશાવર સાથેનો સબધ વધારવો અનાજની ખેતી મોટા પ્રમાણમા કરાવવી. ઉચુ રૂ પેદા કરવુ, અને દરસાલ નીયમીત ખુબ વરસાદ વરસે તે માટે કુદરત ને મદદરૂપ થાય એવા સજોગો યોજવામા દરેક રાજ્ય દર સાલ પોતાના ઉપજનો દશાંશ ભાગ વાપરે અને પોતની વસ્તી તરફ પ્રેમ ભાવથી કામ લે તો જરૂર કળિયુગનુ મરણ થઇ સત્યયુગનુ રાજ્ય જન્મે

ક્ષણિક સુખ અને ચચળ લક્ષમી માટે વગર વિચારે આપણે પોતાની કગાળ સ્થિતિ કરી મુકી છે હવે પસ્તાઇએ તે શુ કામનુ ! બાપદાદાની મેળવેલી લક્ષમી તેમજ આબરૂ ખોઇ, તેના મેળવેલા ઘરણાર મીલ્કત ખોઈ બેઠા અને હતુ નહોતુ થઈ ગયુ ઓનરેબલ શેઠ કહેવાતા તે ભીખારી થયા અને બીજાઓને પણ ભીખારી બનાવ્યા છે ઓ ! દિન દયાળ, સર્વ વ્યાપક સચ્ચિદાનદ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા અમારા ભાઇ બહેનોને તારી જ્યોતિ આત્મ સ્વરૂપનુ દર્શન કરાવ ! મા પોતાનુ સ્વરૂપ જાણી શકે એવુ જ્ઞાન આપ અને તેમના ચક્ષુ ખોલ !

અમારી ખેતીની પાયમાલી થઈ છે, ખેડુતો કગાલ બન્યા છે વેપારી ચીથરે હાલ થયા છે, અમારા ખેડુતો પોતે પોતાનો દાણો પેદા કરે ને ખાય નહી અને ભુખે મરે, રૂ પેદા કરે તેજ નાગા ફરે, ગાયો પાળી દુધ દહિ પેદા કરે પણ છોકરાઓ ખાટી છાશ પણ પામે નહિ આ પ્રમાણે રાત્રિ દિવસ ટાઢ, તડકો, વરસાદ સહન કરે, ખેતરમા કામ કરે । પરસેવો ઉતારતા ખેડુત દુખી છે, આખમાથી આસુ ઢાળે છે કે આ કેવો કળિકાળ આવ્યો કે સખત મહેનત કરૂ છુ છતા પણ પેટ પુરતી ઉપજ આવતી નથી, અને પુરો તકસર વરસાદ વરસતો નથી શાણમા પાય ખેડુતો નિતિ ધર્મવાળા હોય તેથી શુ થાય, એ તો સુકા પાછળ લીલુ બળી જાય તે સ્વભાવિક છે આપણા પાપનો ડુગર હજી ખોદાઇ રહેયો નથી અટલે પુન્યનો ડુગર ખોદવા વખત નથી પાપ પુરૂ કરી વળશે ત્યાર પછી પ્રારબ્ધ સજોગે પુન્યનો ઉદય થશે બાકીતો સહુના કર્મનો દોષ છે એટલેજ આવુ અધર્મ વર્તન કરવુ ગમ્યુ છે પરમાત્માને ઓળખતા નથી, મોત નથી એમ માનનારા છે આ પ્રમાણે સર્વે ભાઇ બહેનો પોતપોતાના અધર્મ વર્તનથી દુખી થયા છે

અને થશે માટે અમારી ગર્વે બંધુઓને વિનતિ છે કે શહેરના મોજશોખ છોડી નવો-પઇને ઉત્પન્ન કરનાર ખેતી અને બાગાયતની સંખ્યામા વધારો કરો, તેમા પઇસો ખરચો અને સ્વચ્છંદી આચરણ છોડી કમર કસી આપણા ખેતી પ્રાધાન્ય દેશમા ખેતી કરવાનુ મનપર લ્યો હાથમા હળ લઇ ઉત્તમ ખેતિ કર્યા શિવાય કદી પણ સારી ઉપજ આવતી નથી નિતિ સારી રાખો ને પછી તેનુ ઉતમ ફળ લેવા પ્રેરણા કરો.

બાવળ વાવી આંબાની આશા રાખવી નકામી છે રાજ્યોએ હોશીલા ખેડુતોનો પઇસા ધીરી, વેપારીઓએ ખેડુત સાથે ભાગ રાખી ઉતમ સાધનોથી શાસ્ત્રોક્ત રીતે ખેતીવાડી કરવા તરફ લાગવાની જરૂર છે તો પરમાત્મા પરદેશ ગયેલી લક્ષ્મિ પાછી લાવશે અને ચીથરેહાલ સ્થિતિ મટાડી સર્વત્ર રામ રાજ્ય પ્રસરાવશે.

વરસાદ ઓછો વરસવાથી અનાજ થોડુ પાકે છે અને લક્ષ્મિનો નાશ થયો છે પણ જો તમો સારૂ વતન રાખશો તો સુખી થશો, હવે હદ થઇ છે ચેતવાનો સમય છે ત્યા સુધી ચેતો નહિતર ઘણુ બુરૂ ભવિષ્ય જોઉ છુ, તેમાથી બચવા પ્રભુ સન્મતી આપો

(ખેતીવાડી વિજ્ઞાન નવેંબરના અંક ઉપરથી)

દુલેરાય છોટાલાલ અંજારીઆ
સંપાદક ' ખેતીવાડી વિજ્ઞાન '

